

ANALELE DOBROGEI

Revista Societății Culturale Dobrogene

Director : C. BRĂTESCU

SUMARUL :

Brătescu C. : Contribuțiuni la cunoașterea Coastei-de-Argint și a Văii-fără-Iarnă (Batova). (Cu 15 clișee).

Carp Gh. : I. Observațiuni asupra psihozei actuale a fineretului școlar. II. Să educăm mâna și apoi mintea.

Cergău Titus : Legende dobrogene.

Dumitrescu-Frasin : Christos a înviat ; Plânge masa.

Mărculescu O. : Balica și Dobrotici, doi dinastii pontici.

Micu I. : 1. Motive și traduceri din poezii antici.

2. Călăuza vizitatorului în Muzeul regional al Dobrogei (secția arheologică).

Moroșan N. : Dovezile existenței oamenilor fosili în Dobrogea. i

Nestor I. : Cercetări preistorice la Cernavoda (cu 12 clișee). i

Sălceanu Gr. : 1. Intâia sărutare. Piesă în 3 acte, în versuri.

2. Furtuna. Piesă în 4 acte și 6 tablouri, în versuri.

3. Privighetoarea și măgarul ; Iulie ; Nopti pontice.

Sarafile H. : Însemnări privitoare la trecutul orașului Constanța.

Sauciuc-Săveanu Th. : Trei capete de figurine și vreo câteva ansae signatae din Callatis (cu 6 clișee).

Vulpe Radu : 1. Trofeul dela Adam Clisi : stadiul actual al problemei.

2. Noutăți arheologice dobrogene, 1936—1937.

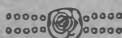
V. S. și A. D. : Figuri dobrogene : I. *Horia Grigorescu* : edilul-ctitor ; II. *Ion Jalea* : sculptorul ; III. *Gr. Sălceanu* : poetul. (Cu 7 clișee).

RECENZII : I. **Micu** : 1. I. Dinu Un document creștin' apusean de conștiință ortodox-orientală.

2. Dobrogea de Sud.

Vulpe Radu : *G. I. Brătianu* : Une énigme et un miracle historique : le peuple roumain.

Poșta redacției : **C. Brătescu** : Unui anonim.

CERNĂUȚI 1937

14-685/77

Institutul de Arte grafice și Editură „Glasul Bucovinei“

Manuscrisele se trimit d-lui C. Brătescu, profesor universitar
Cernăuți.

Redacția nu ia sub a sa răspundere nici una din opiniunile
emise de autorii articolelor publicate.

CERCETĂRI PREISTORICE LA CERNAVODA

Când în Septembrie 1936 D=1 Gr. Florescu, conferențiar la Facultatea de Litere din București, mi-a propus să fac o săpătură în așezarea preistorică dela Cernavoda, cu scopul înființării unei secțiuni preistorice la „Muzeul Regional al Dobrogei“ din Constanța, întemeiat și condus de D=1 C. Brătescu, profesor la Universitatea din Cernăuși, am acceptat cu bucurie, interes și recunoștință.

În adevăr, stațiunea preistorică dela Cernavoda, descoperită în anul 1917 de învățatul german Paul Träger, acum decedat, și săpată în același an de arheologul cu renume mondial Carl Schuchhardt, fostul director al Muzeului de Preistorie din Berlin, prezenta în cadrul cercetării vremii neolitice din partea de sud și de răsărit a Țării noastre o problemă, a cărei rediscuție nu se putea face în chip folositor decât pe bază de noi săpături.

În raportul sumar asupra săpăturilor din 1917, publicat în 1924 de Schuchhardt sub titlul „Cernavoda, eine Steinzeitsiedlung in Thrakien“ (Cernavoda, o așezare din epoca pietrei în Tracia)¹ — unde „Tracia“ este, după înclinările anticizante ale lui Schuchhardt, o denumire de ordin paleoetnologic „dela Herodot cetire“ —, numai o parte a materialului găsit a fost prezentat lumii științifice. Pe de altă parte, condițiile în care a executat Schuchhardt săpătura nu i-au dat putința să cerceteze în întregime, atât în întindere, cât și în adâncime, obiectivul pe care și-l alesese. De aceea în anul 1929, când am avut prilejul să studiez împreună cu colegul german D=1 A. Langsdorff întregul material recoltat de Schuchhardt la Cernavoda și să-l confrunt cu datele stratigrafice ale săpăturii, am băgat de seamă că acest studiu poate duce la unele încheieri deosebite de cele ale lui Schuchhardt².

Îată în câteva cuvinte datele problemei :

¹ În „Prähistorische Zeitschrift“ (Berlin), vol. 15 (1924), pp. 9—27. O sinteză pe românește a rezultatelor cercetării lui Schuchhardt a dat D=1 Prof. I. Andriesescu în „Arheologia și Istoria veche a Dobrogei“ (Așezământul Cultural Ion C. Brătianu, Cartea Românească, 1928), pp. 7—9 cu planșele II—III.

² Prezentarea sistematică a materialului ca și discuția săpăturii lui Schuchhardt a apărut sub înscălitura D=1 lui A. Langsdorff și a subsemnatului sub titlul „Nachtrag zu Cernavoda“ (Aduș la Cernavoda), în aceeași revistă dela Berlin „Prähistorische Zeitschrift“, vol. 20 (1929), pp. 200—229.

Săpând numai partea mai înaltă a movilei în chip aproape complet, învățatul german a găsit la o adâncime de ca. 1,50 m. în mijlocu podeaua unui complex de locuințe mărginit spre răsărit de un *gard* și pierit într'un foarte puternic incendiu. Acest *strat de cultură*, cum se obișnuște a se mai numi astfel de complexe preistorice, (a= nume dărămăturile caselor și tot ce s'a găsit în ele), aparține în chip neîndoelnic unei civilizații preistorice cunoscută la noi mai ales în Câmpia Munteană și denumită de scriitorul acestor rânduri civilizația *de tip Gumelnița* — după așezarea Gumelnița de lângă Oltenița rurală în Jud. Ilfov ¹⁾. La Gumelnița această civilizație fusese identificată de D-l Vl. Dumitrescu în *două strate* deosebite, unul mai adânc și altul mai deasupra, reprezentând două faze, denumite *A* și *B*, ale aceluiaș tip de civilizație. Și la Cernavoda, *sub* nivelul de locuințe arse, care se termină (cu podeaua caselor) la 1,50 m. adâncime, po= menit mai sus, Schuchhardt a găsit în câteva *sondagii* urmele unei mai vechi locuiri a terenului de către reprezentanți ai aceleiași civilizații, ca și cei din stratul de sus. Iar după cele câteva resturi tratate de el din acest strat mai adânc a tras încheierea că ne aflăm în fața unei faze mai vechi a civilizației în chestiune. Ar fi rezultat așa dar din raportul lui Schuchhard că Cernavoda este o așezare a civilizației Gumelnița de aceiași structură în ceiace privește stratele ca și așezarea dela Gumelnița, anume cu două strate, deși el nu apucase să străpungă stratele de pe movilă până la baza sănătoasă a locului, ci s'a mulțumit doar, cum am amintit, să sondeze ici și colo sub nivelul de locuințe arse, până la diferite adâncimi (maximum atins a fost 4,60 m.), dar nu până la „pământul viu“.

Ca urmare, pornind dela faptul că principalele piese ceramice din „stratul inferior“ prezentate de Schuchhardt sunt de culoare neagră, câtă vreme ceramica din „stratul superior“ este arsă la roș și în cadrul unei teorii de ordin general (după care în tot Sudestul Europei un nivel neolitic având *ceramică neagră* a fost suprapus de unul cu *ceramică roșie*), învățatul olandez *H. Frankfort* ²⁾ a crezut că la Cernavoda un strat sudic („dunărean“) cu „black=ware“ (ceramică neagră) este acoperit de un strat cu ceramică roșie, ca semn al unei înrâuriri venite din cercul de ceramică pictată care acoperă Moldova, Basarabia etc. (Cercul Cucuteni).

Studiul atent al materialului dela Cernavoda, așa cum l=am făcut împreună cu D-l Al. Langsdorff, și compararea lui cu cel dela Gumelnița au pus însă în lumină următoarele fapte :

Materialul din „stratul superior“ dela Cernavoda nu corespunde în amănuntele tehnice, formale și de decor celui din stratul superior

¹⁾ V. rapoartele D-lui Vl. Dumitrescu din „Dacia“, I (1924), pp. 325—342 și „Dacia“, II (1925), pp. 29—103 și studiul subsemnatului „Zur Chronologie der rumänischen Steinkupferzeit“ din „Prähistorische Zeitschrift“ (Berlin), vol. 19 (1928), pp. 110—143.

²⁾ Studies in early pottery of the near East, vol. II (1927), pp. 32 și urm.

CERNAVODA

„TELL”

1:250

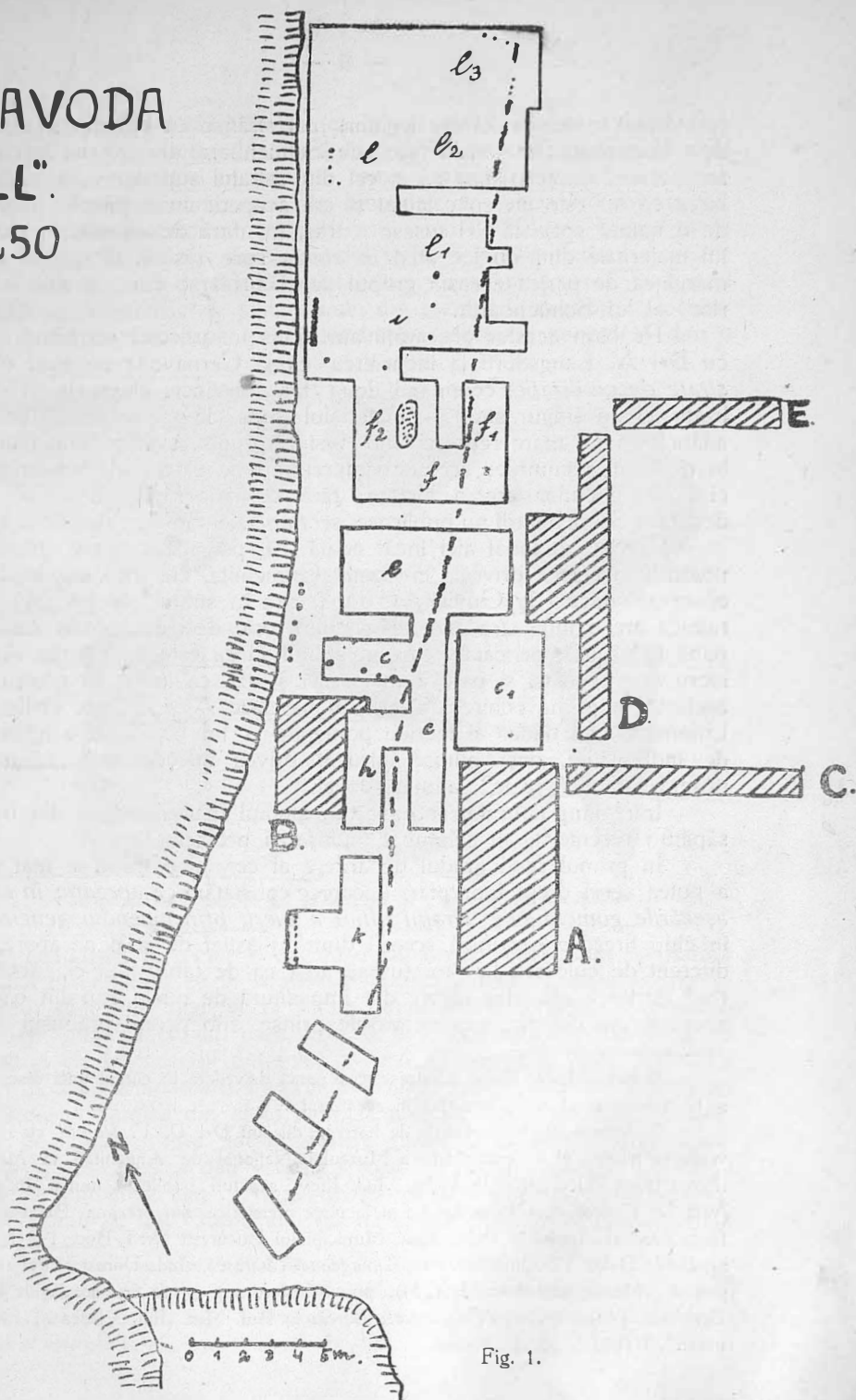

Fig. 1.

(B) dela Gumelnița, ci are legături mai strânse cu cel din stratul A dela Gumelnița; materialul scos de Schuchhardt din „stratul inferior“ are aceleași caracteristice ca și cel din „stratul superior“, cu deosebirea că nu este mereu calcinat și era acoperit cu un pământ murdar de o natură specială; el fusese extras, în afară de aceasta, în marea lui majoritate dintr'un loc aflat în afară, spre răsărit, de gardul care mărginea de partea aceasta grupul de clădiri arse din „stratul superior“ al lui Schuchhardt.

Pe baza acestor observații am ajuns în articolul scris împreună cu D-l A. Langsdorff la încheierea că la Cernavoda nu sunt două strate de civilizație, conținând două faze distincte ale aceleiași civilizații, ci un singur strat, — materialul scos de Schuchhardt dela o adâncime mai mare reprezentând resturi, gunoi, svărlite sau adunate în decursul vremurilor acolo în împrejurări pe care nu le puteam preciza fără o cunoaștere a locului, fără o nouă săpătură, — aceasta deoarece Schuchhardt nu publicase secțiuni ale movilei săpate de el¹⁾.

Trebue subliniat aici încă odată că pe acea vreme gândirea noastră, în ceiace privește civilizația Gumelnița, era încă stăpânită de observația făcută la Gumelnița, după care în stratul de jos (A) ceramica are o înfățișare generală închisă, este deci de culoare cenușie până la neagră, pe câtă vreme în stratul B ea este arsă la roș. Acest lucru servia chiar, și pare a mai servi și azi, ca îndreptar pentru deosebirea la prima ochire a celor două faze A și B, ale civilizației Gumelnița. El dădea și teoriei pomenite a lui Frankfort o aparență de îndreptățire, deși numai intrucât privea succesiunea „ceramică neagră-ceramică roșie“, admisă de el.

Intre timp noi date, scoase din studiul materialelor și din unele săpături recente²⁾, au schimbat înfățișarea problemei.

În primul rând gradul de ardere al ceramicii nu ni se mai pare a putea servi drept îndreptar, deoarece constatăm că aproape în toate așezările gumelnițene stratul ultim a pierit prin incendiu general și în chip firesc o ceramică scoasă dintr'un astfel de strat ne apare, în diferent de culoarea la care fusese arsă ea de fabricanții ei, arsă la roș. Arderea colibelor făcute din împletitură de nuele, sau din bârne, acoperite cu chirpic, supune vasele prinse sub pereții prăbușiți la o

¹⁾ Schuchhardt însuși admisesese acest punct de vedere în cursul unei discuțiuni și ne autorizase chiar să consemnăm acest fapt.

²⁾ Aname săpăturile făcute de harnicul diletant D-l D. V. Rosetti cu supravegherea tehnică și de specialitate a Muzeului Național de Antichități la Măgura Jilava lângă București și la Vidra, Jud. Ilfov, săpături publicate numai în parte (vezi D. V. Rosetti. Câteva așezări și locuințe preistorice din preajma Bucureștilor, Buc. 1932 și Acelaș în Publ. Muz. Municipiului București Nr. 1, Buc. 1934), apoi săpăturile D-lui Vi. Dumitrescu la Atmageaua-Tătărăscă, Jud. Durostor (tot numai parțial publicate, vezi Istros I (1934), pp. 37 și urm.) și în fine sondagiile D-lui Berciu la Tangâru, Jud. Vlașca, vezi Berciu în Bul. Muz. Jud. Vlașca „T. Antonescu“, I (1935), pp. 1 și urm.

ardere secundară întâmplătoare, ca în cel mai bun cuptor de olar cu bun tiraj¹⁾). Cunoșcătorii știu că la arderea unor astfel de colibe se produceau temperaturi în stare să *topească* cioburile sau chiar chirpicul. Culoarea ceramicii este în funcțiune de natura oxizilor de fier pe cari pasta îi conține. Arderea unui vas de culoare neagră într'o atmosferă oxidantă transformă oxidul feros negru sau oxidul magnetic de fier în peroxid de fier hidratat-galben sau anhidru-roș²⁾. Faptul așadar că în stratele de sus, ultime, din așezările gumelnițene, locuințele — distruse aproape peste tot într'un incendiu general — dau o

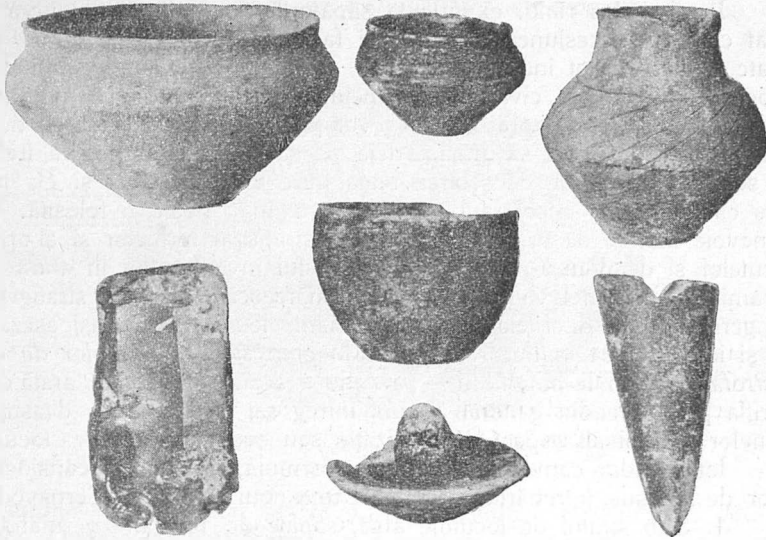

Fig. 2. — Vase de lut și obiecte de piatră găsite în „tell“.

ceramică roșie, nu poate fi socotit decât drept întâmplător și datorit tocmai incendiului. Și în stratele civilizației *Boian=A*, care se găsesc mereu sub cele mai vechi strate gumelnițene, ceramica, provenind aproape întotdeauna din case arse, — deoarece așezările *Boian=A* au pierit și ele în incendii puternice, — este în majoritate roșie. Indată ce însă dintr'un strat Boian=A sau gumelnițean, casele fiind mai distanțate, se scoate ceramică din afară de raza unei locuințe incendiate, aceasta este de regulă neagră. Iar în stratele gumelnițene în care numai *unele* case au ars, acestea dau ceramică roșie iar celelalte neagră. Ceramica roșie în întregime sau cel puțin în marea ei majoritate, scoasă dintr'un strat Boian=A sau Gumelnița, nu ne spune deci decât că ne aflăm

¹⁾ Unele vase sunt desigur înegrite de fum.

²⁾ Lucrul se poate ușor controla printr'un experiment foarte simplu: un ciob gumelnițean negru ținut timp de un ceas pe cărbuni de lemn într'o sobă obișnuită de teracotă este ars la roș.

în fața unui strat de locuințe arse într'un incendiu general. Intrucât în civilizațiile *Boian=A* și Gumelnița s'a fabricat mereu sau numai la un moment dat în chip intenționat și ceramică arsă la roș, nu putem ști, deoarece materialul pe care îl găsim nu se mai află de multe ori în starea lui originală. Putem însă bănuî, după observațiile de care dispunem, că în aceste două civilizații fabricarea ceramicii roșii nu a avut loc în chip intenționat. În această bănuială ne întărește și considerația că o ceramică roșie presupune și o tehnică a lutului superioară (ca de ex. în cercul Cucuteni), tehnică pe care nu o găsim la ceramica *Boian=A* sau gumelnițeană¹⁾.

În al doilea rând, experiența săpăturilor din ultimii ani ne-a arătat că nici succesiunea de strate și faze dela Gumelnița (*A=B*) nu poate fi luată drept îndreptar general, ci numai regional. Pe întindere geografică mai mare civilizația Gumelnița prezintă un șir de variante locale având foarte probabil și evoluții particulare. De altfel, după cum am avut prilejul să arătăm deja pe scurt în altă parte, va trebui să se vadă care este deosebirea reală între Gumelnița *A* și *B*, mai ales că felul cum e colorată ceramica nu mai poate fi folosită. Va fi nevoie înainte de orice de un studiu strâns al formelor și al ornamentelor și de o mai mare atenție la rostul inventariului în afară de ceramică. Tot astfel va trebui să se urmărească comparativ stratigrafia atingerilor dintre diferitele faze sau variante locale în aceeași așezare, ca și identificarea în fiecare stațiune în chip sigur a stratelor de catastrofă, — cum le-am numi —, anume a acelor strate care arată dispariția prin incendiu general a unui întreg sat și așezarea deasupra ruinelor a unui alt aspect de civilizație sau eventual părăsirea locului.

Îată așadar cam cum se puteau formula, în lumina considerațiilor de mai sus, întrebările preliminare unei noi săpături la Cernavodă :

1. Sub stratul de locuințe arse, săpate de învățatul german, se mai află unul sau mai multe strate de cultură bine definite reprezentând vreuna din fazele civilizației Gumelnița, sau chiar eventual un strat *Boian=A* care se găsește, cum a arătat experiența ultimilor ani, mai peste tot la baza așezărilor gumelnițene cu strate adânci ?

2. Care este raportul dintre complexul de clădiri arse și restul ruinelor, mai adânci sau de alături, de pe movilă ?

3. Care este locul în clasificarea pe faze a civilizației Gumelnița a aspectului sau aspectelor acestei civilizații reprezentate la Cernavodă ?

* * *

În cele ce urmează vom raporta pe scurt în mod preliminar asupra săpăturilor de scurtă durată făcute în Septembrie 1936 la Cernavoda. Săpăturile au fost executate între 16 și 29 Septembrie, cu mijloacele bănești puse la dispoziție în parte de Comisiunea Monumentelor Istorice prin Muzeul Național de Antichități și în parte

¹⁾ Este amănuntul de care nu s'a ținut seama cu prilejul legării pripite a unor recente descoperiri din Muntenia și Oltenia de cercul Cucuteni.

de către Municipiul Constanța prin intervenția binevoitoare a d-lor C. Brătescu și Gr. Florescu. D-l Col. Fl. Petrescu, comandantul regimentului 2 Grăniceri Cernavoda ne-a pus cu largă înțelegere și extremă bunăvoință o echipă de soldați la dispoziție. Ținem să aducem aci tuturor sprijinitorilor strădaniei noastre cele mai vii mulțumiri.

Din primul moment două au fost obiectivele săpăturilor : „tell“-ul săpat de Schuchhardt și dealul alăturat înspre sud-vest, pe care acesta găsisse deasemenea, la suprafață, urme preistorice și pe care îl numise după forma lui caracteristică „*Alte Burg*“ (Cetate veche). Pentru așezarea în teren a acestor obiective să-mi fie îngăduit să trimit la ridicarea topografică făcută de Schuchhardt și reprodusă la fig. 2 a

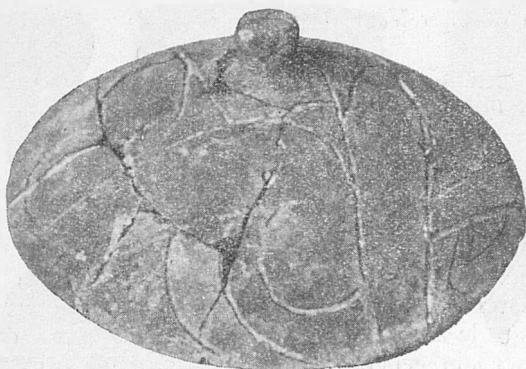

Fig. 3. — Capac de lut găsit în „tell“.

raportului său citat mai sus la p. 1. Amândouă obiectivele se află pe malul Dunărei în partea de nord a orașului Cernavoda, între fabrica de ciment la sud și rafinăria de petrol (acum părăsită) la nord. „Cetatea“ domină orașul, pe câtă vreme „tell“-ul este așezat într-o depresiune a malului Dunărei, pe un loc ferit de toate părțile, dar deschis spre apă.

Planul dela fig. 1 aici este reprodus în parte după Schuchhardt și arată săpăturile făcute de el în „tell“ (*alb*) împreună cu suprafețele și șanțurile săpate sau începute numai de noi (*hașurat*, *A-E*). Grafițele arătate de Schuchhardt pentru săpăturile sale sunt de luat ca aproximative: el a săpat în câteva locuri mai mult decât arată planul. Linia întreruptă care coboară de sus în jos pe plan reprezintă, după Schuchhardt, șanțul în care fusese așezat *gardul* care mărginea spre răsărit complexul de clădiri arse. După cum se vede, săpăturile noastre sunt, cu o singură excepție (*B*), așezate în afară de *gardul* pomenit.

1) „Tell“ se numește o movilă mare sau culme născută prin îngrămădirea resturilor de locuințe și de orice altă natură produse de așezarea oamenilor pe acel loc. La baza „tell“-ului poate fi o ridicătură naturală a pământului sau chiar și șes întins.

Locul și forma săpăturilor noastre au fost hotărâte de două considerente mai de seamă: în primul rând pentru a putea cerceta locurile rămase nesăpate de pe partea mai înaltă a movilei, în al doilea rând pentru a căpăta măcar o tăetură de-a latul întregii movili (și cu partea săpată de Schuchhardt). O secțiune dealungul movilei, în afară de gard, nu ar fi fost de folos, deoarece noi căutam a vedea raportul dintre complexul de clădiri arse săpat de Schuchhardt și restul movilei, iar împărțirea veche a movilei fiind în lungime — într-o parte la stânga și alta la dreapta gardului — raportul dintre cele două fâșii nu putea reieși decât dintr-o secțiune de-a latul lor. Suprafața *A* împlinea

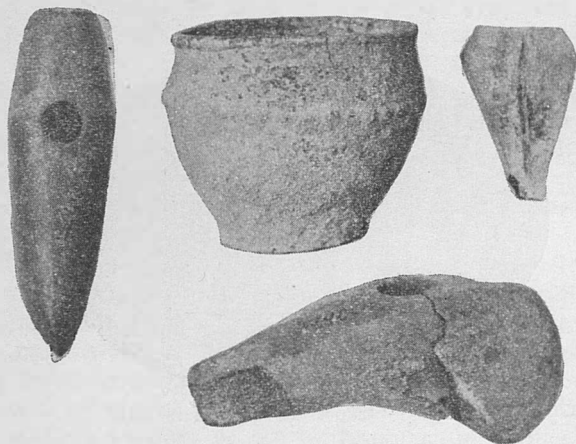

Fig. 4. — Lucruri găsite pe „Cetate” și în „tell”.

pe de o parte condiția de a îngădui o incizie mai mare pe partea mai înaltă a movilei¹⁾, pe de altă parte pe aceea de a face cu puțință o secțiune transversală în acest punct interesant, unde în locul unde este *B* se păstrase singura porțiune mai mare, nesăpată, din complexul de clădiri arse. Șanțul *C* prelungeste pe panta dela răsărit a movilei profilul peretelui de nord al suprafeței *A*. Aceasta din urmă va fi lărgită în așa fel încât, tăindu-se malul ce o desparte de șanțul *c* a lui Schuchhardt, șanțul *c* însuși, limba ce-l desparte de *h* și *h* însuși să se capete un profil neîntrerupt dela *C* la *B*, care să se prelungescă apoi în treaptă cu profilul laturei de sud a lui *B*.

Șanțul *D* a avut rostul de a căuta pe porțiunea parcursă de el resturile unui strat de locuințe arse găsit în *A*, pe care le-am și descoperit în dreptul locului unde *D* a fost lărgit. Șanțul *E* reprezintă un simplu control al celor constatate în *C*.

Asupra rezultatelor obținute nu se poate referi decât în linii ge-

¹⁾ Planul dela fig. 1 nu este nivelat, nu arată așa dar pantele; terenul coboară a sud de *A* și *B* și la răsărit de *A* și *D*.

nerale și în parte în mod ipotetic : vremea rea, punând un termen neprevăzut lucrărilor, ne-a silit să amânăm pentru campania viitoare tocmai partea esențială a cercetărilor, anume completarea secțiunii transversale. Structura „tell“-urilor noastre neolitice indeamnă pe de

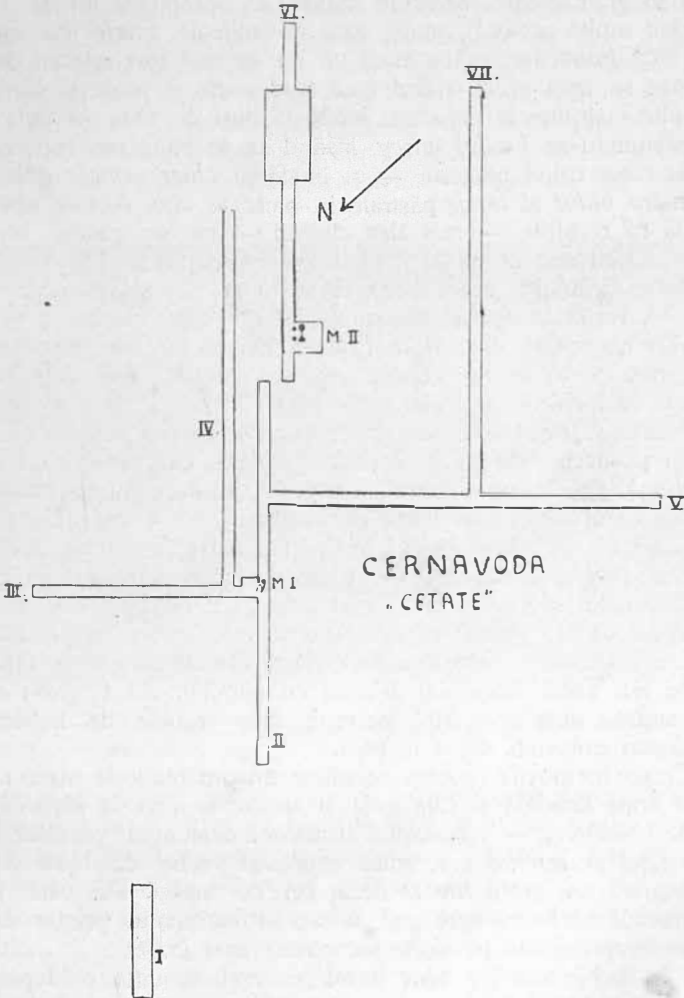

Fig. 5.

altă parte la o cât mai mare prudență în cefirea profilelor fragmentare.

Fără temere de a da greș și de a fi desmințiți de săpăturile viitoare putem însemna aici următoarele rezultate.

Mai limpede în suprafața *A* și mai șters în *D* s'au constatat urmele unei locuiri a movilei și după catastrofa ce a pus capăt prin

arderea ultimei așezări apărate de gard. În *A* se găsesc imediat sub humusul modern, pe la 30—40 cm. adâncime, urmele răvășite de plug ale unor locuințe arse. Dovada că ne aflăm în fața unor resturi *in situ* și nu scoase de plug sau altfel în cursul vremilor din strate mai adânci, ne-o dau următoarele observații: chirpicul ars dela case se află în grămăgioare, oarecum masat; în apropierea lui și sub el s'au găsit multe scoici¹⁾, multe oase de animale, *unele cu încheieturile încă îmbucate*, ceace arată că nu au mai fost mișcate de când au rămas să zacă acolo, având încă tendoanele și poate și carnea pe ele, multe instrumente de silex, multe cioburi de vase — dela unele vase păstrându-se *fundul întreg*, lăsând să se bănuiască ruperea restului de către colțul plugului — și în sfârșit *chiar urmele unei vetre de pământ bătut și fețuit păstrate în parte in situ*. Aceste observații ne arată că resturile — mai ales cioburi — ce se găsesc în toată movila imediat sub humusul modern și în parte și în el — unde sunt foarte fărâmițate, ceace dovedește că movila a fost arătată multă vreme —, resturi acoperite de un strat gros de calcar, provin în marea lor majoritate din *ultimul strat de locuire a movilei*, strat distrus aproape în întregime, din cauza micii adâncimi la care era îngropat, de lucrările agricole.

Mai în adânc movila are o structură caracteristică pentru „tell“-urile noastre: pe acelaș loc pe care șezuse o casă, care apoi s'a dărâmat de vechime, sau în urma unor împrejurări pe care nu le cunoaștem (afară de cazul incendiilor lesne de observat), se construia pe ruine o altă casă și așa mereu, astfel încât „tell“-ul e format dintr'o serie de etapă de poddele succesive de case — cu dusele lor reînnoiri și reparații — și de dărâmături de case, la care se adaugă cenușa vefrelor, resturile de inventar casnic stricat și de alimente, totul svârlit în imediata apropiere a locuinței — mai rar în gropi special făcute — sau lăsat chiar pe loc. Totul amestecat desigur cu pământ. Ar fi greșit să judecăm situația dintr'un „tell“ pornind dela regulile de igienă pe care suntem obișnuiți noi a le păzi.

Ceace în movila noastră constituie un amănunt de mare interes — care arată totodată și câtă grijă și atenție se cere la săparea unor astfel de obiective, — este faptul următor: dealungul pereților lungi ai suprafeței *A* *terenul viu*, adică suprafața veche de bază a movilei, prezintă un profil *invers* decât cel de astăzi. Pe câtă vreme astăzi terenul *scoboară* spre sud și est, în momentul primei așezări a oamenilor preistorici pe acest loc partea *mai înaltă* a terenului era *tocmai la sud și est*, iar spre nord și vest se afla o depresiune adâncă. Că această depresiune se tot adâncea spre nord, se vede pe deoparte din curba terenului vechiu din profilul suprafeței *A*, unde la capătul de miază-zi suprafața veche se află la 1—150 m., pe când la cel de miază-noapte (în colțul de apus) ea coboară la 3.75 m.;

¹⁾ Locuitorii preistorici ai locului erau, după cum se vede din resturile găsite, mari mănăcători de scoici!

pe de altă parte, din faptul că Schuchhardt a săpat în suprafața învecinată ci până la adâncimea de 4,60 m. *fără să ajungă la pământul viu* (adică la suprafața veche a terenului).

Prima așezare a oamenilor preistorici aici a fost așa dar pe un teren format la răsărit și miazăzi de o colină arcuită (că era arcuită se vede din șanțurile *C* și *D*) străjuind o depresiune ce se afla spre apus, spre Dunăre. Se pare că primele locuințe au fost ridicate și în partea joasă a terenului, nu numai pe colină. În orice caz, în cursul vremii terenul s'a nivelat prin umplerea depresiunii cu ruinele caselor dărâmate și resturile de viață omenescă rămase pe loc, astfel că acolo unde a fost depresiunea a crescut movila actuală. Pe resturile ce au umplut depresiunea și au nivelat-o au fost construite

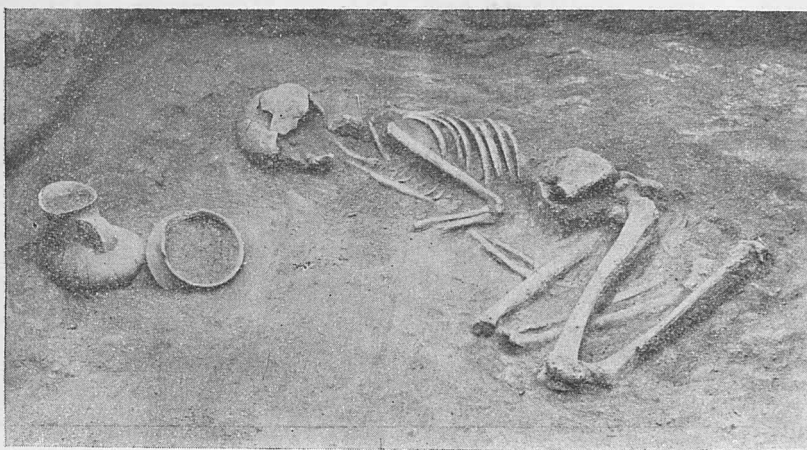

Fig. 6. — Mormântul I de pe „Ctate“.

locuințe care au ars. Sunt ruinele de locuințe arse pomenite deja, pe care le-am găsit în *A* și *D*. Ele fuseseră construite la un nivel care este foarte probabil *mai vechiu* decât acul al caselor arse de alături, *din lăuntrul gardului*, săpate de Schuchhardt.

Vom avea de urmărit, așadar, în campania viitoare întâi dacă aceste locuințe aparțin unui *strat general* de locuințe arse, dacă avem deci de a face cu un incendiu general care a distrus tot satul, ori cu un incendiu local, care a distrus numai un colț al așezării respective, — în al doilea rând dacă aceste locuințe arse din *A* și *D* sunt cu adevărat mai vechi decât cele dela apus de gard, după cum pare. Adâncimea absolută față de suprafața actuală nu poate fi un îndreptar aici; numai împlinirea secțiunilor transversale planuite ne va putea lămurii definitiv și sigur.

Soluția care ni se pare a se descmna de pe acum este că, după

o perioadă în care s'a locuit o porțiune de teren mai înfinsă spre răsărit (până la *A* și *D*), așezarea a fost restrânsă la un moment dat pe porțiunea mărginită de gard, pentru a pieri apoi într'un incendiu iscat în chip neașteptat, după cum se vede din amănuntul că locuințele s'au prăbușit arzând peste vasele din interiorul lor și peste alte lucruri din inventarul casnic, pe care locuitorii nu le-au putut lua cu ei în grabă. Desigur că această așezare mărginită de gard a fost mai mare decât ni s'a păstrat; înspre Dunăre o parte din ea s'a surpat odată cu malul. După distrugerea așezării apărate de gard, movila de ruine a mai fost locuită o scurtă vreme și, probabil, răslet de către supraviețuitorii catastrofei ce a distrus satul.

Materialul găsit în săpături'e noastre nu arată o schimbare de civilizație sau de faze de civilizație limpede marcată. El este în ge-

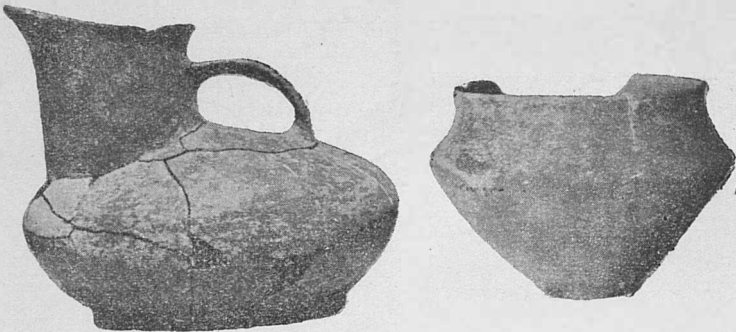

Fig. 7. — Cele două vase din mormântul de pe „Cetate”. + fig 2

nerie omogen de sus până jos. Întrucât există totuși sau nu o oarecare evoluție a tipurilor, acest lucru nu se va putea vedea decât mai târziu, când materialul va fi prelucrat complet. Așa cum a fost scos din săpătură, el prezintă, cum observasem și cu privire la materialul scos de Schuchhardt (în studiul citat la p. 1 scris împreună cu Dr. A. Langsdorff), trei înfățișări deosebite datorite unor cauze întâmplătoare, anume condițiilor de zacere în pământ: materialul din stratul de sus este acoperit cu o pătură groasă de calcar, cel din casele arse este calcinat, iar cel din stratele de locuințe nearse este acoperit cu acea murdărie pe care nu ne-o puteam explica la Berlin și care acum s'a dovedit a nu fi decât pământul amestecat cu gunoi și *chirpic nears*. Spălat și clasat, acest material ne va arăta dacă se pot stabili înăuntrul lui și în raport cu stratele de locuințe aspecte deosebite după timp.

De pe acum este însă limpede că el reprezintă în întregime numai o civilizație într'o fază principală de dezvoltare, anume un aspect special al civilizațiunii de tip Gumelnița, aspect care va trebui să fie numit, din cauza unor caracteristice speciale ce se pot regăsi izolate

în alte așezări ale civilizațiunii Gumelnița, dar nu au apărut până acum reunite decât la Cernavoda, aspectul Cernavoda.

Avem de a face, așadar, cu o variantă a civilizațiunii Gumelnița, variantă ale cărei caracteristici pot fi de ordin local (geografic) ori de ordin cronologic. Ea neapărând în așezarea noastră în legătură cu vreun alt aspect al civilizației Gumelnița, nici cu alte civilizații, stațiunea dela Cernavoda nu ne poate spune prin ea însăși stratigrafic nimic cu privire la raportul în timp dintre ea și celelalte aspecte cunoscute ale aceleiași civilizații.

Săpătura noastră a fost mult mai redusă ca întindere decât cea a lui Schuchhardt, a atacat însă mai puțin (numai în B) stratul

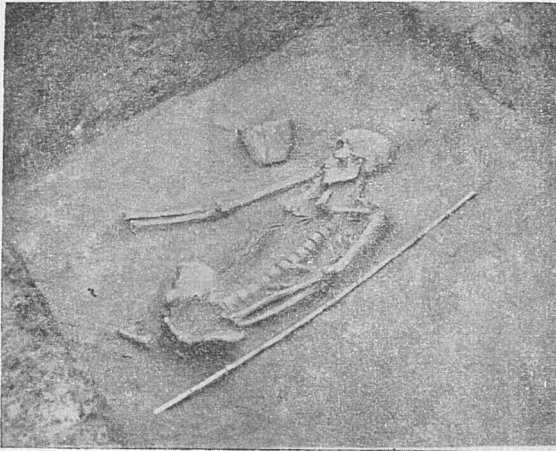

Fig. 8. — Mormântul II de pe „Cetate“.

de locuințe puternic arse dela apus de gard și mai mult stratele mai adânci cu urme de locuințe nearse. Așa se explică de ce am găsit mai puține vase întregi ca învățatul german, dar în schimb, comparativ, mai multe piese de inventar casnic de alt fel. Lucrul este de înțeles, deoarece din casele incendiate locuitorii au putut aduna în grabă uneltele și obiectele pe care le socoteau mai de preț, lăsând vasele de lut mai ușor de înlocuit.

Dintre vasele găsite întregi putem prezenta aici pe cele dela fig. 2 și capacul decorat cu incizii încrustate cu alb și cu colțuri date cu culoarea roșie de la fig. 3.

Printre celelalte lucruri găsite de noi sunt multe instrumente de silex, mai ales răzătoare, dar și două topoare (unul la fig. 1), instrumente de corn de cerb, mai ales toporăște (una la fig. 4) și o frumoasă harpună pentru prins peștele mare, ale cărui vertebre se găsesc destul de des în săpătură și înfărășit instrumente de piatră, dălți și

toporaşe plate, dar şi jumătatea unui *topor cu gaură* (fig. 2). În stratul de case arse din B s'a aflat şi restul unei *sule de aramă în mâner de os de pasăre*, o exactă analogie la exemplarul la fel găsit de Schuchhardt. Raritatea „*idolilor*“, observată deja în săpătura din 1917, când nu s'au găsit decât picioarele unei singure figurine de om, s'a adevărat şi în săpătura noastră: nu a eşit decât tot un fragment, tot *picioarele, unei figurine omeneşti destul de mari*. Lucrul este semnificativ, dată fiind mulţimea acestor „*idoli*“ în toate aşezările de tip Gumelniţa ce ne sunt cunoscute.

* * *

Al doilea obiectiv al săpăturilor noastre a fost, după cum am amintit, dealul dela sud de „*tell*“ numit de Schuchhardt „*Cetate veche*“. După urmele găsite la suprafaţă şi în unele tranşee din timpul războiului era limpede că acest loc fusese locuit şi el în vremea preistorică. Se părea chiar că de aceiaşi oameni cărora se datoreşte şi formarea „*tell*“-ului. Prin cercetări de suprafaţă constatasem că tot botul de deal până la fabrica de ciment arată urme preistorice. Era deci interesant de cercetat raportul dintre aşezarea de pe „*tell*“, care ar fi putut fi socotită la nevoie drept o simplă staţiune de pescuit, şi „*cetatea*“ alăturată.

Am atacat, cu gândul la mijloacele şi timpul pe care le aveam la dispoziţie, extremitatea dinspre Dunăre a „*Cetăţii*“ pe o porţiune restrânsă, cuprinsă între două adânci surpături ale malului.

Planul dela fig. 5 aici, ridicat în timpul ploilor care ne-au silit să întrerupem săpătura, arată şanţurile trase pe acest loc. Pentru poziţia exactă în teren a locului trimitem iarăşi la ridicarea topografică a lui Schuchhardt dela fig. 2 din raportul lui: şanţurile noastre II—VI au fost săpate pe botul dealului denumit acolo „*Alte Burg*“, între cele două viroage bine vizibile în marginea dinspre Dunăre şi între curbele de nivel de 40 şi 45 m.; şanţul I taie porţiunea din mal până la curba de 40 m.

Intenţia noastră era de a cerceta botul de deal de-alungul lui printr'o serie de şanţuri lungi (I, II, VI), care să urce treptat spre platoul înalt delimitat de curba de nivel de 55 m. În cursul săpăturii situaţia s'a complicat prin două descoperiri, care ne-au silit a modifica în parte şi pentru împrejurare planul nostru de început, iar vremea rea, care ne-a prins tocmai asupra cercetării indicelui mai mult căutat, a avut drept urmare amânarea cercetării amănunţite a întregului complex pentru campania viitoare.

Şanţul I ne-a familiarizat destul de repede cu natura solului şi stratele lui. Sub humusul recent se află un strat subţire de civilizaţie preistoric aşezat pe *loessul* care îmbracă miezul stâncos al dealului. Materialul — răsleţ — scos din stratul de cultură şi din humus constă din câteva oase de animale şi din rare cioburi *de o factură deosebită de aceea a materialului din „tell“* şi în genere netipice, în

înfelesul că nu aparțin unei civilizații preistorice deja cunoscute și nici nu permit o identificare cu ajutorul formelor și al decorului. De fapt, cioburile fiind acoperite cu calcar, anumite caractere ale lor nu pot fi observate decât după îndepărtarea calcarului. În general impresia noastră a fost că avem de a face cu un material *neolitic*, dar amestecat cu lucruri mai noi, din epoca de bronz sau de fier. Nici un complex clar *in situ* — urme de locuințe, vetre etc. — nu a apărut. Resturile a două schelete omenеști găsite răvășite imediat sub humus s'au dovedit a fi recente. Câteva pietre (calcar) de mărime mijlocie găsite răslețe în stratul de cultură ne-au atras atenția prin prezența lor neexplicabilă aici, mai ales că nu erau în legătură cu nici un complex bine determinat.

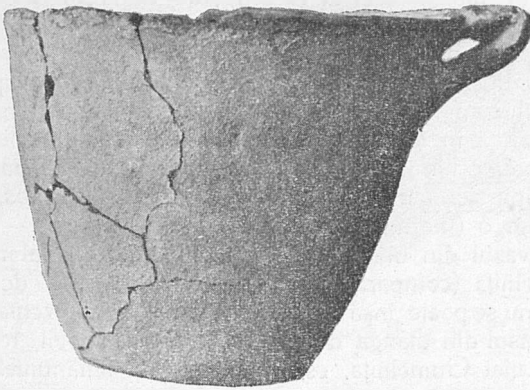

Fig. 9. — Vas din mormântul II de pe „Cctate“.

Deși în malul surpăturilor alăturate vedeam limpede câteva mari *gropi* preistorice săpate în loess și pline cu cenușă, oase, cioburi și scoici (din acest mal provine toporul de piatră dela fig. 4 găsit de elevul *Atanasiu Ionel*), am continuat totuși săpătura în sus, dealungul botului dealului, prin șanțul *II*. Gândul la eventuale morminte nu a fost străin de acest fel de a proceda.

În tot lungul șanțului am constatat aceeași stratigrafie și același material ca și în *I*, cu deosebirea că aici stratul de cultură este ceva mai gros și cioburile și oasele apar mai numeroase. Tot mai numeroase deveneau însă și pietrele împrăștiate în stratul de cultură, începând chiar imediat sub humus și fără a avea vreo noimă aici. Aceste pietre, care s'au dovedit apoi, în șanțurile deschise după aceea, a fi împrăștiate peste tot, ne-au intrigat, dar ne-au întărit și mai mult în intenția de a urca cu inciziile noastre tot mai sus pe deal, deoarece ne-a dovedit limpede că terenul fiind înclinat spre Dunăre, pietrele nu puteau fi explicate aici decât printr'o alunecare sau risipire în alt chip de undeva de mai sus, unde își vor fi avut locul într'un complex oarecare.

Cam la mijlocul șanțului *II* (vezi planul dela fig. 5, *M. I*) și la adâncime de 1 m., în loessul în care cu toată examinarea noastră atentă nu se văzuse, — cum este cazul de cele mai multe ori în solul nostru dificil, — nici o urmă, dar pe care l-am săpat, conform unui vechiu obicei, cât mai adânc, cu foarte că părea „viu“, a ieșit țeasta unui schelet omenesc. Desvelind întreg scheletul, acesta s'a dovedit a fi așezat în poziție chirchită (este deci, după termenul tehnic german, un *Hocker*, sau mai bine un *Hockergrab*, dela verbul *hocken*, a sta chirchit). Iată-i descripția :

24 Sept. 1936. Șanțul *II*, la locul însemnat pe plan cu *M. I*; adâncimea de îngropare față de nivelul actual 1,10 m.; în groapă mică, dreptunghiulară, foarte greu vizibilă, schelet chirchit, lung, în poziția chirchită, de 1 m.; capul la SSE, picioarele la NNW, privirea spre ENE (în intenția deci la răsărit); culcat pe partea dreaptă, mâna stângă îndoită din cot și adusă în fața feței, o parte din antebraț rupt și lipsă împreună cu laba (putrezite); mâna dreaptă întinsă dealungul trunchiului și dusă de stă cu laba sub femurul drept; picioarele îndoite din șold cam în unghiu drept, din genunchi în unghiu ascuțit; chirchire moderată în totul; la 20 cm. în fața capului, chiar în dreptul ochilor, un pahar bitronconic răsturnat de greutatea pământului, iar mai sus și lipit de el un vas în formă de „rață“ (*askos*) cu o toartă în bandă. Fig. 6 (mormântul) și fig. 7 (vasele).

După vasul din dreapta de pe fig. 7 mormântul aparține civilizației Gumelnița (compară de ex. vasele din „tell“ dela fig. 2 sus în stânga); nu se poate însă știe dacă aspectului reprezentat în „tell“-ul învecinat. Vasul din stânga de pe fig. 7 are analogii foarte bune în cadrul civilizației Gumelnița, este însă unic în amănuntele de formă pe care le prezintă.

Deoarece în tot restul șanțului *II* nu a mai apărut nici un alt mormânt, am deschis imediat și concornitent șanțurile *III—VI* pentru a căuta în aceste direcții alte morminte și eventual și marginile unui cimitir presupus¹⁾ În stratul de cultură din aceste șanțuri s'au găsit printre alte lucruri (mai ales cioburi), vasul dela fig. 4 (în *III*, la 45 cm. adâncime) și partea inferioară a unui frumos idol de lut, produsă la aceeași figură 4 (în *V*, la 50 cm. adâncime). În șanțul *VI*, la adâncimea de ca. 90 cm. (în loess) lucrătorii au scos, până a ne anunța, cioburile unui vas chiar de lângă peretele șanțului. La cercetare am găsit alături încă un vas, iar în peretele șanțului am dat, scobind, peste țeasta scheletului. Desvelind mormântul, iată în ce condiții ciudate l-am găsit :

25 Sept. 1936. Șanțul *VI*, la locul însemnat pe plan cu *M. II* (vezi fig. 5) și la adâncimea de îngropare de 1,05 m. în groapă neidentificabilă, schelet necomplet întins pe spate; lungimea resturilor în poziția găsită 0,85 m.; capul la SE, trunchiul spre NW; capul și o

¹⁾ Traseul șanțurilor, care ar putea părea puțin capricios, a fost impus și de configurația terenului.

parte a coloanei vertebrale înclinată prin apăsarea pământului spre dreapta, așa fel încât craniul e culcat acum pe partea dreaptă, dar nu de tot; originar privirea era îndreptată spre apus (WNW); mâna stângă înfinsă dealungul trunchiului și așezată pe bazin; mâna dreaptă lipsă; un picior (femur, fibie și peroneu) așezat la dreapta trunchiului, puțin oblic, — în chip de mână dreaptă! —, capătul de sus al femurului stând lângă omoplatul drept, vârat chiar puțin sub maxilarul superior; al doilea picior lipsă în întregime, doar lângă oasele iliace, oblic, o frântură de femur(?); în fața craniului un vas conic cu forțită ușor lunată sub margine, răsturnat în aceeași direcție în care a fost împins și craniul; la 20 cm. de creștet un cuțit de silex cu limpezi urme de întrebuințare pe una din laturi (stânga); înainte se scosese din

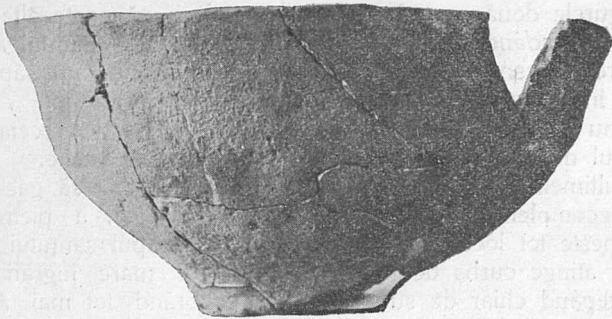

Fig. — 10. Al doilea vas din mormântul II de pe „Cetate“.

dreptul oaselor iliace, lângă capetele fibiei și peroneului piciorului așezat alături de trunchiu, vasul pomenit mai sus; nu s'a constatat nici o urmă de deraniere modernă sau mai veche, necontemporană cu îngroparea; încheietura femurului cu fibia și peroneul la piciorul așezat dealungul trunchiului este încă în loc; este deci absolut sigur că piciorul a fost așezat acolo din vechi, având încă tendoanele și carnea pe oase. Fig. 8 (mormântul), fig. 9—10 (vasele) și fig. 11 (cuțitul de cremene).

Nu este locul de a ne întinde asupra acestui fenomen ciudat observat în mormântul II. Destul să observăm că practica „ciopârțirii cadavrelor“ și totuși a înmormântării lor este destul de des documentată în preistoria europeană. Cauza și rostul ei sunt întunecate, ca de altfel și credințele și superstițiile ce îi stăteau probabil la bază. Este interesant de ex. să pomenim găsierea în dărămăturile caselor din unele strate gumelnițene (la Gumelnița și la Vidra) a unor cranii omenești, fără urme de restul scheletului („vânătoare de capete“, ori păstrarea în casă a capului strămoșului mort?). Mormântul nostru II nu aparține însă, după vasele ce se aflau în el, civilizației Gumelnița. Orientarea lui se menține, este adevărat, în cadrul variabilității normale, poziția însă și întreg ritul îl separă de mormântul I, deși adâncimea

la care sunt îngropate amândouă este aceeași. Pe de altă parte, cuțitul de silex așezat la cap par'că ne-ar îndrepta privirea către acel cerc din România de apus și Ungaria de răsărit denumit după cimitirele ungare dela Bodrog-Keresztur și Pusztá-Istvánháza, cerc în care morții au sub cap câte un cuțit de cremene și cadavrele apar uneori ciopârțite. Trebuie totuși să mărturisim că nu vedem încă limpede și să așteptăm ca descoperiri viitoare să ne lămurească asupra vremii exacte și cercului de civilizație cărora le aparține mormântul II al nostru.

După rezultatele din șanțurile noastre II—VII nu pare să avem de aface cu un cimitir, ci mai degrabă cu o morminte răslețe. Ne-am gândit desigur, pornind mai ales dela socoteala că ar fi o prea norocoasă întâmplare să fi nimerit cu șanțurile noastre I și VI tocmai peste singurele două morminte depe acest loc, că poate alte schelete vor zace mai adânc și gropile nefiind vizibile în pământul acesta ce se decolorează lesne să nu le fi găsit, deoarece nu am săpat destul de adânc în loessul care ar părea doar „viu” peste tot. Adâncind șanțurile nu am găsit totuși nimic. Mai avem însă de cercetat o porțiune destul de mare în jurul celor două morminte găsite.

În ultimele zile ale săpăturii am avut satisfacția să găsim și explicația, necompletă desigur, dar oricum binevenită, a pietrelor împrăștiate peste tot locul unde am săpat. Spre capul șanțului VI, care ajunge de atinge curba de nivel de 45 m., o mare îngrămădire de pietre, începând chiar de sub humus și coborând tot mai adânc pe măsură ce șanțul înainta, ne-a pus în fața complexului consistent și *in situ* constând din pietre pe care îl căutam. În capătul șanțului VII, săpat pentru a urmări eventuale morminte și pentru a controla și dacă îngrămădirea de pietre din VI se întinde lateral, am atins, din nefericire în ultimele ceasuri de lucru sub ploae, continuarea complexului către această parte.

Nu putem așadar să referim decât asupra celor observate în șanțul VII și chiar și acolo numai în măsura în care o cercetare sumară ne-a îngăduit să lămurim lucrurile.

Lărgind șanțul VI în dreptul pietrelor, așa cum se vede pe planul dela fig. 5, pentru a prinde o mai mare porțiune din ele și desvelind locul fără a mișca pietrele — ce apucaseră lucrătorii să scoată e lesne de reconstituit, dealungul șanțului original arat de 0,60 m. —, am găsit situația arătată în detaliu la fig. 12. Pe această schiță se vede desigur numai ceiace apare imediat sub humus, pietrele continuă însă masate în adâncime. Pietrele zac destul de răvășite într'un pământ negru care conține multă cenușă și rare cioburi preistorice și oase de animale. Mai în adânc apar lespezi mari, rediate hașurate în planul dela fig. 12, unde numai lespedeza rotundă din colțul nordic stă sus. Spre Sudest, în dosul pietrelor și în parte sub ele se poate observa începutul unui șanț foarte adânc plin cu pământ amestecat cu multă cenușă. După cât se observă din secțiunea căpătată în acest punct — încă necompletă și deci neclară, câtă vreme

nu se scot pietrele și nu se sapă destul de adânc — o parte din pietre s'au prăbușit în șanț, spre Sudest, și alta a alunecat la vale spre Nordvest. Este îngăduită deci bănuiala, după ce ipoteza, la care ne-am gândit întâi, a unui mormânt din lespezi și cu grămadă de pietre deasupra distrus, s'a dovedit la cercetare neîntemeiată — că ne aflăm în fața unui zid-sec (fără mortar sau lut de prins pietrele între ele) cu șanț înaintea lui, zid din care noi am nimerit în VI o

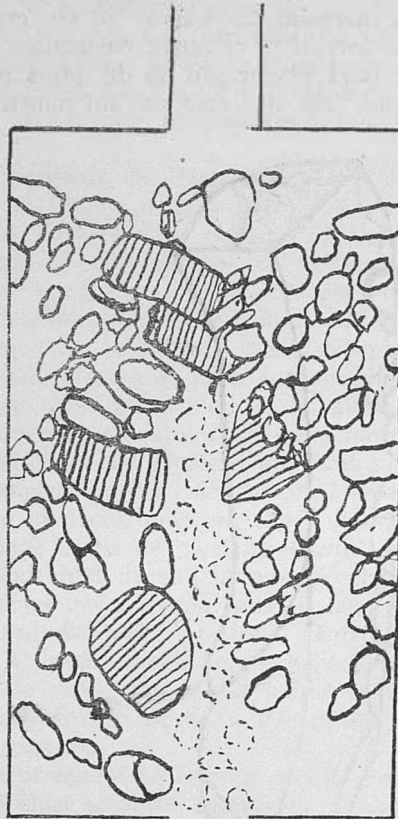

Fig. 11. — Cușitul de cremene din mormântul II de pe „Cetate”. Mărimă naturală

porțiune foarte rău distrusă. Dacă așa este — și lucrul va fi controlat în campania viitoare — atunci ne aflăm pe o cetate a cărei incintă nu poate fi decât de partea unde sunt șanțurile noastre I—VII, deoarece șanțul la cetățile care au și zid sau palisadă stă în afară în fața zidului sau palisadei, nu înăuntru, în dosul lor. Faptul că nu s'a găsit în șanțurile I—VII nimic care să ne arate că ne aflăm în interiorul unei cetăți nu este atât de turburător și de neexplicabil pe cât pare.

Este aproape o regulă că în cetățile preistorice partea centrală a incintei nu este locuită; clădirile din interiorul cetății se află de

obicei pe marginile incintei. Cazul cel mai apropiat care poate fi citat este acela al „Cetățuiei” din epoca de bronz dela Sărata-Mon-

VI

CERNAVODA

„CETATE”

1:50.

Fig. 12.

eoru în jud. Buzău, unde săpăturile făcute în anii 1926/27 de către d-l Prof. I. Andrieșescu și scriitorul acestor rânduri au demonstrat sterilitatea mijlocului incintei Cetății întărite cu șanț și cu piatră.

Desigur că o fixare a încheierilor noastre într'un sens sau altul

ar fi prematură. Sigur este că „zidul“ dela Cernavodă — ca să-l numim așa deocamdată — este preistoric. Ni-o arată cioburile găsite printre pietre, care sunt toate preistorice și apoi și faptul că în toată săpătura noastră de pe „Cetate“ nu am găsit nicaieri nici o urmă, de nici un fel, care să fie dintr'o vreme mai nouă decât cea preistorică. Excepție fac natural obișnuitele foarte rare resturi moderne din humus.

Este așadar de așteptat că în campania viitoare de săpături, care va trebui să fie cât mai intensă, să obținem rezultate, care nu numai să lămurească amănuntele pe care le urmărim la Cernavoda, dar să arunce lumină nouă și asupra unei importante părți a preistoriei Dobrogei.

București, Decembrie 1936

Ion Nestor

CONTRIBUȚIUNI LA CUNOAȘTERA „COASTEI DE ARGINT” ȘI A „VĂII-FĂRĂ-IARNĂ” (BATOVA)

La o privire fugitivă, din largul Mării cu binoclul, și fără studiul atent al *structurii*, se poate afirma — cum s'a și făcut — că la „Coasta-de-Argint” a Dobrogei avem o faleză înaltă, la picioarele căreia s'ar întinde, ca o treaptă de scară, oblică dela W. la E., o „platformă litorală”, care dela Caverna la Caliacra intră sub nivelul Mării, iar dela Caverna spre W. se ridică pe încetul, având — după hartă? după altimetru? — la Mihăileni 15^m, la Balcic 35^m, la Akbunar 40^m, iar la Valea-fără-iarnă 80^m!

Autorul¹⁾ care afirmă aceste vederi constată că „cette surface est déformée par des glissements de terrains, qui près de Balcic gagnent une ampleur surprenante”; că „on a l'impression (sic) que les blocs immenses se détachent du plateau et glissent *par dessus cette surface* vers la mer”; că „en beaucoup d'endroits ce niveau intermédiaire est faillé et ridé en vagues courtes, où on voit des effondrements, des plissements, des chevauchements, des charriages en miniature” și că „cet aspect a fait les auteurs, qui se sont occupé de cette région, de la considérer comme une zone d'éboulements et de failles locales, exagérée peut-être par les tremblements de terre qui sont assez nombreux”, — pentru a se opri la concluzia că „sans conter la possibilité d'une ligne de rupture E—W., prolongée vers l'Ouest par la vallée de Batova”, — acest nivel se poate considera „comme une *plateforme littorale déformée par des glissements*”; și adăogând oarecare argumente, asupra cărora vom stăruii la urmă, conchide încă odată că „tout cela m'a fait conclure que ce niveau est une *plateforme littorale oblique*”.

Neuitatul filosof *Titu Maiorescu*, în prelegerile sale universitare, adeseaori atrăgea atenția finerelor generații asupra faptului că, una din piedicile cele mai mari în recunoașterea aceluiaș adevăr de către persoane ce discută în contradictoriu, este întrebuițarea diferită a noțiunilor în conținutul și sfera lor. Este, prin urmare, necesar a defini

1) *G. Vâlsan*: Sur une plateforme littorale en Roumanie. Bulet. Soc. geogr., Tome LIV, 1935, p. 23—31.

clar noțiunea de „*platformă litorală*“, spre a evita dela început sofismele ce s'ar putea ridica dintr'o parte sau alta.

După *Emm. de Martonne*¹⁾, o platformă litorală este o suprafață nivelată prin acțiunea de abraziune a valurilor Mării în țărmurile continentelor. Dela *Ramsay* încoace, o asemenea suprafață s'a numit platformă de abraziune. La țărmurile oceanelor ea este vizibilă în fimpul refluxului, uneori până la o lărgime de 15 km. In regiunile cu sedimentare bogată, platforma submarină poate fi și de acumulare. Dacă se produce o denivelare, fie dintr'o cauză eustatică negativă, fie dintr'o cauză epirogenetică pozitivă, între nivelul Mării și regiunea litorală, platforma iese deasupra apei până la o oarecare înălțime; iar valurile, prin acțiunea lor de abraziune, creează la noul țărșm o nouă faleză. Vechea platformă rămâne atunci ca o prispă înaltă, care poartă numele de „*terasă marină*“. In cazul unei înălțări neegale a uscatului vecin cu Marea, terasa marină ne apare diformată, având o alură sau oblică, sau încovoiată și ea dă mărturia cea mai sigură că pricina terasei este epirogeneza sau isostasia, iar nu eustatismul, care cere terase paralele cu fața Mării.

In înțelesul comun, neștiințific, al noțiunii, platformă litorală ar putea fi orice prispă netedă la malul Mării (netedă, căci deaceea se chiamă platformă), indiferent de geneza ei. Autorul articolului pomenit întrebuințează însă termenul de „platformă litorală“ în sensul de „terasă marină“, care, prin faptul că în Valea Batovei (probabil la gură) ar avea altitudinea absolută de 80^m, iar imediat la E. de Cavarna ar ajunge la nivelul Mării, presupune o înălțare epirogenetică neegală a regiunii litorale. Dovezile pe care le produce însă sunt insuficiente și neconvingătoare, iar cifrele în parte greșite și arbitrare. *Dovada cea mai bună ar fi fost descoperirea sub năruițuri a unei suprafețe de abraziune marină sau a unor depozite litorale marine; dar aceasta nu ni se dă. Cauza greșelii stă în intuiția falsă a fenomenului studiat și mai ales în neglijarea studiului amănunțit al structurii litoralului și văii Batova, înțelegând prin structură, în sensul lui W. M. Davis*²⁾, studiul rocilor, stratificarea lor, tectonica și raporturile de altitudine între ele și fața de nivelul Mării.

Cercetarea mai atentă a structurii acestor prispe dela Coasta de Argint și din Valea Batovei ne va elibera, cred, din greșala spre care ne derutează concluziile repetate ale articolului pomenit mai sus.

¹⁾ *Emm. de Martonne*: *Traité de géographie physique*, Tome seconde, 1926, pag. 974—978.

²⁾ *W. M. Davis*: *Die erklärende Beschreibung der Landformen*. Leipzig u. Berlin, 1912, pag 143; „Wir werden von nun an das Wort „Struktur“ in dem Sinne gebrauchen, daß es sowohl die Verhältnisse der Uoberfläche und Urhöhe, als auch die innere Anordnung und Zusammensetzung der Gesteinsmassen umfaßt“.

I. Pintenul dela Teche: Uzungeala sau Lungul.

Drumul care duce dela Balcic spre Ecrene, urcând pe valea Ac-Bunar (= Fântâna Albă), străbate un podiș înalt de peste 240^m [după harta St. M. R. 1 : 100.000], până la km 7. De aci fața podișului se lasă ușor spre W., până deasupra Văii=fără-iarnă (Bațova), de unde drumul coboară în largi serpentine până în fundul văii. Un popas lângă o troiță de lemn fixată în coastă și o cercetare cu biococlul a reliefului din față, spre NW., desvăluie privirii forme de relief cu o structură dintre cele mai interesante și instructive pentru evoluția acestuia finut.

Din podișul înalt dela N. și racordându-se cu el printr'o pantă destul de abruptă, înaintează spre S., între două văi râpoase, un pinten lung de aproape 1500^m, pe care harta 1 : 100.000 abia îl schițează, fără a reuși să-i dea imaginea sa adevărată (Fig. 1). Acest pinten, la prima vedere, lasă impresia unei terase, sau măcar a unui nivel de eroziune raportat la un vechiu nivel de bază mai înalt, poate nivelul de 80^m al lui *Vâlsan*, pe care acest geograf îl racordează și-l însumează în aceeași „platformă litorală” înălțată oblic, care la Balcic ar avea 35^m. Valea râpoasă din E. pintelului e străbătută de un pârâiaș zgomotos, în lungul căruia funcționează mai multe puipe și care se alimentează din mai multe izvoare și cișmele, dintre care unele se găsesc la o altitudine de circa 90^m, iar cea mai înaltă la circa 135^m (Fig. 2).

Privirea atentă distinge însă în coastele răsăritene ale pintelului Lungul o structură dislocată, cu strate calcaroase albe ce-și ridică capetele către S., în timp ce falezele podișului înalt din vecinătate își păstrează stratificarea lor aproape orizontală, iar suprafața aceluiaș podiș se apropie de suprafața unei platforme structurale.

Iluzia că nivelul acestui pinten ar reprezenta un nivel de terasă fluvială, ce s'ar putea racorda cu vre-o terasă marină dela gura Bațovei, este zdruncinată dela început din temelie.

Am străbătut pintenul Lungul, atât în sens longitudinal, cât și transversal, luând o serie de fotografii, — dintre care reproduc aci pe cele mai tipice — și făcând măsurători altimetrice cu un barometru System Paulin, Stockholm, gradat din metru în metru.

Fig. 1 ne arată, în toată întinderea sa, pintenul dela N. satului Teche. La contactul cu podișul se observă o pantă mai abruptă, care ar indica locul de desprindere din podiș a acestei peninsule orografice, în urma creării unei fâlii superficiale, care n'ar putea merge mai jos de fundul văii vecine.

În pantele din față ale pintelului se poate distinge o stratificare dislocată, după stratele oblice ce albesc, precum și după dungile de vegetație, care preferă țărâna stratelor mai moi, intercalate alternativ între cele tari, calcaroase. Pe alocuri aceste straturi au o înclinare de

30°—40°, poate și mai mult ; însă cele bazale, dinspre botul pintelui, peste care s'a produs o ușoară supraîmpingere, se apropie de orizontală. Aspectul general lasă convingerea unei fragmentări și luncări de-a săniușul a unor blocuri peste un suport puțin consistent și îmbibat de ape subterane ; convingerea unei dislocări, în care capetele stratelor, la origine orizontale, s'au ridicat spre Sud, cu tendința de ușoară încălecare (Gleittektonik).

Suprafața acestui pinten, destul de netedă văzută de departe, dar accidentată și ușor ondulată când pășești peste ea, cade în pantă oblică dela N. la S., dela circa 160^m—170^m și mai mult până la botul a cărui altitudine este de circa 120^m—125^m. Fotografia a fost luată din apropierea troiței pomenite mai sus.

Fig. 3. În fața botului acestui pinten, eroziunea prin șiroire a izolat printr'o șea o mică colină, înaltă de circa 95^m, în structura căreia se observă stratele albe calcaroase cu tendința de a forma un mic anticlinal asimetric în direcția E.—W., cu aripa de E. erodată.

La piciorul acestei coline se întinde o mică suprafață în pantă, acoperită de tufișuri și bolovani și a cărei altitudine absolută stă între 45^m—55^m. Toate povârnișurile sunt presărate de stânci și pietre, dezagregate și rostogolite din stratele tari ale Sarmaticului.

Fig. 4 ne arată, după dungile albe ale plăcilor tari de calcar sarmatic și după dungile oblice de vegetație, o înclinare a stratelor de circa 40°. Capetele superioare sunt ridicate spre S., către valea Batovei, iar cele inferioare sunt apiccate spre Nord, către podiș.

Fig. 5 repetă, într'alt punct, acelaș aspect de strate dislocate în coasta de răsărit a pintelui.

Fig. 6. Dacă însă s'ar putea obiecta că aceste dislocări afectează numai pachetele de strate lunecate pe povârnișul de E., atunci fotografia de față — atât de eloquentă ! — este în măsură a înlătura orice umbră de indoială. Ea ne arată suprafața în pantă a pintelui Lungul, străbătută dela E. la W. de șirurile paralele ale plăcilor calcaroase — liniile albe de pietre — care, în urma eroziunii exercitate prin șiroire și a denudării, au rămas în evidență, asemenea unor temelii de ziduri. Ele nu sunt altceva decât capetele retezate ale stratelor dislocate și ridicate în sus către Sud. Racordarea lor cu dislocările din coasta de E. și alura lor continuă, atât pe suprafețele mai netede de deasupra, cât și pe pantele de eroziune din dreapta, exclude afirmarea unei stratificări orizontale. Avem aci, prin urmare, o tipică platformă de eroziune care retează o structură dislocată, în deosebire de suprafața podișului din fund care, fără a o realiza, se apropie totuși de o platformă structurală. Acest contrast între aspectul stratigrafic și tectonic al celor două unități vecine caracterizează bine diferența lor de evoluție și ne pune pe drumul drept al interpretării formelor de relief din Valea Batovei.

Aceleași dislocări observate în pintelul Lungul se observă și în partea de E. a văii dela N. de Teche, cu deosebire că aci unele blocuri, — dealuri întregi — desprinse și lunecate din podiș, arată o

stratificare dislocată și în sens opus, fenomen datorit orientării pantei peste care au lunecat.

Fig. 7 reprezintă coada văii uscate din E. pintenului, roasă prin șiroire în stiva sarmatică și înaintând, prin eroziune regresivă, până la suprafața podișului înalt. Pe stânga și dreapta acestei văi se văd povârnișurile abrupte ale podișului — planuri oblice de fâlii contrarii —, descoperite după desprinderea blocurilor din el; iar mai jos, suprafețele neregulate ale acestor pachete lunecate. Etajarea aceasta este geologicește recentă și, dacă ne-am întreba asupra vârstei acestor dislocări, cred că raționamentul următor ne poate duce spre răspunsul cel mai just:

O lunecare a unei stive de strate, în condițiunile menționate în valea Batovei, nu se putea îndeplini decât după adâncirea văilor prin eroziune lineară până sub stratul de aluviuni ce le acopere. Numai în acest caz pintenul de podiș putea să aibă în față și lateral *un gol*, către care să fi putut luneca. Înainte de adâncirea văilor fenomenul ar fi fost imposibil, căci el nu se putea realiza încâtușat în masa de strate horizontale ale podișului. Această ultimă adâncire a văii datează însă din epoca Würm, când și nivelul de bază al mării scăzuse simțitor, în urma evaporării apelor și a fixării lor în ghețarii și calotele glaciare de pe glob¹⁾. Numai după ce eroziunea a trecut mai adânc de acel suport, ușor oblic spre Mare, de marne argilo-nisipoase, cenușii-vineții, pe care Popescu-Voitești le menționează la baza Sarmaticului și care ar constitui stratul impermeabil la care s'ar opri apele subterane ale Dobrogei meridionale, — numai atunci se putea produce acest important fenomen de lunecare a stivei de deasupra.

Deslănțuirea fenomenului a fost provocată, de sigur, de unul sau mai multe cutremure violente²⁾ de care știut este că suferă Coasta-de-Argint. Orizontul nisipos-gresos, ce vine deasupra marelor argilo-nisipoase, fiind într'un moment dat imbibat ca un burete de apele subterane, a putut oferi condițiile favorabile pentru o asemenea lunecare, mai ales că, imediat spre N. de pintenul considerat, pe suprafața înaltă a podișului, la E. de cumpăna apelor dintre văile dunărene și marine [în regiunea satelor Sususchioi, Ciairlighiol, Cuiuchioi și Hamzalar], — se întinde un ținut carstic, cu polii mari — vre'o șase la număr —, al căror fund, asemenea unor farfurii cu contur neregulat, stă, la unele, la atitudinea de 255^m față de podișul din W., înalt de 280^m.

¹⁾ C. Brătescu: Criterii pentru determinarea vârstei teraselor quaternare. În vol. omagial lui C. Kiritzescu, 1937.

²⁾ Un cutremur violent, care a distrus o mare parte din orașul Bisone (Cavarna) îl pomenește Strabo, în cartea VII, cap. VI. Răsturnarea malurilor se poate observa bine în port, alături de dealul Ciragman, a cărui stratificare orizontală contrastează cu cea dislocată dela picioarele sale.

E un *centru hidrografic* în regiune.

Apa din ploii și din topirea zăpezilor căzute peste aceste polii fără scurgere superficială, are o scurgere subterană către Mare și valea Batovei, unde iese sub formă de izvoare numeroase, sau către văile din N., E. și W., care pornesc radial din acest ținut. Ea a putut contribui, prin urmare, la supraîmbibarea stratelor permeabile și la lunecarea stivei de strate sarmatice de deasupra către golul văii creat prin eroziune.

Așa dar, fenomenul dislocării nu poate fi mai vechiu de cât sfârșitul epocii Würm, când atât condițiile nivelului de bază, cât și cele climaterice puteau fi favorabile producerii unui asemenea fenomen.

Suprafața de eroziune (prin șiroire) a pintenului considerat este în consecință, și mai târzie; și, fiind seama de altitudinea sa prea mare — între circa 170^m și 120^m —, apoi de faptul că ea rețază sub un unghi uoarecapetele stratelor dislocate ale podișului și că această dislocare ar data dela sfârșitul quaternarului, — concluzia ce se impune este că suprafața în pantă a pintenului Lungul în nici un caz nu se poate considera ca un nivel de terasă fluvială și nici ca un nivel de eroziune normală, raportat la un nivel fluvial corespunzător, cu atât mai puțin ca restul unei „platforme litorale“, ci este pur și simplu, o terasă falsă, așa cum am definit-o și altă dată. În consecință, ea nu poate fi luată în considerare, în urmărirea unui ciclu de eroziune fluvială, sub titlul de „terasă“.

Am stabilit, prin urmare, următoarele fapte și concluzii :

I. În vecinătatea orașului Balci și la N. văii Batova podișul dobrogean atinge o altitudine de 240—280^m peste nivelul Mării și arată o structură concordantă, ușor oblică spre S. E. Stratele sale, care aparțin celor trei etaje ale Sarmaticului (Popescu-Voitești), se succedă într'o alternanță de plăci groase și tari calcaroase și de orizonturi mai puțin rezistente, aproape toate permeabile, până la un orizont nisipos-gresos, sub care urmează marnele argilo-nisipoase impermeabile, la care, după același autor, par a se opri apele subterane din Dobrogea meridională. Aceste marne se află la o mică altitudine peste nivelul Mării și probabil că au o slabă înclinare către S. E., ceea ce determină scurgerea pânzelor de apă subterană către Mare. Suprafața podișului se apropie mult de suprafața stratelor, încât dă iluzia unei perfecte platforme structurale.

II. La N. văii Batova se întinde o regiune carstică cu șase polii fără scurgere superficială și adâncite — prin disolvarea stratelor, prăbușirea și tasarea terenului — unele până la 25^m sub suprafața vecină dela cumpăna apelor. Precipitățile atmosferice, care se adună în aceste polii, străbat stratele permeabile și îmbibă orizonturile nisipoase-gresoase de peste marnele bazale, înlesnind prin aceasta, — alături de cutremure, — producerea de falii superficiale spre marginea falezelor, năruiri și lunecări de blocuri. Pantele de N. ale văii Batova au, din această cauză, o evoluție ceva mai deosebită decât cele de Sud. Alte orizonturi de strate impermeabile dau naștere la izvoare etajate la di-

ferite înălțimi : așa s. ex. cișmelele din Valea Ac. Bunar la 55^m și 131^m ; cele dela N. de Teche la 90^m și 135^m etc.

III. In aceeași vale a Batovei, la N. satului Teche, se întinde către Sud o peninsulă orografică, un pinten lung de aproape 1500^m, cu o structură dislocată prin lunecare (Gleittektonik). Stratele sale își ridică capetele către S., arătând pe alocuri fracturi, tendințe de încălcare și mici anticlinale. O falie superficială, ce nu poate merge mai jos de baza marno-argiloasă, peste care s'a produs lunecarea, desparte acest pinten de podișul din spate. Suprafața pintenului e oblică și coboară dela peste 170^m la circa 120^m. Ea retează în cap stratele dislocate și se înfățișează ca o platformă de eroziune.

IV. In ordine cronologică, vârsta fenomenelor și formelor ar fi următoarea :

a) Erodarea văii Batova și a văilor sale afluențe până sub nivelul nisipurilor gresoase, ba chiar, spre gură, până sub nivelul maranelor bazale și până sub nivelul actual al Mării s'a terminat în ultima perioadă glaciară, Würm, când și nivelul universal al Mărilor și Oceanelor era foarte scoborât, din pricina evaporării apelor și a acumulării lor în calotele și ghețarii de pe glob.

b) Ruperea din marginea podișului, falieră, dislocarea și lunecarea stratelor din pintenul Lungul către golul văii este un fenomen mai târziu și poate data dela finele epocii Würm, sau chiar din Alluvium,

c) Platforma de eroziune, realizată prin șiroire și denudare deasupra pintenului pomenit, este un fenomen și mai târziu, care se continuă până azi.

Concluzie : o suprafață atât de recentă ca vârstă și totuși atât de înaltă (vârsta : Alluvium ; altitudinea 170—120^m) nu poate fi considerată, în nici un caz, drept o suprafață de terasă fluvială, care să se racordeze cu o „platformă litorală” înaltă la gura Batovei de 80^m, iar la Balcic de 35^m. Dela gura Batovei până la satul Alaclise noi n'am găsit nici un nivel de 80^m peste Mare sau peste talveg. La gura râulețului Ecrene, deasupra satului cu acelaș nume, se vede un bot de deal prăpăstios, a cărui suprafață e la 180^m. La gura râulețului Batova, sub păduricea Teche, podișul se ține la 230^m. Între povârnișul abrupt de sus și cel de jos, se întinde aci o mică pantă mai domoală între 140—110^m, dar ea nu e un nivel de terasă, ci e fundul unui basin de culegere a cinci scursori de ploii într'un orizont de rocă mai puțin rezistente.

La satul Gheicicler, sub povârnișul abrupt al podișului, înalt aci de 255^m la buză, se produce o ruptură de profil în pantă la altitudinea de circa 150—170^m, de unde coasta coboară domol spre fundul văii.

La W. de satul Teche, podișul înalt de 280^m înaintează spre cotul văii Batova un pinten cu suprafața la 250^m și cu structura ne-dislocată : un vechiu nivel de eroziune pliocenă. Pintenul e mărginit de pante abrupte până la 100^m sub suprafață, adecă până la altitu-

dinea de 150^m peste nivelul Mării, de unde în jos se prelungesc pante mai domoale. Toate celelalte niveluri mai netede din valea Batovei, între satele Alaclise și Gilar, se țin de asemenea între curbele de 150—110^m (pe alocuri chiar între 180—110) și arată ca o prispă, largă de 1—2,5 km., dezvoltată în pantă sub povârnișurile prăpăstioase de la partea superioară a văii, sub buza podișului dobrogean. Ele vădesc o strânsă dependență între rocă și stratificare de o parte și între forme de alta, așa cum se observă și în alte regiuni de pe glob cu o structură asemănătoare (s. ex. în canonul Colorado), unde alternanța între pachetele de strate tari și moi produce o alternanță între brâe de faleze și brâe de pante mai domoale.

Cel mai tipic nivel din cele existente în valea Batovei este suprafața pintenului Lungul, a cărui structură, formă și vârstă s'a studiat mai sus. E imposibil, cred, ca ceilalți pinteni dela Nordul văii să se abată dela norma generală a evoluției reliefului în această parte de țară.

Prin urmare, factorii principali în realizarea acestui relief ar fi, în primul rând, structura specială a podișului — cu orizonturile sale mai rezistente sau mai puțin rezistente, permeabile sau impermeabile și în bună măsură solubile, — apoi pânzele de apă subterană, gravitația și cutremurele. Acești factori au putut provoca falieri, surpări și lunecări către golul văii adâncite cu peste 240^m prin eroziunea lină a păraielor.

Lărgimea enormă a văii Batova, de 3—5 km (către gura ei), considerată de la o buză de podiș la cea din față, — mai mare decât la un fluviu ca Nistrul în anumite sectoare, — este un indiciu că această vale s'a creat nu numai prin acțiunea unui pârâiaș ajutat și de șiroirea pe pante, ci în mare măsură și prin ajutorul surpărilor și lunecărilor așa de importante, despre care s'au adus destule dovezi.

II. Coasta de la Balcic.

Rare ori mi s'a întâmplat să văd un relief mai răvășit și mai haotic ca cel de sub falezele Coastei-de-Argint de la Balcic. Piveliștea într'adevăr e romantică și poate încânta pe artiști și poeți, abstracție făcând de căldura de cuptor pe care o dogorăsc vara prăpăștiile albe bătute în față de soare. Vegetația e săracă, cu caracter în parte mediteranean; însă migdali roditori în aier liber apar până la Tulcea și chiar până în sudul Basarabiei; iar faima viilor vechiului Dionysopolis socot că este tot așa de hiperbolică ca și numărul osfașilor persani la Termopile. În zadar am încercat, cu toată bunăvoința, să pot compara această coastă, răvășită barbar, cu aspectul unui „delicios covor oltenesc“. Dacă și la Balcic există o platformă (= formă plată, netedă, turtită, de terasă), atunci falsificăm deadreptul noțiunea de platformă.

De pe podișul înalt cobori în oraș pe vâlceaua Ac-Bunar pe lângă două vestiite cișmele, dintre care prima, numită Ceatal-ceșme,

se află la altitudinea de 131^m, iar a doua, mai la vale, Ac-Bunar, — înzestrată cu un basîn larg, ale cărui ape limpezi se aruncă nu departe în Mare pe cascada Palatului, — se află la circa 55^m. Aceste cișmele dovedesc prezența a două pânze de apă subterană, intercalate în stiva de strate ale podișului, precum și prezența a două strate impermeabile, peste care se pot produce surpări și lunecări. O altă pânză de apă am găsit-o în valea Batovei la circa 90^m și sub faleză Balcului la circa 85^m și, în fine, o ultimă pânză, foarte bogată pe cât se pare, s'a descoperit cu prilejul unui foraj în Mare, lângă țărm, de unde a țășnit o coloană de apă dulce de 2^m, după cum ne încredințează d-l ing. V. Cotoșu :

„Forajul s'a executat la 300—400^m depărtare de mal, cam pe direcția digului în construcție. Pe fundul Mării, în acest loc, se găsește un strat de vază, amestecat cu pietriș. Apoi s'a întâlnit un strat plastic și impermeabil, după culoare asemănător argilei ce apare în maluri. În acest strat s'a dat de un strat aquifer, dulce, sub presiune. Apa s'a ridicat în tuburile de sondaj până la circa 2^m. Probabil fundul Mării era pela 4^m și stratul aquifer dulce pela 4^m dela fund, deci 8^m dela suprafață. Aceste date sunt numai după aducerea aminte. În curând vom continua sondajul și vom determina cu precizie stratul aquifer, panta stratului etc. Rezultatele vi le vom comunica“.

D-l Dimitriade din Balcic ne confirmă că, în urma marelui cutremur dela 15 August 1899, dintr'o faleză înaltă, ce se află în partea de W. a orașului, s'a năruit un bot de deal. Am cercetat locul, unde am văzut pe o așezătură impermeabilă un mic lac la altitudinea de circa 85^m, acoperit în parte de vegetație aquatică; iar alături, spre stânga, două enorme blocuri cu stratele ridicate spre Mare și aplecate spre faleză (Fig. 8). Dislocarea aceasta explică bine și direcția înclinării stratelor din pîntenul Lungul. Nivelul de 85^m ar corespunde cu cel de circa 90^m al cișmelelor din valea Batovei.

În Balcic mi-a fost peste puțință să aflu urmele unei „platforme litorale“ de 35^m. În zadar am căutat o suprafață de abraziune marină, sau urmele unor depozite marine la acest nivel. Mica platformă din fața Primăriei se află la 45^m și ea e netezită de om: o platformă culturală. Alte mici netezisuri, la diverse altitudini, nu se pot racorda cu nivelul de 35^m și, în plus, arată o structură mai mult sau mai puțin dislocată, acolo unde aceasta e vizibilă.

Fig. 9. Sub faleza superioară se lasă spre Mare un povârniș repede, străbătut de falii paralele superficiale, care dau naștere la râpe mici, în urma lunecării.

Fig. 10 reprezintă o fotografie luată la cota 20^m, de pe drumul ce duce din Balcic spre Palat. Sus se vede un bloc enorm, năruit și lunecat, având capetele stratelor ridicate — ca de regulă — către Mare. Și temelia acestui bloc arată aceeași stratificare oblică, evidențiată aci prin dungile albe ale plăcilor calcaroase și dungile intercalate de vegetație. Lângă drum, un al doilea bloc mai mic, erodat. Baza blocului dislocat se află, deci, la cel puțin 20^m peste nivelul Mării.

Fig. 11. Fotografie luată în amurg, împotriva luminei. Ea arată profilul îndrăzneț al celor trei pachete enorme desprinse din podiș și lunecate în trepte până în Mare.

Fig. 12 arată ultimul dintre aceste pachete. În stânga se vede blocul al doilea, în dreapta cel de al treilea, din spre podiș. La o privire atentă, observăm că vila din fotografie a fost ridicată chiar lângă linia de contact dintre două pachete de strate, dintre care cel din stânga și le ridică spre W., iar cel din dreapta ușor către E., deci în sens invers cu panta generală a stratelor podișului. Dar chiar dacă stratificarea ar fi perfect orizontală, totuși acest „deal“ nu se poate considera ca un martor din platforma litorală de 35^m, căci altitudinea sa — pe mica suprafață de deasupra, largă de 2—5^m, — este de 52^m!

Fig. 13. — atât de eloquentă! — arată aceeași porțiune de litoral ca și fig. 11, văzută însă din spre W. Nicăeri la Coasta de Argint nu găsim o dislocare mai impunătoare! Este de toată evidența că podișul, crăpat în felii mari și căzut în trepte, pornește în spre Mare. Deasupra blocurilor lunecate se văd vechi suprafețe de podiș.

Fig. 14. În sfârșit, în partea de E. a orașului Balcic observăm o gamă întreagă de forme de năruire și lunecare, etajate fiecare la alt nivel. Sus, imediat sub podiș, se vede un bloc ce pare faliat și căzut în jos cu un număr de metri, spre valea râpoasă pe care coboară drumul principal în oraș. Stratificarea în acest bloc a rămas aproape orizontală. Sub el, pe o pantă mai domoală, se află „cartierul tătăresc“ al Balcicului. Mai jos și mai spre dreapta, alte blocuri lunecate la diferite niveluri. În fine, spre capul din fund, între faleză și Mare, se văd nenumărate moviște și pachete mai mici care, cu cât sunt mai aproape de Mare, cu atât sunt mai vechi, mai erodate prin șiroire și mai joase; și cu cât sunt mai aproape de faleză, cu atât sunt mai recente, mai proaspete ca înfățișare și mai înalte. Nici un indiciu de platformă îngropată sub aceste năruiri. Pânzele de apă subterană, cutremurele și gravitația lucrează și azi la modelarea coastei dela Balcic, iar mărturiile serioase ne asigură că chiar unele locuințe din oraș sunt supuse lunecării.

III. Coasta dintre Balcic și Cavarna a fost cercetată destul de amănunțit într'un studiu mai vechiu¹⁾, în care s'a scos destul de bine în evidență caracterul ei. Ea merită o atenție deosebită, întru cât și aci avem falieri superficiale, lunecări și surpări, care au dat naștere la o mare varietate de forme: blocuri dislocate, cutări (Fig. 4 op. cit.), valuri și brazde paralele, coline izolate, unele distribuite haotic, altele înșirate în rânduri paralele și alunecări de masse până la peste un kilometru dela faleze spre mare, creind chiar și

¹⁾ I. Lepși: Coasta de Argint, în *Analele Dobrogei*, an. V—VI, 1924—25, pag. 91—138.

mici peninsule și depresiuni în care se cuibăresc băltoace ori se adună aluviunile șiroirei etc. etc. Cam la jumătatea distanței dintre Balcic și Mihal Bei apar două mici prispe la altitudinea de 150—160^m, iar sub ele povârnișuri prelunși până la malul Mării, unde se află lacul Tuzla, așa că nu s'ar putea afirma ca o regulă — cum s'a făcut — că prispa de sub faleză coboară regulat, de la gura Batovei până la Caverna, ca un nivel numai ușor tulburat de dislocările stratelor din maluri.

Pentru explicarea altitudinii acestor suprafețe de lunecare, este necesară și o cercetare completă a tuturor izvoarelor, cișmelelor și, eventual, și a fântânilor dela Coasta-de-Argint, pe o zonă care să cuprindă tot litoralul până la cumpăna apelor ce desparte văile dinspre Sud de cele cu altă orientare. Scopul este de a se preciza altitudinea pânzelor de ape subterane și a se racorda izvoarele ce ies din aceeași pânză. Odată acest material adunat, se poate construi pe hârtia milimetrică profilul longitudinal al coastei cu toate pânzele de ape subterane și, prin aceasta, s'ar putea cunoaște și înclinarea stratelor falezei (dacă nu se poate stabili direct cu aneroidul), relația între ele și geneza lunecărilor și surpărilor, precum și unghiul sub care suprafața de eroziune a podișului taie suprafața stratelor.

Putem menționa de pe acum că, pe o lungime de 35 km, — între curba de 265^m de la N. văii Batova și cota de 45^m dela Capul Caliacra, — podișul coboară în linie dreaptă 220^m, ceeace dă o pantă de 6,21 m. la km. Stratele însă au o pantă mai mică; de unde rezultă că suprafața podișului, de și dă iluzia, totuși nu este o suprafață structurală tipică, oricât de evidentă ar părea ea între Ghiaur Suiuc și Caliacra (Fig. 15).

După cele observate și în valea Batovei, se poate deduce că relieful de sub Coasta-de-Argint nu poate avea o vechime mai mare decât cea alluvială postglaciară. El se crează și astăzi. Țărmlul Mării în quaternar trebuie să fi fost și aci, ca și pe laturea de E. a Dobrogei, ceva mai departe de cel actual, — undeva în Marc. Dacă cumva în el au existat terase marine, ele au dispărut de mult prin năruirea coastei și abraziunea valurilor, care au silit falezele să se retragă de la locul lor inițial. Materialul lor se găsește azi sub formă de sedimente așternute pe fundul Mării.

Coasta de Argint este o *coastă în regresivune*.

S'ar putea stabili un paralelism cu falezele dela Constanța, cu deosebirea că acolo avem o altă structură, care totuși, grație unei pânze de apă subterană ce iese la suprafața de contact între loess și argila bazală, este supusă unei surpări mai rapide. Vechiul țărml, existent odinioară mult mai spre largul Mării, s'a retras mereu, mulțumită eustatismului, dar și unei flexuri a uscatului, care a înecat văile, așa că formele litorale de odinioară au dispărut. Terasele apar sau la țărmlurile de înălțare, sau în cazul unui eustatism negativ. Când se produce o submersivune, — ceeace e cazul și la coasta dobrogeană, — fie eustatică, fie epirogenetică, atunci măcar terasele inferioare intră

Fig. 1. Pintenul Lungul din V. Batovei.

Fig. 2. Cișmeua din V. Batovei, la 135 m altitudine.

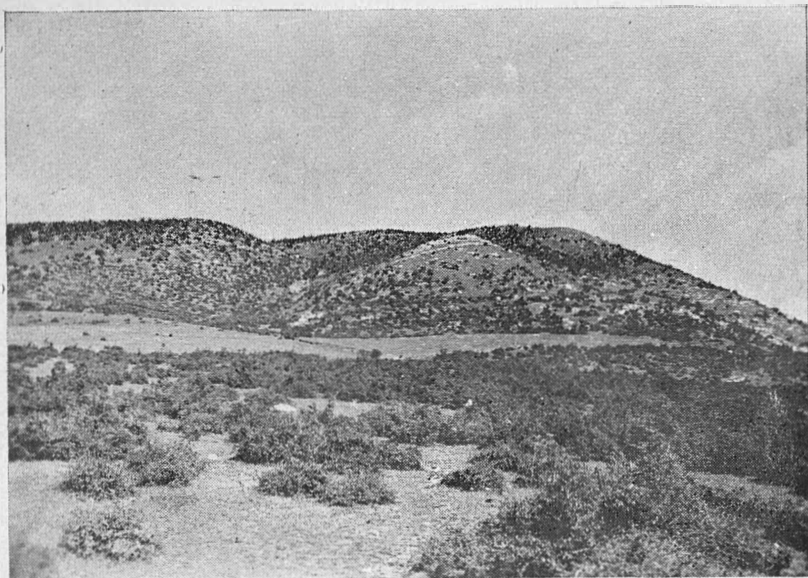

Fig. 3. Anticinalul din botul pintenului Lungul.

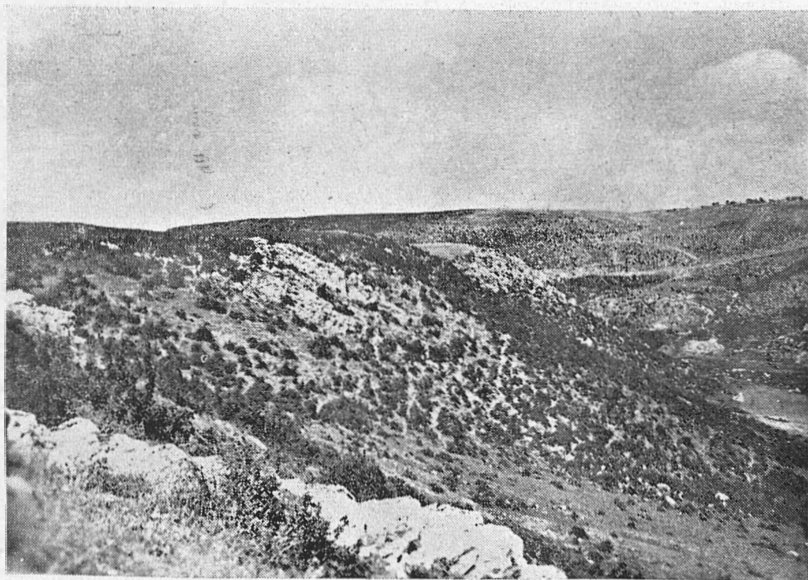

Fig. 4. Strate oblice, ridicate spre S., în panta de E. a pintenului Lungul.

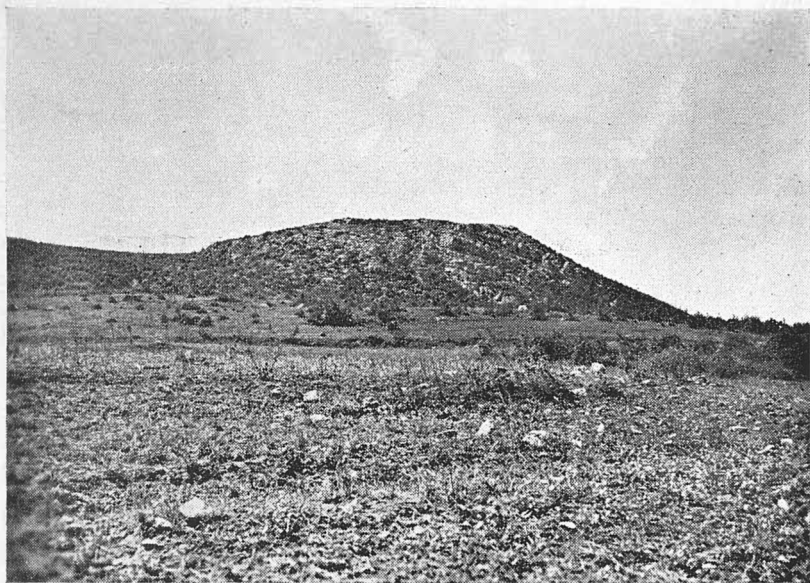

Fig. 5. Strate oblice, ridicate spre S., în panta de E. a pintenului Lungul.

Fig. 6. Suprafața pintenului Lungul, cu stratele paralele și dislocate, retezate prin eroziune.

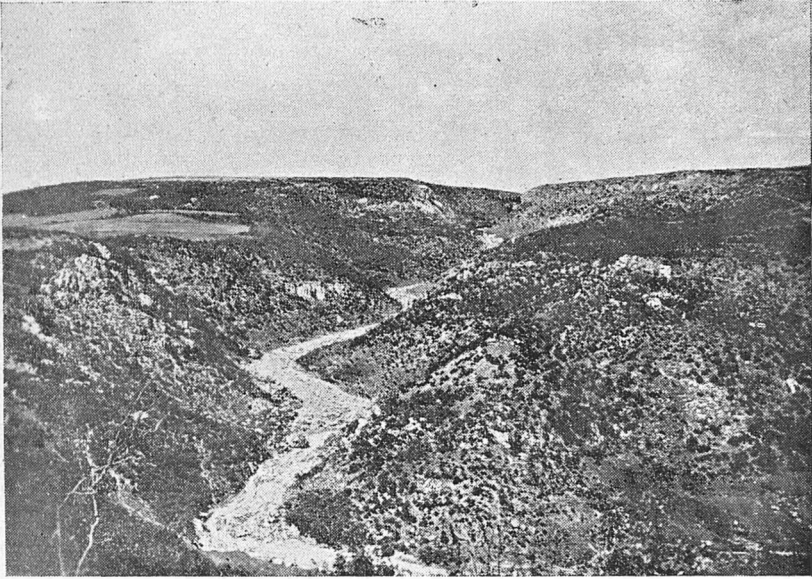

Fig. 7. Coadă văii din E. pintenului Lungul.

Fig. 8. Faleză la W. de Balcic, cu blocuri năruite și înclinate.

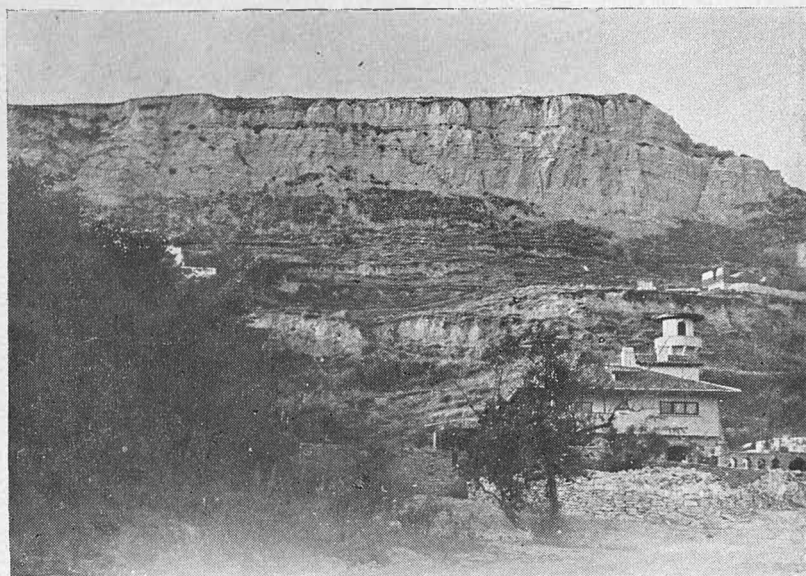

Fig. 9. Faleza dela Balcic cu râpe mici în trepte.

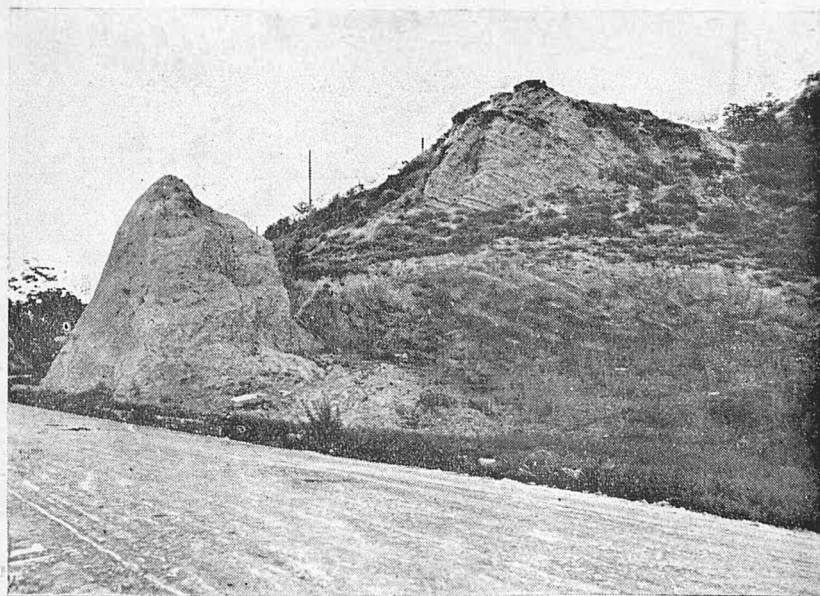

Fig. 10. Blocuri enorme cu stratele ridicate spre S., surpate și lunecate din faleze.

Fig. 11. Dealuri desprinse din falcă și lunecate în trepte spre Mare.

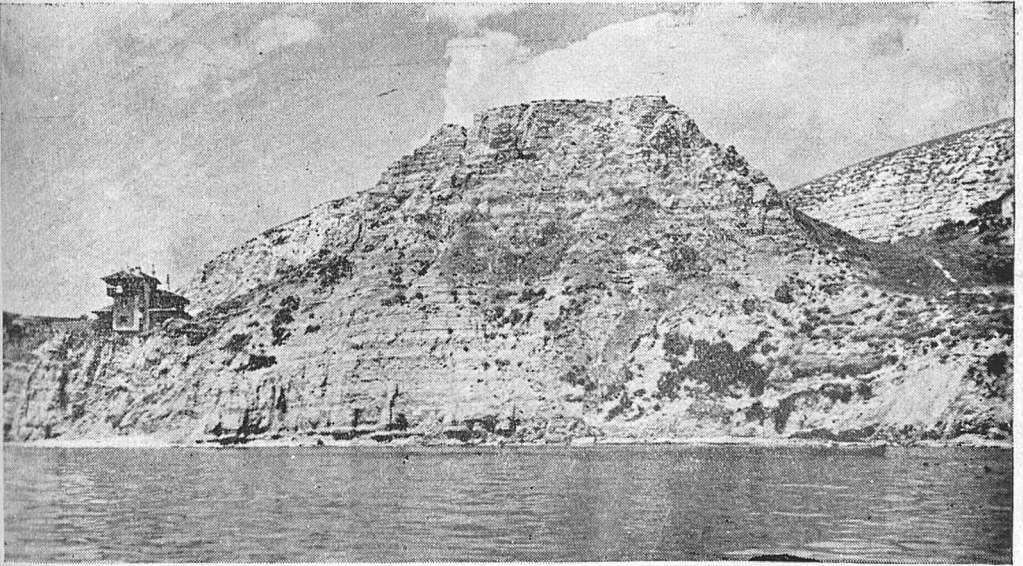

Fig. 12. Ultimul deal, înalt de 52 m, din cele trei de la fig. 11, lunecat până în apa Mării.

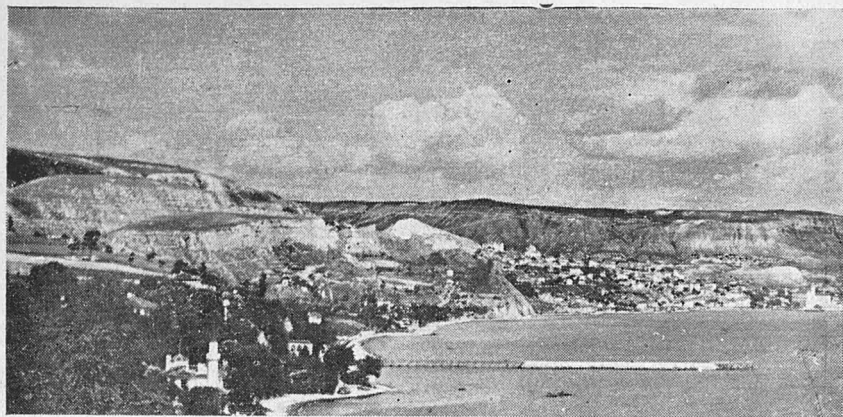

Fig. 13. Vedere generală asupra enormelor dislocări dela coasta oraşului Balçic.

Fig. 14. Dislocări la coasta de E. a oraşului Balçic.

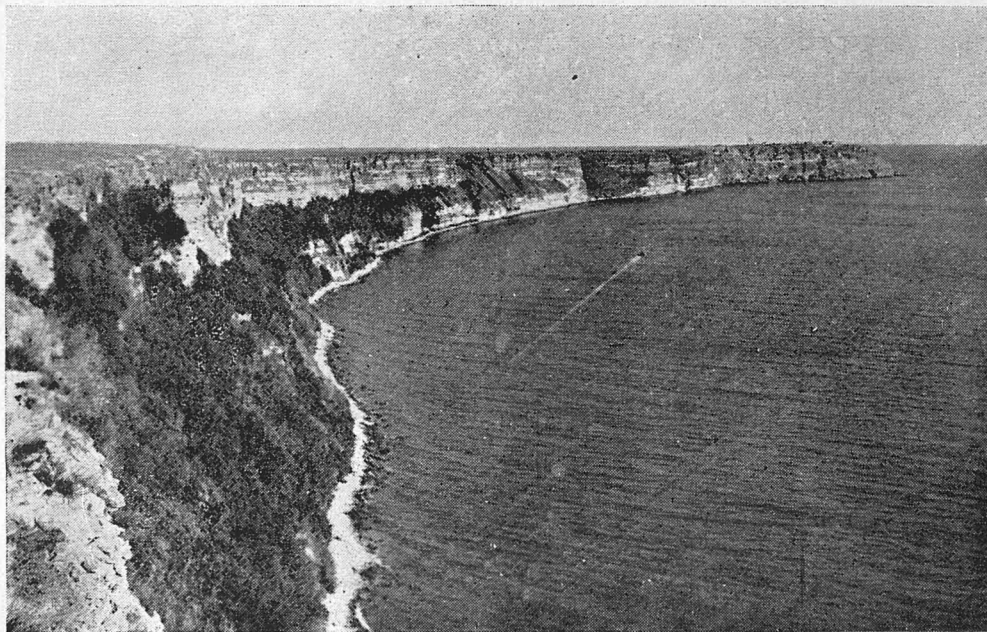

Fig. 15. Coasta de Argint spre capul Caliacra, cu tendința de a forma o mică prispă structurală.

sub apă ; iar când structura inlesnește surparea energetică a falezelor, atunci nu mai e speranță să descoperim terase sau „platforme litorale“ înălțate.

S'ar părea că golful dintre Caliacra și Varna s'a dezvoltat, prin năruiri repetate și prin abraziunea Mării, pe locul unei rețele de văi relativ dese, formată între altele și din axa prelungită spre ESE. a văii Batova și din văile afluate ce-i vin dela N. și din care nu avem azi decât porțiunile dinspre obârșii. Actualele faleze marine dintre Cavarna și Caliacra pot fi socotite ca malul stâng, în regresivitate, al văii Mihăileni—Cavarna ; iar restul Coastei-de-Argint n'ar fi decât tot laturea stângă, în simțită regresivitate a văii principale a Batovei și Devnei. Materialul dărâmat, măcinat de valuri și târât de curenți se află așternut pe fundul acestui golf puțin adânc, în crearea căruia creșterea eustatică a nivelului Mării după epoca Würm, flexura sau lăsarea podișului spre E. și SE., faliile superficiale, lunecările, surpările și cutremurele au avut un rol capital. În asemenea caz nu mai putem vorbi de terase marine quaternare sau de „platforme înălțate“ la Coasta de Argint a Dobrogei.

Totuși, s'au adus oarecari argumente, care par a pleda în favoarea pomenitei platforme ca terasă marină :

1. „On a trouvé peu de dépôts incontestablement marins sur la portion roumaine (Tuzla) ; mais de tels dépôts, soulevés au dessus de la mer, ont été trouvés par de *Launay*, *Cvijic* et *Gellert* dans les environs de Varna“.

Depozitele „incontestabil marine“ de la Tuzla (lacul sărat dintre Balci și Tatar Suiuciu) sunt imediat peste nivelul Mării, iar nu la înălțimea de 25^m pe care o dă autorul platformei sale în acest punct. Cele de la Varna, fiind de asemenea la câțiva metri peste nivelul Mării, nu se pot racorda cu înălțimea aceleiași „platforme“ care, după autor, ar trebui să se găsească aci la peste 100^m.

Cu privire la țărnul M. Negre la S. de Ecrene, *Gellert* afirmă următoarele ¹⁾ :

Coasta dintre Ecrene și capul Emineh, orientată N→S, arată — după *Wilser* — relațiuni cu sistemul de dislocări ale sloiului dobrogean. *Gellert* admite și aici o dislocare, dealungul căreia aripa din spre Mare s'a scufundat, deoarece linia țărnelui taie discordant toate zonele muntoase. Golful Varna e considerat ca o continuare a văii de eroziune a Provadiei. Dela Varna spre S. țărnel actual s'a deplasat spre W. prin abraziune față de falia care trebuie căutată în Mare. În dreptul podișului Avrenska Planina văile se pot reconstitui spre E. până la anume depărtare de țărnel actual. Toată coasta se termină cu faleze de abraziune. Țărnel actual se află în foarte pronunțată regresivitate, pe alocuri cu 6—7 km., dela locul său inițial din pliocen, d. ex. în dreptul văii Banja-dere.

Dacă aceste afirmări ale lui *Gellert* sunt juste, atunci în zădar

¹⁾ Vezi recenzia noastră din Analele Dobrogei, XVII, 1936, p. 168—169..

mai căutăm terase marine la țărmul M. Negre între Ecrene și capul Emineh. Falia sau sistemul de falii N—S; scufundarea aripei de E. sub Mare și abraziunea valurilor, realizată pe alocuri pe o întindere de 6—7 km. spre W. de țărmul pliocen inițial, fac imposibilă prezența unor terase marine quaternare la această coastă. Singura admisibilă ar fi ultima, cea mai recentă și cea mai joasă, care într'adevăr există fragmentar spre gura văii Provadiei.

2. Se afirmă că „acelaș nivel, sub formă de *terasă*, există pe toate văile afluate ale Mării” și că „cea mai mare dintre aceste văi (Batova) prezintă aceeași *terasă*, largă de un kilometru, deoparte și alta a râului”.

Că în valea Batovei nu există terase fluviale (de eroziune sau de acumulare, în înțelesul clasic al cuvântului), ci numai un soi de terase false, determinate de structură, — am arătat destul de documentat mai sus, la studiul acestei văi.

Că „acelaș nivel, sub formă de *terasă*, există pe toate văile afluate ale Mării” este o afirmare bazată pe o intuiție greșită și ei îi se va răspunde la punctul următor.

3. În afară de valea Batovei, *toate* celelalte — scrie autorul — „sunt *văi mature atârnaté la nivelul platformei litorale*. Aceste râuri curg încet (sic) până în vecinătatea Mării și de-odată ele se încătușază, fac repezișuri sau chiar cascade. Ruptura de pantă nu se găsește pe marginea superioară a platformei litorale, ci pe marginea sa inferioară”.

Prin urmare, talpa acestor văi mature, racordată cu platforma litorală, ar fi terasele văilor, după autor. Această talpă, numai în vecinătatea Mării e tăiată de pârâiașe, care=și adâncesc aci, în ea, o nouă vale; dar mai în sus rămâne talpă de vale, deci nu mai e *terasă* !

Afară de aceasta, nu la toate văile ce se deschid în Mare se observă văi îmbucate, prin urmare nu toate au „*terase*” și nu toate sunt *atârnaté*. În aspectul lor observăm o gradăție, determinată de energia agentului de eroziune. Cele sculptate numai de șiroire, care la climatul Coastei-de-Argint e slabă, sau de un firicel mic de apă curgătoare, sunt ceva mai *atârnaté*; pe când cele roase de un agent mai energetic și-au racordat profilul longitudinal cu nivelul Mării, cum ar fi s. exemplu valea principală a Balcicului. Aceasta este o râpă enormă, lungă de vre-o 3 km., care=și întinde coada până sus, în podișul de deasupra orașului; are pante foarte prăpăstioase (de loc mature), pline de năruiri și e relativ îngustă.

Valea Ac=Bunar, lungă de circa 3—4 km, a evoluat tot dintr'o asemenea râpă. În spre obârșie, către șoseaua ce trece peste podiș, ea se îngustează tare și are pante foarte povârnite. Spre gura dinspre Mare ea ne oferă în profilul ei transversal două văi îmbucate: valea superioară, largă, totuși cu coaste destul de abrupte, în cât cu mare oboseală le=ai lua în piept și cu talpa exact la nivelul cișmelii Ac=Bunar (55m), adică la nivelul strafelor impermeabile peste care se

află o pânză de apă subterană. Ea a evoluat până la această adâncire prin eroziunea săvârșită de șiroire și prin modelarea pantelor prin surpări și lunecări. Dela nivelul cișmelei în jos, avem valea inferioară, încâtușată, de fapt un șanț mai larg și râpos, adâncit de firul de apă ce se scurge din izvor și care n'a reușit să atingă profilul de echilibru, așa că se aruncă în Mare printr'o cascadă înaltă numai de câțiva metri. Acest șanț s'a alungit apoi, prin eroziune regresivă și în susul văii, până ce în apropiere de obârșie a afins un alt nivel de ape subterane, din care iese izvorul dela Ceatal-ceșme, la 131^m altitudine. Nu găsim la gura văii Ac-Bunar nici o „platformă litorală“ (=terasă marină) la 40^m, ci de o parte și alta a ei mici suprafețe neregulate, la niveluri diferite, un soi de prispe cu masse de material lunecat de sus, în care e tăiată gura văii.

În valea Cavarnei nu găsim un nivel de terasă, care să sețină regulat la aceeași altitudine peste talveg. La gura ei, în dreapta Cirag-manului, gura văii a fost acoperită de năruituri bogate, după cum ne arată și pachetele de strate așezate oblic peste orizontala Mării. Altitudinea de 5^m ce se dă aci terasei marine este numai o iluzie născută din impresii fugitive.

Cunoaștem văi atârinate în mai multe locuri de pe glob. Aș cita aci s. ex. văile atârinate dela coasta M. Negre spre Caucaz¹⁾, sau acele „valleuses“ dela coasta normandă etc., însă ele au cu totul altă explicație de cât aceea a raportării lor la un nivel de terasă marină.

„Rien de plus curieux — scrie *Emm. de Martonne*, — que l'opposition entre les côtes granitiques... et les côtes de *calcaire marneux* aux formes sobres et régulières présentant à la mer un front de falaises presque rectilignes... les falaises y sont attaquées à la fois à la base par le sapement des vagues, et en-haut par la décomposition due aux infiltrations. Ces infiltrations désagrègent à tel point le sol, que *des pans énormes de roche s'écroulent d'une seul coup. Le résultat est un recul extrêmement rapide du littoral, qui prend l'allure rectiligne des côtes régularisées. Ce recul est si soudain que les vallées secondaires, en pente assez forte, n'ont pas le temps de creuser leur thalweg pour le raccorder avec le niveau de base, qui se rapproche de leur origine. Elles restent ainsi suspendues au-dessus de la mer. Telle est l'origine des valleuses*, qui donnent au profil des falaises crayeuses l'aspect dentelé si caractéristique“²⁾.

Cu alte cuvinte, abraziunea Mării și năruirea falezelor se în-deplinește într'un ritm cu mult mai grăbit de cât eroziunea lineară a unor curelușe de apă, neinsemnate ca volum și ca forță erozivă și curgând peste roce permeabile — de și panta este destul de pronunțată. Rezultatul este crearea de văi atârinate.

Dacă falezele Coastei-de-Argint ar da înapoi cu încă un km.,

1) M. M. Drăghiceanu : Rusia contemporană, vol. II, p. 202, Fig. 15 : „Faleza M. Negre în apropiere de Nowo-Rossiisk“. București 1898.

2) *Emm. de Martonne* : Traité de géographie physique, ed. III, p. 697—698.

atunci am găsi gurile acestor văiugi atârând la altitudini mult mai mari de cât cele actuale.

IV. „Qu'elle ait des glissements ou non, la pente de la plateforme descend normalement de 80^m (v. Batova), à 40^m (Ac-Bunar), 35^m (Balcic), 15^m (Mihalbei). La plateforme disparaît avant d'atteindre Cavarna, mais la rivière qui débouche dans la mer en cet endroit est suspendue de 5^m, ce qui est exactement la pente normale de la plateforme littorale. Cette plateforme se montre donc oblique et paraît descendre à l'Est de Cavarna sous le niveau de la mer. Si nous avions une autre vallée plus éloignée, nous pourrions vérifier cette déduction. Eh bien, cette vallée existe. C'est la vallée de Bolota, qui n'est qu'une vallée submergée avec un fond plat, qui garde encore un lac, la dernière trace d'un liman antérieur. Une vallée plus éloignée encore, à Şabla, présente un grand liman qui n'a pas été encore comblé par les alluvions et dont le fond se trouve certainement sous le niveau de la mer. Tout cela m'a fait conclure que ce niveau est une plateforme littorale oblique“.

Dacă am desemna pe hârtia milimetrică profilul longitudinal al acestei „platforme“, orientându-ne după altitudinile date de autor și dacă am compara alura acestui profil cu alura profilului podișului pe cumpăna apelor W—E din sus de obârșile văiugilor, raportată la nivelul Mării și mai apoi și cu nivelul pânzelor de ape subterane, ce ies în chip de izvoare la Coasta-de-Argint, am găsi următoarele rezultate :

a) Profilul „platformei litorale“ are o pantă mai slabă (circa 3,33^m la km.) de cât profilul vecin al podișului pe cumpăna apelor (circa 6,21^m la km.). Dar această pantă mai slabă coincide bine cu aplecarea stratelor podișului dinspre gura Batovei până la Cavarna și această coincidență ne duce spre concluzia că există o relație cauzală între structură și „platformă“. (Mai rezultă că suprafața podișului nu e o suprafață structurală tipică, ci face cu planul stratelor un unghi mic).

b) Nivelul prispei coincide „grosso-modo“ cu un anumit nivel de strate impermeabile, pe deasupra cărora ies izvoarele în coastă; iar acolo unde intervin tulburări simțite în profilul prispei, apar izvoare și la alte niveluri, superioare; de unde rezultă concluzia că există o relație cauzală între geneza prispei și altitudinea stratelor impermeabile cu pânze de ape subterane peste ele.

c) Dar argumentul cel mai hotărâtor, care pledează împotriva considerării acestei platforme drept o terasă marină înălțată oblic, rezultă din cercetarea vârstei ei. Scriam într-o recenzie anterioară următoarele ¹⁾ :

Această prispă urcă continuu dela E. la W., cum spune autorul, așa că pe la Cavarna e cam la nivelul Mării; la Balcic e la 35^m (ne întrebăm în ce punct al suprafeței așa de răvășite a prispei a putut fixa autorul cota de 35^m ?); la Batova e la 80^m și — fiindcă se continuă cu aceeași pantă spre Varna, — în valea Devnei, lângă Varna,

¹⁾ Vezi Analele Dobrogei XVII, p. 183—184.

ar fi la peste 100^m. Dar la această altitudine *Gellert* pune un nivel *pliocen* de platformă: Keremitlic (intre 100—150^m; și nu de terasă marină!), pe care nivel noi, paralelizându-l cu cel dela Dunăre, al terasei levantine lacustre, il socotim levantin. Ar urma, deci, ca „platforma litorală oblică“ a autorului, în toată întinderea sa să fie levantină, în ori ce caz pliocenă. De altă parte însă autorul racordează nivelul acestei platforme cu fundurile de eroziune ale limanelor Bolota și Șabla care azi se află sub nivelul Mării. Aceste văi de limane însă și-au realizat ultima lor adâncire în ultima perioadă glaciară, Würm, după care în Alluvium au suferit o submersiune provocată și de oscilarea eustatică climaterică (topirea calotelor și ghețarilor și ridicarea nivelului universal al oceanelor) și de cea tectonică (flexura Voitești, sau o mișcare epirogenetică negativă). Ei bine, „platforma litorală“ dela Coasta-de-Argint iese în capătul ei de W. pliocenă, iar în cel de E. quaternară nouă, sau mai precis din Würm!

Toate acestea m'au făcut să conchid că „acest nivel“ *nu* este o „platformă litorală oblică“ în sensul unei terase marine înălțate și aplecate spre Est, ci că este o prispă foarte neregulată, determinată în primul rând de structură.

C. Brătescu

INTĂIA SĂRUTARE

Piesă în 3 acte în versuri

PROLOG

Iubiți, ascultători, la teatru,
Când se desfășură cortina,
Se sting luminile din sală.
Vă rog, stingeți-vă lumina.

Să nu vă pară curioasă
Dorința mea de autor ;
Dar întunericul vă lasă
Să'ntrezăriți orice decor.

Pe întuneric orice vise
Și-au fost luat întruchipare
Și cred că tot pe întuneric
A fost . . . întâia sărutare.

Din ochi o lacrimă de-ți pică,
N'ai spectatori cari s'o vadă ;
Ca un mărgăritar pe față
O lași tremurător să cadă.

Te bucuri, plângi cu eroina.
De ești cuprins de gelozie,
Oricât de palid ești la față,
În juru-ți nimenea nu știe.

Iar dacă ești cu ea alături,
La o țiradă mai fierbinte,
Nestânjenit îi poți traduce
Lirismul tău fără cuvinte.

De=aceea, când va bate gongul,
Simpatice ascultătoare,
Stingeți lumina din odaie,
S'aprind întâia sărutare.

PERSONAGII

Mihai, locotenent de marină

Laura, soția lui Mihai

Un prieten, pictor

O prietenă

Scena se petrece într'o vilă, pe malul mării. E'n asfințit. Prin ușa cu ferestre se vede marea. Bărci cu pânze trec încet prin fața vilei. Ultimele raze învăluie chipul Laurei, rămasă într'o atitudine visătoare. Cu paleta'n mână, prietenul o pictează. Foșnetul mării. O melodie însoțită de ghitară. (Elegie de Glinka).

SCENA I

Pictorul

Ce poză minunată ! (aparte) Ce gură voluptoasă !
(Tare) Mai pronunțat surâsul ; privirea mai duioasă . . .
Iar brațele în urma grumazului, ușor,
Să desvelească sânul superb . . . seducător . . .

(După o tăcere)

Surâsul dumitale e minunat ! Zâmbește !
Ești prea îngândurată ; un nour te umbrește.
Așa . . . Acum, te uita în ochii mei . . . prelung . . .
Adormitor . . . și fără săgeți ce mă străpung . . .
Dar ce înseamnă asta ? Din nou te-ai încruntat.

Laura

Discursul dumitale e prea inflăcărat.

Pictorul

S'a dărâmat tot visul creiat într'o clipită !
M'aduci din cer pe-o neagră planetă învechită.
In sfera artei pure mă lasă să plutesc,
Spre-a insufla și pânzei un vis dumnezeesc !

Laura

Un pictor mare ştie un zâmbet să ți-l prindă,
Din treacăt, fără vorbe, ușor, ca'ntr'o oglindă.
Și nu prea ştiu anume, ce faci acum : pictezi,
Sau cel mai bun prieten încerci să ți-l trădezi ?

Pictorul

Ca să admiri soția prietenului, oare,
Intr'adevăr, să fie o vin'atât de mare ?
Dar eu admir frumosul în sine, doamna mea.
Ce inimă s'ascunde sub el, e altceva.
Pictura însemnează extaz și adorare,
In fața unei pietre, ca'n fața unui soare.

Laura (furioasă)

Portretul să rămâie așa cum e acum.
Eu nu sunt nici un soare, nici piatra de pe drum.
Sunt ceea ce știuseși.

Pictorul

Soția lui. E drept.

Un om naiv, sălbatec, dar foarte înțelept,
Știind să te ascundă aici, în sânul firii,
Dorințele s'adoarmă cu vraja nesfârșirii.
Nu vei cunoaște viața, nici farmecele ei.
Vei ști numai virtutea ; și asta, spune-mi, ce-i ?

Laura

Eu nu descos vieța de Dumnezeu țesută.
Oricum vei fi trăit-o, e'n veci necunoscută.
Și-apoi, cum vezi, o parte din frumusețea sa,
Mi-ai fost desvăluit-o, aici, chiar dumneata. (Iese din odaie).

Pictorul (singur)

O simt după privire că-i viperă șireată.
Cu linii sculpturale, ca'n marmură tăiată,
N'apare niciodată virtutea pe pământ.
E vițil în formă. Doar eu, prea drag, nu-i sunt.
Visează un Adonis. Când calcă pe credință,
Vrea cel puțin să fie ucisă de dorință.
O virtuoaș'apare cu trup modest și blând.
Nu știe să-țiucidă prietenul din gând.
(Zgomot de pași. Intră Mihai. Oprindu-se în fața tabloului)

SCENA II

Pictorul, Mihai.

Mihai

Frumos ! superb ! Știi, astăzi, ți-i inspirat penelul..
I-ai prins întregul farmec ... Dar, unde ți-i modelul ?

Pictorul

Rugând-o să-mi zâmbească, n'a mai voit să stea.

Mihai

Ei, cum așa ?

Pictorul

Vezi bine ... capricii de femeie ...

Portretul fără zâmbet e-o zi întunecoasă.

Așa e și cu tine : timidă, sperioasă ?

Mihai

A ostentat-o, poate, ținuta nemișcată.

Nu-mi pot lua privirea ... Ce pânză minunată !

Pe chip, ușor străbate roșeața sficiunii

Și părul curge'n unde ca scânteerea lunii.

(In prada amintirii)

Acum, o lună, nunta ... Ce freamăt prin saloane ...

Ce mândre toalete și foșnet de volane !

Ce valsuri și cadriluri ! In liniștea din lunci,

O văd și-acum, aievea, de parc'ar fi atunci.

Încet, se furișase pe țărnul unui lac.

Nîngea deasupra-i floarea din fiecă copac

Și valuri de miresme pluteau amețitoare.

Cu tâmplele încinse de flăcări arzătoare,

Cum îi priveam prin ramuri albeața ca de nea,

Năvalnică dorința mă îndreptă spre ea.

Ne-a prins în brațe luna în codrul solitar !

Pictorul

Dar, când s'avântă trenul pe-un câmp fără hotar,

Și-ți trec pe dinaintea orașele pe rând,

Și munți și văi și fluvii și lacuri fulgerând,

Și toate'nvălmășite în urmă îți rămân,

Un niijloc de femeie să-l strângi cu foc la sân !

Știi tu ce nebunie ? știi tu ce fericire
Să furi, așa, în goană, o clipă de iubire ?
Să o cunoști în Londra, s'o uiți până'n Paris ?
Știi tu ce'nseamnă asta ?

Mihai

N'am încercat.

Pictorul

Un vis !

Femei cu forme fine ca marmura, Mihai,
În toată viața asta, o clipă să le ai.
Întipărint în inimi sărutul tău fierbinte,
Cu zâmbetul și vraja aducerii-amine,
Dorinți nemărginite lăsând pe unde treci,
Iubindu-le o clipă, uitându-le pe veci ! (Schimbând tonul)
Călătoream c'un tânăr locotenent : Ervin.
Colegul tău de școală.

Mihai

Mi-l amintesc deplin.

Pictorul

Era cu noi și-o blondă, minune de frumoasă ...
O albă arătare din visuri, vapoasă ;
O față statuară cu nasul acvilin ;
Avea un aer mistic, sfios, vorbea pușin.
Nu se uita la nimeni și nu zâmbea de fel.
Pe degetu-i subțire și palid, un inel
Spunea că-i măritată ; oftarea ei prelungă
Spunea că-i fericită și dornică s'ajungă.
Ne avântam prin noapte, în vuet monoțon ;
Și rămăsesem singur cu dânsa în vagon ;
Dar eu dormeam. Deodată, m'am deșteptat din vis.
Incremenii în clipa când ochii i-am deschis :
Cu zâmbetul pe buze, la sânul lui Ervin,
Dormea frumoasa blondă, cu chipul grav și fin ...

Mihai

Atâta de smintite femeile să fie ?

Pictorul

«Oricare, după mine, e=amantă și soție.
În orișice femeie, de vrei, presimți ușor,
Alături de soție, un drac ispititor.

Mihai

Aluzia e clară ; știu, nu poți înțelege ;
Dar Laura s'abate dela această lege.

Pictorul

Și=a fost întotdeauna, așa, precum e azi ?

Mihai

Doar nevinovăție citești pe=al ei obraz.

Pictorul

Dar, ia închipuește=ți că n'ar fi fost cum spui.

Mihai

Inchipuiri de=aceste nu'ngădui nimănui.

Pictorul

Dar, fără supărare, de ce te necăjești ?
De nu ți=ar fi soția precum ți=o'nchipuești,
Și tot n'ar fi nimica . . .

Mihai

Cum spui ? Inchipuire ?

Pictorul

Doar nu cumva te=oiu crede întâia sa iubire.
Trăești cu'nchipuirea.

Mihai

Cum poți astfel vorbi ?

Pictorul

De ce=o vrei inocentă ?

Mihai

Spre=a o putea iubi.

Femeia știutoare din farmece își pierde ;
De=a mai iubit odată, ea poate să desmierde,

Dar, fără să mai simtă fiorul dispărut.
Ea te sărută'n dōrul iubirii din trecut.
Vezi, dragostea e-o floare suavă, delicată ;
In viața unui suflet se naște doar odată.

Pictorul

Ai mai iubit ?

Mihai

Pe nimeni.

Pictorul

Fiindcă n'ai iubit,
Ai vrea ca'n vremea asta și ea să fi dormit ?

Mihai

N'aș vrea, dar întâmplarea a vrut așa să fie.
Așa fiind, tot astfel ți-am zugrăvit-o ție.

Pictorul

Atunci, vei recunoaște, măcar, că s'ar putea
Să fi trezit o rară simțire'n cineva.

Mihai

N'ar fi o vină asta.

Pictorul

Precum n'ar fi o vină,
A consimți, pe seară, la întâlniri să vină,
C'un tânăr, sau cu altul, să meargă mână'n mână,
Făr'a putea să uite a fi pe ea stăpână.

Mihai

Nu. E cu neputință : pe ea să mi-o inchipui
In ștregării de-aceste ! E-atâta vis pe chipu-i,
Atâta e de blândă, duioasă și cuminte,
Incât, dacă această infățișare-ar minte,
Perversiunea însăși ar trebui să fie !
Aș blestema cuvântul de nevinovăție !
Nu că ar fi o vină de mōarte toate-aceste ;
Dar, prea e chip de inger și prea e din poveste,
Prea are acel aer de fată de'mpărat ;
In limba strămoșească vorbește prea curat,

Prea mult iubește puii gingași de rândunică,
De fulgeră afară se'nchină prea cu frică,
Prea are'n orice clipă tot sufletu'n priviri,
Spre-a mi-o închipui-o, pe dânsa, la'nălțiri !

Pictorul

Îți dau un sfat : păzește-o ! Dar, fii cât poți de fin.
Adu-ți aminte numai de blonda lui Ervin.

Mihai

Eu ! Să păzesc un înger !

Pictorul

In taină, nevăzut ...

Mihai

Un înger fără taină și fără de trecut ?
Și=apoi, ce=mi tot amesteci aceste două nume :
Pe Laura, adică, ce am mai scump pe lume,
Și numele acestui netrebnic desfrânat ?

Pictorul

Disprețul tău îmi pare și aspru și ciudat.
Mă ierți : ți=am spus cam multe ; nu pot să mă desbăr
De setea fără margini ce=o am de adevăr.

(S'aude șueratul unui vapor)

Și=acum, rămâi cu bine, cu visul împreună.
Vaporul mă așteaptă.

Mihai

Călătorie bună.

SCENA III

Laura cântă la pian, în odaia de alături, Ständchen de Schubert

Mihai (După ce a ascultat un timp)

Laura ! (Cântecul mai durează o vreme : apoi, intră Laura, fredonând melodia)

Stai o clipă alături de mine

Și spune=mi : cum îți pare portretul ?

Laura

Orișicine

Îți poate da răspunsul, afară de model.

Eu în zadar mă caut : nu mă găsesc în el.

Mihai

‘Ce crezi despre prieten ?

Laura

O fi un pictor bun.

Prietenia=i, însă, îmi vine greu să=ți spun,
Dar, este o minciună ! În fiecare zi,
Tot mai cu îndrăsneală a prins a mă privi.
Până când, azi, m’ajunse, scoțându=mă din fire,
Cu laudele=i goale și gândul din privire.

Mihai

Nu ești cumva prea crudă cu el ? Poate=a glumit.

Laura

De=ar fi numai o glumă, ușor aș fi simțit.
Prietenia voastră n’aș vrea s’o rup, firește.
Un lucru doar : portretul aici se isprăvește.

Mihai

Ce i=ai vorbit, se vede c’a fost hotărâtor :
Plecând, mi=a spus că’n radă l=așteaptă un vapor.
De necrezut îmi pare și totuși, văd și eu
Cât e de slabă firea prietenului meu.
Ce=amare deziluzii ! Cum ne iubeam odată !

Laura

Atât de rău îmi pare ! Mă simt chiar vinovată.
Maibine taina asta s’o fi păstrat.

Mihai

Nu, nu !

Nu vreau astfel de taine să porți în suflet tu.
Cum ți=a trecut prin minte ? Știi tu să porți secrete ?
De=așa puțină vreme luată dintre fete,
În ochii tăi cei limpezi, lipsiți de vrăji viclene,
M’ar sgudui o taină ascunsă între gene.

Laura

Vezi, recunoști, tu singur, că nu te=a sguduit
Iubirea mea.

Mihai

O taină m’ar fi înebunit.

Laura

Știu. De-o femeie numai ncliniștea te leagă.
Prietenele mele mi-au spus : „De i-ai fi dragă,
Nu ar avea un zâmbet atât de fericit.
Iubirea-i suferință, el nu a suferit“.
La spunc-mi : întâlnești în lume o ființă
Ca să stârnească în tine o vie suferință ?

Mihai

Nu. Viața pân 'la fine mi-a fost un drum pustiu.
Dar tu ? acelaș lucru aș vrea și eu să știu :
Și drumul tău prin viață a fost așa făcut ?
Ai cunoscut vre-un tânăr ?

Laura

Doar unu-am cunoscut.

Mihai

Și cum ?

Laura

La bal. Cu toții doreau să mă cunoască.

Mihai

Mi'nchipui.

Laura

Mai cu seamă un tânăr fără mască
Ținea morțiș să-mi vadă figura.

Mihai

Și ?

Laura

N'am vrut.

Dar el îmi smulse masca, și=astfel, ne=am cunoscut.

Mihai (după o tăcere)

Și=apoi, din seara ceea, v'ați mai văzut vreodată ?

(Tăcere din partea Laurei)

De ce=ai rămas acuma așa de'ngândurată ?

Laura

?

Mihai

Ce nume=avea ?

Laura

Ce gânduri prin minte îți mai vin ?

De ce mă'ntrebi ?

Mihai

Hai, spune-mi !

Laura (glumind)

Nu vreau.

Mihai

Te rog !

Laura (după o clipă de șovăire)

Ervin.

Mihai (tulburat)

Ervin ! Cu neputință !

Laura

Ervin . . . De ce te miri ?

Mihai (Ascunzându-și tulburarea)

Mi-ai deșteptat cu dânsul o lume de-amintiri.

Laura

Cum ? Il cunoști ?

Mihai

Firește. Oricât te vei preface.

Presimt că amintirea acestui om îți place.

Mi-o spune-acuma însăși tăcerea ta. Așa-i

Că ai ceva pe suflet ?

Laura

Dar, ce să am, Mihai ?

Cum să vorbim noi, oare, de lucruri dispărute ?

Mihai

A încercat vreodată Ervin să te sărute ?

Laura

Ții mult să știi aceasta ?

Mihai

Dar, te mai îndoiești ?

Laura

Ai suferi când altul...

Mihai

Taci ! Taci ! mă'nnebunești !

Laura

Cum ? Pentru=afâta lucru ?

Mihai

Așa puțin să=ți pară ?

Laura

Dar sunt a ta ... cu totul...

Mihai (Impetuos)

Mi=ai fost și=odinioară ?

Laura

Acest odinioară e=un lucru dispărut.

Mihai

Te=a sărutat vreodată ?

Laura

Ce vezi într'un sărut ?

Mihai

Intâia sărutare ? ... Iubirea cea dintâi !

Fiorul cel mai dulce al primelor văpâi !

Laura

N'ai fi putut, adică, să ții la o femeie,

Ce=a mai trezit vreodată și'n altul o scânteie ?

Mihai

Nu ! nu ! Văzându=i chipul...

Laura

Nu mai pricep deloc.

Mihai

Aș fi văzut pe chipu=i... sărutul lui de foc...

Laura

Ce fel de'nchipuire !

Mihai (Cutremurându-se)

Alungă-mi-l din față !

O ! simt că mă cutremur ! Il văd cum se răsață
Cu farnecele tale . . . și tu spre el te-apelei,
Imprăștiindu-i părul cu degetele=ți reci . . .
Ah ! degetele tale desmeardă fruntea lui !
Ce tainic la ureche iubirea i-o mai spui !
„Numai a ta, cu totul, acum și pe vecie !“
Și nimeni nu v'aude și nimeni nu vă știe !
Da, nimeni nu vă știe ! nici eu ! pe veci închis,
Rămâne-odinioară, frumosul vostru vis ! (Cu tărie)
Te juri că eu îți dasem întâia sărutare ?

Laura

Mă jur pe nunta noastră !

Mihai

Cum, Laura, pot, oare,

Pot să mă'mbăt eu, oare, de-atâta fericire ?

N'a mai simțit vreodată un suflet în iubire

Atâta voluptate ! O ! simt că'nnebunesc !

Și parc'a doua oară încep să te iubesc !

Ce noapte minunată ! Imi ia vederea luna

Și stelele din neguri ies una câte una.

Cu nimeni, niciodată, pe lună'n fața mării,

N'ai mai simțit fiorul sublim al sărutării

Și n'ai sorbit al mării îmbătător parfum !

Din gura ta frumoasă, de-aș fi aflat acum,

C'a mai surâs odată această biondă față

De dulcea'nfiore a străngerii în brață ;

Că marea asta, cerul acest au încadrat

Frumosu=ți chip de-o altă ființă sărutat ;

Că luna asta plină de vrăji a mai privit

Pe altul mână'n mână, cu tine, fericit ;

De-acuma înainte, nicipând nu mai vedeai

Surâsul fericirii pe chipul lui Mihai ! (Laura plânge încet)

Acuma, când tăcerea pe toate e stăpână,

Să mergem, hai, să mergem pe țărături mână'n mână,

Și'n fața nesfârșirii de ape și de foc,

Să ne'mbătăm de vraja acestui sfânt noroc !

(Se cântă „Lopătarul“)

ACTUL II

Dimineață de toamnă. Pe geam se văd copaci îngălbeniți. Printre ramuri, scânteie marea. Soarele bate prin perdele și scaldă odaia în flori de lumină și umbră.

Laura și Ana stau adâncite în fotolii, pe gânduri.

SCENA I

Ana

Nu, n'ai să scazi în ochi-mi, orice ar fi s'aud.

Laura

Dar, Ano, adevărul atâta e de crud . . .

Abia încerc a-ți spune și foarte-mi fug în jur . . .

Mihai, plecând pe mare, mă puse să mă jur

Că nimeni decât dânsul nu m'a mai sărutat.

Ana

Și ce-ai făcut, atuncea ?

Laura (cu tristețe)

Pe nuntă m'am jurat !

O ! nu sunt eu aceea pe care o visase !

Naintea lui, un altul, Ervin, mă sărutase !

Dar fără nici un farmec a fost sărutul lui.

A te iubi, desigur, nu-i este dat oricui.

Nu pot numi iubire ce-a fost între noi doi.

Mihai, alunecându-și privirea înapoi,

Nu vrea să vadă, însă, în zarea vieții mele,

Decât o copiliță gândindu-se la stele.

N'a înțeles că'n altul l'am căutat pe el.

Ana

Decât să-i juri, mai bine i-ai fi vorbit astfel.

Laura

Să-l fi-auzit spunându-mi de prima sărutare,

Cum o'mpletea cu luna și brizele de mare . . .

Să-l fi văzut ce palid era și fără viață,

Când mi-a strigat : „Mă'năbuș ! alungă-mi-l din față !“

Și-ai fi'nțeles atuncea că totul e pierdut,

Dacă nu fac îndață ce-ți spun că am făcut.

Nu mai sunt eu aceea cu sufletul curat . . .

Redându-i fericirea, a mea s'a spulberat.

Ana

Aș vrea să-ți iau cu mâna cumplitele dureri,
S'apară iar în față-mi prietena de ieri . . .

Fluerături de vapor. Voci însoțite de gitară cântă romanța „Marinarul”. Cântecul pătrunde pe fereastră, din ce în ce mai tare. Laura e sguduită de plâns. Sgomot de lopeți bătând apa. Freamătul mării. Pașii Laurei îndreptându-se spre fereastră. Un clopot îndepărtat străbate văzduhul cu dangăte rare, prelungi, stingându-se ca un murmur.

Laura (cu vocea înecată de plâns)

Duminică! . . . Lumină și cântece pe mare!
Plutește în văzduhuri un zvon de sărbătoare.

(Clopotul își întetește bătaia)

Biserica se umple de rugă și iubire.
Dar inima-mi pustie se stinge de mahnire.
Privește'n larg: pe mare, perechile plutesc . . .
Ce chipuri fericite în val se oglindesc!
Așa, treceam odată cu el, neștiutoare.
Azi, marea mă'ntristează și cântecul mă doare.

Ana

Nu mai privi'ntr'acolo. Intoarce-te spre mine
Și=ascultă ce=ți voiui spune.

(Laura se îndepărtează de fereastră)

Eu cred că e mai bine
Să=i spui ce ai pe suflet. Mărturisirea ta
E=atât de mișcătoare, încât te va ierta.

(Pauză)

Când crezi că se întoarce?

Laura

Chiar ieri urma să vină.
Mă tem: de ce'ntârzie?

Ana

Dar vremea e senină.
Un vas, acum o clipă, în port a șuerat.
Ia, să mă uit spre radă. (Pauză) Da, da, e ancorat.
(tresare) Mihai!

Laura

Mihai?

Ana

Cu vasul acesta a sosit.

Laura

De unde știi?

Ana

Cu barca s'apropie grăbit.

(Pasul Laurei însoțit de foșnetul rochiei)

Laura

În adevăr, e dânsul! Ah inima-mi cum bate!

Aud vâslind lopata... ce clipe numărate...

(S'aud lopețile bățând apa. Barca se apropie, ciocnindu-se ușor de zid)

Ana

Eu plec de-acum: s'aude un pas pe coridor.

S'apropie. Adio! (iese)

Laura

Ce chin îngrozitor!

(O tăcere; pași).

SCENA II

Laura, Mihai.

Laura

Mihai! ce fericire că te revăd!

Mihai (cu vocea înecată de emoție)

Dar... eu...

Laura

Ce dor mi-a fost de tine! Cât te-am visat! Mereu

Mi'nchipuiam cum, singur, te lupți în nopți târzii

Și tremuram de groază că n'ai să mai revii.

Mihai

O vară'ntreagă lumea mi s'a părut deșartă.

Laura

Când auzeam postașul bătând arar în poartă,
Săream din amorțire și inima-mi bătea,
Crezând că mi-ar aduce din larg scrisoarea ta.
Ci rândurile tale veneau atât de rar!
Și-atunci, simțeam în suflet un gol adânc, amar.

Mihai

Dar gândurile mele nu le simțeau cum vin
Alăturea de tine, plutind ca un suspin ?
În nopțile cu lună, de veghe stând pe punte,
Mi-se părea că mâna-ți mă mângâie pe frunte ;
Și ochii tăi albaștri îmi stăruiau în față,
În fiecare noapte, în orice dimineață.

Laura

Și eu privind pe geamuri adâncul nesfârșit,
De câte ori, în noapte, târziu, am tresărit !
Mi se părea că nava s'apropie ușoară ;
Dar dulcea nălucire venea ca să dispară.
Și rămâneam cu ochii pe duna de nisip.
Acum, te am, te mângâi. (După o tăcere, îngrijată).

Ce mult te-ai tras la chip!

Mihai

De-atâtea luni, o boală s'a furișat în mine :
Eu nu mai știu ce-i somnul și visele senine ;
Vedenii fioroase prin minte-mi se perindă :
Tu te-ai jurat cu fața întoarsă spre oglindă ;
Și-abia târziu, pe mare, mi-a răsărit în gând
Icoana din oglindă : tu te-ai jurat plângând.
Mărturisește-mi, iată, te-ascult ca și un frate.
Orice greșeli mi-ai spune, eu ți le iert pe toate.
Atât de zdrobitoare durerea mea a fost,
Că nu-și mai află alta în mine adăpost.
Erai, pe-atunci, copilă ; mărturisindu-mi tot,
Pe tine'n clipa asta copilă te socot.
Ești alta pentru mine acuma, o străină,
O biată copilă . . . Hai, spune-mi orice vină,

Ca să rămâi deapururi cu sufletul curat !
Te-a sărutat vreodată Ervin ?

Laura (după un răstimp, cu sfeală)

M'a sărutat.

Mihai

Laura ! Jurământul pe nunta noastră sfântă !
Pe nunta noastră scumpă !

Laura

O ! taci ! Mă înspăimântă !

Când m'am jurat pe nuntă, eram ca o nebună.
Inchipuie-ți o luntre, pe mare, în furtună,
Când oamenii, să scape, aruncă, scoși din minte,
Tezaur de aur, odoare dragi și sfinte ;
Spre a scăpa cu viață, dintr'ânșii rup fășii.
Eu te-am iubit sălbatec, cum nu poți tu să știi.
Dintr'o copilărie de-a ști că s'adorată,
M'am fost lăsat, pe vremuri, de dânsul sărutată.
Și dac'ai ști ce searbăd a fost sărutul său !
Nici un fior. Și'n urmă, cât mi-a părut de rău !

Mihai

Mi-e sufletul o casă pe margini de abise,
Cu geamurile sparte, cu ușile deschise,
Prin care suflă aprig al îndoelii vânt !
Imi stă în față noaptea acelu jurământ . . .
Nu pot s'o smulg din minte ! Ah ! soarele apus
Răsare dimineața ; al meu, pe veci s'a dus !
Mă 'năbuș ! Mi se face un haos înainte !
Citesc perversitatea pe chipul tău cuminte.
Nu pot să te închipui prietenă cu el.
Ămanta-i cine-și face prieten un mișel !
Cât timp am fost pe mare, desigur, l-ai văzut !
Ți-a smuls, fără 'ndoeală, mai mult ca un sărut.

Laura

Pe fericirea noastră că sunt nevinovată !

Mihai

Increderea în fine pe veci e spulberată !

ACTUL III

TABLOUL I

Toamnă târzie.

Pe geamul din fund se văd pomii desfrunziți. În cămin arde focul. Vântul se jeluește prelung, aducând vârtejuri de frunze pe la ferești, apoi deodată scoate șuerături sălbătice, spărgându-se de geamuri. Din eând în când se aude un zvon de geamandură. Din ce în ce se întunecă afară.

Mihai (privește pe geam)

Prin locurile=aceste s'o 'ntoarce primăvara ;
În nopțile senine va răsuna ghitara ;
Pe=aleile pe care noi ne=am pierdut odată,
Va trece poate=o altă pereche 'namorată . . .
Și'n sufletele noastre nimic n'o să mai cânte ;
Vor plânga 'n hohot numai aducerile=aminte.

(după o clipă de gândire)

De ce mă dor a sale fierbinți îmbrățișări ?
De ce în clipa celei mai dulci din desfătări,
Când gura mea respiră suflarea gurei sale,
Când fața mea se pierde în păru=i blond și moale,
Când zâmbetu 'nflorește pe chipul ei divin,
De ce mi=aduc, deodată, aminte de Ervin ?
De ce cu=așa putere în minte=mi reapare,
Intunecându=mi clipa aceia de uitare ?
Dar, asta nu se poate s'o talmăcesc altfel,
Decât că ea îl are în minte=atunci pe el
Și 'n clipele acele de=amor nebun, profund,
Gândirile=i aprinse în mintea mea pătrund
Și tot ce ea gândește atunci, gândesc și eu.
Pe celălalt îl vede, atunci, în locul meu,
Pe dânsul îl desmeardă în mintea=i desfrânată,
Și'n propriile=mi brațe cu dânsul se desfată.
Prin fața casei mele, chiar ieri, l=am fost zărit.
Trecea, privind spre geamuri c'un zâmbet fericit.
Din port și pân'aicea e=un drum destul de mare ;
Ce=a căutat prin locuri atât de solitare ?
Să văd ce o să facă, în lipsă=mi, nevăzută.
Scrisoarea ce mă cheamă pe mare, mă ajută.

Când mă gândesc că'n seara aceasta plec de-acas !
Aș vrea, aicea, parcă, tot sufletu-mi să-l las.

(Laura cântă la pian melodia din primul act.
Incelul cu incetul, Mihai e cucerit de cântec).

Cum ne-a pierit și răsul și cântecul și viața !
In plâns mă culc și'n plânset m'apucă dimineața.
Ah ! unde-i veselia și cântecul sublim ?
Tot mai adânc în noaptea de patimi ne-adâncim.
De-atât amar de vreme clavirul a făcut,
De parc'a'nchis într'ânsul iubirea din trecut.
Sublimele-i acorduri acum mă înfioară,
Cu farmecul nostalgic, duios, de-odinioară.
Mă regăsesc pe mine, acuma, în sfârșit.
Se redeșteaptă omul, de-atuncea, fericit.
O ! Laura mea, cântă și dă-mi din nou vieată !
De clipa asta, toată ființa-mi se agață.
Te contopești cu mine, din nou ca'n alte dăți,
In fața mea, o sfântă fecioară te arăți !

(melodia se stinge)

Să fi făcut a bine ? A rău să fi făcut ?
De-atât amar de vreme, clavirul a făcut.
E rușinos ce-mi trece prin gând, dar, nu știu cum,
Presimt că'n noaptea asta o să mă'ntorc din drum,
O să mă'ntorc acasă cu tâmplele'n văpae,
Nebun, ca un sălbatec, dând busna în odaie.
O ! cântecul acesta duios, stârnindu-mi plânsul,
L-o fi cântat cu gândul și inima la dânsul.

(Hotărât)

Da ! o să vin la noapte, când ea mă crede dus,
Când nici nu se așteaptă, când totul doarme dus !

TABLOUL II

Noaptea târziu. Odaia Laurei. In fund două geamuri mari. Bolta odăii întu-
necată. Tablouri de iarnă pe pereți. La dreapta, o ușă. In apropiere, patul. In stânga
un crucifix. Deasupra o icoană înegrită, ornată cu befeală. O candelă. Nu departe,
căminul. Odaia e luminată puternic de văpaia roșie a focului.

Laura, îngenunchiată în fața icoanei, se roagă.

Pendula bate miezul nopții. Tăcere îndelungată. Din când în când se aude
mugetul furios al mării. Valuri de ploaie se năpustesc în geamuri. Marea se sparge
de stânci. De câte ori se face tăcere, se aude glasul Laurei.

Laura (se roagă)

Nu-i scoate, Doamne'n cale furtuni, nici duhuri rele !
Readă-mi neafinsă lumina vieții mele !

O umbră alunecă pe geamurile din fund. Ușa se deschide încet. Apare Mihai: Se uită uluit prin toate colțurile. Lumina focului se întoarce spre dânsul, lăsând-o pe Laura în umbră. E gata să se îndepărteze. Silueta Laurei apare în lumină. Mihai rămâne incremenit. Ascultă, nevăzut ; Laura e întoarsă spre icoană.

Laura, către Dumnezeu

De-atâtea luni, trudită, la Tine vin, Părinte !
Îți re'noesc, și astăzi, umila-mi rugămintे.
De-atâtea nopți, zadarnic aștept a Ta'ndurare ;
Te chem în orice noapte cu lacrimi arzătoare.
Eu nu mai știu ce-i somnul și numai în suspine,
Viața mi-se scurge rugându-mă la Tine.
Tu potolești c'un zâmbet a mărilor revoltă,
Tu faci să iasă luna și stelele pe boltă ;
In noaptea îndoelii dintr'ânsul fă lumină !
O ! fă-l din nou să creadă în dragostea-mi deplină !
Când oamenilor raza de soare le-o trimeți,
Desvăluind deodată atâtea frumuseți,
Desvăluiește-i, Doamne, trecutul meu curat
Și dragostea curată ce'n suflet i-am purtat !
Intâia sărutare de flacăra, aceea
Ce a făcut în mine să tremure femeea ;
Intâia sărutare ce m'a făcut să spun :
Voinții lui, de-acuma, voința mi-o supun,
Făcând tot ce-mi va spune, fără a mai cugeta,
Intâia sărutare o știi, a fost a sa !
A celuilalt, o rece atingere de buze.
A lui ! . . . înfiorarea simțirilor confuze !
Intâia sărutare, aceea ce desghiață
Simțirile profunde chemându-le la viață,
Doar el, Mihai, în umbră, atunci, pe neștiute,
Mi-a furișat-o'n suflet cu vrăji necunoscute !

Mihai (isbucnește în plâns, apoi, intră furtunos în odaie)

Laura (însământată)

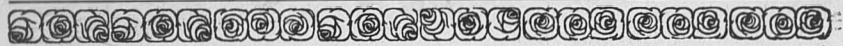
Cum ? tu, aici ? acuma ? O, cum m'ai speriat !
Vorbește ! mă cutremur ! Ce ți s'a întâmplat ?
Eu te credeam pe mare. Și tu, aici, aproape !

Mihai

O aprigă furtună s'a ridicat pe ape
Și m'am întors acasă. O clipă, am rămas
În dreptul ușii tale, căci auzii un glas.
O rugă îngerească, curmându-mi chinul greu,
Din gura ta gingașă urca spre Dumnezeu.
Mi s'a deschis în față un paradis pierdut !
Simt toată fericirea întâiului sărut !

Gr. Sălceanu

FURTUNA

Piesă în 4 acte și în 6 tablouri

PERSONAGIILE :

Emil, sculptor

Aurora, soția lui Emil

Sorin, aviator

Lydia, soția lui

ACTUL I

TABLOUL I

Pe malul mării, o vilă; noapte, lumină de lună.

SCENA I

Emil, Aurora

Un șuerat prelung. Trece un tren cu zgomot vijelios. După ce vuetul s'a pierdut și nu se mai aude decât un șuerat în depărtări :

Emil

S'a dus . . . s'a șters în ceață trenul cu sutele de călători . . .

Se vor împrăștia chiar mâine la răsărit și la apus.

Dar azi, acelaș drum îi poartă, acelaș tren fulgerător,

Și la olaltă călătorii atâtea taine și-or fi spus.

Aurora

Și'n clipa asta, cine știe, perechi de ochi s'or fi cătând ;

S'or fi trezind iubiri eterne din fulgerarea unui gând.

Pornite 'n zări deosebite, în goana trenului nebună,

Atâtea inimi, azi străine, porni-vor mâine împreună.

(după o tăcere)

Imi pare mie, sau în urmă, vorbește 'n taină cineva ?

Emil

E o pereche pe faleză ; și după cum privesc la mare,
Ai spune că-s străini ; te uită ce uluită pare ea.

Aurora

E de o rară eleganță și 'n clarul lunii, blondă pare.
(vuet de valuri)

Iar au pornit și drumul nostru s'ar spune că-i și drumul lor.
Figura ei nu mi-e străină și glasu-mi pare cunoscut.

(tresărind de bucurie)

Emil ! de-ai ști tu cine este ! N'aș fi crezut așa ușor
Că va veni să re 'noească o legătură din trecut.

SCENA II

Aurora, Emil, Lydia, Sorin

Aurora

Ah ! Lydia !

Lydia

Iubiți prieteni !

Aurora

Un tren sburând pe lângă noi
Din fundul vremii îmi aduse copilăria înapoi.
Prietenia noastră toată îmi fulgeră pe dinainte . . .
Câți ani de când nu ne văzurăm !

Lydia

Aproape nu te-am cunoscut.

Aurora

Tu ești la fel, dar mai înaltă.

Lydia

Ești tot frumoasă, ca 'nainte,
Doar părul lung mi-aduce-aminte o modă care-a dispărut.

Aurora

Vezi, dumnealui e autorul.

Lydia

Se vede că ești un romantic,
Ca soțul meu. Ce spui, Sorine ?

Sorin

Eu pot să spun că sunt vrăjit ;
Căci, pentr'o astfel de figură și pe un țărâm de mare antic,
Un păr frumos, curgând în unde, e-un lucru foarte nimerit.

Lydia

Vom sta la voi câteva zile.

Aurora

Glumești : atât ?

Lydia

Crezi că se poate
Să stea pe loc aviatorul ?

Aurora

Aici, e cam . . . singurătate . . .
Pentru Emil e foarte bine. El, când sculptează, zile 'ntregi,
E'ngândurat ; nu scoate-o vorbă ; aud doar sunetul de daltă.
Eram dorită de prieteni.

Lydia (încet)

Bine că poți să-l înțelegi.

Sorin

Frumoasă vila dumitale : cochetă, veselă, înaltă.

TABLOUL II

(Un interior de sculptor).

Emil

Dar, să intrăm. (Zgomot de ușă. Pași).

Lydia

Ce întuneric !

Sorin

Te-adoarme=un miros de sulfină.

Lydia

Și pe ferestrele deschise pătrunde luna liniștit.
E=atâta pace'n casa asta ! Parcă visez . . .

Emil

Să fac lumină.

Sorin

O ! ce sculpturi încântătoare !

Lydia

Ești un artist desăvârșit . . .

Emil

V'a obosit atâta cale.

Sorin

Pe mine, nu ; vreau să admir

Aceste opere de artă. (Glasurile lui Sorin și Emil mai îndepărtate).

În marmurele dumitale

E suflet mult, înaripare . . . De-un singur lucru, doar, mă mir :

Unde-ai văzut aceste forme ? Sunt prea cerești, prea ideale !

Emil

Realitatea e brutală.

Sorin

Sculptează și un trup brutal.

Apropie-te de natură.

Emil

Urăsc aspectul prea real.

Lydia

Și rochia aceasta, dragă, să știi că-i foarte demodată.

Nu mai vorbesc de coafură ! . . . Te duci la baluri ?

Aurora

Niciodată.

Emil

Vezi, arta nu imită totul. Sculptura e-o creațiune.

Când dalta'n marmură cioplește, ești inspirat de-un vis frumos . . .

Lydia (tăinic)

Cum poți să duci această viață, în adevăr, e o minune.

Aurora

Sunt fericită lângă dânsul ; avem un trai armonios.

Sorin

E drept, în marmura aceasta ai o concepție adâncă.

Lydia

Și când te simți mai fericită?

Aurora

In clipa rară când sculptează ;
Când fruntea lui e inspirată ; atunci, când văd cum dintr'o stâncă
Răsare forma ce trăește și ochii mari cari visează.

Lydia

Pe unde e atelierul ?

Aurora

Pe malul mării ; e aproape. (După o tăcere)
Când soțul tău cu avionul își ia avântul, nu ți-e teamă ?

Lydia

Nu ; am încredere în arta cu care știe el să scape
Pe orice timp.

Aurora

Să fiu în locu-ți, vieța mea ar fi o dramă.

Lydia

Chiar mâne va sbura ; sosește aici un hidroavion.

Sorin

Mai ai sculpturi în altă parte ?

Emil

Alături . . .

Sorin

Să le văd, atunci. (Ies)

SCENA III

Lydia

Un trai lipsit de mari emoții ar fi atât de monoton . . .
Tu nu știi câtă fericire e'n aventuri să te arunci.

Aurora

In aventuri ?

Lydia

Se înțelege. Gândești că-i singurul bărbat
Pe care l-am iubit în viață ? Mi s'ar părea că m'am ucis.
Eu am voit ca toată gama de sentimente s'o străbat.

Aurora

Am înțeles ca toată viața să-mi reazăm fruntea de un vis.

Lydia

Dar ce-ai găsit în el, cu-afăta statornicie să-l iubești?

Aurora

Aș vrea să-ți spun, și totuși, nu e cuvânt în limba omenească,
Să poată prinde taina asta . . .

Lydia

Ei bine, știi că mă uimești !

Ceva demonic ?

Aurora

Dimpotrivă : o vrajă suprapământescă ! (Schimbând tonul)
Dar eu vorbesc mereu și, poate, de drum te simți cam ostenită.
Am să v'aduc la toată lumea niște șerbet făcut de mine. (Iese)

SCENA IV

Lydia (singură)

Ce soț frumos mai are, Doamne ! Ce gură splendid arcuită !
Ce ochi adânci ! ce plete blonde ! și'n glas, ce modulații fine ! . . .
Să fie bronz invulnerabil ? Nu are-o inimă de-artist ?
Străfulgerându-l c'o privire înflăcărată, după care,
Aș rămânea nepăsătoare, nu va rămâne-o clipă trist ?
Mă simt cuprinsă de un farmec, de o adâncă tulburare . . .
Presimt că n'am să dorm la noapte ; îmi bate inima nervos.
Mi-e fața roșie, ard toată . . . O ! de-ar simți și el ca mine !
Dar ea mi-a spus adinioarea că duc un trai armonios . . .
Imi vine rochia să-mi sfâșii și părul să mi-l smulg îmi vine !
Ah ! soțul meu ! ce stană rece ! M'apucă somnul lângă dânsul !
Când mă gândesc că fericirea e chiar aici, la câțiva pași,
Mă prinde parcă nebunia, simt cum mă năpădește plânsul . . .
Ce bine trebuie să fie pe pieptu-i fruntea să ți-o lași !
Scria odată Aurora că sunt săraci. Ce bogăție !
Din toată viața ei frumoasă, o clipă nu mi-ar da-o mie !
S'o fi iubind atât de tare ? ! O fi ținând la dânsa, poate,
Fiindcă nu-i risipitoare și poartă rochii demodate.

În plămuiturile sculpturii averea toată și-a închis.
• Și-atunci o astfel de femeie lui i se pare ca un vis.
Am să-i vorbesc de lux, de mode. Să-i ceară rochii de mătasă!
El neavând cu ce să-i facă, să văd: mai pot trăi în casă?
Și'n locul ei, îi va apare zâmbetul meu prietenesc
Și frumusețea mea pe care mă înfior când o privesc!
Să mă îmbrac ca pentru casă. (Se deschide ușa).

SCENA V

Aurora

O ce rochiță de April!

Ah! Lydia! ești minunată!

Lydia

Așa ceva să-ți ia Emil.

Aurora

E scump?

Lydia

A... nu... o bagatelă: câteva mii.

Aurora

Ei, nu... Ce spui?

Lydia

Îți iei și tu.

Aurora

Aș vrea, firește. Să văd întâi părerea lui.

Lydia

Îți ia: doar spui că te iubește. Să-ți mai arăt ceva; dar știi...
Inchide ochii... (După un timp) Gata!

Aurora

Doamne! Ce ploaie de bijuterii

Lydia

Ia să vedem, cum ți-ar sta ție.

Aurora

Să văd oglinda cum m'arată.

Vai, Lydia...

Lydia (înveselită)

Pari o prințesă! Doar rochia e rău tăiată.

Aurora

Acum, te rog, să-ți iei șerbetul.

Lydia

E foarte bun ; te felicit.

Aurora (uluită)

O rochie de bal ! O alta ! Vine pe talie turnată !

Lydia

Când am dansat întâia oară, din minți un fânăr și-a ieșit.
La bal, ca'n rochia aceasta, în viața mea n'am fost curtată.
Te du la bal ; să nu lași anii să fi-se treacă monotoni !
Faci plajă ?

Aurora

Nu.

Lydia

Ia uite=aicea.

Aurora (Extaziată)

O pijama cu pantaloni !

Lydia

Știi cum fi-ar sta ? O plajă'ntreagă în jurul tău s'ar strânge roi.
Iată rochița mea de vară, cu spatele și umeri goi.
Tu nu știi ce e tinerețea și nu știi ce e primăvara.
Cum îți treci vremea ?

Aurora

Stăm în luntre și el îmi cântă cu ghitară.

Lydia (cu glas sec)

E o petrecere modestă ; doi fineri singuri pe-un talaz.
Parc'ai ieșit din ritmul vieții, dacă nu știi ce e un jazz.

Aurora

Mă voiu schimba.

Lydia

Să văd.

Aurora

Te=asigur.

Lydia

Să vezi, Emil, cu ce privire
Mi-a măsurat întreg costumul și eleganta strălucire.
Un soț, să știi, se plictisește văzându-te cu aceleași rochii.
Nu e de ajuns să fii la dânsul; mai trebuie să-i farmeci ochii.
I-aud venind.

SCENA VI

Emil, Sorin.

Sorin

Femeia ceea, cum scoate apă din fântână,
E o sculptură minunată! Neștearsă'n minte-o să-mi rămână!

Lydia (cu duioșie)

De ce-a rămas maestrul așa surâzător? (fără să aștepte răspunsul)
Sorin, mâni dimineată, ne avântăm în sbor;
Plutim peste întinderi... Cu tine nu mi-e frică,
Oricât de sus elicea prin spații ne ridică.
Ce-o fi având maestrul? Acum, e trist, făcut.

Emil

Mi-am amintit o clipă de trenul ce-a trecut.

Lydia (cu glas sec)

Și te'ntristează asta?

Emil

Înfăia noastră seară
In tren a fost. Într'însul e-un vis de-odinioară.

Lydia

Dar știi că ești romantic.

Emil

Chiar viața e astfel.

Lydia

Mâni vine avionul; ai vrea să sbori cu el?

Emil

Sunt hotărât în viață să nu sbor niciodată.

Lydia
Ți-e frică ?

Emil
Nu de mine . . .

Lydia
Figura te arată
Un om cu îndrăsneală.

Emil
Și chiar dac'aș sbura,
N'aș părăsi pământul decât numai cu ea.

Aurora
V'am pregătit odaia. Vă odihniți, și-apoi,
Vă readuc aicea, ca să cinați cu noi.
Arată-le, Emile, pe unde s'o apuce.
Pe geamul vostru, marea se vede cum străluce.

Sorin
Eu, până una alta, mă voi lăsa pușin.

Lydia
Să merg atât cu trenul mi s'a părut un chin.
Să-mi răcoresc obrazul : îmi arde ca văpaia.

Emil
Nu, nu, pe-aici, la stânga ; aceasta e odaia.
(Se închide o ușă).

SCENA VII

Aurora pune masa. Se aud sunete de tacâmuri.

Emil
Ce faci tu, Aurora ?
Aurora (abătută)

Pun masa.

Emil
S'aduc flori ?

Aurora
Cum vrei . . .

Emil

Pari supărată... Nu-ți sunt de ajutor?

(Scos din fire)

Ce ai? Acești prieteni, în loc de-a te dispune,
Ți-au strecurat în suflet mai mult amărăciune.

Aurora

Tu n'ai văzut ce rochii cu dânsa și-a adus.
Eu sunt o demodată! Ah! m'a durut nespus!
De-atâta eleganță, chiar tu uimit părei.
De-ai fi ținut la mine mai mult, mă îmbrăcai
În rochii noi și scumpe. Doar azi m'am deșteptat...
Săpând mereu în piatră, pe mine m'ai uitat.
Va trebui oriunde s'o întovărășesc.
Cum pot, cu ea în lume, astfel să mă ivesc?

Emil

Schimbarea ta ciudată nu înțeleg ce'nseamnă.

Aurora

Voesc, de-acum încolo, să fiu și eu o doamnă,
Ca toate celelalte.

Emil

Dar pân'acum n'ai fost?

Aurora

Nu, azi mă simt umilă, stingheră, fără rost.
Ajunge! simt în mine cum nasc cerințe noi.
Când îmi arunc, Emile, privirea înapoi,
Și-mi amintesc ce lipsuri am îndurat, îmi vine
Să cred că numai jertfa te leagă azi de mine.

Emil

Cum poți să spui tu asta? Dar eu, nu m'am jertfit?

Aurora

Eu cred că, mai degrabă, ai fost nechibzuit.

Emil

Adio! artă! visuri! idealism! adio!
Iubita în mătăsurii de-acum mi-oî înveli-o,

Sculpturile vânzându-mi pe sunet de argint !
Statuile cu fine le sfarm, căci toate mint !

Aurora

Pornisem, mi se pare, dela îmbrăcăminte,
Și văd că de-alte lucruri ți-aduci acum aminte.
Cum am să ies în lume cu Lydia'mpreună ?
Ce o să spună lumea și dânsa ce-o să spună ? (Iese)

SCENA VIII

Emil (singur)

Nu se gândește-o clipă la viața mea de chin !
De Lydia, de lume, e sufletul ei plin !
Dar cel puțin acuma, vorbind atât de clar,
Pricep că visul nostru a fost imaginar.
Aud un glas : o luntre cu doi îndrăgostiți . . .
Alunecă pe valuri . . . Cât par de fericiți . . .

(O voce cântă departe)

ACTUL II

TABLOUL III

Răsărit pe mare. Pe mal, un boschet.

SCENA I

Emil (singur)

Răsare soarele din valuri ; subt bolta frunzelor, mâhnit,
M'am sbuciumat o noapte'ntreagă și nici o clipă n'am dormit.
Departe, casa noastră doarme, în neguri grele cufundată.
Pe-așa frumoasă dimineață, mă simt mai trist ca niciodată.
Atâtea visuri, într'o clipă, împrăștiate de-un cuvânt !
Ah ! umbra unui fost prieten a răsărit ca din pământ,
Și îndoela cea perfidă o simt prin suflet cum îmi trece ;
Mă'ncolăcește și mă strânge ca trupul unui șarpe rece.
Dac'a'nceput să se gândească la toaleta ei frenetic,
Voește altuia să-i placă. Era'mbrăcată-așa poetic !

Văzând-o'n rochia ei lungă, mă adânceam în alte vremuri,
Mă inspira... O! ce schimbare în Aurora! mă cutremur!
De-acum, în rochiile-i scumpe, și ea la modă o să fie,
Sclipind în perle și mățăsure: dar, vai! adio, poezie!
Eu ce visam un suflet tainic, de duioșie străbătut,
O înțelegere supremă, tocmai un suflet am pierdut!
Credeam că-l am, e-al meu! și totuși, în ea mocniau dorințe
ascunse.

Credeam că mă iubea puternic, dar gândurile-i nepătrunse
Abia acum mi-se arată; a fost mereu o răsvrătită.
Nu mă'ndoesc că și de altul să mai fi fost îndrăgostită.
O, nu era o'nchipuire durerea mea de altădată.
Ea a știut să mi-o alunge cu o privire'nlăcrămată,
Spunând de fostul meu prieten cuvinte disprețuitoare.
Azi, tot ce-a fost, într'o lumină cu totul nouă îmi apare.

(Uimit)

O văd pe Lydia!... Ce-i asta? Se plimb'atât de dimineață?
Ce roză e! Sau, nu: o bate a răsăritului roșeață.

SCENA II

Emil, Lydia

Emil

Dar bine, ce înseamnă asta?

Lydia

Întreaga noapte n'am dormit.

Emil

Dar ce-ai făcut?

Lydia

Privind afară, am stat la geam și m'am gândit.

Emil

La ce?

Lydia

Așa... Adinioarea, când prima rază se ivise,
Mi s'a părut că toată marea de flori se umple și de vise.
Am tresărit ca de o vrajă neînțeleasă și-un minut,
Crezui că tot ce văd în juru-mi, în altă viață le-am văzut.

Apoi, privirea lunecându-mi de-alung de maluri, te zării
Cum stai pe marmura aceasta, pierdut în triste reverii.

(După o tăcere)

Cum ai dormit în noaptea asta ?

Emil

O, n'am dormit nici o clipită.

Lydia (aparte)

Nici el. (tare) Da ... pari cam melancolic și ai privirea ostenită.
Ce ai ?

Emil

Nimic.

Lydia

Ei, nu, văd bine : a fost ceva ...

Emil

O insomnie.

Lydia

Vezi, presimțiam eu, astă noapte, că somnul nu vroia să-ți vie.
Nu mai puteam închide ochii ; părea c'aveam o viziune.
Apoi, în liniștea adâncă un pas a început să sune.
Veniai încet prin întuneric și mă chemai neliniștit.
Acuma, parcă, fără voie, la o chemare am venit.
Ce ai ? Destăinuște-mi totul ! ...

Emil

Am suferit ... îngrozitor !

Lydia

Vezi, ce-ți spuneam ? Simțiam că'n noapte, de-un chin adânc
mă înfior.

Mărturisește-mi ! Suferința, unui prieten când o spui ...

Emil

Ce suflet rar ! Durerea asta n'am spus-o încă nimănui.
E-o rană veche ... Un prieten, venit la noi, acum o lună,
Părănd a-i place Aurora, se tot plimba cu ea împreună.
Odată, doar, văzui cum dânsa se uită'n ochii lui, prelung.
Să-ți spun ce chin stărni în mine, nici până mâne nu ajung.

Lydia

S'o fi uitat din întâmplare.

Emil

Dac'aș fi fost și eu de față !
Dar i-am surprins ; și tot obrazu-i era ca focul de roșeață.
Mi'nchipuii c'o sărutase. De gelozii cu tremurat,
Cu jurăminte Aurora m'a liniștit, m'a mângâiat.
Dar, ieri, certându-mă cu dânsa, m'a copleșit cu-așa asprime,
Că îndoeala mea năvalnic a izbucnit din adâncime.

Lydia

Pe un artist atât de mare nu poate nimeni să-l înșele.
Ar fi mișelnic ! Aurora nu-i o femeie din acele.
E o copilă inocentă ! E un păcat să te gândești.
Eu cred că n'are nici o vină : niște priviri prietenești.
Roșeața feții dovedește cât e la suflet de curată.
Cu neîncredere privind-o, s'o fi simțit întimidată.
Alungă-ți gândurile ! uită ! închipuiri ! Nu mai fi trist !
Ești prea sensibil ; se cunoaște că ai o fire de artist.

Emil

Ce suflet bun ! Nici nu-ți închipui ce mult, ce mult m'ai liniștit !
(Glasul Aurorei venind din depărtare)

SCENA III

Aurora

Emil !

Lydia

Ne cheamă Aurora.

Emil

Te las cu ea.

Aurora (în extaz)

Ce răsărit !

Emil, prietenul te cheamă.

Emil

Mă duc.

SCENA IV

Lydia

Va fi o zi frumoasă.

Aurora

Pe mare, ceața se ridică . . .

Lydia

Privește ! un pescar cu plasă.

Alunecă pe valuri barca și'n jurul ei plutind ușor,
S'avântă'n soare pescărușii.

Aurora

Eu i-am văzut de-atâtea ori !

Lydia

Și totuși, e-o singurătată . . . Să stau mai mult, m'ar apăsa.
De-ar fi pe-aicea și vreun tânăr, mai înțeleg ; e altceva.
O aventură amoroasă, în larg, pe valurile mării . . .
Tu n'ai mai îndrăgit pe nimeni ?

Aurora

Nu.

Lydia

Frenezia sărutării,

Afară de Emil, cu nimeni n'ai mai simțit-o ?

Aurora

Nuuu . . .

Lydia

Atunci,

Să n'ai păreri de rău, pe urmă, că'n aventuri nu te arunci.
Se scurge vremea și deodată, te pomenești îmbătrânită.
Atunci, oricât ai vrea, privirea-ți de nimeni nu mai e dorită.
Dar, cum se face : nici un tânăr n'ai scos din minte ?

Aurora

Nu . . . Ba da . . .

Acum, o lună, un prieten de-al lui Emil mă adora.

Lydia

A încercat să te sărute ?

Aurora

Aceasta n'aș putea s'o spun.

Nu știu ce-o fi trecut prin minte-i. Afâta știu : părea nebun.
Emil, văzându-mă odată zâmbind la el, a tresărit.

Cu jurământul cel mai groaznic să-l liniștesc a trebuit.

(Se aude vuetul avionului)

Lydia

Sosește hidroavionul. A fost trimis pentru Sorin.
E un pilot fără pereche. N'ai vrea să sbori cu el puțin?

Aurora

Vai, Lydia! cât ești de bună! De când visez să sbor odată!
De'nlănțuirea cu pământul să simt c'am fost descătușată;
Să sbor, să uit, să piară totul!

Lydia

Par'că simțeam adineaori
Că ești cu totul fericită.

Aurora

Sunt, nu spun, însă, uneori...

Lydia

Ce o să spună el?

Aurora

Firește, mă va opri.

Lydia

Știi ce? Fugi iute
Și ia-ți ceva mai gros pe tine. Când peste câteva minute,
El o să vină să mă iee, îi spun că eu sunt obosită
Și-l rogi ca să te ia pe tine.

Aurora

Ah! cât mă faci de fericită! (tresărind)
Dar dacă el se va opune?

Lydia

Il rog și eu.

Aurora

Cât ești de bună!
Mă duc, atunci; la revedere!

Lydia

La revedere!

SCENA V

Lydia (singură)

Sunt nebună!
De mai durează tulburarea în care sunt, îmi ies din minți!
Fiiința mea e însetată de'mbrățișările-i fierbinți!

Simțirile învăpăiate întunecându-mi orice gând,
Mi-alungă orice remușcare, mă las în voia lor visând
Tot ce oprește rațiunea și-mi poruncește'n schimb natura :
Să-l stăpânesc și eu o clipă, să-i sorb privirile și gura ;
Să mă topesc în vâlvătaia sălbaticii înlănțuirii,
Să strâng la sânul meu un geniu cu nemurirea în priviri !
S'apropie ! Urmat de dânsa ! . . . Ah ! mi-se taie răsufllarea !
Să-mi dau puțin cu pudră fața și să contemplan depărtarea.

SCENA VI

Lydia, Aurora, Emil, Sorin

Sorin

Hai, Lydia ; fugi și te'mbracă.

Lydia

Sorin, as'noapte, n'am dormit.

Sunt obosită.

Sorin

Să plec singur ?

Aurora

Ia-mă pe mine !

Emil

V'ați vorbit.

Ești îmbrăcată de plecare. Dar, nu te las !

Lydia

Ești supărat ?

Emil

Eu nu m'aș duce fără dânsa !

Lydia

E-un timp frumos ! Ar fi păcat !

Sorin

Vă rog, gândiți-vă mai iute !

Emil

Imi pare rău . . .

Lydia

Fii bun și-o lasă !

Sorin

Nu mai e timp.

Aurora

Mă duc ! . . .

Emil

Mă superi . . .

Aurora

E o dimineață-așa frumoasă !

Lydia

Sau n'ai încredere înrânsul ? E un pilot neîntrecut. (rugător)
Hai las-o !

Sorin

Vino, duduie ; nu vezi ? Maestrul a tăcut.
La revedere ! Peste-o clipă, ne'ntoarcem teferi înapoi.

Lydia (care s'a îndepărtat, însoțindu-i până la avion)

La revedere, Aurora !

Aurora

Am să mă uit de sus la voi.

Nu mă'nsoțești ?

Emil

Rămân aicea.

Lydia

Mă duc cu ei până când zboară
Și mă întorc.

(S'aude vuetul elicei)

SCENA VII

Emil (singur)

Ce nesfârșită singurătate mă'nconjoară !
N'aș fi crezut vreodată asta ! Atâția ani de poezie,
Și de odată, luxul, fastul și-atâta îndărătnicie !
O ! cum mă încânta odată că n'ar străbate ea înaltul,
De nu ar fi cu mine-alături ! Și iat-o azi, sburând cu altul !
Sorin e-aļ doilea prieten ce îmi trezește îndoiala.
Nu-mi place omul plin de sine ; prea s'a'ntrecut cu îndrăsneala.
A fost o grabă cam ciudată ; nu deschisesem bine gura.
Că și găsi tăcerii mele să-i dea cum vrea întorsătura.
Dar vina toată ea o are. Pot eu să știu acum ce face ?
Plutește'n nouri deocamdată. Mă simt un înșelat și pace !

·Cu Lydia se schimbă totul : de soț geloasă nu prea pare.
Nici el n'ai spune că se pierde ; o căsnicie ca oricare.
·Ce gânditoare mă privește, apropiindu-se sfielnic !
Imbujorată e la față și are mersul șovăelnic.
Aș spune=acum că e cuprinsă de'ngrijorare pentru mine.
·Ca o neliniște m'apucă, văzând cât de încet mai vine.
S'apropie ca o fantomă ; doar ochii strălucesc în ea.
Mă'nvăluie o presimțire ; mă simt atras de=o vrajă rea !
·O boală parcă mă pândește, vreau să mă apăr și nu pot.

SCENA VIII

Emil, Lydia

Emil (tulburat)

Ai în privire o văpaie ce mă ucide ! Spune=mi tot !

Lydia

Mi=e greu să=ți spun... mă tem de mine, de toate câte mă'nconjoară !
Mi s'ar părea că fac o crimă !

Emil

Mi=ascunzi ceva ce mă'nfioară !

Lydia

·O ! fruntea asta sbuciumată ! Pentru nimic n'aș fi crezut !

Emil

·Ce vrei să spui ? Termin'odată !

Lydia

Că îndoala=ți din trecut ...
(întrerupându=se)

Vai ! tremuri !

Emil (rugător)

Spune !

Lydia

Aurora mi=a spus c'a fost întemeiată.

Emil

·Adică ? ...

Lydia

De acel prieten a fost în taină sărutată ...

Emil

Mă'năbuș ! (Plânge)

Lydia

Vezi? Știam eu bine c'ai să te tulburi.

Emil

Nu mă'nșel

Când spun un lucru ! Presimțisem că am în casă un mișel !
Ah ! ce cruzime ! ce perfidă ! fățarnicie'ntruchipată !
Să par'o sfântă, când de altul era atât de'namorată !

Lydia

De ce mai plângi ? Ții mult la dânsa ?

Emil

O ! nu ! Plâng anii spulberați,

Intr'o iluzie deșartă ! Li văd zâmbind înfiorați,
Iar eu cu dalta într'o piatră sculptând un vis de fericire.

Lydia

Nu ! Geniu ai turnat în piatră și visul fău de nemurire !
(Foșnet de valuri. Se aude încet, de departe, „Matinata“)

Emil

O ! ce cuvânt de mângâere ! În chinul care mă doboară,
Tot farmecul prieteniei îl simt acum, întâia oară !
Și dacă sbuciumul durerii din temelii m'a sdruncinat,
Mi-ai risipit o îndoeală și gândul mi l-ai luminat.
Dă-mi mâna !

(Cântecul se apropie din ce în ce)

Lydia

Ce catifelată e mâna asta genială !
Cum s'a'ndurat să te înșele !...

Emil

Ești o făptură ideală !...

ACTUL III

TABLOUL IV

După amiază. Un chioșc, în stânga. În fund, marea.

SCENA I

Lydia, Emil

Lydia

De ce-ai rămas pe gânduri ?

Emil (tresărind)

A ! ... dumneata erai !

Lydia

Am adormit o clipă ... visam că mă chemai ...

Și am venit ...

Emil

Ei, bine, în adevăr, așa e ...

Vroiam să-ți mângâi fruntea și pletele bălaie.

Lydia

În desmierdarea asta, simt rece un inel.

N'aș vrea, ți-o spun din suflet, prietena-mi s'o'nșel.

Emil

Ce suflet bun ! Acuma, când știi ce gol e'n mine,
O poți uita pe dânsa.

Lydia

Cât mă gândesc la tine !

Eu ți-aș mai spune-un lucru, dar, nu ești pregătit.

Emil

Te rog, să-mi spui !

Lydia

Mi-e teamă.

Emil

Sunt foarte liniștit.

Lydia

Eu cred că Aurora ... a ! nu ! nu pot ! Ce chin !

Emil

Vorbește=odată !

Lydia (șoptit)

Pare ... să-l placă pe Sorin.

De unde știi ?
Emil (tulburat)

Lydia
Spunându-i că eu rămân acasă,
S'a înroșit, plecându-și privirea rușinoasă.
Nu ți-a părut atuncea, că spre-a porni în sbor,
Ea, fata sperioasă, primește prea ușor ?
Să nu mă crezi geloasă : la masă discutând,
Din întâmplare ochii spre dânsa lunecând,
Am prins-o cum se uită la el, cam ștregărește.
El îi zâmbia ; o place !

Emil
O ! faci ! mă'nebunește !
Aveam o presimțire ; mă îndoiam în mine.
Azi, iață adevărul !

Lydia
Poate era mai bine
Să fi tăcut . . .

Emil
Atuncea, începi să te căești
Că ai avut curajul pe-un om să-l ferecești ?

Lydia
Cum ? tot ce simți acuma înseamnă fericire ?

Emil
Firește.

Lydia
Vorba asta mă umple de uimire.

Emil
Mă îndoiam : se poate ceva mai dureros ?
Un geniu bun, un înger în calea mea te-a scos !
M'ai smuls din îndoală. În mintea-mi uluită
Trecutul mi se pare o lume năruită.
Și'n fața mea răsare, cu chipul ca de nea,
O floare a iubirii curate . . . dumneata !

Lydia
Mă duc să văd ce face Sorin.

SCENA II

Emil (singur)

Ah! cum s'a dus,
Simții un gol în suflet... Măhnirea m'a răpus.
Mă simt atât de singur... Cum s'a'ndurat ea, oare,
Să plece chiar acuma? Ciudată mi-se pare!

(S'aud hohote de râs)

Cum poate fi atât de veselă și rece?
Prin părul lui acuma, desigur, mâna-și trece.
Dar... râsetul se stinge și vorba încetează.

(Lydia, însoțită de pian, cântă „Caro mio ben“)

În noaptea îndoelii s'a furișat o rază...
De-o lacrimă fierbinte simt ochii tot mai grei.
Pe unda melodiei presimt iubirea ei.
Imi trebuie un suflet să știu că mă dorește,
Că'n lumea asta numai la mine se gândește;
Imi trebuie un suflet curat, ca de copil!

SCENA III

Aurora

Emil!

Emil (surprins)

A! Aurora!

Aurora

De ce ești trist, Emil?
Din gândurile tale, curate, geniale,
A mai ieșit un înger cu forme ideale?

Emil

N... nu... Am de gând în piatră un demon să cioplesc.
M'am săturat de ingeri.

(Cântecul s'aude mai tare)

Aurora

Ce glas dumnezeesc!
Cum n'am și eu o voce ca Lydia? Auzi?
Presimt acum că ochii de lacrimi îi sunt uzi.
Se vede că iubește. E-o fire cam ciudată.

Pe soț?
Emil
Aurora
Aaa ! nu ! pe altul.
Emil
Dar cum ! E măritată.
Aurora
Mi-a spus că-i place altul.
Emil (tresărind)
Pe cine ?
Aurora Un actor.
Emil
Ce fel de om ?
Aurora
Un tânăr frumos, seducător.
Emil
Dar soțul nu presimte ?
Aurora
De-ar presimți, firește,
N'ar fi ușor. Dar, dânsa, c'un zâmbet îl orbește.
Emil
Taci ! Văd că vin.

SCENA IV

Sorin
Aa ! iată-i !
Lydia
Nu suntem indiscreți ?
Aurora
Veniți tocmai la vreme cafeaua să vi-o beți.
Poftiți în chioșc, la umbră ; e cald de tot afară.
Lydia
Sorin cu avionul acum pornește iară.

Sorin

Ei, vezi? Știam eu bine că gusturile mele
Sunt și-ale dumitale... Sunt mort după cafele.
Bem o cafea turcească și'n urmă, dacă vrei,
Brăzdăm iar nesfârșirea, ca niște porumbei.

Lydia

Și eu?

Sorin

Tu, cu maestrul, ne vei privi de-aicea.
Să știi că sunt în viață, cât sbârnaie elicea.
Am eu așa o toană prietena să-ți plimb.

Lydia

De zăbovești prin nouri, să știi că eu te schimb.
Vezi, colo, sus, departe, un nour alb ca neaua?

Sorin

Am să-l despici în două.

Aurora

Te rog, să-ți ei cafeaua.

Lydia

Am vrut să spun că norul e piatră de hotar.
Să nu treci mai departe.

Sorin

De-o fi și-un zeu barbar,
La goană să mă iee cu pietre, vin îndată. (Soarbe cafeaua)
Cafeaua, duduie, a fost... ca... niciodată (Iese din chioșc)
Acuma, te îmbracă mai gros și vin'aici,
Să facem vânt cu brațul năprasnicei elici. (Vuet de elice)
Așa... Întinde-mi mâna... Mai repede te urcă!

Lydia

De stai mai mult de-o oră, să știi c'avem de furcă.
Drum bun!

Sorin, Aurora

La revedere!

SCENA V

Lydia

S'au dus!

Emil (trist)

S'au dus!

Lydia

Ce ai?

Emil

Știu tot.

Lydia

Ce știi?

Emil

Știu totul. Cum îți închipuiai
Că n'o să mi se spună? Iubești pe un actor.

Lydia

Aha! se prinse vorba; un tânăr răpitor!
Nu?

Emil

Ce înseamnă asta?

Lydia

Dar, nu'nțelegi; știi bine
Că vreau să nu priceapă că te iubesc pe fine!
Știindu-mă cu gândul la altul, s'ar putea
Să-mi îndrăgească soțul, mai liberă și ea.

Emil

Și-atunci?...

Lydia

Atunci, cu fine m'aș duce unde-mi place
Și ea cu el, deapururi, iubească-se în pace!
Ne-am despărți! Nu-ți pare un mijloc ideal?

Emil

Nu cred să se 'ndrăgească de-un om așa brutal.

Lydia

Îi place! Nu-ți închipui ce mare potrivire
E între Aurora și el! Dintr'o privire,

S'au înțeles să sboare.

Sunt sigură că=1 place.

Sorin, oricât ai spune, e=un om cu vino'ncoace.

(Emil o desmiardă. După o tăcere, schimbând tonul)

Ce mâni catifelate mă mângâie pe față!

Obrajii tăi s'acopăr de=0 tainică roșeață...

Mă înfior întregă de=aceste desmierdări...

Ce farmec au a tale suave sărutări!

Ce=0 să mă fac eu, oare, departe când voi fi?

Eu mă despart de dânsul; dar tu... te=ai despărți?

Emil

(Șovăelnic) Da...

Lydia

Fără șovăire?

Emil

Va fi o grea ruptură.

Lydia (cu glasul tăiat)

De ce?

Emil

Rămâne=ai cea întreaga mea sculptură.

Lydia (indignată)

Dar, cum așa?

Emil

Oricare din stătuile=aceste

Mi=ar aminti într'una de trista mea poveste.

Lydia

Cum? Ea ți=a fost modelul?

Emil

Da... dânsa...

Lydia

Curios.

(Geloasă) Să aibă Aurora un trup așa frumos?

Emil

La ce=am vorbi de asta?

Lydia

Atât de sculptural?

Emil

Ce-a fost, s'a dus . . .

Lydia

Și-un suflet atât de ideal ?

Dar zâmbetul acesta hipnotic de femeie,
Ce pare că voește tot sufletul să-și deie,
Când l-ai zărit pe chipu=i, la altul se gândea.

Emil

O știu, o știu ! . . .

Lydia

Atuncea, de ce-ai mai aștepta ?

Emil

Să așteptăm destinul ; numai destinul poate . . .

Lydia

Mă vei iubi într'una ?

Emil

Ți-o jur !

Lydia

Pe ce ?

Emil

Pe toate !

Lydia

Ce vezi în mine ?

Emil

Totul !

Lydia

Un suflet sau un trup ?

Emil (cu emoție)

Un suflet !

Lydia (cu glasul sec)

Nu ! De dânsa n'aș vrea ca să te rup.
Sculptura ta pretinde o frumusețe rară.
N'aș vrea ca lângă mine talentul tău să piară.
Ce poți găsi la mine ?

Emil

Un suflet rar, fidel!

Îubirea ta adâncă e cel mai bun model.

Lydia

De-aș fi și eu frumoasă...

Emil

Dar, ești...

Lydia

Am eu suplete?

Emil (șovăelnic)

Aa! cum nu!... Armonie... mișcare...

Lydia

Da?

Emil

Sveltețe...

Lydia

Statuile, atunci, le vei lăsa aicea.

Emil

Le voi sfărma pe toate!

Lydia

Aud vind elicea.

(Vuetul avionului pe ape)

Ia, uită-te la dâșii! Li-i fața'mbujorată.

Abia își țin un zâmbet. Pereche minunată.

(Pași, voci întretăiate de râs)

SCENA VI

Aurora

Vai! par'că's amețită... nu pot să fac un pas.

Sorin

Cred c'am venit la vreme: nici n'a trecut un ceas.

Aurora

A fost o fărerie... Când soarele apune,

Să te avânți departe, plutind peste genune...

Să sorbi dintr'o privire întregul univers !
A fost o nebunie !

Sorin

Am coborât din mers
Și ca'ntr'un yacht plutirăm spre zările ce mint,
Pierzându-ne privirea pe Coasta de argint.
(Voci însoțite de ghitară, cântă pe ape „Santa Lucia“)

Emil

Nu vrei să stăm ?

Lydia

Sorine, stai lângă Aurora.

(Un clopot bate ora)

Sorin

Se'ntunecă . . .

Aurora

Un clopot vibrând ne spune ora.

Sorin

Ce liniște pe mare . . .

Aurora

Plutește-o navă'n larg.

Arar, ghirlânzi de spume de lespede se sparg.

Lydia (cu glas străin, ironic)

Ești foarte visătoare.

Aurora

Sunt foarte fericită !

Copilăria=mi toată de fine amintită,
Imi stăruie în față; mă văd din nou copil.
De câte ori de tine vorbiam eu cu Emil !
Și-acum, atât de-aproape, o ! mi-se pare-un vis !
Să stau eu lângă tine, pe-o margine de-abis . . .

Lydia (tainic lui Emil)

Ce-a vrut acum să spună, nu înțelegi de fel :
Cuvintele acestea le spune pentru el.

Aurora

Sunt, par'că, fermecată : ce dulce reverie . . .

Asculță ! Lydia (incet)

Aurora

E o clipă unică'n veșnicie . . .

Lydia

In fiecare seară visezi așa ?

Aurora

O ! nu . . .

Aceasta=i doar fiindcă te afli=aicea tu.

(Vuet de valuri. Melodia care s'a auzit vag, se lămurește treptat)

ACTUL IV

TABLOUL V

Vuetul mării. Voci nedeslușite. Pași

SCENA I

Aurora, Lydia

Aurora (mirată)

Dar soțul tău nu vine ?

Lydia

Nu ; doarme dus Sorin.

Tu . . . nu ești obosită ?

Aurora

Deloc ; să dorm e=un chin.

Lydia

Ce oarbă'ntunecime !

Aurora

Doar farul scântează.

Lydia

Arareori sclipește un val in câte=o rază,

Și=afât . . .

Aurora

Auzi prin aer un fâlfâit de=aripă ?

E=o pasăre de noapte.

Lydia

Ai auzit cum țipă ? (Un țipăt de pasăre)

Aurora

Trecem acum pe lângă atelierul lui.

Lydia

Pe cine are dânsul model pentru statui ?

Aurora

Pe mine.

Lydia

Aurora, ești tu așa frumoasă ?

Aurora

Nu știu.

Lydia

Dar, el, ce spune ?

Aurora

De ce ești curioasă ?

Lydia

Te superi ?

Aurora

Nuu ! ... E-o noapte cum nu am mai văzut.
Te'mbată vântul mării ...

Lydia

E'n adevăr plăcut.

Mai mergem mult ?

Aurora

Nu, iată, ajuns-am pe terasă.

Lydia

A ... da ; văd colonade, statuia ta frumoasă
Și bolțile de frunze.

Aurora

Să stăm.

Lydia

La ce gândești ?

La fine,
Cum ?
Să știe Sorin că îl iubești
Pe=acel actor, ce=ar face ?

Aurora

Lydia

Aurora

Lydia

Δ ! nu și=ar pierde firea.
E=un om deștept : spre alta și=ar îndrepta privirea.

Aurora

Aud un pas pe=aproape.

SCENA II

Emil

O să răsară luna.
Frumoasă noapte, nu ?

Aurora

Nu vii aici și tu ?

Emil

E=o mare prea frumoasă ; cu luntrea de pornim,
In răsăritul lunii, pe=argint o să plutim.

Aurora

Pe=asa întunecime ! Emil, nu=ți este teamă ?

Emil

Eu parcă simt spre larguri o vrajă cum mă cheamă.
Pe țarm, în nopți de=acestea, să stau îmi vine greu.

Aurora

Mai bine, vin aicea.

Lydia (rugătoare)

Cu el . . . mă duc și eu.

Aurora

Să mergem amândouă, atunci.

Emil

Ce înțelepte
Sunteți în clipa asta. Luați seama pe trepte.

Aurora

Incet de tot. Pe lespezi putem aluneca.
Emil, întinde-o mână și Lydiei.

Lydia

Așa.

(Vuetul apelor)

Emil

Acum, o săritură ; dă-mi mâna iar, duduie.

Lydia

Ia, uită-te la dânsa cât de ușor se suie !

(Zgomotul unui pas în luntre ; clipocitul apei ; alt pas)

Emil

Ah ! iată-ne în luntre cu bine . . .

Aurora

În sfârșit !

Emil

S'o deslegăm. (Huruitul unui lanț)

Aurora

Ei, gata ?

Lydia

Pornim ?

Emil

Am și pornit.

(Vuet de lopeți)

TABLOUL VI

Pe mare ; întuneric. Luntrea abia se zărește..

SCENA III

Aurora

Ce dulce legănare !

Lydia

Ce apă răcoroasă !

Aurora

·Cu mâna mângâi unda . . .

Lydia

Ai spune că-i mătăasă.

Aurora

·Dar cât e de 'ntuneric !

Lydia

Nici nu te mai zăresc.

Aurora

·Doar gândurile tale în umbră le ghicesc.

(Foşnet de valuri. Lydia cântă „O, sole mio“).

SCENA IV

Lydia (întrerupându-se din cântec)

·Pe-o pernă şi-a pus fruntea şi doarme.

Emil (îngrijorat)

A oftat ?

Lydia

·Pe altul îl desmiardă în visu-i fermecat.

Emil

·Apropie-te, vino alături de mine !

·Aşa . . .

Lydia

Ce clipă rară ! . . . cuprinde-mă mai bine !

Emil

·Ce-adâncă 'ntunecime !

Lydia

Dă-mi mâna ta, mi-e frică.

·Ai zice că fantasme din ape se ridică.

·Ce bine-i lângă tine ! Simt visul cum mă fură.

·Ah ! singură, cu tine, la proră, gură 'n gură !

SCENA V

(Aurora suspină, se trezește, Lydia cântă aceeași melodie).

Aurora (incet)

Pe unde sunt? Ce noapte! (Foșnet de valuri)

Ah! mi-amintesc: pe mare,

Departe 'n fund, o dâră de flacăra tresare.

Se rumenește-adâncul, tot cerul s'a aprins...

Din valuri crește luna, arzând în necuprins...

Plutește peste-adâncuri, străfulgeră pe ape. (Priveliștea se luminează).

(Infiorată).

Ce văd? O nălucire! Mă 'nșel! Atât de-aproape!

O! nu! visez! E prora! catargul! o părere!

Cu Lydia în brațe! Ce stranie durere!

SCENA VI

Lydia

Ai mai putea de mine să te desparți vreodată?

Emil

O, nu! De ce ești, oare, atât de tulburată?

Lydia

Ții tu atât la mine și ai putea să spui

Că ai sfrunța părerea și ura orișicui?

Emil

Desigur, se'nțelege...

Lydia

Chiar când asupra mea

Vreo intrigă infamă veninul și-ar vărsa?

Emil

Te îndoiești de asta?

Lydia

Oricum aș fi vorbită,

Vei rămânea același Emil?

Emil

Fii liniștită !

Am auzit, îmi pare, un gemăt prelungit . . .

Lydia

Nu, marea . . . Vai ! ce lună ! O, cum am tresărit !

Privește-o ! Niciodată n'a fost atât de clară !

Mai dă-mi o sărutare ! . . . (Aurora plânge înăbușit).

De-acum, pe mâne seară.

Emil

Orice talaz ai spune că are-argint pe frunte.

E-atât de cald afară ! Aș vrea să dorm în luntre.

Lydia

E drept ; de ce n'am face-o ? De brize legănată,

Să dorm eu lângă tine . . .

Emil

E o noapte minunată !

Lydia

Un șir de nouri negri alunecă spre lună.

Emil

Se'ntunecă.

Lydia

Lumina mai scânteie pe-o dună.

M'a străbătut acuma, așa, ca un fior . . .

Ce-ar fi să ne răstoarne un val clocotitor ?

Emil

N'ai grijă !

Lydia

Mi-se pare că aeru-i mai rece.

Emil

Suntem în larg.

Lydia

Un zgomot pe mare parcă trece. (Un vuet surd).

Și luna se ascunde în nouri tot mai mult. (Un nou vuet).

Ai auzit ?

Emil
Iți pare.

Lydia
Ascultă . . .

Emil
Ce s'ascult ?

Lydia
Un gemăt care vine de undeva . . .

Emil
De unde ?

Lydia (tot mai înfiorată).
Nu știu . . . însă ființa-mi întreagă mi-o pătrunde.
(Văjuituri de vânt).

Să ne întoarcem ! Parcă s'apropie furtuna ! . . .
Un zid de nouri vine. Nu se mai vede luna.
Talazuri tot mai nalte se năpustesc, se sparg.

Emil (agitat)

Tocmai de asta-i bine să rămânem în larg.
Nu se mai vede țărmul ; prin negurile-adânci,
Mă tem să nu ne-arunce talazul peste stânci . . .

Lydia (înnebunită de groază)

Atunci . . . deslănțuirea furtunii o să'nceapă !
Un fulger ! Ce lividă e'ntinderea de apă !

(Trăsnește).

Lydia țipă. Furtuna se întestește. Rostogoliri de valuri isbesc luntrea. Șuerăturile ascuțite ale vântului se prefac în urlete. Talazurile bubuie.

Lydia

Emil ! ce-o să ne facem ? Ce rece vânt ! Mi-e frig !

SCENA VII

Aurora

Emil ! Emil !

Emil

Ce este ?

Aurora

Emil! De când te strig!...
Vin în mijloc! La proră mi-e teamă să te văd!

Lydia

Vârtejul ne ridică! Ne ducem în prăpăd!

Emil

Cum tremuri, Aurora!

Aurora

Nu-ți scoate haina! nu!

Emil

Infășură-te 'ntr'ânsa!

Aurora

Ce te vei face tu,
Pe frig, numa'n cămașă?

Emil

N'ai teamă!

Lydia

Sunt ca moartă!

Emil

Nu am decât o haină... o, Lydia, mă iartă!

Lydia

Emil! de-acum... adio! Ne ducem!... s'a sfârșit!

Potopul ne înhite!... Un fulger a sclipit.

Alt fulger... mă cutremur! (Trăsnește. Șuerături de vânt).

Ah! totul e pierdut!

Adio!... vine moartea! Dă-mi ultimul sărut!

Ah! voiu muri cu tine în brațe cel puțin!

Emil

Ce faci tu, Aurora?

Aurora

Tăceți! să mă închin!

Nu îndurarăm încă întreaga suferință!

Și nu ne lepădarăm de orișice dorință.

Înfârzie intrarea în viața de apoi!

Fecioară Preacurată, îndură-te de noi! (schimbând tonul)
Emil, ia-ți haina, pune-o pe Lydia : i-e rece.

Lydia

Cum ? Tu mai speri în viață ?

Aurora

Rugați-vă, va trece...

Emil

De-ar fi cu noi un suflet curat, să se închine...

Lydia

Te roagă tu ; nu-i nimeni mai inocent ca tine.

Emil

Nu ; tot ce se întâmplă e-un semn dumnezeesc.

Cum să mă rog în clipa când eu păcătuiesc ? (Cu glasul plin de iubire)
Ți-e frică, Aurora ?

Aurora

O ! nu . . . sunt liniștită.

(Fluerături de vânt, urmate de valuri).

Emil

De unde-ți vine=această credință neclintită ?

Tu nu te sbați, n'ai groază în clocotul furtunii !

(cu lăcomie)

Nu ai nimic pe suflet ? Ispita 'nșelăciunii

Nu ți-a mânat spre nimeni ascunsele porniri ?

Aurora

O ! nu ! ți-o jur în fața acestei nesfârșiri !

Emil

Prietenul de care atât m'am îndoit,

Poți tu să juri acuma că nu te-a cucerit ?

Aurora

În clipele aceste, când moartea ne pândește,

Ți-o jur ! De e minciună, o, Doamne ! mă lovește !

Emil

Dar Lydiei, atuncea, de ce i-ai povestit
Că fostului prieten sărutul i-ai primit ?

Aurora (luminată)

Pricep acum . . . Odată, m'a întrebat chiar ea
De fostul tău prieten. N'am spus așa ceva.

(Trăsnete, valuri, furtună).

Lydia

Emil ! sunt o ființă nemernică și slabă !
Prietenia voastră n'o merit. Am fost roabă
Netrebnicelor pațimi . . . Pe toate le-am spus eu.
Soția ta e-o sfântă ! M'aude Dumnezeu ! (plânge)

Emil

Te roagă, Aurora !

Aurora

Fecioară Preacurată !

Indură-Te de ruga-mi și mila ț-i-o arată !
Imprăștie furtuna în cele patru zări !
Adu pe cer lumină și liniște pe mări !
Din sufletele slabe alungă orice chin . . .
Indură-te ! acuma și pururea, Amin !

Emil

Se vede o lumină ! (se aude un strigăt)

Lydia

Un strigăt !

Emil

Ți-se pare.

(un nou strigăt)

Lydia

Auzi ? Prin întuneric zăresc o arătare.

Emil

Pescarii ! Văd catarguri și pânze !

Lydia

Ajutor !

Veniți !

Un pescar

Intoarce cârma ! Săriți în luntrea lor !

(vântul șueră cu mânie. Luntrile se ciocnesc).

Alt pescar

Ridică felinarul, să-i pot vedea mai bine !

Un altul

Dați mâna câte unul ! Țineți-vă de mine !

(vălmășag de glasuri)

Emil (gâfâind)

Vă mulțumesc !

Lydia

O ! cerul pe mare v'a mânat !

Primul pescar (cu răsuflarea tăiată de vânt)

Acum un ceas, când luna din zări s'a ridicat,

Văzui în larg o barcă și . . . iată . . . am venit.

Talazu-i nalt și luntrea e greu de stăpânit.

(către pescari)

Ni-i vântul împotrivă ! Jos pânzele, băeți !

Și-acuma . . . puneți mâna mai iute pe lopeți !

(Glasuri nedeslușite, clopote. Valurile se frământă, năpustindu-se. Apoi, o vreme tac ; și din nou se ridică, dar cu o putere scăzută. Tunetele se aud din ce în ce mai îndepărtate. Văjăitul valurilor se preface într'un freamăt prelung).

Gr. Sălceanu

TREI CAPETE DE FIGURINE ȘI VREO CÂTEVA ANSAE SIGNATAE DIN CALLATIS

Domnul profesor C. Brătescu dela Universitatea din 'Cernăuți a binevoit să-mi remită, în Februarie 1936, spre publicare, 13 mănușe sau fragmente de mănușe de amfore stampilate și 3 capete de figurine de argilă arsă, găsite în Mangalia, și achiziționate pentru Muzeul Regional al Dobrogei din Constanța.

Ajungând abia acum să public aceste trei capete și 12 ansae signatae din cele 13 primite — căci una se dovedise a nu avea nici o literă și nici cel mai mic semn —, țin să mulțumesc Domnului profesor C. Brătescu, sufletul frumosului Muzeu din Constanța, pentru amabila sa atențiune.

Dintre aceste 12 ansae signatae, mănușe sau toarte, cu inscripții, una este din Rhodos, iar 3 din Thasos.

* * *

CAPETELE DE FIGURINE.

1. Cap, de argilă arsă, feminin, de 4.3 cm înălțime, 2.9 cm lățime și 3 cm grosime, stricat pe partea dreaptă a capului dinainte, peste frunte, obraz până spre nas. Părul este așezat în două cocuri, unul pe o parte și celalt pe cealaltă parte a cefii. Lângă urechea stângă se vede o buclă scoasă, mai mult decât normal, afară, sau poate este vorba de lobul urechii cu cercel.

Fig. 1, a, ne arată profilul și partea dindărăt, dealtfel foarte sumar lucrată, cu cele două cocuri. Este după cât se poate înțelege o frizură, cu o cărare la mijloc și cu părul așezat în rului peste tâmple spre ceafă, unde el este prins în două cocuri, unul la dreapta și altul la stânga.

2. Cap de femeie, de argilă arsă, partea dindărăt lipsește. Cu fața și gâtul frumos, ni s'a pastrat și o parte de decolteu. Înălțimea lui este de 5.8 cm, lățimea 3 cm, grosimea 2 cm. Părul ondulat încă-

drează fruntea, fără ca să se vadă cărarea. Urechile dispar sub părul buclat. Vezi fig. 1, b.

3. Cap, de argilă arsă, al unei figuri feminine (lungimea 4·1 cm, ățimea 2 cm, grosimea 2·2 cm), îmbrăcată, cu haina trasă peste cap ; de sub capul acoperit iese părul care încadrează fruntea și fața. Dinapoi se remarcă pe ceafă un punct ridicat, care trădează smocul sau nodul părului de sub haină. Vezi fig. 1, c.

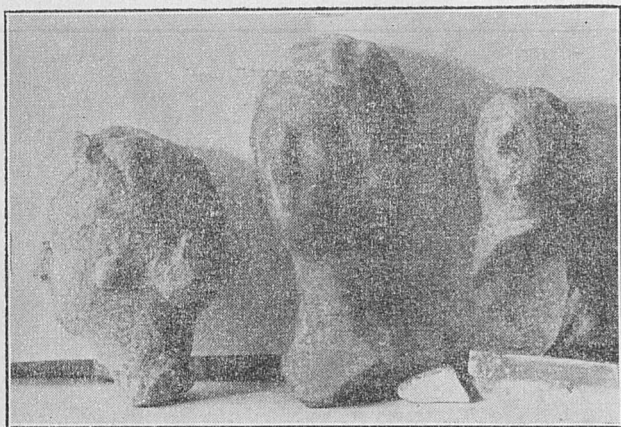

Fig. 1, a, b și c.

* * *

ANSAE SIGNATAE

Fragment de mânășă de amforă, de argilă de colorare ocre + blanche ; lungimea 10 cm, lărgimea 5·5 cm, grosimea 2·5 cm, circumferența 14 cm. Stampila circulară are diametrul de 2·5 cm. Vezi fig. 2, a. Inscricția, înconjurată de un cerc, se găsește în jurul altui cerc, de 1·5 cm diametru, în mijlocul căruia se găsește atributul cel mai des de pe stampilele din Rhodos (Martin P. Nilsson, *Timbres amphoriques de Lindos*, Copenhaga, 1909, p. 157), care este trandafirul.

Se văd literele AP, mici de 0·2 cm ; pe 1·6 cm nu se vede nimic și apoi se văd literele KAEOΣ ; fără îndoială că aici avem de completat genitivul 'Αρ[ιστο]κλέος, dela numele 'Αριστοκλής, cunoscut prin 24 stampile din Lindos. Vezi Nilsson, l. c., p. 386, nr. 100. La acele 24 stampile predomină forma genitivului 'Αριστοκλέος ; o singură dată este forma 'Αριστοκλέο[υς]. Despre terminațiunea genitivului, vezi Nilsson, l. c., p., 149.

2. Fragment de toartă, de argilă de culoare terre de Sienne brülée, de 5·2 cm lungime, 5 cm lărgime, 2·7 cm grosime și 12·3 cm circumferență. Stampila ruptă la dreapta are lungimea păstrată de 3·3 cm și lățimea de 2·4 cm. Literele, de 0·4 cm înălțime, arată cuvintele :

Θασίων

Ποθίων

Litera sigma are patru brațe.

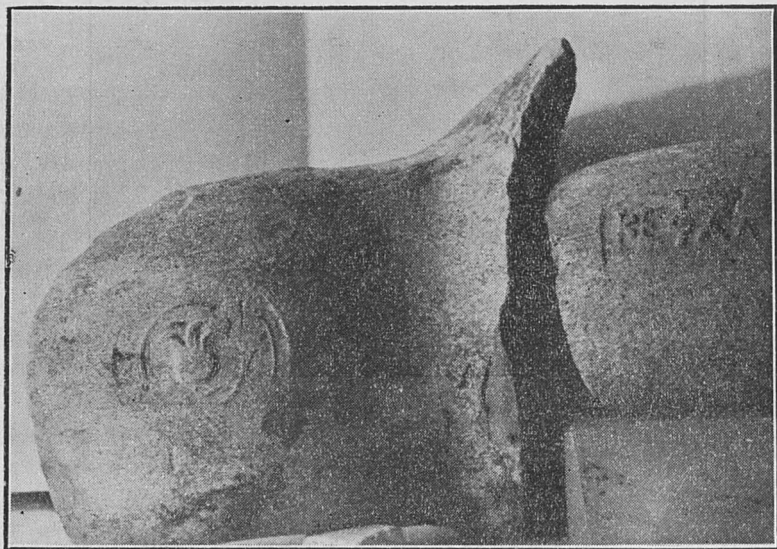

Fig. 2, a și b.

Numele Ποθίων se găsește pe partea opusă cuvântului Θασίων, scris ca și când scrisul și-ar fi continuat, după Θασίων, mai departe direcția peste latura îngustă la dreapta, pe a două lature lungă. Între aceste două rânduri de litere se vede, mai mult la dreapta, un caduceu. Vezi fig. 3, a.

3. Fragment de toartă, de argilă de culoare terre de Sienne brülée; lungimea 8·1 cm, lărgimea 4·2 cm, grosimea 2·3 cm, circumferența 10·7 cm. Stampila este întreagă (3·6 cm × 2·5 cm), deși s'ar părea ruptă la stânga. Se vede întreaga inscripție cu marca fabricii și, la stânga, un rest de margine a stampilei. Literele au 0·3 cm înălțime.

Θασίων

Αισχρίων

În rândul 1, brațele de sus ale literelor nu au ieșit bine imprimare, iar în rândul 2, dela literele Αἰσχρο nu se văd decât vârful.

Între aceste două nume se vede un soclu cilindric, profilat sus și jos, și pe el un șarpe ridicat în sus, în formă de spirală dublă.

La dreapta stampilei, pe marginea lată a ei, la mijloc, se vede o siglă, și anume ligatura literelor (de 1·1 cm) înălțime Η Β și Κ. Sigma are formă lunară. Vezi fig. 3, b.

Fig. 3, a, b și c.

4. Fragment mic de toartă, de argilă de culoare terre de Sienne brûlée, lungimea 6·2 cm, lărgimea 4·5 cm, grosimea 2·2 cm, circumferența 10·8 cm; stampila, ruptă la stânga, are lungimea păstrată de 2·4 cm și lățimea de 2·25 cm. Literele sânt de 0·3 cm înălțime.

θζ]σίων

. ίων

Sigma are forma de semicerc.

Între cele două rânduri de litere se vede un rest de marcă, și anume un obiect de forma unui mâner, care se subțiază spre stânga, cu un fel de ureche, poate dela o tolbă. Vezi fig. 3, c.

5. Fragment de toartăde argilă de culoare ocre jaune brûlé + blanche ; lungimea, 5·5 cm, lărgimea, 3·5 cm, grosimea 2·2 cm, circumferența, 9·5 cm.

Stampila, lungă de 4·2 cm și largă de 1·9 cm, este ruptă la dreapta. Vezi fig. 4, a.

Noi putem citi următoarea inscripție :

Fig. 4, a, b și c.

[Ἄστυ]όμου
[Ἄ]ντιμάχου
[Ν]ουμήγιος.

Literele mici au înălțimea de 0·4 cm. Omicron-ul este și mai mic și interlinear.

La înălțimea celor trei rânduri se vede emblema — marca, care este cornul abundenței.

6. Fragment de toartă, de argilă arsă, de culoare rouge indien + blanche ; la suprafață, pete de rugină și altele gălbui ; lungimea 6·5 cm, lărgimea 4 cm, grosimea 2·2 cm, circumferența 10·8 cm ; stampila, ruptă la dreapta, are lungimea păstrată de 3·7 cm și lărgimea de 1·9 cm.

Literele sânt frumoase și de 0'4 cm înălțime. Vezi fig. 5, a.

Εἶων

Ἄστ[υνόμου]

Ἀντιμάχου.

7. Fragment mic de toartă, de argilă de culoare rouge de Venise

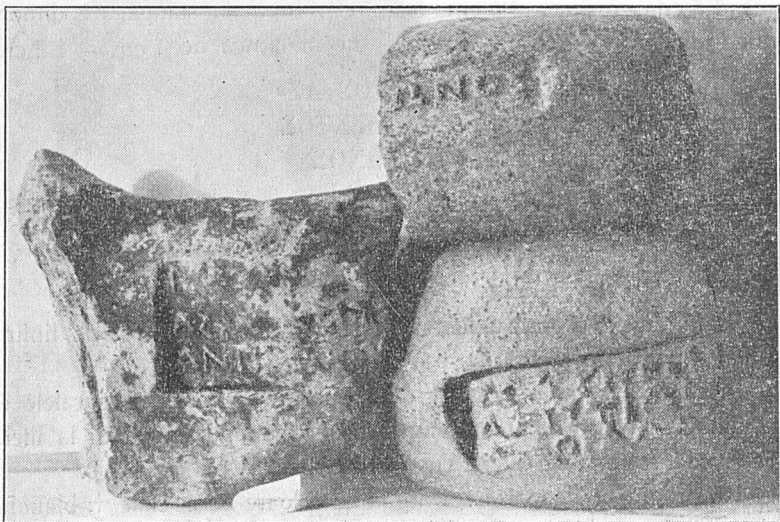

Fig. 5. a, b și c.

+ blanche, lungimea 5'6 cm, lărgimea 4 cm, grosimea 2'3 cm, circumferența 10'6 cm.

Stampila, ruptă la dreapta, are lungimea păstrată de 4'1 cm și lățimea de 1'7 cm ; litere mici de 0'4 cm înălțime.

Ἄστυνόμο[υ]

Ἄριστίων[ος]

Μιθραδά[της]

În rândul 2 se vede, după A, jos, o linie orizontală. În rândul 3, litera a patra, care nu poate să fie decât ρ, nu se vede clar. S'ar părea un Γ. Mithradates ne este cunoscut ca fabricant și prin alte stampile. Vezi fig. 5, c.

8. Fragment de toartă, de argilă de culoare ocre + blanche ; lungimea 9'5 cm, lărgimea 4'2 cm, grosimea 2'2 cm, circumferența 10'5 cm ; stampila (5'1 cm × 1'9 cm) poartă literele (1 cm — 1'2 cm) următoare :

Ἄστυνόμου

Ἐκαταίου

Sub numele Hekataios, ceva la dreapta, este emblema-marcă, care se aseamănă cu o lance de 1·8 cm lungime ; 1·4 cm din lungimea aceasta are formă de baston, care se subțiază spre capătul din dreapta, unde se vede un buton. Vezi fig. 4, b.

9. Fragment de mânășă, de argilă inegal arsă, de culoare ocre + blanche ; în interiorul mânășei, de culoare gris ; lungimea 8·5 cm, lărgimea 4·5 cm, grosimea 2·5 cm. Stampila, ruptă la stânga, are dimensiunile : 5·2 cm × 2·6 cm. Literele au înălțimea de 1 cm — 1·2 cm.

... ΠΟΝΤΟΣ ΑΣ-

[ΤΥ]ΝΟΜΟΙΝΤΟΣ

... ΠΥΡΙΩΝΟΣ

... ροντος ασ-

[τυ]νομοδντος

... πυρίωνος.

În rândul 1, înaintea literei P, se vede, jos, un rest de liniuță orizontală, poate de la un E.

În rândul 3, înaintea celor două haste verticale și paralele (a doua din ele ni se pare mai scurtă, așa că ne putem gândi la litera Π), se vede restul unei litere cu hastă oblică. Vezi fig. 4, c.

10. Fragment de toartă, de argilă de culoare ocre clair + blanche lungimea 8·5 cm, lărgimea 4·3 cm, grosimea 1·2·8 cm, circumferența 11·1 cm ; stampila, ruptă la dreapta, are lungimea păstrată de 2 cm, lărgimea de 2·3 cm. Literele, frumoase, sânt de 0·3 înălțime.

'Αστυ[νόμου

Πυθου

του 'Αγ

'Απατ

În rândul 2, litera a cincea este un sigma ; Πυθου[θίνους ?

În rândul 3, litera a patra ar putea să fie și un pi.

În rândul 4, avem probabil numele 'Απατ[ούριος]. Vezi fig. 6, b.

11. Fragment de toartă de argilă, de culoare ocre + blanche, lungimea 7·2 cm, lărgimea 3·9 cm, grosimea 2·2 cm. Stampila, păstrată în întregime (4 cm × 1·4 cm), arată numele Κεφαλίων, cu litere frumoase de 0·5 cm înălțime și îngroșate la capete. Vezi fig. 2, b.

În figura 2, b. din greșală nu a fost prins în întregime fragmentul de mânășă cu stampila Κεφαλίων.

12. Fragment mic de toartă, de argilă de culoare rouge anglais

clair + blanche ; lungimea, 4·9 cm, lărgimea, 3·7 cm, grosimea 2 cm, circumferența, 9·5 cm.

Stampila, ruptă la stânga, are lungimea păstrată de 2·7 cm și lărgimea de 0·9 cm. Literele sânt mici, de 0·3 cm înălțime.

— — ωνος

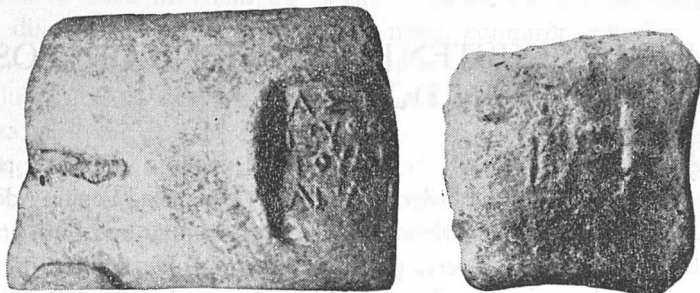

Fig. 6, a și b.

După numele cele mai obișnuite pe stampile, am putea completa Νίξ]ωνος sau 'Αριστί]ωνος. Vezi fig. 5, b.

* * *

Adăogăm aci un mic fragment de toartă, de culoare brun de Van Dyck, care se vede în figura 6, la dreapta inscripției nr. 10. Acest fragment a fost găsit de noi în Mangalia ; lungimea lui este de 4·2 cm, lărgimea 4·2 cm, grosimea 1·5 cm, circumferența 9·5 cm.

Stampila rectunghiulară, ruptă la stânga, are dimensiunile păstrate de 3 cm × 1·8 cm. Literele sânt mici, de abia 0·3 cm ; omicronul este și mai mic, aproape un punct mic.

Citim literele : 'Αστ[υ]ν[ο]ς

— — — ος

— — — νος

La dreapta vedem emblema=marcă : o figură omenească în picioare. Figura se pare a se sprijini cu dreapta pe un obiect lungăreț, așezat vertical, și ține ceva în mâna stângă. În colțul drept al stampei se pare să mai fi fost, alături de figura omenească, și un alt obiect. Contururile lui se disting mai bine în fotografie (vezi fig. 6, a) decât pe fragmentul de toartă.

Th. Sauciu=Săveanu.

DOVEZILE EXISTENȚEI OAMENILOR FOSILI IN DOBROGEA

Acum vre-o zece ani reușisem să descopăr o stațiune paleolitică — prima pentru Dobrogea — într'o grotă dela Topalu de pe malul Dunărei. Materialul paleontologic, colectat sumar aci, l-am atribuit paleoliticului superior¹⁾. Deci, pe baza industriei, se stabilise prezența lui *Homo sapiens fossilis*. Tot atuncia emisesem ipoteza existenței în acea grotă și a unei industrii *mousteriene*. Circumstanțele însă n'au îngăduit să se facă săpături nici atunci, nici în anii următori.

Anumite criterii mă făcuseră să consider că teritoriul dobrogean, mai ales țărmul M. Negre și malul dunărean, au jucat un rol foarte însemnat în viața omului diluvial. Consideram că sunt necesare intense cercetări. În urma raportului prezentat anii trecuți mult regretatului nostru savant Prof. I. Borcea, directorul Stațiunii Zoologice Martime dela Agigea, dorințele mele păreau că se vor realiza, căci urma ca vara trecută, în a doua jumătate a lui August, să interprimem cercetarea litoralului dobrogean al M. Negre, insistând mai ales asupra grotelor.

Meditațiunile mele asupra Dobrogei paleolitice au căpătat în prezent un nou punct de sprijin în descoperirea d-lui I. Băncilă, reprezentată prin silexul paleolitic, găsit la Capul Mădia, ce e situat puțin spre N. de lacul Tașaul²⁾.

Deși-i o piesă izolată, totuși silexul acesta este important și sugestiv în ce privește existența omului fosil pe litoralul martim dobrogean.

Cu ocazia acestei înregistrări se impun și unele observări. Astfel silexul dela Mădia, atât din descriere cât și din cele trei fotografii

1) N. N. Moroșan : O stațiune paleolitică în Dobrogea-Topalu. *Ac. Rom. Mem. Sec. Șt. T. V. Mem. 3*, pp. 11, București 1928.

2) I. Băncilă : Asupra unui silex paleolitic din Dobrogea. *Bul. Soc. Stud. Șt. Naț. din București. An V—VII, 1934—36*, pp. 137—140, fig. 2, București, 1936.

publicate de către autor, nu reprezintă de loc un „*coup de poing*“¹⁾, ci un *point*, un vârful, sau chiar o lamă. Deosebirea în morfologia acestor două categorii de piese este enormă.

Apoi: nu știu dacă autorul are dovezi suficiente de a susține că silexul ce l-a ridicat de jos, dela baza falezei²⁾ „*provine fără îndoială dela baza nivelului de loess*“³⁾. În tot cazul, chiar dacă ar proveni din acel nivel, totuși — după mine, contrariu părerilor autorului — nu „*este încă un argument*“⁴⁾ în ce privește determinarea vârstei lui. Cred că s'ar impune mai multă rezervă în ce privește atribuirea silexului dela Midia, în termeni categorici, epocii moustériene, deci lui *Homo neanderthalensis*. Ar trebui datat nu dela „*începutul Paleoliticului mediu*“⁵⁾, ci dela sfârșitul paleoliticului mediu, deci ar fi *Mousterian superior evoluat*, similar aceluia constatat la Izvor Ripiceni⁶⁾ și la Molodova⁷⁾ sau poate chiar mai curând aparține începutului paleoliticului superior. După cum spusesem și cu altă ocazie⁸⁾, uneori e prea riscant să ne angajăm în determinări categorice, conducându-ne numai după morfologia unui silex izolat.

În concluzie : o indicațiune a existenței oamenilor fosili și anume a lui *Homo sapiens fossilis* în Dobrogea, este un fapt definitiv. Mai puține confirmațiuni avem pentru *Homo neanderthalensis syn. Homo primigenius*, caracteristic pentru paleoliticul mijlociu. Sunt însă șanse multe că se vor descoperi, căci sunt convins că Anatolia și Peninsula Balcanică au jucat un rol mare în migrațiunile oamenilor fosili.

Dr. Nic. Moroșan

1) I. Băncilă: op. cit. V pag. 138 și 139.

2) și 3) Ibid. pag. 137.

4) și 5) op. cit. pag. 139.

6) N. N. Moroșan: Le moustérien dans le Nord de la Moldavie. Ext. *l'Anthr.* T. LXI 1931, Paris. Id. Le Pleistocen et l'Homme paléolithique du N. E. de la Roumanie *An. Inst. Geol. Rom.* vol. XVIII 1933, București, 1937.

7) I. G. Botez: Recherches de Paléontologie Roumaine au Nord de la Bessarabie pp. IV, 74, fig. 37, pl. 2, Iași 1931.

8) N. N. Moroșan: Existe-t-il du Micoquien en Bessarabie et quelle serait sa place dans la chronologie du pléistocène? Ext. *Bull. Soc. Préh. Fr.* No. 4, 1931 pp. 11, Paris 1931.

PRIVIGHETOAREA ȘI MĂGARUL

Cânta privighetoarea în codrul înverzit.
Se 'nfiora văzduhul de triluri cristaline.
Și florile cu lacrimi de aur și rubine
Li ascultau sonata c'un zâmbet aiurit.

Sta cucul pe o creangă, ținându-și răsufarea.
Intreaga păsărime ofta înduioșată.
Și'n vârful unui platin, a prins ciocănitoearea
Pe-o ramură cu ciocul măsura să o bată.

A răsărit atuncea, dintr'un tufiș, măgarul.
— Acesta-i cântec ? spuse ; ce note risipite !
Apoi, luând pământul și florile 'n copite,
A început să sbiere, desvăluindu-și darul.

A hohotit pădurea de râset păsăresc.
Privighetoarea mută rămase 'n înălțime.
Și, rușinat, măgarul se 'ntoarce prin desime.
Mâinii înăbușite în pieptu-i clocotesc.

Trecu un an. Și iată, o veste uimitoare :
S'a stins privighetoarea în codrul fermecat !
Se 'neacă de plăcere, răsufflă ușurat :
Țărân 'acum e glasu-i și singur e sub soare.

„Sărmana cântăreață !“, se tângui s'audă
Un trandafir în lacrimi și-un mac cu fața udă.
Văzând o rândunică, umil s'a dus să-i spuie :
„Ce-ar fi privighetoarei să-i ridicăm statuie ?“

„Ce nobil e măgarul !“, un mac s'a minunat.
„Prea te aprinzi !“, îi spuse un plop cu scoarța albă.
„E-un gest frumos, mă mișcă“, a murmurat o nalbă-
lar plopul : „Ce naive ! Se vede c'afi uitat“.

„Așa e ! spuse macul mai roșu decât focul.
A răs de cântul moartei, pe vremuri dobitocul !“

Statuia se înalță și 'n văzul tuturor,
Renaște cântăreața în bronz scânteetor.

Se strânge păsărimca să-i cânte împreună
Un imn de prea-mărire, în codrul alb de lună.
Discurs finu măgarul cu fine urechiuși ;
Slăvindu-se pe sine, vorbi și-un măgăruș.

S'acopere tot hazul în jurul lui stârnit,
Din aripi păsăretul aplauda grăbit.
În râsete și jocuri se sparse sărbătoarea.
Târziu, a prins să cânte duios privighetoarea.

Incremeni măgarul o clipă fermecat.
Apoi, în gât, deodată, un nod i s'a urcat.
O ciudă îl cuprinse și tot rupând din iarbă,
De vechea lui mânie a început să fiarbă.

De unde răsărise o nouă cântăreață ?
Abia se înălțase în ochii tuturor.
Zâmbeau pe-o creanga mierle și faima lui măreață
Simțea cum se destramă în cântecul sonor.

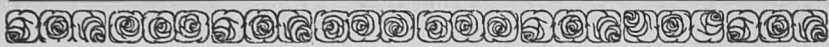
Se chinuia măgarul, lupta din răspuțere
O pată să-i găsească, spre a putea s'o scadă.
Pădurea se trezise în noua serenadă.
Ca să-i îngroape glasul, a început să sbiere :

„Cum îndrăsnește, oare, să vie venetica,
Pe unde, altădată, cânta privighetoarea ?
Dar trilurile tale, mai nou, n'aduc nimica.
Le-am auzit odată ; nu-mi place imitarea“.

De multe ori, aceia ce-au fost învinși în artă,
Se mângâie cu=această iluzie deșartă :
Intr'un poet, a cărui cântare i=a durut,
Îl caută pe altul din veacul dispărut.

Grigore Sălceanu

IULIE

În stepele de vânturi sbuciumate,
Vârtejuri praful urcă până'n slavă
Și soarele fierbinte ca o lavă
Prin nori de colb abia de mai răsbate.

Răstoarnă marea valuri spre cetate
Svârlind pe stâncă țândări dintr'o navă;
O pasăre sbătându-se bolnavă,
Coboară pe talazuri înspumate.

Căldura par'că iese din cuptoare.
Apar, din larg, o undă de răcoare
Mai trece prin văzduhul care fierbe;

O clipă tace'n stepă uraganul
Și'n boarea ce semprăștie în jerbe,
Răsuflă din adâncuri Bărăganul.

Grigore Sălceanu

INSEMNAȚI PRIVITOARE LA TRECUTUL ORAȘULUI CONSTANȚA

Sunt puține orașele care să fi avut nefericirea de a fi distruse în atâtea rânduri ca orașul nostru și care, totuși, să renască repede din cenușa ruinelor întocmai ca pasărea Phoenix din legendă.

Istoria ne povestește de câte ori hoardele barbare au năvălit asupra vechiului Tomis, ruinându-l până 'n temelie și de câte ori au trecut prin el armatele dușmănoase, arzând, prădând și omorând locuitorii. Generația noastră a fost, și ea, de două ori martoră unor asemenea dezastre : odată la 1877 și ultima oară la 1916, când a fost nevoită să-și părăsească activitatea rodnică și căminurile, pe care în parte le-au aflat distruse.

În ultimul sfert al sec. XVIII Constanța noastră începuse iar a se popula cu coloniști. Agentul Poloniei la Poartă, trecând pe la noi, găsește în port două corăbii grecești, venite pentru comerț, de și la 1870 orașul era în ruină (Colonel *Ionescu-Dobrogeanu*).

În timpul războiului dela 1784—92, purtat de împărăteasa Ecaterina a Rusiei în contra Turcilor, putem afirma că orașul exista în partea sa peninsulară. Doctorul Mihail Skendos din Creta, medicul împărătesei, însoțind armatele rusești, descrie localitatea sub numele de *Tomis*, unde a fost exilat poetul roman Ovidius.

Dintr'un document ce se găsește în arhiva unei familii din insula Thasos, aflăm că, în anul 1804, o corabie cu numele de „*Evangelistra*“ pleacă cu o încărcătură de măsline și unt-de-lemn din localitatea *Cataviti* spre „*Kiustendji*“, marfă destinată „*Demogherontier*“ din acest oraș (Comunicarea d-lui *D. Aristide Strati*). În acest document se arată că orașul Constanța exista pe atunci, iar locuitorii ei se asociaseră într'o cooperativă ce se ocupa cu importul și, de sigur, și cu exportul de mărfuri.

În anul 1809, generalul *Bagration* atacă cu trupe rusești Constanța, iar comandantul turc al cetății e lăsat, în cele din urmă, liber să plece spre Varna, împreună cu garnizoana sa compusă din 2000

oameni. La 31 August, generalul *Platov* dă foc oraşului şi-l ruinează, lăsând pe locuitorii fără adăpost şi hrană (*Ionescu=Dobrogeanu*). Este sigur că locuitorii rămaşi în viaţă erau creştini.

Nu trece mult însă şi oraşul se reface iar, căci la 1821 îl găsim din nou populat. Negustorii din această vreme dispun în deajuns de mijloace materiale spre a ajuta şi pe alţii în lupta pentru neafăr-narea patriei lor. Ei sunt conduşi şi acum de o „*Demogherontie*“.

Faptul acesta se confirmă printr'o menţiune ce se găseşte în arhiva doctorului *Aristide Serfioti* din Galaţi, menţiune în care se spune că locuitorii din oraşul *Constanţa* trimit obiecte şi bani căpeteniilor *Iorgache Olympiu* şi *Farmachi*, ce se găseau la 1821 în Galaţi. Iată şi acest document :

Σὲ τοῦτον τὸν καιρὸν φθάσανε σύνταχα καὶ οἱ σταλμένοι στὴν Δημογεροντία τῆς Κιουστεντζῆς ὁ ἕνας ἀπὸ τὸ νερὸ μὲ δύο λότκες γεμάτες μὲ πολλὰ χρειαζόμενα καὶ μὲ γράμμα στὸν Φαρμάκη, καὶ ὁ ἄλλος ἀπὸ στερηῆς μὲ τέσσερα φορτώματα πραγματεῖες καὶ τρόφιμα καὶ συνδρομή, μὲ γράμμα στὸν Γεωργάκη, γράφοντας καὶ παρακαλόντας νὰ μὴ στείλουμε ἄλλη φορὰ μπουμπασίρηδες καὶ γίνονται ὑποπτοι, παρὰ νὰ στείλουμε μήγυμα καὶ ἡ Δημογεροντία θὰ κυττάξῃ μὲ τρόπο νὰ μᾶς φροντίσῃ δι'ὅτι χρειασιθοῦμε γιὰ νὰ συνδράμουμε τὴν πατρίδα μας.

În traducere :

„De acea vreme au sosit disdedimineafă şi cei trimişi de către *Demogherontia Chiustengei*, unul pe apă, cu două lotci încărcate cu multe lucruri trebuincioase şi cu scrisoare către *Farmachi*, iar celălalt pe uscat cu patru încărcături cu lucrurişi de-ale mâncării şi ajutoare în bani, cu o scrisoare către *Iorgachi (Olympiu)*, scriind şi rugând să nu mai trimitem altădată delegaşi (*mumbaşiri*), căci devin suspecti, ci să trimitem numai vorbă, iar *Demogherontia* va căuta, cu precauţie, să se îngrijească de cele de care vom avea nevoie, pentru ajutorarea patriei noastre“.

Dr. Sarafidi

Constanţa. Septembrie 1937.

Adaos : Textul de mai sus l-am găsit într'un manuscris intitulat : „*Πρόχειρη φυλλάδα ιστορίας*“ (= Caiet provizoriu de istorie) şi este anonim. El se găseşte în arhiva doctorului *Aristide Serfioti* şi se păstrează în biblioteca sa dela spitalul din Galaţi. A fost copiat de

către un preot, fost paroh al bisericii eline din Galați și dat d=ului *Aristide Strati*, un prieten și concetățean de-al meu, care mi l-a comunicat. După dorința d=voastră, l=am transcris în grecește, așa cum a fost transcris de către d=ul *Strati* și vi=l trimit alăturat.

Privitor la termenul *Δημογεροντία* (*Demogherontia*), mi=e greu a găsi un echivalent în românește. *Demogherontia* era o instituție a creștinilor din imperiul turcesc, — alcătuită din 12 oameni, cei mai de seamă ai orașului, — care juca rolul unei instanțe judecătorești, ocupându-se cu interesele orășenilor și procesele dintre ei. Așești „*Demogherontes*“ erau sfatul bătrânilor și erau atașați pe lângă episcopi, acolo unde erau episcopii, iar unde nu erau episcopii, pe lângă biserică ori școală.

Coloniile de Aromâni aveau și ele, în Macedonia, asemenea „*Demogherontes*“, pe cari=i numiau „*Auși*“.

Dicționarele traduc cuvântul „*Δημογέροντες*“ cu „*Les anciens de la ville*“ „*Die elders of the people*“.

O asemenea instituție era și în Kiustendje, Constanța veche, din 1821, când se petrece faptul despre care relatează manuscrisul.

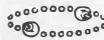
O „*Demogherontie*“ în orașul nostru găsim și în anul 1864, când se construște biserica și școala greacă, dar ea era formată numai din 6 persoane, cele mai de vază, dintre care doi medici: doctorii *Papasaul* și *Vallindas*.

D=voastră din acestea puteți deduce și afla echivalentul cuvântului în limba română.

Pentru trecutul Dobrogei și mai ales al orașului Constanța, de mare preț ar fi *Procesele-Verbale ale Comunității eline, care încep la 1863 și merg până la 1876*. De vom avea sănătate și de veți veni în orașul nostru anul viitor, vom putea găsi lucruri interesante privitoare la oraș.

Vă rog să primiți cele mai cordiale salutări din partea amicului Dv. devotat.

Dr. H. Sarafidi

FIGURI DOBROGENE

EDILUL : HORIA GRIGORESCU

Sunt rari oamenii cari să lucreze cu pricepere și pasiune pentru progresul societății omenești. Unul dintre aceștia este și Horia Grigorescu, care în scurtul timp de când activează ca primar al Municipiului Constanța, a promovat în așa măsură opera de înzestrare și înfrumusețare a orașului său natal, în cât cu drept cuvânt se poate socoti drept una din cele mai de seamă figuri ale Dobrogei contemporane, figură ce se înalță până la rangul de cititor.

Fiu al lui Petre Grigorescu, originar din Sibiu și primul inginer silvic în Dobrogea anului 1878, — Horia Grigorescu s'a născut în Constanța la 1896, Iunie 19. Studiile superioare și le-a făcut la Universitatea din București, unde și-a luat licența în drept; iar după terminarea războiului de întregire a Neamului, trecu la Paris, unde obținu diploma de doctor în drept, secția politico-economică, în anul 1922. Înscris ca avocat în baroul din Capitală, se permută la 1924 în Constanța, unde a rămas până azi. Fost deputat de Constanța în sesiunea 1927—28, fost prefect al aceluiaș județ până în 20 Martie 1934, Horia Grigorescu fu numit, la această dată, președinte al comisiei interimare a orașului Constanța, iar în vara aceluiaș an fu ales de cetățeni ca primar al Municipiului lor. În acești patru ani din urmă, orașul Constanța a cunoscut un asemenea progres edilitar, cum niciodată nu l-a mai simțit în trecut, progres dobândit prin executarea unui program de lucru bine studiat, prin ordine gospodărească și prin cinste în realizări. Drept aceea, ca recompensă pentru asemenea înalte însușiri, cetățenii Constanței l-au reales ca primar, la 12 Iulie 1937, spre a desăvârși opera începută și a supraveghia și mai de parte ascensiunea edilitară a Municipiului lor.

Opera. Pentru obținerea frumoaselor rezultate la care a și ajuns, era nevoie de bani, de cât mai mulți bani, de cari însă nu dispuneau veniturile orașului Constanța. În cele din urmă banii au fost găsiți. Prin influența d-lui ministru V. P. Sassu și a câtorva oameni cu dor de progres, s'a putut obține o lege specială, prin care s'a ho-

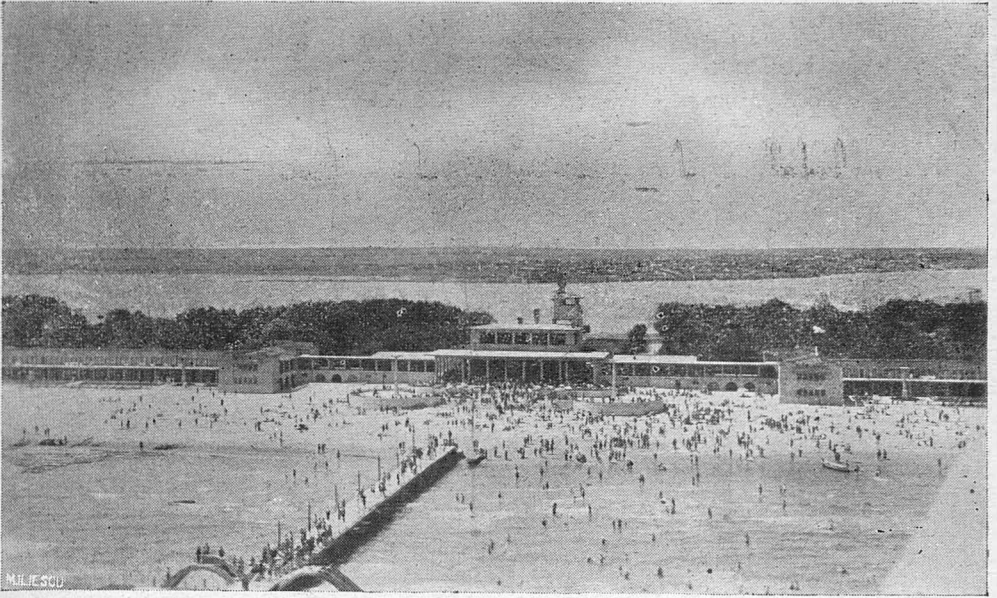

Fig. 1. Stațiunea balneară „Mamaia“

Fig. 2. Abatorul din Constanța

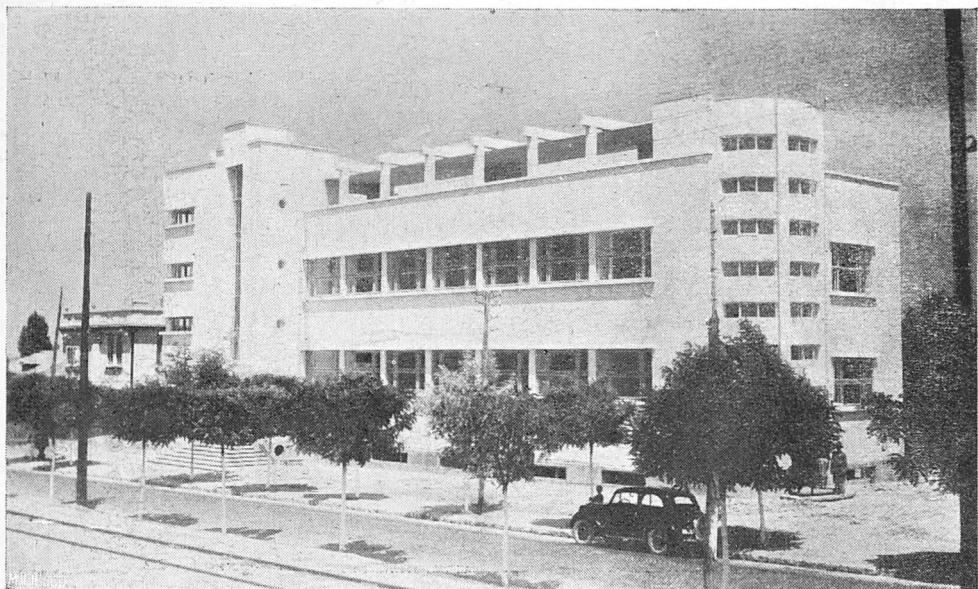
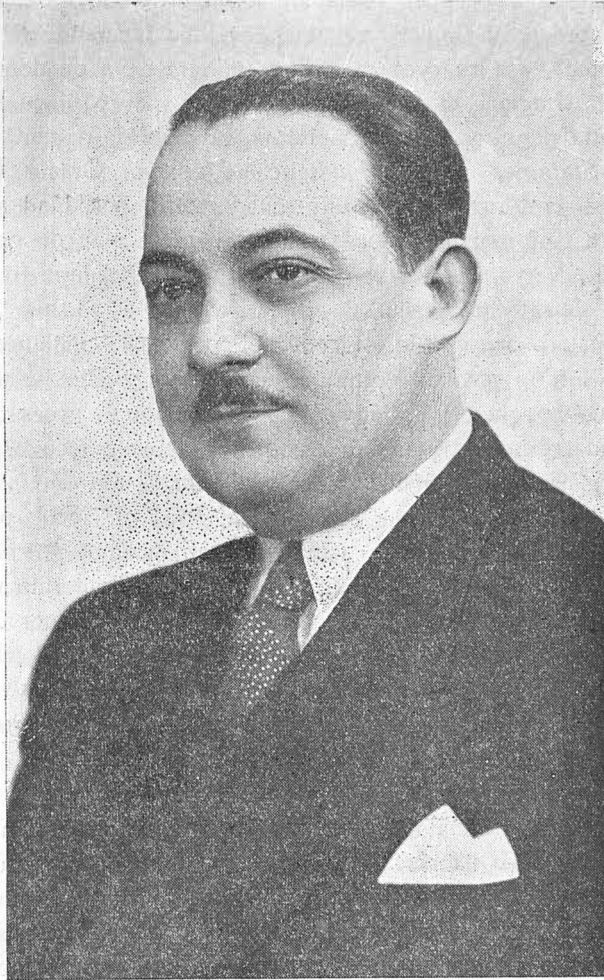

Fig. 3. Școala primară I. G. Duca din Constanța

tărăț perceperea unei taxe, în folosul primăriei, la toate produsele petrolifere ce se exportă prin portul acestui oraș. Aceste taxe au sporit bugetul anual la circa 60—70 milioane lei.

1. *Consolidarea malurilor.* Una din problemele cele mai grele și mai urgente pentru Constanța era consolidarea malurilor din partea de NE a orașului, maluri ce se surpau zilnic din cauza apelor subterane de infiltrație. Aceste surpări continui au făcut să dispară în apele Mării un cartier întreg, strangulând cea mai frumoasă parte a

oraşului în formă de peninsulă. Problema aceasta a fost desbătută încă de acum 35 ani, până când a venit în fruntea primăriei un om de o inteligenţă clară şi de un curaj deosebit, care s'o atace din plin. Lucrările au început în vara anului 1934 şi vor dura probabil 7—8 ani, însumând la cheltueli o valoare totală de circa 400 milioane lei. Opera a progresat simţitor, consolidarea fiind începută din trei-patru părţi deodată, aşa că ceea ce pentru unii era ceva de domeniul fantaziei, astăzi devine o realitate controlabilă. Surpării malurilor i se opune forţa digurilor, menite să înfrângă vrăjmăşia apelor.

2. *Staţiunea balneo-climaterică Mamaia.* Oraşul Constanţa, fiind aşezat la Mare într'o poziţie pitorească şi posedând spre Nord una dintre cele mai frumoase şi mai sănătoase plăji de pe întreg litoralul M. Negre, avea neapărată nevoie de instalaţiuni moderne de băi, care să satisfacă gustul şi cerinţele vremii şi să atragă cât mai mulţi vizitatori, oferindu-le tot confortul occidental. Staţiunea Mamaia funcţiona într'un pavilion vechiu de scânduri, deoparte şi alta a căruia se înşirau gherete primitive şi fără instalaţiuni necesare. Şi aci s'a procedat după un plan bine studiat. S'a început cu o nouă parcelare a plăjii, pe o lungime de peste 3 km, cuprinsă între Marea sărată şi lacul cu apă dulce al Mamaei; apoi, în locul pavilionului vechiu, s'a ridicat un măreţ cazinou central, încadrat pe flancuri de câte 150 cabine şi instalaţiuni de băi după ultimele norme ale tehnicei moderne. Arhitect fiind d-l V. Ştefănescu, iar antreprenor d-l inginer A. Ioanovici, întreaga lucrare reprezintă expresia artei şi tehnicei pur româneşti. Staţiunea Mamaia ajunge astfel fără de rival pe tot litoralul M. Negre şi contribuie, prin aspectul ei civilizat, la prestigiul oraşului şi ţării întregi. (Fig. 1).

3. *Conducta de apă.* Pentru alimentarea cu apă a cartierelor s'au instalat conducte nouă pe o lungime de peste 20 km. Această operă edilitară avu ca efect insuficienţa debitului de apă cu care se alimenta oraşul. Spre înlăturarea acestui inconvenient, s'a dublat conducta centrală, care aducea apa în oraş dela izvoarele dela Caragea-dermen, situate pe marginea de SW a lacului Mamaia, lucrare care, ea singură, a costat frumoasa sumă de 32 milioane lei.

4. *Pavajul.* În toate cartierele s'au impietruit din nou, s'au reparat şi completat peste 200 străzi, dându-li-se un aspect mai civilizat; s'au creat bulevarde nouă, pavându-se partea carosabilă cu granit, iar trotuarele cu asfalt şi s'au înzestrat străzile cu conducte pentru apa de băut şi canale pentru apele menajere şi de ploii.

5. *Abatorul*. S'a terminat și inaugurat marele abator de export, unic în toată România prin proporțiile sale uriașe și importanța sa pentru viitorul economic al regiunii. Acest abator este înzestrat cu mașinării și instalații tehnice, care reprezintă ultimul cuvânt al științei aplicate și o mândrie a muncii naționale. (Fig. 2).

6. *Planul cadastral* al orașului, la care se lucrează de specialiști de doi ani, va fi și el în curând terminat. Lucrările au costat peste 7 milioane lei.

7. *Plantații*. Pe străzile și bulevardele orașului s'au plantat peste 30.000 de arbori diferiți, cari înveslesc privirea și schimbă vechiul aspect de stepă al orașului. Grădinilor și parcurilor orașului li s'au dat de asemenea o atenție deosebită, mărimu-se, pentru necesitatea înfrumusețării lor, serele comunale.

8. *Improprietări*. S'a improprietat un număr important de demobilizați și funcționari, dându-li-se locuri de casă și delimitându-se aproape complet aria orașului.

9. *Școala*, ca mijloc de promovare a culturii, a fost ajutată cu toată largheța. S'au construit două localuri nouă de școală primară în cartierele mărginașe; s'au renovat școalele No. 6 și 7, rămase în suferință încă din anul 1928; s'au dat subvenții importante la construcția liceului Mircea cel Bătrân; s'a contribuit la cumpărarea noului local al liceului comercial de fete și la ridicarea atelierelor liceului industrial de băeți; însă cel mai frumos succes s'a câștigat prin construirea școlii primare „I. G. Duca“ de pe Bulevardul Regina Maria, o podoabă de clădire, înzestrată cu săli de clasă, mari și luminoase, cu sală de gimnastică și jocuri, cu atelier, cantină, terase pentru recreații etc. E una dintre școlile cele mai frumoase din întreaga țară. (Fig. 3).

10. *Biserica*. S'a zidit din temelie și s'a terminat biserica „Sf. Impărați“, care este una din cele mai frumoase din România. (Fig. 4). Clădirea e construită din piatră de Murfatlar și Bașchioi. Tâmpla bisericii este o minune a artei; ea a fost executată toată din marmură și onix de arhitectul Schmiedigen. Mobilierul a fost lucrat de elevii liceului industrial din Constanța, iar pictura de d-ra Nina Arbore. Stilul bisericii este cu totul nou pentru Dobrogea și este opera arhitectului Ionescu-Berechet dela Sf. Patriarhie din București. În toului tot, biserica a costat 12 milioane lei. Afară de aceasta, s'a mai ajutat Episcopia Tomisului pentru terminarea picturii bisericii „Sf. Gheorghe“ și s'a terminat și sfințit bisericuța din cartierul dela km. 5.

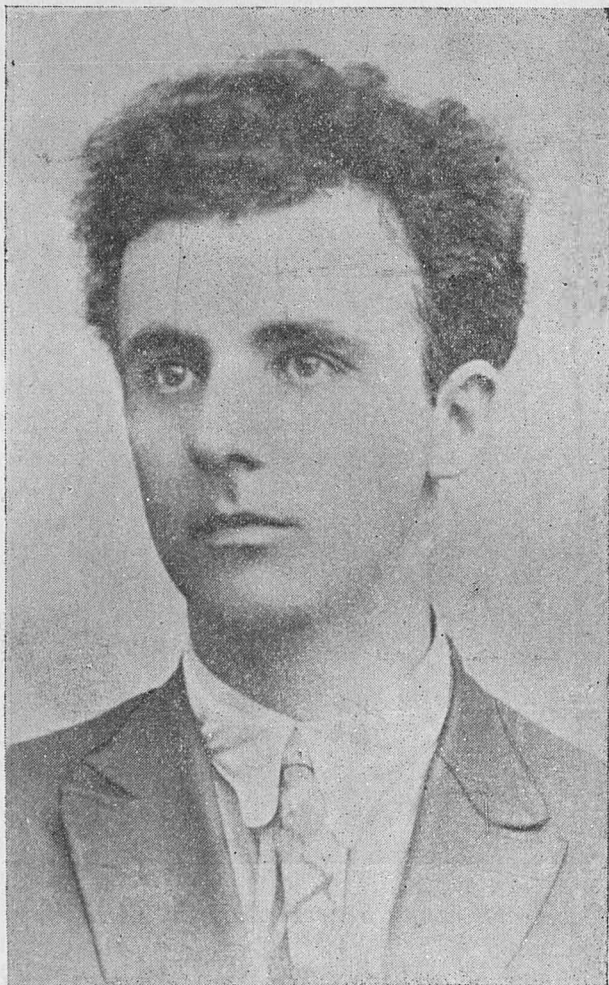
12. *Monumentul Amira*, în cimitirul Bellu din București.

13. *Monumentul lui Spiru Haret*, în București.

14. *Monumentul Domniței Safta Brâncoveanu*, la mănăstirea Văratec, jud. Neamț.

15. *Monumentul Reginei Carmen Sylva*, în Constanța, la malul Mării.

POETUL : GRIGORE SĂLCEANU

S'a născut la Galați, în anul 1901, Aprilie 23.

Stabilit în Dobrogea la 1913, clasele gimnaziale și le făcu în

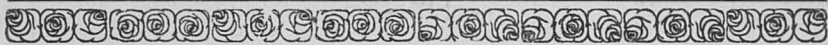
Tulcea, iar cursul superior la liceul Mircea cel Bătrân din Constanța. A studiat limba și literatura franceză la Universitatea din București, iar din 1927 predă această specialitate la liceul Mircea cel Bătrân din Constanța. A publicat următoarele opere poetice :

1. *Flori de mare* (1928).
2. *Fierbea as'noapte marea* (1933). Ed. Cartea Românească.
3. *Nopți Pontice* (1937). Ed. Cartea Românească.
4. *Intâia sărutare*, piesă în 3 acte, în versuri, difuzată la radio în 1936, Dec. 20. Ed. Analele Dobrogei.
5. *Furtuna*, piesă în 4 acte și 6 tablouri, în versuri (1937). Ed. Analele Dobrogei.

Este cel mai de seamă poet dobrogean în momentul de față.

A. D.

NOPTI PONTICE ¹⁾

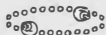
*In nopți târzii, de farmecul ei plin,
Am scris visând poemele aceste,
Subt ochii ei frumoși ca o poveste,
In nopți târzii din Pontul Euxin.*

*Am scris visând la focul de rubin,
Privind pe geam a valurilor creste,
Când marea clocotind părea că este
Rostogolirea lanțului alpin.*

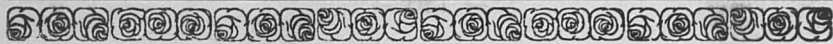
*Tovarășei de visuri și de gând,
Ce-mi apărea din umbră surâzând,
O marmură în haosul furtunii.*

*Soției mele, singurei iubiri,
Inchin aceste pagini de simfiri,
Ce-au răsărit cântând subt raza lunii.*

Grigore Sălceanu

¹⁾ Din volumul „Nopti pontice“, București 1937.

MOTIVE ȘI TRADUCERI DIN POEZII ANTICI

MOTIVE

I

Nimic nu mă atrage mai mult ca Albunea,
Când trece zgomotoasă prin peștera aceea
— De fauni locuită, de nimfele surori —
Cu ochiuri verzi de ape sub bolțile cu flori.
Ea face să răsunе împrejurimea toată,
Și Anio îmi place cu apa înspumată,
Venind prin pietre albe. Dumbrava lui Tiburn
Mi-e dragă ca o navă măreață de Liburn,
Livezile, udate de râuri mișcătoare,
Rostogolind în undă un cer scăldat în soare,
Le vreau ca și uitarea din florile de lotus.
Când norii de pe boltă îi șterge albul Notus
Și lasă o câmpie albastră, simt ce scump e
În inima mea totul. Atunci — Io Triumpe —
Imi torn în cupă vinul din vremile lui Ancus
Și beau în sănătatea amicului meu Plancus.

II

Elegantă amforă, cu trupul
Mlădios și fin de Therpsichoră,
Te-a creat artistul dintr'un scrupul
Al redării formei ideale,
Când visa, în fiecare oră,
La femeea visurilor sale.

Te-a lucrat cu multă măiestrie,
Chinuit de tainice imbolduri,
Și — gândind la vre-o promnistrіe —
Toartele ți le-a întors astfel
Că ședeai cu brațele în șolduri
Și priveai ironică spre e!

III

Apleacă-te, Didonă înșelată,
În fața mincinoaselor statui
Și roagă-te fierbinte, pașii lui
Din nou spre tine zeii să-i abată.

Tu jertfe grase le-ai adus și tu-i
Invoci mereu cu vocea tremurată . . .
În purpură tu gemi înfășurată
Și vrei prezența celui care nu-i.

Didona, totul e acum zadarnic . . .
Mai răzvrătești iubirea printr'un gând,
În nopți de suferință și vegheri ?
Spre moartea vieții altfel așteptând,
Nu ți-ar părea că totul e amarnic.

Dar unor zei ce-al mai putea să ceri ?

IV

Deasupra creștelor lui Tmol
Strălucitoare totdeauna,
Intruchipată clasic, luna,
Trecând senină și domol,
Își oglindește în lumină
Porfirul hainei de regină
Pe apa râului Pactol.

Nu face niciun rotogol . . .
Așa-i de liniștită fața
În care tremură viața
Rotundeii lune pe Pactol . . .
Iar râul e senin și sacru,
Lucesc în el stele de nacru,
De după creștele lui Tmol.

V

Ea se privea în apa ca oglinda,
Cochetă și aprinsă de iubire,
Când a căzut — izbînd în unde — ghinda.
Ardeau cu fum cățuele asire.

A tremurat o clipă fața apei,
Când a zvârlit pe unde trandafirii
Și a închis sub ascunzișul pleoapei
Un chîp dorit în serile iubirii.

A stat așa un timp cerut de vrajă
Și s'a rugat în gândul ei Venerei,
Deasupra ei făcea stejarul strajă
Și domina mușenia tăcerei.

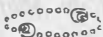
Se auzea doar susurul fântănei
Bandusia, cu apele ei clare.
Ea liniști cu gestul fin al mânei
Un cerc desprins din unde rotitoare.

Privind pieziș prin apa străvezie,
Șopti duios cuvintele, ritmat :
„Pe Dafnls, vrajă, fă-mi-l tu să vie
Din Roma, la Tibur, pe înserat“.

Suflă ușor pe ape un alt cerc,
Luând în brațe câte o păpușă,
„Vreau dragostea lui, vrajă, s'o încerc“.
Și aruncă o mână de cenușă.

S'a innoptat. „Dar Hilas ce mai latră ?
Și glasul cui mă strigă iar pe nume ?
Săriți.! E dânsul. Nu mai stați de piatră.
Sunt cea mai fericită de pe lume“.

Ioan Micu

PUBLIUS TERENTIUS AFER

PROLOG

Rosit cu ocazia celei de a treia
reprezentății a comediei *Hecyra*, Soacra.

*Ca orator al trupei, în haine de prolog
Venind, îngăduiți-mi, bătrân cum sunt, — vă rog —
Să folosesc o faimă de tânăr câștigată
Și să vă spun de-o piesă pe vremuri fluerată,
Ca nu cumva poetul și piesa lui să piară.*

*Caecilius, din care jucam întâia oară,
Avea și piese proaste, vă spun, printre=ale sale.
Eu știu cât de nesigur succesul teatral e.
De=aceea, cu speranță și cu acelaș zel,
M'am așezat la lucru și eu, cu care el
Scria în versuri piese de nimeni întrecute.
Și le=am jucat în public... Odată cunoscute
Plăcură lumii. Astăzi e mult aplaudat
Poetul chiar, pe care dușmani=au încercat
Să=l smulgă dela studiu, din teatru și din artă.
Ei, dacă 'n loc să laud spuneam, că e deșartă
Întreaga=i muncă, dacă disprețul i=aruncam
Și dacă 'n loc de muncă să șadă=l sfătuiam,
Aș fi putut prea lesne să=l fac să nu mai scrie.*

Acum, îngăduiți-mi, să spun ce=mi arde mie...

*Vă reprezint Hecyra, pe care soarta crudă
N'a vrut să lase lumea în pace s'o audă.
Cruzimea soartei însă va fi 'mblânzită când
De toți o să vă vadă în teatru, ascultând.*

*La premieră, tocmai când începusem, iacă
Niște atleți cu faimă și unul care joacă
Pe funii se anunță... Bărbați, femei — grămadă —
Neașteptând, dau busna afară ca să-i vadă.
Eu, cum mi-e obiceiul, când fără de ecou
Rămâne comedia, m'apuc s'o joc din nou.
Întâiul act le place... De-oda' o voce groasă
Vestind gladiatorii... poporul iar mă lasă.
Se 'mping, se iau la ceartă, se luptă după locuri.
Eu sunt silit a 'nchide iar teatrul pentru jocuri.*

*Azi nu mai este sgomot, ci liniște, tăcere...
Eu am în fine timpul, iar voi aveți putere
Să relevați vreuna din comicele scene,
Să nu lăsați ca 'n teatru doar unii scriitori.
Să reprezinte piese, ci fiți hotărâtori,
Iar judecata voastră îndemn o să ne fie.
Căci dacă n'am vrut arta s'o fac negustorie
Și dacă niciodată un premiu n'am râvnit
Mai mare ca plăcerea că v'am înveselit,
Atunci — băgați de seamă. — Poetul, când mi-a dat
Să spun prologul, uite, era încredințat
Că nu-l veți lăsa pradă mulțimii bârfitoare.*

*Acum, luați aminte și dați-i ascultare,
Căci ascultarea voastră le dă curaj la scris
Poetilor, iar mie să joc mai cu dichis.*

PUBLIUS VERGILIUS MARO

DIN „AENEIS“

*Indatăce prin munții cu vizuini adânci
Pătrund, din culmi coboară, gonite de pe stânci,
Sălbaticile capre; din alte locuri ies
In fugă cerbi și, cârduri, se 'ndreaptă către șes,
Lăsând în urmă munții și praf stârnind pe căi...
Ascanius tot sburdă cu calul său prin văi
Și-i gata să întreacă pe orice călăreț.
Se roagă mult să-i iasă în cale un mistreț
Sau, coborând din munte, un leu cu păr roșcat.*

De-odată însă cerul un tunet l-a mișcat
Și începu o ploaie cu grindină să cadă.
Atunci, în voia soartei, Troeni și Puni, grămadă,
Cu Iulus împreună, se năpustesc prin ploaie
In câmp, la adăposturi. Din munți se scurg șuvoaie.

Sub bolta unei peșteri Aeneas și Didona
Se întâlnesc. Semnalul întâi îl dau Junona
Și Tellus, iar Văzduhul — martor și el al nunții —
Străfulgeră și Nymphe țipară prin toți munții.

.....

Îndată Faima pleacă prin libyce orașe.
Nu-i alta mai grăbită ca ea dintre vrăjmașe.
Puterea Tainei crește mergând : la început
E mică și fricoasă, dar cum a răzbătut
In aer, printre nouri se 'nfundă capul ei.
Pământul a născut-o din ură pentru zei.
Ea soră e lui Coeus și Enceladus. Are
Neobosite aripi și sprintene picioare.
Ingrozitorul monstru — s'o spun chiar îmi e groază —
Câți fulgi are pe trupu-i, atâția ochi de pază
Și tot atât de multe urechi și limbi și guri.
In timpul nopții, ochii urâtei creaturi
Nu se închid, căci sboară, țipând, prin umbra deasă,
Iar ziua stă de strajă pe-acoperiș de casă,
Pe turnurile 'nalte, umplând lumea cu spaima.
Minciuni și adevăruri — tot una-s pentru Faima.
Umblând printre popoare cu vorbe felurite,
Le povestea tot felul de lucruri făptuite
Sau nu ... Spunea că nuntă viteazul dela Troia
Făcuse cu Didona — așa fusese voia
Reginei — și acuma, uitându-și de domnie,
Iubirea vor gusta-o cât iarnă o să fie ...
Zvonind acestea lumii, zeița blestemată
Se 'nvoarcă către Iarbas din drumul ei, îndată,
Și sufletul i-l arde și ura i-o deschide.

El, fiu născut din Hammo și din Garamantide,
Îi consacrase-o sută de temple și altare
Lui Joe, în cuprinsul bogatelor hotare,

Să fie pentru slava divinilor ; apoi
Ghirlânzi le închinase și sânge mult de oi.

De vestea rea zdrobită fiind inima lui,
Sta rugător în fața divinelor statui,
Cu palmele întoarse, și glăsuia cucernic :

„În cinstea cui Maurii, o Zeu a=tot=puternic,
Șezând să ospăteze, aduc libații sfinte ?
Când trăsnetul din ceruri tu îl arunci, părinte,
Ne îngrozim zadarnic ? Dar fulgerele dese,
Ce spaimă fac, sunt numai vuirii neînțelese ?
Prin mine o femie pribeagă și-a durat —
Cu bani — o cetățuie, în țara mea. I-am dat
Și loc de arătură și legi, dar nu m'a vrut
Ca soț, ci pe Aeneas stăpân și l-a făcut.
Acum, ca un alt Paris, înconjurat de cete
Cu mitră frigiană și pomădate plete,
El e stăpânul prăzii, iar eu, care în dar
Îți fac atâtea jertfe, mă rog tot în zadar“.

(Cartea IV, 151—218).

QUINTUS HORATIUS FLACCUS

FĂNTÂNEI BANDUSIA

Fântână Bandusia, cu apele curate
Și demne de prinoase cu flori și dulce mied,
Îți voi aduce mâine în dar un tânăr ied
Pe=a cărui frunte coarne încep să se arate,
Sortindu-l și iubirii și luptelor astfel.
Zadarnic însă : iedul, în cele de pe urmă,
— Deși odraslă este sburdalnică în turmă —
Cu sânge apa rece îți va 'nroși-o el.
La tine chinul verii cu arșița de foc
Nu știe să ajungă, Bandusie, tu care
Imbii pe boi, trudiții de pluguri, la răcoare
Și turmele ce umblă păscând din loc în loc.
Vei deveni celebră și tu între fântâni,
Când voi cânta în versuri de falnicul stejar,
Înfipt deasupra stâncii, de unde aprig sar
Șopotitoare ape cu care te îngâni.

(III, 12)

LUI TORQUATUS

Neaua s'a dus și pe câmpuri din nou incolțește verdeața,
Arborii iar au frunziș;
Fața pământul și-o schimbă, și descrescătoarele fluvii
Intră în vechile râpi.

Nudele Grații încearcă, de-olaltă cu vesele Nymphe,
Iar să se prindă la joc.

Nu năzui nemurirea, te sfătuie anul și ora,
Ziua răpind-o mereu.

Frigul se'nmoaie acum de zefiri; primăverii urmează
Vara, și ei — în curând —
Rodnica Toamnă în fructe bogată, și apoi
Iarna se 'ntoarce din nou.

Luna își reîntregește știrbirea luminci, noi singuri
Când coborâm sub pământ,
Unde se află Aeneas cu Tullus, bogatul, și Ancus,
Suntem doar umbră și praf.

Zilei de azi — cine știe? — o altă zi, dacă Supremii
Zei or mai vrea să ne dea...

Numai dorința din suflet, când e împlinită, îi scapă
Moștenitorului tău.

Când într'o zi ai să mori și Minos trufașul sentința
Îți va rosti-o, atunci
N'au să te-aducă în viață, Torquatus, nici neamul, nici vorba
Dulce sau traiul smerit.

Însăși Diana nu poate să-l scape din negrul Infern pe
Prințul sfios Hippolyt.
Nici să sfărâme lanțul cu care-i legat Pirithous
Nu e în stare Theseu.

(IV, 7)

LUI PLOTIUS NUMIDA

*Cu cântece de liră, cu tămâie
Și fum de jertfe juruite, voi
Să mulțumesc divinilor acum
Că s'a întors Numida din războiu.*

*El își sărută scumpii lui prieteni,
Dar mai ales pe Lamia, cu care
Copilărint — își amintește —
El a primit aceeași îndrumare*

*Și-a îmbrăcat, tot împreună, toga.
Să însemnăm cu alb această zi,
Din amfore într'una să turnăm
Și să jucăm chiar când vom obosi.*

*Să nu-l învingă la băut Damalis
Pe Bassus... Așezați pe mese flori...
Să nu lipsească roze, izmă tare,
Nici crinii albi și grabnic trecători.*

(I, 36)

PUBLIUS OVIDIUS NASO

ELEGIE

*Aceste rânduri, dacă te miră, că nu eu
Le-am scris, ci altă mână... Sunt bolnav și mi-e greu
Aici, în țări străine, bolnav și părăsit,
Nesigur chiar de traiul atât de chinuit.
Cum crezi că sufăr greul vieții sbuciumate
Alături cu Gefii și neamuri sauromate ?*

*Neîndurat e cerul, cu apa nu=s deprins,
Și — nu știu cum — nu=mi place de tot acest întins.
Nu=i bună locuința, cu hrana nu mă'mpac,
Și nu e niciun medic să=i afle boalei leac.
N'am-un prieten, unul, să vină fără veste,
Urâtul să=mi înșele spunându-mi vre=0 poveste.*

Zac istovit la margini de țări și de popoare...
In mintea mea bolnavă un chip iubit apare :
Din orice amintire mi te arăți, soție,
Și inima într'una ți-e credincioasă fie ;
Cu tine stau de vorbă și mi te chem în șoapte ;
Nu-i ziuă când la tine să nu visez, nu-i noapte.

Prin somn eu las adesea, spun unii, să se-auză
Un nume — al tău numai — tremurător pe buză.
Iar când leșin, când limba în gât s'a încleștat,
Când, vrând să-mi vii în fire, îmi toarnă vin curat,
De m'ar vesti vreunul că mi-a venit soția,
M'aș ridica.

Tu numai mi-ai crește voioșia.

Tu poate că, in vreme ce zac în țări străine,
Petreci voioasă timpul, ne mai gândind la mine...
Dar știu că nu se poate să fie cum spun eu.
La mine, întristată, cu gândul ești mereu.

Și totuși... , dacă anii își împliniră sorșii
Și viața mea prea iute sosi în fața morșii,
Cât mi-ar fi fost de bine, o zei, dând voe doar
In patrie să-mi facă mormântul tumular...
Să fi primit pedeapsa fiind în ceas de moarte,
Să fi murit în clipa când am plecat departe... ,

Ca om întregu, viața oricând mi-aș fi curmat ;
Dar am trăit, se vede, să mor ca exilat.
Și voi muri... departe... într'o străină țară... ,
Intr'un ținut ce moartea mi-o face mai amară.

Când se va stinge trupul bolnav al meu și lângă
Străinul pat nici unul nu va veni să plângă,
Nici lacrimile tale să-mi picure pe față,
Soția mea, o clipă ținându-mă în viață,
Nici ultima dorință să n'o spun nimănui
Și nici o mână, ochii să mi-i închidă, nu-i,
Atunci, fără podoabe și fără cinste-aproape,
In țările barbare, neplâns, au să mă'ngroape...

Când vei afla de moarte, cu mintea turburată,
Îți vei lovi tu mâna de piept înfricoșată ?
Cu brațele întinse către această lume,
Îți vei striga bărbatul nenorocit pe nume ?

Lumina mea, nu plânge, cu părul despletit,
Dar nu=i întâia oară când eu ți-am fost răpit.
Când m'au gonit din țară, atunci am pierit. Da,
Acea mi-a fost moartea dintâi și cea mai grea.

Acum, de poți, tu însă nu vei putea, iubito,
Te bucură, căci moartea durerea mi-a sfârșit-o.
Durerea ta, încearcă, din inimă să=ți scazi,
Căci ai purtat-o, pururi întreagă, până azi.

Ah, de-ar pieri cu trupul și sufletul prin moarte
Și n'ar scăpa de flacări din mine nicio parte . . .
Dar, dacă=i drept ce spune Pitagora, că duhul
Nu moare, ci colindă în sbor întreg văzduhul,
Atunci, tot printre umbre sarmate, umbra mea
Va rătăci cu manii barbarilor și ea.

Tu oasele în urnă să mi le iei. Imi spun
Că doar astfel, prin moarte, scăpa=voiu de surghiuri.
Nu te oprește nimeni : la Theba, în cetate,
Sfidând pe rege, sora și-a îngropat un frate.
Pe urna mea presară și frunze și arome,
Apoi îngroapă totul în preajma scumpei Rome.
Drumețul să citească, grăbit, dintr'o clipeală
Cuvintele săpate în piatra mormântală :
„Aici eu zac, poetul amorului vestit,
Ovidiu, prin talentul meu însumi am pierit.
Tu, care treci pe cale și ai iubit, să spui :
Țărâna peste oase ușoară fie=i lui“.
E de ajuns atâta. Spre=aducere aminte
Sunt cărțile pe care le=am scris mai înainte
Și care cred că faimă un timp îndelungat
Imi vor aduce'n lume, oricât m'au vălămat.

Tu, mort când fi=voiu, adu=mi prinoase și consacra=mi:
Ghirlande umezite de ochii tăi în lacrimi.

*Cu toate că'n cenușă mă voiu schimba de-acum,
Dioasa'ndatorire o voiu simți pe scrum,*

*Și fi-aș mai scrie, însă mi-e glasul frânt de tot
Și limba mi-e uscată... Să mai dictez, nu pot.*

*Primește dar cuvântul din urmă al meu, poate,
Care-ți trimite tocmai ce nu am :*

„Sănătate“

(111,3)

LUCIUS ANNAEUS SENECA

CHORUS TROADUM

*Adevărat să fie sau nu-i decât un basm,
Că, după moarte, omul trăește ca o umbră ?
Când ochii ni-i închide o mână de soție,
Când soarele se urcă, în cea din urmă zi,
Și urna tristă ține în ea cenușa noastră,
Să credem că zadarnic e totul pe pământ,
Că oamenii, sărmanii, trăesc și după moarte
Sau că murim cu totul și că nimic din noi
Nu mai rămâne, după ce sufletul s'a dus
În aer și acolo e=amestecat cu norii ?
Nimic . . . dupăce rugul ne arde trupul mort ?*

*Tot ce măritul soare, din zori până apune,
Cunoaște, tot ce scaldă cu apa lui oceanul,
Ducând și retrăgându=și talazurile verzi,
Va fi distrus de vreme, cu pasul ei grăbit.*

*Aceeași goană oarbă ce năruie pe zei
Din cerul plin de stele, aceeași forță care
Împinge pe Hecate în mersul ei pieziș,
Ne mână către moarte de=asemeni, dar odată
Ajunși pe țărm, la fluviul despărțitor de viață,
Nimica nu mai suntem . . .*

*Ca fumul gros ce iese
Din vatră și se pierde numai de cât în spațiu,
Ca norii groși pe cari-i vedem împrăștiat
De Crivăf, când pornește năvalnic din spre nord,
Așa pieri=va duhul ce ne însuflețește.*

*Nimic nu-i după moarte. Chiar moartea nu-i nimic.
E ținta cea din urmă spre care ne grăbim,
Speranța celor dornici și teama celor slabi.*

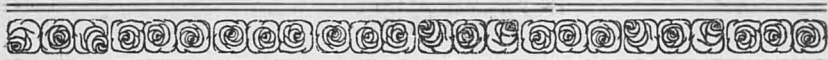
*Intrebi că, după moarte, în ce loc vei zăcea?
Acolo unde=s toate ce nu=s născute încă.
Pe noi ne roade timpul și haosul, iar moartea
Fatală e și nu e de trupuri despărțită . . .
Nici sufletul nu-l cruță . . .*

*Infernul și regatul,
Cu asprul domn, și Cerber, îngrozitorul paznic
Ce șade și păzește din prag intrarea sumbră,
Sunt numai svonuri goale și vorbe fără sens,
Dovești la fel — în totul — cu niște vise rele.*

(Scena a treia, actul III din tragedia „Troes“):

Ioan Micu

OBSERVAȚIUNI ASUPRA PSIHOZEI ACTUALE A TINERETULUI ȘCOLAR

*De rănilile războiului nu ne-am
vindecat încă.*

I

Starea socială actuală, condițiile economice de continuă nesigurantă în ce privește starea materială, starea morală și chiar viața omului de azi influențează felul de a gândi, de a acționa și simți al fiecărui individ. Grija zilei de mâine ca și emoțiile de fiecare clipă au o rezonanță mai mare în sistemul nervos al contemporanilor și această excitare adesea ajunge foarte aproape de starea bolnăvicioasă sau patologică. Consecința acestei stări, relatată de medicii psihiatri și de statistici, se vede clar în numărul mare al bolnavilor de boli nervoase și al alienațiilor cari s'au înmulțit și se înmulțesc pe fiecare an. Alarma s'a dat prin scrieri, reuniuni și congrese medicale, unde s'a discutat igiena mintală. Rezultatul acestor cercetări este că, după cum neurastenienia propriu zisă, adică sleirea energiei nervoase, era boala nervoasă caracteristică sfârșitului secolului trecut, tot așa *anxietatea*, boala fricei, e nevroza secolului actual. Trecerea bruscă dela ritmul vieții patriarhale, senină, liniștită și plină de siguranță, care se desfășura înainte de războiul mondial, la viața dinamică, agitată și trepidantă a civilizației, tehnice și ritmului modern, a făcut ca toate boalele nervoase să se agraveze.

Dela iuteala de deplasare a diligenței, am trecut brusc la iuteala vertiginosă a automobilului și aeroplanului. Telegrama e înlocuită de radiogramă, iar flașneta a devenit radio. Toate s'au complicat, transformându-se și augmentându-se. Felul de viață al orașenilor e altul: petrecerile sgomotoase, desfrânarea, trândăvia și lipsa de activități fizice, abuzul de alcool, de substanțe toxice și stupefiante sunt cauzele afătore afecțiuni și boli nervoase, care s'au pronunțat, s'au agravat și răspândit. Procentul surmenajilor și neurastenicienilor a crescut și li s'au adăugat anxioșii.

Anxioșii sunt nevropații la cari desechilibrul sufletesc rezidă numai într'o perturbare afectivă, la care reacțiile emotive în genere și cu deosebire emoția fricei iau proporții mari și influențează pe cei de primprejurul lor, enervându-i prin contagiunea mintală, sau cel puțin prin sugesții negative, comunicându-le îngrijorarea, frica și spaima

lor exagerată. La acești nevropați, rațiunea nefiind atinsă, ei sunt considerați sănătoși și, ca atare, lăsați liberi să influențeze și să comunice tuturor impresiile lor exagerate. Unii oratori cu talent, sinceri sau interesați, găsesc în sălile de întruniri alți anxioși, cari constituiesc material favorabil, explozibil, gata la reacții violente, în manifestări de stradă, devastări și lupte fratricide. Mai în fiecare capitală a țărilor din Europa, dela războiu încoace, au fost lupte, a curs sânge și s'a ucis frate pe frate, adeseori din cauza exaltării, unor oratori de talent, dar anxioși. Starea actuală de excitație nervoasă greu de stăpânit justifică în parte luarea măsurilor excepționale ca cenzura și starea de asediu. În definitiv criza socială, economică, politică și morală a creat nevrosismul sau psihoza contemporană, iar starea anormală anxioasă a indivizilor crează la rândul ei reacțiuni colective, de natură a întreține și accentua criza actuală, prin diferite asociațiuni publice și clandestine.

Din acest cerc vișios nu se știe cum va ieși lumea. În mare parte criza materială economică de azi e datorită fricei, care a produs starea de neîncredere reciprocă, de suspiciune continuă și discreditare, din cauza fricei exagerate, nu numai între indivizi ci și între națiuni.

Bănuiala reciprocă, ura moștenită dintre state, vanitatea națională, șovinismul accentuat sunt sentimentele pe care se bazează toate relațiunile dintre popoare și duce la înarmarea febrilă la care asistăm.

Numai dorința sinceră a conducătorilor de popoare, ideile lor sănătoase și cuminți ar putea vindeca nevrozele sau psihozele actuale, prin canalizarea vechilor uri atavice pe calea sublimării, adică transformând ura și frica actuală în rivalitate pentru scopuri nobile, emulare în domeniul industriilor, științelor și artelor, precum și descărcarea instinctelor combative pe tărâmul sportiv din arene și stadioane.

Marele fiziologist rus *Pavlov* susținea că pârguia de căpetenie, cheia de boltă a funcțiunilor cerebrale la oamenii de azi e frica, iar condiția primordială a oricărui progres al cerebralității umane în viitor este desbărarea de această pafimă, care otrăvește relațiile dintre oameni, făcându-le conviețuirea pacinică imposibilă. După *Pavlov*, frica este factorul principal în dezvoltarea atitudinii fiecărui creier față de viață. Sunt trei factori determinanți pentru viață: frica, foamea și sexualitatea, iar dintre acești factori el pune în primul rând frica.

Dacă am avea — spune *Pavlov* — numai o sută de ani pace și deplină siguranță, omul secolului viitor ar fi mai bun, din punct de vedere fizic și psihic, decât cel de azi. Creerul său nu va fi cu ceva diferit de al omului actual; va fi însă eliberat de frică, această îngrozitoare fobie, care e cauza mai tuturor relelor și a nenorocirilor din lume¹⁾.

*

¹⁾ *Dr. A. Radovici*: Conferențiar universitar, Medic Primar al Serv. Boale Nervoase, Spitalul „Filantropia”: *Cum guvernează creerul*, pag. 157 și urm. Editura „Universală” Alcalay & Co.

Printre elevii cursului secundar sunt și copiii nervoșilor, surmenajilor, neurastenicilor, anxioșilor, psihopaților, etc. și chiar în cazul când n'ar fi moștenit dela părinți vreuna din bolile nervoase, sunt foarte predispuși și cei sănătoși, căci sunt continuu influențați de mediul familiar, școlar și social. Boalele nervoase sunt foarte contagioase. Enervatul transmite interlocutorului enervarea sa, cu atât mai mult copiilor cari sunt sensibili și mari imitatori.

Elevii din liceu dinainte de războiu și cei cari au terminat liceul imediat după războiu aveau un nivel moral și cultural superior celor de azi. Avem în vedere marea majoritate, nu excepțiile. Constatarea aceasta n'am făcut-o numai noi, ci și câțiva colegi din București, cari au discutat chestiunea la Asociația Generală a Profesorilor Secundari.

Elevii de altădată erau mai modești, mai supuși, mai muncitori și mai ambițioși; lucrau mai mult, mai bine și cu mai mult interes și spor decât actualii elevi. Colegii tineri, de curând intrați în învățământ, nu pot face această comparație, dar pot compara munca actualilor elevi cu a lor de altădată. În afară de aceasta matricolele se păstrează în arhivele liceelor și o anchetă statistică n'ar face decât să dovedească cele susținute de noi.

Altă dată elevii din cursul superior al liceului nu numai că nu erau repenți, dar erau foarte puțini corigenți. Camaraderia o înțelegeau grupându-se pentru a se ajuta reciproc la studii, nu numai pentru scopuri distractive și nepermise cum fac cei de azi.

Profesorii nu găseau cuvinte de laudă pentru unii elevi distinși, iar nota zece era prea mică pentru ei. Acum nu mai sunt elevi excepționali și rar de tot cei foarte buni, pentru că acum foarte puțini din ei vor să capete note mai mari de cinci, notă maximă de promovare. O observație făcută unui elev din cursul superior era simțită, altădată, mai dureros decât e simțită acum o eliminare. La unii găsim o lipsă totală de interes, care nu se găsea altădată nici măcar în mod excepțional.

Aceiași elevi din cursul superior al liceului, lipsiți de voința de a lucra și de atenție, când erau în cursul inferior, erau mai atenți, mai interesați și mai activi. Acelaș copil cu privirea vioaie, cu obrajii plini și rumeni, interesat și activ, promovat și laudat în cursul inferior, îl găsim în cursul superior cu obrajii palizi, cu privirea aiurită și obosită, distrat, apatic și indolent și, ca urmare, corigent și repetent.

Copiii născuți în anul 1916, au ajuns în cursul superior când au împlinit 15 ani, adică prin anul 1932, de când scăderea voinței de a studia e mai accentuată, și această scădere s'a pronunțat mereu, până la elevii cari au terminat liceul în anul școlar trecut (1936—37), cari sunt născuți în anul 1918; concepți și creșcuți în vremuri de cumplită groază, mizerie și tensiune nervoasă, acești elevi au fost mult influențați de acele împrejurări critice.

Cauzele scăderii nivelului moral și cultural al elevilor s'a spus

că sunt următoarele : a) *Suprapopulația claselor*, b) *Starea materială* c) *Moravurile sociale* de după războiu, și d) *Influențele politice*, care au pătruns în școală dela războiu încoace. Recunoaștem că, luate în general și în parte, cauzele acestea au influențat și influențează spiritul elevilor, dar niciuna din ele nu explică pentru ce altădată clasele cele mai bune erau în cursul superior și acum sunt în cursul inferior. Pentru ce aceiași elevi au fost buni în cursul inferior, iar în cursul superior sunt foarte slabi și răi, când normal ar trebui să fie invers, adică așa cum era altădată ? Schimbarea aceasta nu o explică niciuna din cauzele mai sus enumerate.

Suprapopulația claselor recunoaștem că e un mare rău, dar ea nu explică această schimbare, pentru că în cursul superior sunt clase cu numărul de elevi chiar sub limită. Starea materială, în cazul când a fost aceeași pentru ambele cursuri, iarăși nu explică schimbarea. În orice caz, starea materială ar fi valabilă în parte, numai pentru cei cari au sărăcit. Cunoaștem însă cazuri de elevi din cursul superior, ai căror părinți au falimentat, cari câștigau cu preparațiile lor ca să-și poată ajuta familia, iar ei au rămas acciași elevi distinși, menținându-și clasificația din timpurile mai bune pentru ei. Influențele politice mută elevi slabi și răi dintr'o clasă într'alta, dar dacă au fost aceleași pentru ambele cursuri, nici această cauză nu explică totul. Nici chiar moravurile societății post-belice nu explică complet scăderea aceasta, așa cum o explică starea sanitară a nervilor fineretului școlar de acum, în comparație cu cea a celor de altădată.

Copiii moștenesc calitățile, defectele și mai sigur bolile părinților. O ușoară turburare nervoasă la părinți, poate deveni boală la copiii lor. Boala nervoasă cea mai frecventă la generația de după războiu, care lovește cu deosebire pe adolescenți, numită pentru acest motiv și boala adolescenței, e *Schizofrenia* sau *Demența precoce*¹⁾ (*schizein* = a despica și *fren* = gândire). Ea apare la vârsta dintre 15 și 25 ani. Micșorarea activității fizice și intelectuale, la care se adaugă caracterul demențial, constituiesc fundamentul sau stigmatul ei principale. Două treimi din bolnavi au drept cauză a boalei ereditatea neuro-psihiopatică. Pentru rest, adică pentru o treime din cei afinși, au drept cauză, care favorizează apariția ei, bolile toxi-infecțioase, adică e.cefalita epidemică, sifilisul, tuberculoza, febra tifoidă, precum și alte cauze accidentale ca : emoțiunile prea mari, surmenajul, etc. Apărând această boală la epoca adolescenței, s'a dovedit că pricina ei poate fi și desechilibrul endocrinian, adică funcțiunea neregulată și disproporționată a glandelor endocrine.

Evoluția schizofreniei cuprinde trei faze : *debutul*, *stadiul* sau *starea* și *faza terminală* sau *paranoidă*. Perioada debutului e extrem de variabilă și mai scurtă ca celelalte. În genere boalele nervoase sunt cu atât mai periculoase, cu cât nu se simte apariția lor. În cazul schizofreniei, când se semnalează mai bine simptomele, a și

¹⁾ Dr. G. Preda : *Schizofrenia*, din *Medicul Nostru* de Dr. Ygrec pag. (441)

trecut faza de debut și începe stadiul sau faza a doua, când bolnavul nu se mai poate vindeca complet.

Perioada debutului se caracterizează prin următoarele simptome: modificări de dispoziție sufletească, adică treceri repezi dela veselie la tristeță, dela liniște la furie. Modificări ale caracterului. Pacientul e adeseori trist, grav și răutăcios. Sentimentele de afecțiune pentru părinți, membrii familiei și colegi sunt micșorate, asemenea și cele de respect pentru ei. Sentimentele morale sunt și ele denaturate, bolnavii sunt lipsiți de pudoare, cinici, îndărătmici, indiferenți, nepăsători, neglijenți și leneși. Pe lângă aceste semne și manifestări față de alții, ei se simt oboșiți fără muncă, sufăr de inerție pentru orice fel de acțiune intelectuală sau fizică, de insomnie, explozii nemotivate de răs, crize pseudo-hysterice, neurastenice sau epileptiforme.

Perioada a doua sau de stare a schizofreniei se mai numește *demență precoce simplă*. Ea se caracterizează prin accentuarea semnelor de slăbire intelectuală și afectivă care s'au manifestat în prima perioadă. Când boala e în faza a doua, de *stare* sau *stadiu*, are două forme: una *ebefrenică*, care se distinge prin simptome de excitație sau exaltație desordonată, absurdă, incoherentă, cu frazeologie goală și emfatică, abuz de neologisme, cuvinte noi, vorbe de prisos, răspunsuri date alături, mișcări automate repetite, turburări în forma scrierei, alegorii simbolice, mistice, cabalistice; manierisme, adică tendințe de imitație, aluri, poze, mândrie și obrăznicie; umor variabil, minciuni fără scop și interes, cinism, sexualism, etc.

Perioada de stadiu cu varianta numită *catatonică* se caracterizează prin turburări în sfera motrice: opoziționism, adică tendințe de a lucra mereu în sens opus solicitărilor, ordinelor, obiceiurilor, morăvurilor și buneicuviniște; negativism, adică tendința de a contraria oricând, pe oricine, fără interes și fără motivare. Caracterul formeii catatonice îl formează opoziționismul și negativismul.

După aceste stări bolnavul ajunge în faza terminală sau paranoică, la încetarea completă a activității psihice și fizice, adică la stupoarea catatonică. Refuzul de alimente, atitudini fixe, imobile, autismul (tăcerea, concentrarea în sine) aduc tuberculoza și bolnavul nu moare din cauza schizofreniei, ci de tuberculoză.

Semnele fizice aparente ale schizofrenicului nu prezintă importanță pentru fixarea diagnozei. Tocmai aceasta face ca suferindul să se creadă și să fie considerat sănătos. N'are dureri, nu-i considerat bolnav și deci n'are pentruce consulta medicul. În cazul când l-ar consulta, medicul n'ar putea constata altceva decât doar semnele fizice apaiente, care nu sunt în prima fază. Numai medicii psihiatri, după repetate observațiuni, pot să stabilească diagnoza și faza în care e bolnavul.

În genere bolile nervoase, în primul rând, influențează voința, atenția și simțurile, ori pentru a surprinde o scădere sau turburare a acestor facultăți, părinții sau membrii familiei nu pot observa apariția

și evoluția lentă a bolcii și dacă observă o turburare, o pun pe seama așa zisei „crize de creștere“. Părinții nu pot face bune observațiuni, nici comparațiuni relative sau absolute. Comparațiunile acestea cu elevul însuși și cu alți elevi normali, numai profesorii le pot face, căci zilnic sunt obligați să aprecieze *activitatea intelectuală*, *voința* de a lucra, *atenția* voluntară și *acuitatea* simțurilor.

Simptomele bolilor nervoase și în special ale schizofreniei sunt în același timp și defectele elevilor, care sunt notate rău de profesori. Elevii cari nu pot învăța și executa ceea ce li se cere, nu-și dau seama că sunt bolnavi, iar profesorii nu știu că prind unor bolnavi să lucreze la fel cu cei sănătoși.

Firește că nu toți leneșii sunt schizofrenici. Lenea adevărată, adică dorința și voința de a nu lucra și de a nu învăța, fără să aibă o cauză patologică, fizică sau socială, nu există. Copilul normal are trebuință și simte plăcere de a lucra ceva. Oricare ar fi cauza lenei intelectuale și fizice, ea trebuie căutată de medici și vindecată. Elevii cari prezintă simptomele schizofreniei sau a oricărei boli nervoase, fac fără voia lor două mari greșeli: își agravează boala ca să nu o mai poată ameliora și servesc de rău exemplu pentru cei sănătoși sau predispuși, deoarece contagiunea se face inconștient și e foarte puternică. Dr. *Victor Pochet* scrie: „Feriți-vă de oamenii nervoși ca de ciurmați“¹⁾.

Adeseaori prin cancelarii s'aude observația: „Cum s'a lenevit elevul X și ce bun băiat era în cursul inferior“! Adevărate drame se petrec în sufletele părinților, când li se comunică și lor această tristă constatare. când din elevi buni și lăudați sunt acum disprețuiți pentru defectele lor, care în realitate nu sunt decât simptomele vreunei boli nervoase și în special ale schizofreniei. La tot sbuciumul și durerea părinților ei rămân reci, indiferenți și chiar zâmbitori, parcă n'ar fi vorba de ei. Ca apărare caută să proiecteze în afară vina lor, se tânguesc părinților că sunt persecutați de profesori, sau că nu pot dovedi cu învățatul tot cât li se cere; și au dreptate, de oarece sunt bolnavi. Altădată programele analitice, cu bifurcarea modernă și reală, erau mult mai încărcate; în schimb elevii erau mult mai sănătoși. Părinții argumentează: băiatul meu în clasele primare a fost numai premiant și nimeni nu l-a silit să învețe; în cursul inferior al liceului a promovat cu mențiune și chiar premiant și acum, în cursul superior, când e mai mare și a început să judece, să rămâe corigent sau repetent?! Firește că au dreptate elevii. Unii părinți au observat oboseala, dar nu-și pot explica adevărata ei cauză și toți ajung la aceeași încheiere, pe care o strigă oriunde verbal și prin presă. Profesorii sunt răi și persecută, programele sunt prea încărcate, manualele greoaie și încălcite, iar profesorii nu explică bine și sunt prea pretențioși. Un părinte luminat și chiar un medic distins a pro-

¹⁾ Dr. *Victor Pochet*: *Calea Fericirii*. Lucrare premiată de Academia Franceză. Traducere de Colonel Traian Er. Grigorescu pag. 240.

testat la Minister că: „programele actuale prea încărcate ne vor tâmpi nația“. Acest părinte a uitat probabil că el, altădată, a învățat după un program de liceu real sau modern mult mai încărcat decât cel actual și totuși a rămas sănătos. Dacă nația se va tâmpi, apoi aceasta se va întâmpla nu din cauza școlii, ci din a părinților.

Legiuitorii și pedagogii, la alcătuirea programelor analitice, au avut în vedere puterea de muncă intelectuală a elevilor sănătoși, normali, cu calități intelectuale mijlocii și sănătoase, nu pe debili min-tali, sau pe cei atinși de boli nervoase, ori influențați de psihoza generală actuală, adică contaminați.

Părinții în genere nu-și dau seama că copiii lor sunt atinși de vre-o afecțiune nervoasă, îi cred leneși și-i stimulează prin diferite mijloace să învețe, iar pe de altă parte stăruiesc pe lângă profesori să-i promoveze. Intervențiile și stăruințele au devenit presiuni, obsesiuni chinuitoare, amenințări și chiar șantaje, așa cum n'au mai fost niciodată și bietul bolnav se pomenește promovat; iar în clasa următoare, unde a trecut nepregătit, i se pare programul mai încărcat pentru el și aceasta va influența mai puternic asupra sănătății nervilor săi. În clasa următoare, boala, la început numai anunțată prin simptomele fazei de debut, trece repede în faza a doua de stare sau stadiu, când bolnavul devine mai indiferent la orice observație, mai apatic, mai lipsit de interes, adică cu mai puțină voință și atenție. În câteva luni poate primi trei eliminări, trei pedepse pentru acelaș fel de abatere. Opoziționismul și negativismul, care caracterizează faza de stare catatonică a schizofreniei, sunt bine pronunțate. Schizofrenicul nu fumează pentrucă e obicinuit, ci mai mult ca să sfideze, să fie văzut. Nesupunerea exprimată prin vorbă și faptă, sau negativismul și opoziționismul îi fac plăcere. Munca intelectuală care i se cere la școală nu o poate face, îl obosește și-l desgustă, nu poate scăpa de ea; de aceea din tot sufletul urăște tot ce i se cere la școală sau numai e în legătură cu ea. Inconștient simte că această muncă îi agravează boala. Toți cei mai dragi din jurul lui îl sfătuiesc să învețe, dar el nu poate, cum a putut altădată, când era sănătos, și riimeni nu-l crede. Disperat atunci adolescentul părăsește casa părintească și pe toți cei pe cari i-a iubit odinioară și fuge în lumea largă — dupăce a spart vreun sertar — în Africa chiar, oriunde, numai să nu mai fie silit să învețe. Ziarele, în urma examenelor anunță mereu faptele disperate ale acestor bolnavi sau dispariția lor, și nu sunt toți anunțați. Acești copiii nu sunt de ai țăranilor, nici de ai oamenilor săraci, ci în deosebi ai acelor cu oarecare stare materială. Poliția portului Constanța regulat „trimite la urma lor“ pe minorii fugari, cari n'au putut să se ascundă pe vreun vapor care pleacă. Furtul, vagabondajul, cinismul, sexualismul și crima sunt și simptomele schizofreniei¹⁾.

Astăzi când nu mai sunt robi nici în Abisinia, când torturile

¹⁾ Dr. Ygrec: *Medicul Nostru*. Schizofrenia de Dr. G. Preda pag. 445.

și caznele sunt oprite pentru criminalii de rând, se practică totuși munca silnică pentru copii și aceasta o fac tocmai părinții ambițioși, părinții acei carj-și iubesc mai mult copiii și vor să-i vadă fericiți! În timp ce un animal bolnav e scutit de jug sau ham, un copil bolnav e silit să muncească, tocmai munca cea care-l distruge. Părinții ambițioși, cari nu vă dați seama de ce faceți, fie-vă milă de copiii voștri cari sunt bolnavi fără dureri, fără crezare și adesea din vina voastră!...

Când schizofrenia, combinată cu slăbiciunea fizică și anemia, pregătește tuberculoza, atunci abia se consultă medicul și se iau măsuri de cele mai multe ori tardive. Procentul elevilor, cari trebuie să întrerupă studiile și să stea în complet repaos, la munte, e cu mult mai mare acum decât altădată. Medicii, păstrând secretul profesional, nu declară boala pe adevăratul ei nume, mai cu seamă că la două treimi din cazuri boala e moștenită.

Când un băiat sau o fată a trecut de vârsta de 12—13 ani, trebuie observat cu mai multă atenție decât atunci când era mic. Pentru acest motiv adolescența și pubertatea se mai numesc și „vârste periculoase”, care, cu psihoza actuală, sunt mai periculoase ca altădată¹⁾.

Dacă vreun elev manifestă simptomele schizofreniei, simptome foarte ușor de recunoscut, — căci în primul rând sunt: lenea pentru orice activitate fizică sau intelectuală, lipsa de voință și atenție unite cu indiferența, nesimțirea și apatia, defecte pe care altădată nu le-a avut și care corespund cu un mare număr de note rele, în special la obiectele unde are lucrări de făcut, — părinții prudenți ar trebui să consulte medicul și să combată cauza acestor scăderi. După ce facultățile obosește sau atinse de boală, voința și atenția, vor fi readuse la starea normală, așa cum le-a avut elevul când era mai mic și în vârstă fără a fi silit, numai în asemenea caz va putea continua studiile întrerupte, fără presiuni asupra lui, nici a profesorilor.

Schizofrenia moștenită sau căpătată, la copii, e în formă latentă, se menține în același grad, iar după vârsta de 15 ani începe să evolueze după cazuri, mai încet sau mai repede și în forme foarte variate. Elevi cari prezintă simptomele schizofreniei avem în fiecare clasă câte două sau trei cazuri, în formă latentă în cursul inferior, sau în curs de evoluare în cel superior, iar aceștia contaminatează nu numai pe cei sensibili sau predispuși, ci în grade diferite aproape toată clasa.

După cum elevii atinși de vreo boală molipsitoare sunt imediat consemnați și izolați, tot așa ar trebui să intervină Serviciul Sanitar Public pentru izolarea celor atinși de vreo boală nervoasă. În asemenea caz vor fi mai bine serviți bolnavii în parte, — căci, fiind tratați, se pot ameliora sau vindeca — și școala în general. Scăderea nivelului cultural și moral, care s'a constatat la finereful școlar actual, în primul

1) Prin buzunarele și ghiozdanele elevilor altădată se găseau țigări și tutun; acum, pe lângă aceste articole oprite, se mai găsesc: cărți de joc, sticle cu vin sau țuică, etc.

rând se datorește sănătății lor fizice și mai cu seamă psihice. Leneșii, cari deabca se mișcă și răspund profesorilor cu nepăsare și cinism, sunt considerați de mulți dintre colegii lor sănătoși, drept niște eroi buni de imitat. Unul sau doi din acești bolnavi, promovați cu intervenții, presiuni și reexaminări în Iunie și Septembrie, pot contamina o clasă întreagă, mai cu seamă când acești bolnavi sunt inteligenți și în trecut au fost elevi buni. În asemenea caz prestigiul lor e fascinator. Ei sunt mentorii și adevărații șefi autoritari ai clasei. Își poate oricine închipui ce poate să devină o clasă influențată și condusă de un afins de demența precoce.

Apatia, lipsa de interes, desordinea și obrăznicia se accentuează pe fiecare an, paralel cu accentuarea boalelor nervoase, iar rezultatele se cunosc. La examenele de bacalaureat numărul candidaților scade cantitativ și mai cu seamă calitativ, și această scădere nu e numai la noi, ci e generală.

Dacă boala are o formă mai pronunțată, elevul trebuie retras definitiv dela orice școală teoretică, deoarece munca intelectuală agravează boala, obosind mai mult facultățile bolnave. Să i se caute o ocupație manuală, care pretinde mai puține eforturi intelectuale. Lucrul manual ușor oprește sau ameliorează boala, dacă n'a avut o cauză ereditară sau o evoluție rapidă. Pentru toate boalele psiho-nervoase medicina recomandă orientarea suferinșilor spre ocupațiuni manuale ușoare. Din acest punct de vedere, Ministrul Educației Naționale, Domnul Profesor Doctor C. Angelescu, ca Ministru, s'a afirmat ca un politician patriot, care prevede și înfăptuește, ca profesor, cel mai modern pedagog adept al „școlii active“, iar ca distins medic a lucrat pentru profilaxia boalelor mintale, căci a înființat și organizat gimnaziile și liceele industriale. Aceste gimnazii și licee, pe lângă importanța lor practică cunoscută de toată lumea, vor mai avea și rolul binefăcător de a reduce sau vindeca facultățile slăbite sau bolnave, vor fi în acelaș timp școli de reeducare și sanatorii pentru elevii predispuși sau atinși de boli nervoase.

Sunt părinți cari cred că, dacă au un copil debil, nu-l pot da să învele o meserie. Dar tocmai pentrucă e debil, e necesar să facă mici eforturi fizice, ca să se întărească. Urmând o școală teoretică, debilitatea fizică i se va accentua și, pe lângă ea, va mai adăoga și pe cea intelectuală. Acelaș părinte, care oriunde și în orice împrejurare apreciază calitatea lucrului făcut, nu cantitatea, numai pentru copilul lui nu vrea să știe bine ceva, vrea să aibă un titlu. Adică pentru apriga luptă a vieții, nu vrea pentru copilul lui o sabie adevărată de oțel, ci o imitație de carton; vrea o iluzie, nu o realitate. Astfel, el dă societății un obosit, un automat, un bolnav care, suferind el, va face și pe alții să suferă, în loc de un om sănătos la corp și la minte vrednic de orice muncă.

Avem 300.000 de funcționari, cari ar putea fi reduși la un sfert, fără nici-o pagubă pentru servicii. Din bugetul statului, 55% din chel-

tueli, reprezintă salariile funcționarilor. Povara bugetului e mare. Proportia funcționarilor e mai mare decât în alte țări, totuși presiunea politică pentru noii titrați este atât de mare și de puternică, încât nici un guvern nu-i va rezista. Fiecare lege pe care Parlamentul o votează, fiecare organizare pe care guvernele o înfăptuiesc, nu sunt decât motive pentru plasarea noilor titrați. Postulanții de slujbe la stat sunt un pericol care crește amenințător, în timp ce posturi bine retribuite în afaceri rentabile, în comerț și industrie, sunt ocupate de minoritari și străini, iar agricultura, creșterea vitelor și pescuitul, în mare parte se fac tot primitiv, ca și acum o sută de ani.

În întreprinderile particulare o slujbă se capătă și se menține numai după aptitudini și merite, pe când la stat mai mult după titluri și influențe politice. Cu stăruințe se promovează și se capătă un titlu academic; cu stăruințe și presiuni se capătă și se menține o slujbă; tot cu stăruințe și intervenții, funcționarii incorecți scapă de condamnări, iar cei parveniți numai prin titluri și stăruințe sfidează pe cei merițoși. Copiii acestora știu bine care sunt mijloacele cele mai sigure de parvenire, tocmai contrare celor pe care le citesc în cărți, sau le aud de la profesorii lor. Pentru ce ar mai munci conștiințios în școală, când se poate parveni fără merite și fără muncă. Pentru acești părinți, școala n'are alt rost decât să elibereze certificate și diplome și când nu le poate căpăta, nu ezită să le cumpere false.

Tot atât de greșiți sunt și părinții cari silesc pe copiii lor să învețe, adică să facă un lucru pe care ei nu-l pot. Un titlu obținut prin eforturi prea mari duce la surmenaj sau neurastenie. Cei surmenați sau neurastenici ca și schizofrenicii remiși, adică numai ameliorați, în loc să caute vindecarea în ocupațiuni productive, care necesită eforturi fizice și îndemânare, se îngămădesc la slujbe, la ocupațiuni sedendare, unde nevrednicia lor se poate masca. Aceste ocupațiuni le agravează boala, sau în cel mai bun caz, le-o mențin.

Nu interesează faima sau prestigiul unui titlu, ci ceea ce poate să facă posesorul lui cu el. Cea mai perfectă armă în mâna unui neîndemânat sau nepriceput poate fi o nenorocire pentru el și cei din jurul lui. Nu contează nici cantitatea cunoștințelor acumulate cu mari eforturi, ci felul cum sunt asimilate și cum sunt utilizate în viața practică. Sunt mulți milionari fericiți, cari n'au mai mult de patru clase primare și sunt mulți titrați nenorociți, cari nu sunt buni de nici-o treabă; primii au o minte sănătoasă și știu bine ce vor, iar ceilalți sunt surmenați sau psihopați lipsiți de voință.

Un bancher din localitate avea angajat un contabil titrat, care-i făcea mereu greșeli în registre. Odată îl întreabă pe contabil: „D-le, „câte clase ai învățat d-ta?“ Contabilul îi răspunde: „Patru clase „de gimnaziu și patru clase la școala superioară de comerț“. Bancherul reflectează și caută să-și explice. „Cu opt clase secundare „faci atâtea greșeli și eu numai cu patru clase primare te corectez „mereu; asta-i din cauză că d-ta ai învățat cele opt clase secundare

„după războiu, când era inflație, iar eu le-am învățat pe ale mele „primare înainte de războiu și, deci, ale mele sunt în valută forte“... .

Avca dreptate bancherul. După războiu n'a fost numai inflația monetară, ci și o inflație de diplome, iar această inflație a avut și are efectul descurajant pentru cei merițoși, că li s'a aplicat și lor legea economică: „Moneda proastă alungă moneda bună“. Ca urmare, mulți fitrați merițoși nu sunt puși la locurile pe care le merită, sau șomează, iar cei cari au fost remorcați prin diferite mijloace dintr'o clasă într'alta, ocupă locurile cele mai bune, fac greșeli și fraude pe care statul, adică noi, le plătim.

* * *

Pentru profilaxia boalelor mintale și, deci, pentru ridicarea nivelului moral și cultural al fineretului școlar propunem următoarele:

a) La admiterea în liceu să se facă candidaților un examen medical serios de către o comisiune de medici din care să nu lipsească un specialist de boli nervoase și mintale. Aceasta în interesul celor sănătoși ca și al celor bolnavi sau predispuși. „Descoperirea „copiilor înapoiți și predispuși la turburări mintale, va fi o importantă „operă de profilaxie. Instituirea fișei medico-pedagogice, a examenului „psihiatric și al examenului de nivel mintal, trebuie să devină o reamilitate la intrarea în școli“¹⁾.

b) „Elevii din aceeași clasă să fie pecăt posibil de o capacitate „intelectuală la același nivel. Copiii anormali și înapoiți ca intelect „să fie îndreptați spre școli speciale de reeducare“²⁾, școli în care „sălile de tratament și observații să alterneze cu atelierile și terenurile „de lucru, căci este dovedit că deficienții mintali pot da rezultate „profesionale satisfăcătoare“³⁾.

c) În centrele mari să se facă licee internate pentru elevi selecționați, din cari să se formeze elita intelectuală. Aceasta pentrucă, din contactul cu elementele slabe, mai mult pierd elevii distinși, decât câștigă elevii mediocri.

d) Simptomele bolilor nervoase să fie bine cunoscute de toată lumea: părinți, profesori și elevi, după cum sunt cunoscute simptomele tuturor bolilor molipsitoare, iar Serviciul Sanitar Public să intervină oricând ca și pentru bolile contagioase, pentru a apăra sănătatea elevilor normali.

e) Clasele să fie reduse la numărul de elevi cu care se poate lucra, adică la 30 de elevi în cursul inferior și 25 în cursul superior⁴⁾. Numai în asemenea caz profesorii vor cunoaște mai bine pe elevi și

¹⁾ Dr. Ion I. Cantacuzino: *Higiene și profilaxia mintală în România*. Revista Fundațiilor Regale, pag. 117 și 119 anul IV 1937 nr. 10 Octombrie 1.

²⁾ Dr. C. Alexandrescu-Dersca: *Surmenajul intelectual în școlile secundare*. Revista de Igienă Socială. Extras din nr. 1, 1933.

³⁾ Dr. Ion I. Cantacuzino: *Idem*.

⁴⁾ Dr. Alexandrescu-Dersca: *Surmenajul intelectual în școlile secundare*.

fișa lor individuală va deveni o realitate, având observații psihologice și sanitare juste.

f) Admiterea în cursul superior, în primul rând, să depindă de examenul medical și fișa sanitară. Ambele examene, cel teoretic și cel sanitar, să se facă fără influențe politice sau sentimentale.

g) Să se introducă ca obiect de studiu lucrul manual așa cum e introdus în școlile normale, în orele de după masă și să i-se dea toată importanța cuvenită. Lucrul manual, desemnul și scrierea, fiind și acțiuni fizice, cu ajutorul lor profesorii pot observa continuu *voința* de a lucra și *atenția*.

„Numai astfel vom dovedi că în fața importanței și primejdiei „crescânde a dezvoltării bolilor mintale, știm să folosim mijloacele „puse la îndemână de știință, pentru a păstra sănătatea națiunii și viitorul ei“¹⁾.

Să educăm mâna și apoi mintea

Viața e mișcare și mișcarea e viață; deci, cel care face economie de mișcări, își scurtează viața.

II

Omul, în evoluția lui de mai multe zeci de mii de ani, ca să treacă dela starea primitivă animalică, la starea de civilizație de acum, a muncit. Mâna lui lucrând l-a civilizat. Însăși conformația anatomică a corpului omenesc, cu mușchi puternici și bine dezvoltati în comparație cu animalele, ca o istorie a evoluției lui, ne dovedește cu prisosință că mișcarea și munca l-au făcut vrednic să raționeze. Mai întâiu a muncit și apoi a filosofat.

J. J. Rousseau, încă de acum 200 de ani, îndemna pe educatori să urmeze legile naturii, adică să se conformeze fazelor filogenezei. „In locul vorbelor din cărți, traiul în mijlocul naturii, exercițarea simțurilor și a corpului mai întâiu. Cei dintâi profesori de „filosofie sunt picioarele, mâinile și ochii. Ca să învățăm a cugeta, „trebuie să ne exercităm membrele și simțurile, organe care sunt uneltele inteligenței noastre“²⁾.

Toți pedagogii mai noi, pragmatişti sau activişti, recomandă pentru educația copiilor, în primul rând, lucrul cu mâinile, gospodăria, grădînăria și bucătăria, pentru băieți și pentru fete, în acelaș timp cu educația simțurilor, pentru că activitatea fizică e terenul pe care va crește și va da rod activitatea intelectuală.

După W. James, definiția educației este: „Organizarea deprinderilor câștigate și a tendințelor către acțiune“.

¹⁾ Dr. Ion I. Cantacuzino: *Higiena și profilaxia mintală în România*. Op. cit. pag. 121.

²⁾ I. C. Petrescu: *Școala activă*. Ed. Casei Școalelor. Biblioteca pedagogică nr. 50, anul 1926, pag. 45 și următoarele.

Și el susține că menirea omului pe pământ, în primul rând, nu este să cunoască, ci să înfăptuiască, și că voința cultivată de acțiunea fizică e cea mai însemnată funcțiune, e esența sufletului omenesc. Despre atenție tot el spune că : Geniul nu-i decât o mare putere de atenție voluntară bine susținută. Ori ambele aceste importante calități sufletești, voința și atenția, au luat naștere și se dezvoltă prin activitatea fizică, adică prin lucrul-manual de orice fel.

Împrejurările care au urmat după războiul mondial au dat dreptate activiștilor și mare prestigiu activității fizice, căci lucrătorii manuali în multe țări au fost puși pe aceeași treaptă socială cu muncitorii intelectuali. Mai mult, foștii lucrători manuali au dovedit că, prin puterea voinței lor, pot fi vrednici și neîntrecuți conducători de popoare. Astăzi în Europa ca și în organismul omenesc s'a dovedit că voința e facultatea cea mai importantă care poate mai bine conduce pe indivizi și națiuni. Victoria cea mai mare, pe care o poate cineva câștiga, e aceea obținută în lupta cu sine însuși și, ca atare, sunt vrednici de conducere și de comandă numai acei cari, prin voință, au putut să se înfrâneze și să se conducă mai întâiu pe ei înșiși. Una din personalitățile cele mai distinse ale neamului nostru, D=I Mareșal Averescu, are la baza activității lui intelectuale atât de rodnice activitatea fizică manuală, pe care a practicat-o într'o școală elementară de meserii.

Avantajul unci munci manuale, de timpuriu exercitată, ni-l arată lămurit copilăria marilor genii, Edison și Newton. Ambii, ca școlari, nu prea străluceau, în schimb erau foarte activi și indemnateci. Newton găsea o nesfârșită plăcere să mănuiască secură, rân-deaia și ferestrăul, făcând modele mici de mori, trăsuri și tot felul de obiecte de lemn. Acest gust l-a păstrat și în epoca maturității, căci obicinuia să-și varieze munca intelectuală, făcând mesețe și scri-nuri pentru prietenii săi. Despre activitatea fizică a lui Edison nu mai e nevoie să amintim. Din aceste minunate pilde trebuie să învățăm că munca intelectuală, ca să fie viguroasă și productivă, trebuie să aibă la baza ei munca fizică manuală și totdeauna să alterneze cu ea. Munca intelectuală se poate compara cu florile și fructele, iar munca fizică cu rădăcina, tulpina și frunzele. Seva care a creat, a dezvoltat și nutrește activitatea intelectuală, e munca fizică. Munca intelectuală singură, neajutată de cea fizică, slăbește, se ofilește și se usucă, ca și floarea ruptă depe tulpina ei. Cea mai mare parte dintre oameni nu strălucesc prin inteligența lor ; totuși, ca și plantele care n'au flori frumoase sau fructe, trăesc și sunt necesari speciei și progresului. Fără flori frumoase sau fructe sunt cea mai mare parte dintre plante, dar nu există fruct sau floare fără rădăcină și tulpină.

Cunoașterea singură, dacă nu-i îndrumată înțelept în vederea unui ideal social moral, poate face pe cei răi mai periculoși. Cunoașterea și inteligența nu înseamnă nimic, dacă nu sunt întovărășite de bună-nătatea sufletească și de un caracter tare. Inteligență, fără voința de a

lucra ordonat, au și hoții de buzunare, excrocii, șarlatanii, decăzuții și vicioșii; dar inteligența lor nu-i productivă, dimpotrivă, e dăunătoare, căci aceștia sunt invalizii mintali, paraziții și otrava societății.

Vorba poate fi minciună, iar faptul concret nu poate fi decât adevăr și realitate. Voința care produce fapta e deci o facultate pozitivă, pe când inteligența poate fi și negativă, pentru că cunoștința nu se poate controla cu aceeași ușurință și exactitate cum se poate controla produsul muncii fizice.

Pentru educație și formarea caracterului, în primul rând, se va începe prin a cultiva voința și simțurile și apoi, dacă se poate și rațiunea. Mai întâiu mâna și inima și apoi mintea. Aceasta e ordinea firească, naturală, ordinea filogenetică.

În școală obiectele teoretice se învață cu greu și se uită repede, dacă nu sunt ajutate de acțiuni fizice. În școlile teoretice acțiunile fizice care se leagă cu fiecare obiect de studiu, sunt scrisul și desemnul, și apoi vin experiențele cu lucrările de laborator. Desemnul e instrumentul însuși al tuturor intuițiilor vizuale. El face interesante și mai ușor de asimilat pe toate celelalte obiecte cărora el le vine în ajutor; iar acestea devin mai clare și mai ușor de înțeles, cu cât ajutorul desemnului e mai important. Acțiunea de a ne exprima cu ajutorul liniilor e inconștientă ca și grafia; conștientă e numai ideea pe care vrem să o exprimăm prin linii sau cuvinte scrise. Pentru acest motiv *cunoștințele, dobândite cu ajutorul desemnului, împrumută dela desemn proprietatea specială lui și grafiei de a trece și a se fixa în inconștient*. Ori după *Gustav le Bon*: „Educația este arta de a face să treacă conștientul în inconștient”. Pentru atingerea acestui scop educatorul n'are alte mijloace decât scrierea, desemnul și experiențele. Desemnul e lucru manual și mijloc de exprimare, care poate deveni artă. Mâna este drum, vehicul și poarta de intrare și ășire a inconștientului. Pentru acest motiv, din toată activitatea intelectuală din școala teoretică nu rămâne și nu se înregistrează decât ce s'a scris, desemnat sau experimentat. „*Verba volant, scripta manent*” (Vorba zboară, dar scrisul rămâne) au spus străbunii; dar în afară de faptul că scrisul și desemnul înregistrează și fixează în timp gândirea și simțirea omenească, mai au din punct de vedere pedagogic o neîntrecută importanță educativă, pentru că au puterea de a fixa ideea în inconștient, iar ca acțiuni fizice fac educația voinței și a atenției ca și lucrul manual.

Și Romanii — cu toate că ei scriau mai puțin — spuneau: „*Qui scribit, bis legit*” (Cine scrie, citește de două ori). Totuși poate ceti cineva neatent și de zece ori aceeași bucată, dar fără atenție n'o poate scrie.

Edison a scris trei mari volume de note înainte de a începe să redacteze cartea sa „Spectatorul”. Newton a scris de 15 ori „Cronologia” sa până să fie mulțumit¹⁾.

¹⁾ S. Smiles. *Ajută-te singur* (Self-help) Trad. Al. Lascarov-Moldoveanu. Ed. „Cugctarca”.

La fel au făcut cea mai mare parte dintre oamenii distinși, oameni eroi. Unui intelectual trebuie să-i fie drag condeiul sau creionul, instrumentul cu care zilnic lucrează și pentru motivul că scrisul e aproape singura acțiune fizică pe care o practică. Scrierea e acțiunea cea mai intim legată de natura omenească, ea e expresia inconștientului. Totul poate minți; gestul, atitudinea, expresia, fapta, haina și mai cu seamă vorba; numai scrisul nu mințe și nu mințe pentru că nu poate. Conștientul se exprimă prin limbaj, iar inconștientul prin grafic; unul scrie, iar altul vorbește.

Scrierea nu reprezintă numai traducerea grafică a limbajului, ci este în același timp fotografia constituției, a temperamentului și a caracterului, cu un cuvânt al întregii noastre individualități fizice și psihice,

După alterările grafiei se poate preciza data când a început o turburare cardiacă sau a sistemului nervos, chiar fără ca pacientul să fi simțit și să fi reclamat aceasta medicului său. Cu destul timp înainte de izbucnirea simptomelor, diformările scrisului normal pot anunța începutul unei paralizii generale. Anumite leziuni cerebrale, tumori sau inflamațiuni ale centrilor nervoși, pot avea între alte manifestări și anumite diformări grafice. Medicii de boli nervoase cunosc bine scrisul tremurat și micrografia cauzată de boala lui Parkinson (paralizia agitantă) care se anunță prin scris. Crizele de neurastenii, choree, schizofrenie și alte crize nervoase își anunță apariția lor prin turburările și diformările scrisului; de asemenea vindecarea lor o prevestește scrisul, care revine la forma și caracterul normal, înainte de vindecarea completă. Prin urmare, pentru bolile nervoase și de cord, scrierea e crainicul prevestitor, premolițiunea inconștientului, stigmat sigur pentru fixarea diagnozei, indicator al fazelor boalei și anunțător al convalescenței¹⁾.

Tot ce am arătat despre grafie, fragmentul desemnului, se poate mai mult spune despre întreg, adică despre desemn, pentru că numai fragmentul se poate integra și diferenția din întreg. Desemnul e în același timp mijloc de exprimare automat și inconștient cum e grafia și totodată conștient cum e vorbirea; el e mijloc și scop, fond și formă, gândire, simțire și exprimare, sau grafie și limbaj.

Predând scrierea și desemnul zilnic, trebuie să apreciem la elevi voința de a lucra și puterea de atenție pe care căutăm să le-o cultivăm prin aceste exerciții. Orice profesor de desemn e obligat să urmărească și să noteze deopotrivă progresul, stagnarea și regresul sau turburările dela desemn și scriere ale elevilor.

Lucrările de răbdare și atenție pe care le făceau elevii de altădată, nu le mai pot face elevii de acum, deși la unii din ei constatăm mari posibilități. Aceasta nu-i o impresie fugitivă necontrolată. Desemnele de acum un sfert de veac sunt icoane plastice neschimbate și prin urmare dovezi incontestabile; oricine poate compara un

¹⁾ Gh. Carp, Desemnul ca mijloc de exprimare No. 1 din Biblioteca Asociației Profesorilor de Desemn și Caligrafie din România 1937.

desemn de atunci cu unul de acum. Tineretul influențat de ritmul accelerat al vremii, e foarte grăbit să treacă cât mai repede prin școală și viață, iar nerăbdarea aceasta ne-o arată lămurit scrisul lor neglijent și desenele lor superficiale.

Orice afecțiune psihonervoasă influențează, în primul rând, atenția și voința și mai pe urmă inteligența și memoria ; iată pentru ce elevii atinși de boli psihonervoase nu sunt remarcați în prima fază de profesorii cari predau obiectele teoretice. Inteligența și memoria, care la început sunt crușate, maschează simptomele bolilor nervoase în prima fază, pecând desemnul, ca și scrierea, prin diformările lor, nu mint, anunță fără greș boala și izbucnirea crizelor. Un profesor de desen poate constata foarte ușor începutul abuliei (boala voinței). Sunt elevi cari altădată desemnau cu plăcere și cari acum nu desemesnează decât dacă sunt îndemnați, lăsați în voia lor, sunt în stare să stea cu creionul în mână o oră întreagă, fără să tragă o singură linie. Desemnul e și acțiune fizică și, ca să fie îndeplinită, e nevoie de un efort de voință, pe care elevii bolnavi mintali îl fac cu mare greutate. Acești elevi, îndemnați să desemesneze, trag niște linii în silă. Liniile lor, produse de mișcările unor bolnavi, sunt încete, greoaie, nesigure, intrerupte și tremurate. Am arătat cum grafia prevestește ca o premoliștiune, izbucnirea unei boli nervoase și am mai spus că desemnul e mai revelator decât grafia, pentru că el e întregul, iar ea fragmentul lui. Din acest punct de vedere grafologia, sau interpretarea lui, e mai completă decât a grafiei, și mai ușoară. Avem de apreciat desemele la care cu greu ne putem uita, așa cum nu putem privi un schilod, care se târăște. Mult timp am avut impresia că unii elevi intenționați își băteau joc de desemele lor, pentru că îmi aminteam că altădată, când erau în cursul inferior, desemnau cu mult mai bine. Ne-am întrebat care să fie cauza acestei scăderi, de oarece e știut că o lecție memorată se poate uita, dar desemnul, ca și scrisul, fiind acțiuni mecanice, nu se uită niciodată, dar se diformează. La acești elevi am observat altfel de greșeli decât la cei sănătoși și neexercitați. Sunt desemele slabe din cauza lipsei de exercițiu ; desemele slabe sunt și cele copilărești ; ori, naivitatea de exprimare grafică e simplă, ne face să zâmbim, cum zâmbim de gândurile copilului ; acestea ne impresionează plăcut, pentru că în ele nu se văd mișcări de bolnavi. E mare deosebirea între desemele naive ale copiilor sănătoși și între ale acelora, la cari, prin desemele, li se anunță vre-o boală nervoasă, cum li se anunță prin scriere. Nimeni n'ar putea confunda gândurirea copilului cu aiureala dementului ce se anunță ; desemele acestora ne impresionează dureros, ne înspăimântă.

De când era în clasa întâia de liceu, după desemele lui, am remarcat pe un elev anormal. În primul an rămânea repetent, anul al doilea în aceeași clasă promova în urma corijărilor și a reexaminărilor. Preparatorii aveau mult de lucru cu el, deabia dacă îl puteau face să memoreze ceva din fiecare lecție. Când îl vedeam în clasa ur-

mătoare, îl priveam cu multă milă și surprindere. Desemnele lui erau mereu aceleași, înfiorătoare. Când a trecut de vârsta de 15 ani, adică după ce schizofrenia latentă s'a manifestat și a ajuns în faza a doua, de stare, fiind sub impresia unui acces, fără motiv deosebit, s'a sinucis. Familia sârmanei victime, fără să-și dea seama că era bolnav, a vrut cu orice preț să aibă un titlu academic.

O mamă muncitoare, săracă, avea un băiat în cursul superior de liceu, care prezintă simptomele schizofreniei. Era un leaș intelectual și fizic, apatic, nu-l interesa nimic, avea mișcări rigide și greoaie, idei mistice curente, încăpățănare, adică negativism și opoziționism. Sentimentele de afecțiune pentru mama lui, care se sacrifică pentru el, erau nule. Cinic, pretențios și mai cu seamă lipsit de voință pentru orice acțiune. Situația lui școlară era de corijent și repetent. Ca dirigințe, mama lui ni s'a tănguit că nu mai știe ce să facă cu dânsul. „Intr'o vacanță l-am dat să facă practică la un birou, dar lipsit de atenție cum e, a încurcat treburile în așa fel, în cât patronul mi l-a trimis acasă. Altădată am rugat pe o rudă moșier, să-i dea o ocupație pe timpul vacanței. Ruda l-a primit, dar și de acolo mi l-a trimis degrabă acasă. Am încercat și prin alte părți, dar peste tot locul l-a respins. Pentru vre-o meserie e debil și văzând că nu-i în stare să facă nimic și nu-i bun de nicio treabă, m'am gândit să-l dau să termine măcar liceul“ ...

* * *

După cum am arătat, în America, potrivit principiului „școlă active“ de a învăța lucrând, școlăle teoretice au, ca anexe, ateliere pentru diferite lucrări manuale. Aceasta nu atât pentru folosul material, cât mai mult pentru cel educativ intelectual, pentru că lucrul manual s'a dovedit că dezvoltă facultățile intelectuale, iar pentru cei dispuși la boli nervoase lucrul manual e cel mai bun medicament tonic preventiv; iar dacă vre-o simptomă a apărut, lucrul ușor cu mâinile e medicamentul specific curativ. Astfel lucrul manual e deopotrivă folositor tuturor: celor sănătoși, celor predispuși la boli nervoase și celor atinși de ele. Dacă boala de nervi e înaintată, tratamentul ei e foarte anevoios fiindcă tocmai voința de a lucra e bolnavă. În sanatoriile de boli nervoase din Germania și alte țări, bolnavii de orice boală nervoasă sunt puși să lucreze ceva cu mâinile și cea mai recomandată dintre ocupațiile manuale e desenul, pentru că e o acțiune psihofizică care nu produce nicio oboseală. Cu ajutorul desenului ca acțiune fizică se face reeducarea voinței, iar ca acțiune psihică se face reeducarea atenției. Desenul, mai mult decât lucrul manual, distrează, interesează, pasionează și încântă în măsuri diferite pe autori și pe privitori.

În școlăle noastre teoretice elevii n'au alte instrumente pentru lucrul manual decât creionul, tocul, linia, echerul, compasul, etc., adică instrumentele scrierei și ale desenului liber și liniar. Ori, aceste instrumente atât de importante pentru educația și sănătatea elevilor, sunt

socotite de unii părinți, chiar firați, drept instrumente care surmenează și cer pentru copiii lor scutirea de a se mai exercita cu ele.

Copiii țăranilor și ai oamenilor săraci sunt cei mai bine pregătiți pentru munca intelectuală și viață, atunci când nu sunt în mizerie. Acești copii cunosc de timpuriu greutățile și lipsurile și, conștient sau inconștient, luptă să scape de ele. Care copil s'ar mai feri de soba ferbinte, dacă nu l-ar fi fript; ori copiii celor bogați nu știu cum frige sărăcia și nici nu se tem de ea. Copiii dela țară sunt în contact cu plantele, pasărele și toate animalele domestice, pe când copiii dela oraș văd natura de sus, dela fereastră, depe terasă, sau din balcon. Copilul țăranului mângâie paserile și animalele, se joacă cu ele și le conduce, iar ele, cu mult mai mari și mai puternice decât el, îl ascultă supuse, recunoscându-l de stăpân. Conștiința superiorității omului asupra tuturor viețuitoarelor de timpuriu o simte copilul dela țară, deaceea are mai multă încredere în sine și e mai curajos. Copilul dela oraș cunoaște și el animalele, dar din gravuri sau în miniatură ca jucării de lemn, cărpe sau cauciuc. Țărânașul știe că, dacă necăjești animalele, ele se apără, mușcă, împung sau lovesc, iar el învață să se așere și aceasta îl face mai atent, mai sprinten și mai dibaciu. Copilul dela țară e mai îndemânat decât copilul dela oraș, pentru că de timpuriu a mânuit toate instrumentele cu care a venit în contact. Decând a început să umble în picioare, prin imitație, a și început a face mici servicii, pe când copilul dela oraș, de aceeași vârstă, nu-i în stare să facă nimic, tot prin imitație... el e servit de mamă sau de guvernantă. Unul face servicii, iar altul le primește.

Copilul normal nu-i leneș, are trebuință și simte plăcere de a se mișca și lucra. Când i se cere să facă un serviciu, se simte onorat de această încredere; cu toate acestea un copil harnic dela țară ușor poate deveni leneș într'un mediu dela oraș, căci mediul e un factor hotărâtor în privința activității fizice. Lenea e foarte molipsitoare, dar această lene, căpătată prin contagiune, se poate vindeca. În genere, lenea copilului e simptomul vreunei boli; pentru acest motiv trebuie observat, tratat și vindecat.

În genere, oamenii bogați n'au în același timp și copiii cei mai buni la învățătură, cu toate că copiii lor sunt foarte bine îngrijiți, răsfățați și au tot ce doresc. Inferioritatea aceasta e din cauză că cea mai mare parte dintre bogați cred că ar fi o înjosire, dacă copiii lor s'aa deprinde de timpuriu să se servească singuri. Unii consideră muncă ca o pedeapsă și că ea ar fi un atribut al servitorilor și al robilor.

Vechiul testament ne spune că: Dumnezeu pentru păcatele lor a pedepsit pe Adam și Eva, alungându-i afară din raiu, ca pe pământ fiind, prin muncă și sudoarea frunții să-și câștige existența. Nu! Dumnezeu n'a pedepsit pe fiii lui, pentru că e bun, drept, mare și ierfător. Alungându-i din paradis, unde trândăveau ca oamenii bogați, le-a dat posibilitatea de a munci și de a-și asigura existența, adică le-a dat prilejul de a-și găsi ei singuri adevărata fericire.

Acum 100 de ani, boierul fumându-și ciubucul, stătea tolănit pe sofaua din ceardac și supraveghea munca clăcașilor și a robilor din curte. Lenea boierilor de altă dată a fost imitată de cei cari s'au îmbogățit. Și acum pentru mulți și pentru multe, a nu face nimic e semn de distincție și nobleță. De aceea și poporul a spus :

Lenea e cucoană mare,
Care n'are de mâncare.

Din cauza trândăviei lor boierii au dispărut, iar prejudițiul a rămas, adică disprețul pentru munca fizică și pentru cei cari o fac. Ori, e mai de valoare pentru societate o servitoare harnică, decât o stăpână leneșă. E mai necesar un car care se mișcă, decât un automobil care stă.

Munca fizică a pregătit și a dezvoltat organele activității intelectuale la omul preistoric și tot munca fizică le pregătește și le dezvoltă și la copil („Ontogeneza repetă filogeneza“). Trebuința de mișcare și activitate pe care o simte orice copil sănătos, nu trebuie înăbușită sau stingherită, căci, în asemenea caz, lucrăm direct împotriva legilor firei și a evoluției omenești. Ori, e știut că toate abaterile dela aceste legi ale naturii le plătim scump cu prețul sănătății și chiar al vieții noastre.

Copilul omului bogat și prejudicios, care n'a lucrat nimic cu mâna lui și nu poate aici să se îmbrace singur, deodată e pus la munca intelectuală, adică să clădească fără temelie, ca tot ce va clădi astfel să se surpe. În asemenea caz, facultățile intelectuale se obosesc degrabă și atunci apar simptomele surmenajului sau ale vreunei boli psiho-nervoase.

Oboseala intelectuală la noi mai are și o cauză generală. Acum 100 de ani procentul știutorilor de carte era foarte mic. Generațiile actuale, în mare parte, n'au avut de unde moșteni energie intelectuală, așa cum au moștenit-o cei care au avut printre ascendenții sau înănașii lor cărturari.

Elevii dela țară, veniți la liceu, la început desorientați din cauza schimbării mediului, sunt mai jos clasificați, dar treptat, cum trec dintr'o clasă într'alta, se ridică la clasificație, până când la universitate sunt cei mai buni studenți. Cei mai distinși fii ai neamului nostru au răsărit dintre copiii de țărani, fără să fi moștenit energie intelectuală; aceasta pentru că ei în mod firesc și inconștient au urmat indicațiunile și sfaturile pedagogilor și filosofilor naturaliști și activiști. Fiii de meseriași, de oameni săraci și de țărani nu pot să disprețuiască munca, ocupațiunea părinților lor. În păduri sau prin lanuri, ziua sau noaptea au trebuit să se orienteze; din situații critice au învățat să se descurce, au suferit toate intemperțiile, arșița și frigul, foamea și oboseala, iar când au fost atacați, s'au apărat.

Acum un an a apărut prin ziare următoarea informație: Intr'un sat din județul Neamț, sat dela poalele munților, un copil păștea câteva oi. Primăvara, când mieii sunt prea mici și cruzi, înainte de a

se înjgheba stânille, fiecare țaran își trimite câte un copil cu oile lui să le pască primprejurul satului. Ciobănașul era mai mic de șapte ani, căci încă nu învăța la școală. Pecând își păștea mica lui turmă, un vultur mare, uliul mieilor și al iepurilor, făcea acrobații aviatice în jurul oilor păzite de copil. Vulturii se reped din sbor, surprind prada, o ridică în ghiare la o înălțime de câțiva metri numai și apoi îi dau drumul pe pământ. Nu-i nevoie să repete această manevră de mai multe ori, căci animale destul de mari mor dela prima izbitură. Miei, auzind vâjăitul aripelor, instinctiv au alergat sub blana mamei lor. Un singur pui era departe de mama lui și a rămas descoperit, puiul de om. Fiind micuț, aproape cât un miel, vulturul l-a atacat pe el cu monturile aripelor uriașe, cu ciocul și ghiarele ascuțite. Contra acestor arme copilul avea un băț cu care s'a apărat. Dacă ar fi fost un copil dela oraș, de aceeași vârstă, sufletelul lui ar fi fost demult alături de al lui Ganimed în slujba lui Jupiter... dar țăranașul a luptat și a învins. Plin de sânge și vânătaii, micul erou, intrând seara în sat, deabia se mai vedea de sub aripile vulturului ucis de el. Era rănit, dar învingător în lupta cu fiara înaripată.

Acest copil de țaran a dovedit, că și astăzi, ca și acum zeci de mii de ani, când omul lupta cu balaurii pomeniți acum numai în povești și geologie, omul a fost cel care a luptat mai bine și a învins animale mai bine înarmate și mai puternice decât el. Balaurii au dispărut, iar omul stăpânește pământul. În lupta de atâtea ori milenară, n'a învins ascuțimea coarnelor, a ghearelor sau a dinților, nici puterea mușchilor, ci curajul, dibăcia și îndemânarea cu care a fost mânăuită măciuca, arma străbună. Calitățile, cu care a luptat și a învins omul, le-a dobândit muncind, nu trândăvind.

Sunt mame bogate care nu cresc oameni cari să se miște, să lucreze și să lupte în viață, ci niște păpuși delicate, niște bibelouri gingașe, fragile, palide, slabe, foarte nervoase, pentrucă acești copii nu sunt deprinși de mici să lucreze ceva, ca mai târziu să poată rezista și lupta.

Cărțile de medicină și statisticele arată că victimele bolilor nervoase sunt mai mult bărbații, cu un procent cam 25% mai mare decât al femeilor. După acest rezultat s'ar părea că femeile au nervii mai rezistenți. Dimpotrivă, ele îi au mai gingași și sensibilitatea lor e mai mare. Dacă sufer mai puțin, e din cauză că în casă, în menajul de toate zilele, au multime de ocupațiuni manuale care le servesc ca un preventiv, tonic și curativ pentru orice afecțiune nervoasă. Bolnave de nervi sunt în genere femeile bogate și leneșe.

Orice lucru manual nu trebuie apreciat numai pentru valoarea lui materială, ci la copii, mai cu seamă, pentru efectul lui educativ, sanitar și moral. O fotografie apărută prin cotidienele noastre reprezintă un grup de bărbați cari se îndeletniceau cu diferite lucrări manuale cu care la noi se ocupă numai femeile. Impleteau, tricofau, croșetau și brodau diferite lucruri. Toți oamenii serioși dela noi, cari

au văzut acea fotografie, au spus : „Originalitate sau nebunie americană.“ Din contra, aceasta dovedea tocmai că sunt cumiști și se tem să nu înnebunească. Nebunul când începe să lucreze, începe să se cumiștească. Americanii, prin acest exercițiu de atenție și voință, își reeducau aceste facultăți oboseite de ocupațiunile lor zilnice. Fostul rege al Angliei fricotează pulovere și le dăruiește societăților de asistență publică. Nu face aceasta pentru profitul material, ci pentru sănătatea nervilor săi.

Mamele cumiști trebuie să deprindă pe copiii lor să se servească singuri. Bonele și servitoarele să ajute pe copii numai la lucrările pe care ei într'adevăr nu le pot face. Un desemn sau o lucrare oarecare, oricât de greșită ar fi, e totuși folositoare pentru educația copilului; pentru acest motiv trebuie mereu încurajat. Calitatea lucrului să nu ne preocupe la început, ci deprinderea copilului de a fi activ. Lucrul de mână feminin nu e folositor numai pentru fete, ci deopotrivă și pentru băieți. Bucătăria simplă, elementară, e necesară și băiatului, pentru că și el mănâncă. Străjerul, cercetașul, sau excursionistul vor trebui să se servească singuri. E mult mai prudent, mai practic și mai igienic ca mama băiatului să-l învețe cum să-și gătească singur mâncările care-i plac. Savarin, care e mai bine cunoscut ca mare bucătar decât ca magistrat superior, a spus că : E mai necesar pentru omenire să cunoască un fel de mâncare mai mult, decât un nou satelit de al lui Saturn. Un elev din clasele primare sau liceu, decât să stea pe stradă cu haimanalele să joace coci, e mult mai folositor pentru nervii, mintea și sănătatea lui, dacă mama l-ar fi de-prins să-și găsească de lucru în casă. Trebuința copilului de mișcare îl trimite în stradă și pe maidane.

Marele filosof englez, T. Carlyle a spus : „Orice muncă adevărată e sfântă“. Un copil își lustruiește singur ghețele. S'ar părea că în această acțiune prozaică, cotidiană, n'ar fi nimic sfânt ; totuși este. Faptul în sine, mișcarea și efortul, îi folosește pentru dezvoltarea mușchilor lui în creștere. Capătă îndemănare, se simte independent și satisfăcut că se poate servi singur ; încrederea în sine, care-i dă curaj, crește cu fiecare nouă experiență practică. Frecând cu peria să iasă lustrul, se deprinde cu răbdarea, iar ca să nu lase nimic nelustruit, se deprinde cu atenția, ordinea, conștiințiozitatea și curățenia. Are sentimentul datoriei și va căuta să și-o îndeplinească cât mai bine, ca să fie apreciat și laudat. Când își face singur ghețele, lustrul acesta, muncit de el, ține mai mult timp și prin aceasta se deprinde a respecta munca lui și pe a altora. Compară gheata lustruită cu cea nelustruită și nu se poate să nu vadă că una e frumoasă și alta urâtă și prin comparație capătă gust pentru frumos. Vede în mic că un lustru se capătă prin răbdare și muncă, iar dacă lustrul acesta trece degrabă, e pentru că nu lucrează pielea, ci crema, e lustru de imprimat... Cu bună credință sau mințind poate spune că și-a învățat lecțiile, fără să le fi învățat bine, dar nu poate spune că și-a văcsuit

ghetele fără să fi făcut aceasta, pentrucă și un copil știe că controlul faptului concret se face mai ușor, mai repede și de oricine, fără a fi specialist. Orice lucrare fizică, indiferent de calitatea ei, e o picătură de medicament tonic pentru nervii copilului actual. Din munca aceasta atât de neînsemnată a profitat întreaga lui ființă, corpul și sufletul copilului. Oamenii cari muncesc și manual sunt mai morali decât cei cari trândăvesc ; iată pentruce Carlyle cu drept cuvânt a spus că : „*In orice muncă adevărată e ceva dumnezeesc*“.

Mamele nu trebuie să învețe pe copii să scrie și să citească, înainte de a-i da la școală, căci prin aceasta renunță la datoria lor, pe care ar putea-o face foarte bine și se amestecă într'o specialitate pe care n'au învățat-o. Dacă s'a pus tocul greșit în mâna copilului, greșit îl mănuește toată viața. Decât să-l prepare greșit la unele obiecte și să stărue apoi pentru promovarea lui, mai bine să-l deprindă a fi supus, ordonat, curat, polificos și mai cu seamă *harnic și îndemnat*, căci în asemenea caz și-a făcut complet datoria de mamă înțeleaptă, l-a preparat foarte bine pentru toate obiectele. W. James a spus că : *singur lucrul manual face educația psihică tot atât cât fac toate obiectele teoretice la un loc.*

Activitatea fizică să nu înceteze niciodată în casă, în bucătărie, în grădină. Nu numai mama va da exemple de muncă și hărnicie, ci și tatăl, căci și el — mai cu seamă el — are nervi de reparat. Decât să ne facem reeducarea facultăților oboșite în sanatorii de boli nervoase sau chiar în ospicii, e mult mai bine și mai prudent să n'așteptăm aceasta și să ne-o facem din timp în casa și gospodăria noastră. D-l Dr. Tomescu și alții, când au vorbit despre tratamentul bolilor nervoase, au arătat că mai mulți predispuși scapă de boli nervoase, prin tratament preventiv, decât prin cel curativ, adică e mai ușor să te păzești de boală, decât să te vindeci de ea. Ca urmare, în fiecare menaj bogat sau sărac să se găsească instrumentele cele mai uzitate ; fierăstrăul, toporul, barda, ciocanul, cleștele de cue și sârmă, pila, surupelnița, bidineaua, pensonul etc.. Dacă copilul acasă mănuește cu oarecare plăcere și îndemănare două sau trei din aceste instrumente, e bine preparat să mănuiască și instrumentele dela școală, adică tocul, creionul, rigla, teul, raportorul, compasul, etc. Dacă va face acasă o lucrare practică, curată, exactă, conștiincioasă și cu îndemănare, tot așa va face și problema, harta, desemnul sau traducerea. Dacă venind dela școală aruncă ghiozdanul cu silă și dispreț, nu trebuie să mai căutăm în lăuntru lui, căci totul va fi făcut la fel.

Munca intelectuală e o deprindere mai recentă decât munca fizică ; ea n'are rădăcini adânci în inconștientul nostru ; pentru acest motiv organele muncii intelectuale se oboșesc mai repede : funcția mentală fiind cea mai nouă în scara evoluției biologice, este, în acelaș timp, și cea mai puțin rezistentă. Munca fizică, prin urmare, trebuie neapărat să fie la baza educației, să secondeze, să varieze și să sprijine mereu munca intelectuală.

Un elev, dacă a învățat la istorie, trebuie să învețe și la geografie, căci sunt cunoștințe diferite, pe când dacă și-a câștigat o îndemânare la un lucru manual oarecare, această îndemânare îi servește pentru orice activitate fizică, prezentă sau viitoare. Dacă va căpăta oarecare îndemânare la desemn, ca și scrisul, îi va folosi aceasta la toate obiectele de studiu, la științele naturale, anatomie, geometrie, geografie etc. Desemnul din liceu îi va servi pentru toate ocupațiile viitoare ca meseriaș, inginer, arhitect, chirurg sau inventator; dar ca să culegem fructe, trebuie să îngrijim din timp copăcelul.

Ce cuminte a fost Maranda lui Ștefan Ciubotarul din satul Humulești. Binecuvântat îi va fi numele ei peste veacuri, căci ea nu numai că l-a născut pe Ion Creangă — nasc și animalele — dar ea cu dragoste și răbdare de mamă bună și înțeleaptă, de copil l-a învățat pe „Ionică Torcălău“, să facă ceva cu mânușile lui. Peste această îndemânare el a putut mai târziu să clădească cunoștințe și să fie ce a fost și este pentru neamul românesc: mare povestitor. Maranda a fost înțeleaptă, pentrucă a fost nunciatoare harnică; ea poate servi ca model pentru multe mame bogate și cu preferințe de cultură. Ea nu citise pe Rousseau. Ionică a învățat-o să citească numai buche românească; dar fără să fi citit pe Rousseau, a urmat învățăturile marelui filosof. Ea, cu cel puțin jumătate de veac înaintea lui W. James, a pus minunat în aplicare principiile „Școalei active“ care arată că: *„Rădăcina tuturor cunoștințelor, stă în lucrul cu mâinile“*.

Totdeauna au fost în școală elevi invalizi: foarte miopi, cu un singur ochiu, cu o singură mână, dreapta sau stânga, etc. Toți elevii invalizi, fără excepție, arată multă bunăvoință de a lucra. E înduioșătoare dorința lor puternică de a se egala cu cei valizi. Niciodată acești elevi n'au avut nevoie de indulgențe. Comparate lucrările lor cu ale celor valizi, totdeauna au avut media. Foile de desemn și calligrafie le clasificăm și le notăm, fără să știm ale cui sunt. În anul acesta am avut un elev cu mâna dreaptă atrofiată, nu se putea servi de ea, a scris și a desemnat cu stânga. Nota i-am pus-o fără să citim semnătura și a fost nota zece, cea mai mare din clasa lui. Voința a făcut ca singură mâna lui stângă să fie mai îndemânată decât toate mâinile drepte ale colegilor lui. Niciodată n'am dat un punct mai mult invalizilor, ca să nu-i umilim. Ei nu sunt invalizi, pentrucă au voință și deci n'au nevoie de ajutor sau pomană. În liceu n'avem invalizi fizici; invalizii noștri mulți sunt invalizii mintali; ei pentrucă n'au voință sunt leneși, ei sunt povara și leștul sau umplutura claselor, ei fac desordinele și faptele cele mai urâte, ei cerșesc indulgențe și reexaminări, ei sunt miluiții profesorilor, în paguba lor, a familiei, a școlii și a neamului.

Omul cu voință poate săvârși fapte imposibile pentru alții. Voința poate face din slab puternic, din bolnav sănătos, din sărac bogat, din umil meseriaș un mare dictator sau conducător de popoare. Voința a făcut pe ciungi și încrucișați să picteze și să sculpteze, pe orbi să vadă, pe bălbâiți să vorbească, pe surzi să cânte.

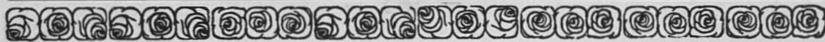
Culmea poeziei e atinsă de cele două mari poeme neîntrecute : Iliada și Odisea. Nimeni n'a văzut și n'a evocat mai bine cele descrise ca autorul lor, orbul Omer. Cel care a cântat și a compus cele mai frumoase cântece de vitejie n'a fost un atlet, nici măcar un lup-tător, ci bicsnicul și șchiopul poet Tirteu. Cel mai mare orator al lumii a fost bălbăitul Demosthene. Cel care a ridicat muzica la înălțimea ei de azi, geniul filosof al sunetelor armonice, a fost surdul L. van Beethoven. Ei sunt dovada că omul are nevoie de piedici și greutatea pe care să le învingă și cu cât piedica a fost mai mare și mai puternică — dacă a trecut-o — cu atât se înalță mai sus, ca glonțul reținut de țeava bine ghintuită.

Elen Keller, celebra infirmă, nu desemnează pentrucă e oarbă, nu cântă pentrucă e surdă, nu vorbește pentrucă e mută, nu desemnează pentrucă desemnul n'are relief ; în schimb sculptează, modelând ca o artistă și scrie să se citească și să i se poată tipări opere. Mâna ei înlocuiește toate simțurile pierdute, căci cu ajutorul ei ea vede, aude, vorbește și înțelege. Numai mâna ei a instruit-o, numai prin ea a comunicat cu lumea din afară, numai cu ajutorul mânei a putut să dovedească lumii de câtă putere de voință e capabil omul. Adevărata minune a secolului n'a fost Elen Keller, ci mâna ei. Această mână a făcut-o să-i fie dragă viața și să se simtă fericită cu toate infirmitățile ei, pentrucă a lucrat mereu cu ea. Niciun alt organ nu i-ar fi făcut atâtea servicii câte i-a făcut mâna ei minunată. Surzenia, mușenia și orbirea n'au distrus-o, nici măcar n'au descurajat-o, pentrucă i-a rămas mâna care, prin activitatea ei, aduce chiar nenorociilor mângâiere, mulțumire și deci fericire. Mâna care lucrează e hrană care întreține viața, e tonic care dă putere, e medicament care dă sănătate, nu numai trupului ci și sufletului. Mâna activă și îndemânatecă e adevăratul izvor de fericire omenească, e cheia paradisiului care e la îndemâna oricui, dar nu o găsește oricine. Voința, cea mai importantă funcțiune a sufletului omenesc, esența lui, e cultivată de mâna care lucrează ; iată pentruce „Mâna e dascălul creerului și, prin creer, al întregii făpturi omenești“¹⁾.

Gh. Carp

1) Gh. Carp : Desemnul ca mijloc de exprimare, op. cit.

LEGENDE DOBROGENE

I

Legenda ruinelor de la Gura Dobrogei.

În vremea Turcului, în fața peșterii numită azi Gura Dobrogei, se afla un sat mare și bogat. Locuitorii lui, despre cari unii spun că erau Găgăuși, iar alții Cerchezi, aveau grădini frumoase, prisăci de albine, dar mai ales vite multe. Casele erau zidite la rând în lungul unor ulițe așternute cu pietre late și mari, din care locuitorii din Târgșor, Casian și Gura Dobrogei au cărat mai târziu cât au vrut. Satul de care vorbim a dispărut din cauza Turcilor și iată cum :

Pe vremea aceea Turcii trimiteau prin comune slujbași de-ai lor ca să strângă birul ; dar, cum intrau în Gura Dobrogei, nu se mai știa de urma lor, pentru că Cerchezii sau Gărgăușii îi omorau și le luau banii adunați din alte părți. Atunci autoritățile au trimis în potrive lor o seamă de ostași, dar aceștia n'au mai avut ce trece prin sabie, deoarece locuitorii, prinzând de veste, au fugit în Rusia, părăsind casele și vitele în voia întâmplării. Banii jefuiți se zice că-i ascundeau lângă peștera dela Gura Dobrogei, unde se află o comoară. Ei făceau așa : puneau lirele turcești într'un sac ; apoi sacul, înfășurat ghemotoc, îl ungeau bine cu ceară topită de albine și-l îngropau la trei metri adâncime, într'un loc ce se află ceva mai spre amiazăzi de cișmeaua dela gura peșterei. Asta nu e basm ! Dovadă stă ciobanul D-lui Vlădeanu din Târgșor, care a găsit în albia pârâiașului ce iese din cișmea o mulțime de bani de aur, pe care i-a cules unul câte unul, căci erau risipiți, după cum îi împărășiasse șuvoiul apei, care, după o ploaie mare, surpase un mal. Ciobanul spune că banii erau unsuroși. Mai sunt și alți oameni cari au cules lire de acolo. Și s'au adunat în total vreo 70 de bucăți, pe care ciobanul le-a dat stăpânului său, iar acesta le-a arătat d-lui I. Roman din Cavargic, un bătrân de 77 ani, de la care am cules aceste știri.

II

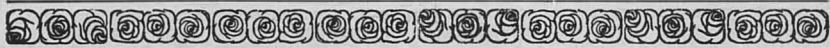
Amintiri din satul Vadul (Caraharman).

În vremuri vechi, pe locul satului Vadul se afla o cetate negustorească, unde se strângeau mulți Turci și Greci, cari ziua încărcau cereale și vite multe, iar spre seară se adunau să-și împartă de ale gurii și mai ales măslina. În apropiere de acest sat, spre miazăzi, lângă capul Midia, era o biserică spre care ducea o șosea pietruită, ale cărei urme se mai văd și azi. Locul unde a fost biserica se numește și azi „*Chilisegic*“. La NE. satului Vadul se ridică un deal cu numele „*Ġhiaurchioi*“ (= satul creștinilor). Când au venit bătrânii noștri pe aici, au găsit acolo un sat de creștini. Ei se numeau „*Cap-somani*“ și vorbeau un fel de grecească.

Caraharmanul s'a zidit pe ruinele unei cetăți foarte vechi. În vremea Turcului aci se afla una din cele mai mari târle ale lui *Asan-Pașa*, care locuia la Babadag. Tot aci își zidise *Asan-Pașa* și vestitele lui grajduri, în care-și adăpostea iarna herghelia de cai ce păștea toată vara câmpiile ce se întind dela balta Caraharmanului până dincolo de Idris-Cuius, la Dunăre. Odată *Pașa* aduse șase cai arăbești pentru tamazlâcul lui. Ultimul mânz s'a prăpădit în timpul războiului dela 1877. Cu toate că pe atunci în Dobrogea pășteau multe vite, însă și bucatele se făceau din belșug. Geamia noastră din sat a fost zidită de un negustor bogat, *Iazâgi Amet*, care a venit tocmai din Asia Mare (nu mică), anume ca să încarce cereale. Este la geamia o piatră scrisă turcește, unde poți citi asta, sfârși povestea sa moș *Abil*, un bătrân de 78 ani, care oftează și acum după vremile vechi, când armăsarii lui *Asan Pașa* stârniau admirația negustorilor din Asia, veniți după cereale prin meleagurile și porturile Dobrogene.

Titus Cergău

PLÂNGE MASA

Te-ai lovit de masă,
Puiul mamei, puiu ?
N'o mai bate. Iasă,
Vinovată nu-i.

* * *

la să văd eu, oare
Unde te-ai lovit ?
Încă te mai doare ?
Trece negreșit !

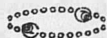
* * *

Când cuminte-i puiul,
Masa nu e rea ;
Ți-a făcut cucuiul
Fără ca să vrea.

* * *

N'o mai bate, Iasă,
Vinovată nu-i ;
Piânge biata masă,
Puiul mamei, puiu.

Dumitrescu Frasin

CHRISTOS N'A INVIAT

*In staulul sărac, doar niște paie
Au fost pe lum'e n'țaiul așternut
Acelui ce venea ca o văpae
Să curețe păcatul din trecut.*

* * *

*S'a infrățit cu cei umili din gloată
Să secere în lanul nesfârșit,
Să'ndrepte'n omenire legea toată
Și să ridice omul umilit.*

* * *

*Cu biciul a gonit pe'nchinătorii
Acelui zeu de aur și argint,
Să nu robească vecinic muritorii
Cu străluciri ce sufletul îl mint,*

* * *

*Venea la El pe câmp și în cetate
S'asculte la cerescul lui cuvânt
Norodul însetat după dreptate,
Visând o nouă viață pe pământ.*

* * *

*Din Marea=Moartă'n Cana=Galileii.
Cei mici și slabi urmau pe Cel=Vestit;
Dar cărturarii și cu fariseii
Le-au smuls nădejdea și l-au răstignit.*

* * *

*Un înger a dat piatra la o parte,
Iar când pământul s'a cutremurat,
A încălcat cu moartea peste moarte
Și din mormânt Christos a înviat.*

* * *

*In urmă, s'a uălțat la cer cu slavă
Să vină iar în vremile de-apoi;
Dar omenirea tristă și bolnavă
Se sbate în dureri și în nevoi.*

* * *

*A înviat Christos? E o minciună
Ce-o repetăm în fiecare an;
Stau veacuri mărturie să ne spună
Că suntem robii orbi ai lui Satan.*

* * *

*Inlănțuiți de patimile noastre,
Am sfărâmat întregul ideal
Strălucitor în sferile albastre, —
Lumini de far pe'n tîns pustiu de val.*

* * *

*Se sfășie popoare pe popoare
Și cel umil e vecinic asuprit;
Nădejdea sfântă și mântuitoare
Nu mai e fala celui rătăcit.*

* * *

*Pe inimi se așterne ca o șgură
Mânia oarbă ce sfărâmă'n drum
Cu urlate sălbatice de ură
Credința care se preface'n scrum.*

* * *

*Din nou ne închinăm acum la zeii
Cu chip păgân din aur și argint
Și'n lume răspândesc mereu ateii
Doar rătăcirii ce sufletul îl mint.*

* * *

*Puternicii trufași înfruntă cerul
Și rîd de judecata de apoi
Când au cu ei și aurul și fierul,
Stăpâni pe tot în pace și'n războiu.*

* * *

*Iar asupriții, ca o răzbunare,
Ucid întâiu pe Dumnezeu cel sfânt
Călcînd peste biserici și altare
S'aducă iadul roșu pe pămînt:*

* * *

*Satan și'ntinde iarăși stăpînirea
Pe sufletele tuturor mereu
Și ferecă într'una omenirea
Cu lanțu=i de robie-atât de greu.*

* * *

*Iar slujitorii vechilor biserici,
Uitînd de harul și menirea lor,
Sunt azi mireni mai mult decît sunt clerici
Și turma a rămas fără păstor.*

* * *

*O, Doamne, unde-ți sunt învățăceii,
Apostolii cu sufletul senin,
Să'nfrunte cărturarii, fariseii,
Imprăștiind cuvîntul tău divin ?*

* * *

*Învățătura=i propovăduiți
La neamurile tale'n lung și'n lat ?
Scriptura sfîntă este împlinită
Și omenirea oare s'a schimbat ?*

* * *

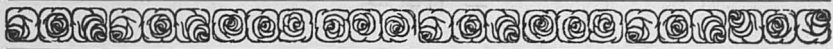
*Când cei însetoși după dreptate
Vor ridica din humă fruntea sus
Și pretutindeni suflete curate
Vor preamări deapururi pe Isus.*

* * *

*Când între oameni bună învoire
Și pace'n tot va fi neîncetat,
Vom spune-atunci că peste'ntr-oaga fire
Intr'adevăr, Christos a înviat !*

Dumitrescu Frasin

TROFEUL DELA ADAMCLISI

STADIUL ACTUAL AL PROBLEMEI

Pe drumul cel mare dintre Constanța și Silistra, acolo unde singurătatea stepei din Sudul Dobrogei începe să facă loc celor dintâi pâlcuri de păduri, se află localitatea Adamclisi, vestită pentru bogăția resturilor ei romane. Din aceste resturi, cel mai impunător și mai important este Monumentul triumfal, acea măgură colosală de piatră și ciment care, situată pe podiș, nu departe de intrarea în sat, lângă șoseaua Constanței și a Silistrei, domină șesul până în zări, cu masivitatea formei sale și cu patina gălbuie luminoasă a zidăriei sale învechite. Deși numai o ruină, liniile sale, rezistente la dintele vremii, se ridică drepte, hotărâte, neturburate nici chiar de jocul fantastic al apei morșilor care, în zilele călduroase de vară, desfată de departe privirile călătorului.

Cu atât mai măreț era monumentul în antichitate, când peste nucleul de piatrărie informă și mortar, pe care îl admirăm azi, se închiega un vestmânt de blocuri uriașe de calcar, tăiate cu grijă și cu meșteșug, multe din ele împodobite cu chenare înflorite ori cu reliefe reprezentând scene din luptele Romanilor cu Barbarii. În vârful se înălța Trofeul, un monolit enorm, sculptat în forma unui trunchiu gros de copac îmbrăcat cu arme barbare. Cu vremea, toate aceste bucăți lucrurate s'au desprins de la locul lor, fie sguduite de cutremure, fie mai ales doborâte de ura fețuritelor popoare barbare, care au încălcat pământul Dobrogei după căderea împărăției romane. Prăbușite la picioarele Monumentului, acoperite de țărână și de ierburi, neputând fi transportate ușor de către distrugători, cea mai mare parte din ele s'au putut păstra până în vremea noastră, când au fost scoase la iveală prin săpăturile archeologice. La locul lor n'au rămas, din placajul exterior de altădată, decât cele șapte rânduri de trepte dela bază suficiente pentru a contribui încă, în chip hotărâtor, la monumentalitatea ruinei.

Acum cinci secole, când au venit Turcii în Dobrogea, trofeul monolit poate încă se mai găsia în vârful construcției. Fapt este că acesui trofeu își datorește localitatea Adamclisi numele. În adevăr, pe turcește „adam clisi“ înseamnă „biserica omului“. Pentru fiii stelelor turcestane, o construcție atât de măreață nu putea fi decât o biserică de ghiauri, o *ecclesia*, precum văzuseră atâtea în trecerea lor peste ruinele imperiului byzantin răpus de ei. Iar trunchiul împodobit cu platoșă, cu coif și cu scuturi devenise o creație extraordinară, unică, „omul“, „uriașul“, în fața căruia orice gând incremenia de uimire.

Monumentul dela Adamclisi n'a cruțat de fiorul admirației și al curiozității pe nimeni din cei ce l-au zărit. Încă dela începutul veacului trecut, când primii călători intelectuali din Apus au prilejul să reacă prin aceste meleaguri singuratic și necunoscute, vedem, de pildă, pe căpitanul prusian von Moltke, mareșalul celebru de mai târziu, notând în drumul său spre Constantinopol apariția enigmatică a acestei masse de zidărie, pe care o consideră drept mormântul unui general roman. În urma lui, alți călători, ca inginerul francez Michel, ori geologul austriac Peters, exprimă aceeași părere. Naturalistul Wutzer din Bonn se gândia la expediția lui Darius, marele rege al Perșilor, care, trecând pe aci împotriva Scythilor, ar fi pus să se ridice această construcție. Numismatul român Mihail Suțu a fost cel dintâiu cercetător care a publicat câteva din pietrele sculptate ale monumentului. Pentru el originea clădirii ar fi fost în legătură cu stăpânirea regilor thraci asupra Dobrogei¹⁾.

Toate aceste presupuneri, atât de divergente, nu au altă valoare decât de a învedera cât de enigmatic apărea monumentul dela Adamclisi, cât de puțin se potrivea cu ceace se știa pe atunci despre antichitatea Dobrogei. Cercetările științifice lipsiau cu desăvârșire.

Aceste cercetări au fost începute abia după întinderea stăpânirii românești în dreapta Dunărei. Oricare ar fi criticile de detaliu pe care le comportă, ele fac cinste autorului lor, harnicul archeolog și istoric de pe atunci Grigore Tocilescu, precum și culturii poporului nostru în general. Prin proporțiile operei de explorare, timp de peste zece ani, precum și prin rezultatele importante la care a dus această străduință, Tocilescu și-a legat în chip trainic numele de mărețul edi-

1) Cf. Gr. Tocilescu, — O. Benndorf-G. Niemann, *Monumentul dela Adamclisi*: Viena 1895, p. 8 și urm., publicată în două ediții, germană și română. Cf. și Gr. Tocilescu, *Fouilles et recherches archéologiques en Roumanie*, Bucarest 1900, pp. 5 și urm., 81 și urm.

ficiu. Lui i se datorese de asemeni esențialele date, fie documentare, fie interpretative, pe care se sprijină până azi întreaga discuție asupra problemelor științifice puse de acest vestigiu al antichității. Astfel, Tocilescu este cel dintâiu cercetător care a văzut în Monumentul dela Adamclisi un Trofeu pentru comemorarea unei victorii, iar nu un mormânt cum crezuseră toți până atunci. Azi nimeni nu mai pune la îndoială această interpretare. De asemeni el a limitat definitiv datarea monumentului la epoca romană. După el nimeni nu s'a mai gândit să reia coniecturile hazardate de altă dată, care urcau în chip fantasist până la regii odrysi sau până la Darius al Perșilor.

La începutul săpăturilor sale, Tocilescu, judecând după arta sculpturilor, care prezentau un izbitor caracter byzantinizant, referitor la o epocă de decadență a plasticei romane, credea că e vorba de un monument triumfal din secolul IV după Christos, al cărui autor n'ar fi putut să fie decât împăratul Valens¹⁾. Acesta, în adevăr, obținuse în Dobrogea, în anii 367—369, după un lung războiu, o mare victorie împotriva Goșilor.

Dar iată că prin propriile sale săpături Tocilescu scoate la iveală, rând pe rând, fragmentele unei inscripții din care se putea reconstitui clar titulatura împăratului Traian și se putea preciza chiar data de 109 după Christos, adică numai vreo trei ani după cucerirea Daciei :

M A r t i V L T O R I
 I M P (e r a t o r) C a e s A R D I V I
 N E R V A e f (i l i u s) N e R V A
 T r a I A N V S A u g (u s t u s) G e r m (a n i c u s)
 D a c I c V S P o n t (i f e x) M A x (i m u s)
 t r i b (u n i c i a) p o t e s T (a t e X I I I
 i m p (e r a t o r) v i . c o (n) (s u) V . P (a t e r) P (a t r i a e)
 I T V
 V
 E
)²⁾

A fost o revelație senzațională. Acest falnic Trofeu înceta de a mai reprezenta o enigmă. El era opera marelui învingător al lui De-

¹⁾ Tocilescu=Benndorf=Niemann, *op. cit.*, p. 19.

²⁾ *Ibidem*, pg. 19 și urm. și 124 și urm.

cebal. Barbarii reprezentați pe sculpturile figurate erau Dacii biruiți și aliații lor. Prin monumentul dela Adamclisi, Traian ținuse să imortalizeze epica sa victorie și statornicirea romanismului în patria străveche a Dacilor. Monumentul reprezenta astfel un prețios atestat de naștere al poporului român.

Vâlva produsă în opinia noastră publică de atunci de această descoperire a fost, firește, considerabilă. Marele bărbat de Stat Mihail Kogălniceanu luă inițiativa unei legi pentru reconstruirea monumentului pe o piață din capitala României. În acest scop fură aduse la București blocurile sculptate ale edificiului: aproape 50 de metope și 25 creneluri, pe lângă trofeul monolit. Fondurile fură votate, dar proiectul n'a fost pus în aplicare, fiindcă nu se putea cunoaște încă forma monumentului. La o idee aproape exactă despre această formă s'a ajuns abia mai târziu, în urma studiilor arhitectului vienez Niemann¹⁾. Dar, între timp, toilul entuziasmului trecuse. Cu toate repetatele propuneri ale lui Tocilescu și ale ilustrului său succesori la Direcția Muzeului Național de Antichități, Vasile Pârvan, de a se construi măcar o clădire, în care reliefele să fie puse la adăpost de intemperii, ele și astăzi se găsesc expuse în aer liber în jurul Muzeului Militar din Parcul Carol I din București²⁾. Și sfârșitul acestei situații, care nu ne e spre laudă, nu se poate încă prevedea.

Mult mai durabil a fostul interesul produs de Monument în lumea științifică, în țară și străinătate. Trofeul dela Adamclisi e doar una din cele mai de seamă mărturii ale arhitecturii romane și cea mai interesantă prin caracterele sale deosebite și prin problemele arheologice și istorice pe care le implică.

Interpretările lui Tocilescu privitoare la Monument, susținute și

¹⁾ *Ibidem*, pp. 21 și urm., 33 și urm., 62 și urm. Cf. R. Vulpe. *Activitatea arheologică în Dobrogea, în 1878—1928: Dobrogea: Cincizeci de ani de viață românească* (= *Analele Dobrogei*, IX, București 1928, p. 122 și urm. — E doar o legendă svonul care de atâția ani circulă insistent, dar necontrolat, că unele din metopele și crenelurile Monumentului s'ar fi pierdut în Dunăre cu prilejul transportului lor dela Adamclisi la București. Sunt fantezii care se complac în a inventa o analogie danubiană a celebrei nenorociri întâmplare pe Tigru, la 21 Maiu 1855, când Beduinii scufundară trei imbarcațiuni încărcate cu prețioase sculpturi assiriene rezulta din explorările lui Victor Place (consulul Franței la Iași pe vremea Unirii Principatelor).

²⁾ Printre cele mai recente propuneri cu privire la soarta care trebuie să se hotărască acestor sculpturi cf. S. Ferri, *Per il „Traianeum“ di București*, în *Bulletino del Museo dell'Impero Romano*, LIX (1931), Roma 1932, tradus și comentat în *Analele Dobrogei*, XIII—XIV (1932—33).

de autoritatea colaboratorului său, vestitul archeolog austriac O. Benndorf¹⁾, s'au bucurat la început de o aprobare generală. Nimeni nu se îndoia că monumentul fusese clădit cu totul și cu totul de Traian. Noi probe veniau să confirme această încheiere. Astfel frumoasa cetate romană de lângă Adamclisi, situată pe valea dinspre Urлуia, nu departe de Monument, fusese socotită de Tocilescu drept un oraș al lui Traian, clădit odată cu Trofeul. Și el chiar stabilise hipotetic acestei cetăți numele de *Tropaeum Traiani*, când săpăturile întreprinse scoaseră la iveală inscripții care conțineau tocmai acest nume²⁾. Pe de altă parte, fură descoperite, în imediata apropiere a Trofeului, alte două monumente de dimensiuni mai reduse și rău păstrate. Unul, de formă circulară, era poate mormântul vreunui ofițer roman de seamă; celălalt, de formă patrulateră, reprezenta un mausoleu în cinstea a numeroși soldați romani morți pentru patrie (*qui mortem pro republica occubuerunt*)³⁾. Din inscripția care spune acest lucru nu s'au găsit decât vreo câteva fragmente lipsite, din nefericire, de precizii asupra datei și asupra luptei în care au căzut acei soldați, dar examenul lor epigrafic permite să se concludă că e vorba de vremea lui Traian. E clar că pe acel loc a fost o mare și sângeroasă bătălie în care au învins Romanii și că Trofeul a fost ridicat pentru comemorarea acestei victorii.

Nu lipsiau nici dovezi din alte izvoare că Traian avusese de luptat în dreapta Dunărei în cursul războaielor cu Decebal. Astfel, mai mulți autori antici vorbesc de biruințe ale lui Traian obținute concomitent împotriva Dacilor și Sarmaților, ultimii fiind un popor de prin Basarabia și Ucraina de azi, care obișnuia să năvălească în Dobrogea⁴⁾. Unii din acei autori precizează chiar că cetatea *Nicopolis ad Istrum*, de lângă Balcani, își datoria numele unei asemenea biruințe a marelui împărat. Apoi, diversiuni ale lui Traian în dreapta Dunărei au putut fi distinse printre evenimentele reprezentate pe Columna dela

¹⁾ Tocilescu=Benndorf=Niemann, *op. cit.*, p. 62 și urm.; O. Benndorf, Adamklissi, în *Archäol.-epigr. Mitteil.*, XIX (1897), Heft 2; id., *Adamklissi noch einmal*, în *Jahreshefte d. k. k. österr. archäol. Instituts*, I (1898), p. 122 și urm.; id., *Neues über Adamklissi*, în *Jahreshefte*, VI (1903), p. 251 și urm. Cf. Teohari Antonescu, *Le Trophée d'Adamclissi: étude archéologique*, Jassy 1905, p. 6 și urm.

²⁾ Tocilescu=Benndorf=Niemann, *op. cit.*, p. 27 și urm.; Tocilescu, *Fouilles et rech.*, p. 25 și urm.

³⁾ Tocilescu, *Fouilles et rech.*, p. 63 și urm.

⁴⁾ Tocilescu=Benndorf=Niemann, *op. cit.*, p. 147; V. Pârvan, *Getica*, p. 119 și urm.

Roma¹). În sfârșit, există monete bătute de cetatea *Tomis* din Dobrogea (Constanța de azi), în cinstea lui Traian pentru biruința lui contra Dacilor, având în efigie simulacrul Trofeului dela Adamclisi²).

Cu toată excelenta forță doveditoare a acestor fapte, stăruie totuși în argumentarea lui Tocilescu un punct turbure: e vorba de arta decadență a sculpturilor de pe monument, care nu se potrivește de loc cu înfloritoarea plastică din vremea lui Traian. Zadarnic și-a părăsit Tocilescu ipoteza dela început referitoare la secolul IV și la Valens, zadarnic a susținut și el și Benndorf că o artă stângace poate exista oricând alături de o artă perfectă, mai ales când e vorba de o lucrare provincială, făcută cu artiști improvizați³). Artă reliefulor dela Adamclisi nu rămâne mai puțin un călcâiu al lui Achille în teoria lui Tocilescu și a lui Benndorf atât de convingător sprijinită altminteri pe dovezile istorice și epigrafice.

Eră aci tot ce trebuia pentru ca originea traianee a Monumentului, acceptată în primul moment de toată lumea, să devină curând obiectul unei nesfârșite discuții. Cel care a început lupta a fost Furtwängler. Răstălmăcind argumentul lui Tocilescu și Benndorf, că o artă cu caractere primitive poate exista oricând și în orice civilizație, Furtwängler a mers până la a nega orice legătură a lui Traian cu originea Trofeului. După el, acest monument ar fi fost ridicat pe vremea împăratului August în amintirea victoriei lui Licinius Crassus contra Bastarnilor și Geților, în urma căreia Romanii cuceriseră Dobrogea la anul 29 înainte de Christos⁴). Teoria era, pe cât de îndrăzneală, pe atât de șubredă, fiindcă încălcă în chip arbitrar o sumedenie de mărturii categorice, lăsându-le neexplicate. Iar inscripția lui Traian, pe care n'o putea contesta în niciun fel, o explică printr'un abuz. Marele împărat, de al cărui nume se leagă amintirea celei mai frumoase activități constructive în imperiul roman, și-ar fi pus numele pe un monument la care n'ar fi contribuit decât cel mult prin vre-

¹) Cichorius, *Die Reliefs der Trajanssäule*, II, pl. XXV—XXXII, cadrele 31—41; cf. R. Paribeni, *Optimus princeps: saggio sulla storia e sui tempi dell'imperatore Traiano*, Messina 1926, I, p. 253 și urm.

²) Cf. Tocilescu-Benndorf-Niemann, *op. cit.*, p. 148 și urm.; Tocilescu, *Fouilles et rech.*, p. 21 și urm.

³) Tocilescu-Benndorf-Niemann, *op. cit.*, p. 164 și urm.; Tocilescu, *Fouilles et rech.*, p. 53 și urm.

⁴) A. Furtwängler, *Intermezzi: Kunstgeschichtliche Studien*, Leipzig-Berlin 1896, p. 49 și urm.; id., *Das Tropaion von Adamklissi*, München 1903, in *Abhandl. d. k. bayer. Akad. d. Wiss. I. Cl.*, XXII. Bd., III. Abt., p. 455—511. Cf. T. Antonescu, *op. cit.*, p. 23 și urm.

reparație fără importanță! Argumentul era forțat până la absurd. Eră firesc ca părerea lui Furtwängler să cadă. De fapt, în afară de unele observații secundare și indiferente pentru teoria traianee a lui Tocilescu — de pildă existența unui tip de populație germanică pe reliefele Monumentului (după Furtwängler *Bastarni*) și nepotrivirea inscripției lui Traian cu soclul trofeului reconstituit de Niemann —, această părere n'a întrunit adeziuni importante¹⁾. O construcție măreață ca cea dela Adamclisi nu putea fi ridicată la anul 29 înainte de Christos, în urma unei campanii scurte, în mijlocul unei țări abia supuse, care nici patruzeci de ani mai târziu, pe vremea lui Ovidiu, nu eră sigură pentru stăpânirea romană.

Prin zădărnicia contestației lui Furtwängler părerea despre originea traianee a Trofeului dela Adamclisi își făcuse proba solidității. Rămânea doar problema relievelor, în cercetarea căreia se impunea ca metodă separarea de problema în sine a întregului monument. Dar, liberat de orice sugestie din afară, privind reliefele numai prin elementele pe care ele înșile le oferiau, cercetătorul nu putea să le atribue domniei lui Traian și cu atât mai puțin unei epoci mai vechi, precum făcuse Furtwängler. Și nici stângăcia execuției acestor sculpturi nu era de un caracter atât de general încât să permită orice datare, precum susținuseră în cele din urmă Tocilescu și Benndorf. Dimpotrivă, era vorba de indiciile unei anumite faze din decadența artei romane. Și această fază nu putea fi decât tot secolul IV după Christos, întrevăzut, mai înaintea tuturor, chiar de Tocilescu, pe vremea când încă nu-l influențase inscripția lui Traian. Odată formulată această încheiere, trebuia să se ajungă la explicarea prezenței unor sculpturi atât de tardive pe un monument care era, incontestabil, al lui Traian.

E ceace a făcut Cichorius care, admitând părerea lui Tocilescu și Benndorf despre construcția Trofeului în vremea lui Traian, a arătat că reliefele nu au fost sculptate în vremea acestui împărat, ci reprezintă o operă de reparație și de întregire a Monumentului săvârșită mai târziu, în secolul IV, sub Constantin cel Mare²⁾. Precum pe vremea lui Constantin se refăcuse orașul *Tropaeum Traiani*, lucru care se

¹⁾ P. Couissin, în *Revue archéol.*, 1924, I, p. 29 și urm., crede a fi găsit elemente de sprijin teoriei lui Furtwängler în studiul armelor figurate pe Monument, date de el exagerat în sec. I în. Chr.; cf. și Ch. Picard, *La sculpture antique de Phidias à l'ère byzantine*, Paris 1926, p. 394.

²⁾ C. Cichorius, *Die Reliefs des Denkmals von Adamklissi*, în *Philologische*

știe sigur, mulțumită inscripției inaugurale găsite de Tocilescu¹⁾ —, era firesc să se fi procedat tot astfel cu gloriosul Trofeu din vecinătate, care n'a avut de suferit mai puțin decât cetatea în urma deselor puștii barbare din cursul secolului III. Teoria lui Cichorius, care izbutea astfel să împace în chip ingenios originea traianee a Monumentului cu caracterul târziu al relievelor, s'a bucurat de un deosebit succes.

Dar dacă mulți archeologi au primit această teorie²⁾, nu mai puțin au fost cei cari au rămas, cu toate diferențele de amănunt dintre ei, pe linia părerii lui Tocilescu și Benndorf, anume că Monumentul este cu totul și cu totul al lui Traian³⁾. Vasile Pârvan, fără să se fi ocupat nicăeri în chip special cu Trofeul dela Adamclisi, socoate sculpturile monumentului drept documente pentru studierea populațiilor din Răsăritul Daciei în vremea lui Traian, distingând printre figurile de pe metope și creneluri trei tipuri de Barbari: *Bastarnii* emigranți, goi până la brâu, cu conciu pe tâmplă, luptând cu un iatagan curbat de tip dacic, dar mare, mânuit cu ambele mâini; apoi *Dacii*, comați și pileați, cu femei și copii, înfățișând chipuri energice și grave, de sigur conducătorii coaliției barbare; în sfârșit *Sarmații* sau *Geto-Sarmații* din Moldova și Basarabia, având în aspectul lor atât trăsături dacice cât și evidente costume sarmatice. După învățatul român, monumentul dela Adamclisi nu comemora numai o vicorie locală, ci și supunerea tuturor regiunilor geto-bastarno-sarmate din Răsăritul Daciei după căderea lui Decebal⁴⁾. De asemeni, dintre cer-

Beiträge Curt Wachsmuth, Leipzig 1897; id., *Die römische Denkmäler in der Dobrudscha: ein Erklärungsversuch*, Berlin, 1904 p. 8 urm.: cf. T. Antonescu, *op. cit.* p. 37 și urm. O părere similară asupra sculpturilor dela Adamclisi emisese în aceeași vreme Riegl, în *Mitteil. d. österr. Museums f. Kunst u. Industrie*, 1896: cf. R. Paribeni, *op. cit.*, p. 327. — Cichorius și-a complicat teoria și cu o explicație a dedicației traianee către *Mars Ultor*, „Răsbunătorul”, afirmând că la Adamclisi nu ar fi avut loc o victorie a lui Traian, ci dezastrul lui Cornelius Fuscus, mausoleul aparținând soldaților acestuia. Trofeul însuși ar fi fost ridicat de Traian ca dovadă că rușinea înfrângerii romane fusese ștearsă prin biruințele lui. Această explicație secundară a lui Cichorius e inutilă, fiindcă o dedicație către *Mars Ultor* se potrivește cu orice fel de victorie împotriva unor dușmani cari au încălcat solul imperiului, fără să fie nevoie de o justificare mai deosebită. Și apoi nu era deloc normal ca Romanii să comoreze o înfrângere umilitoare prin atâtea excepționale construcții.

¹⁾ Tocilescu=Benndorf=Niemann, *op. cit.*, p. 128 și urm.; Tocilescu, *Fouilles et rech.*, p. 56 și urm.; V. Pârvan, *Cetatea Tropaeum: considerații istorice*, București 1912 (extras din *Buletinul Comis. Monum. ist.*, 1911), p. 58 și urm.

²⁾ Cf. A. v. Domaszewski, *Bewaffnung*, în Pauly-Wissowa, *Realencycl.*, III col. 378. Printre archeologii români, d-l Gr. Florescu s'a exprimat în acelaș sens, în *Dacia*, III—IV (1927—1932), p. 514.

³⁾ Cf. T. Antonescu, *op. cit.*, p. 2 și urm.; R. Paribeni, *op. cit.*, I, p. 327.

⁴⁾ V. Pârvan, *Getica*, p. 122 și urm.

cețătorii autorizați din ultima vreme, R. Paribeni, reținând monumentul de epocă exclusiv traianee, vede în el o comemorare a întregii campanii moesice a lui Traian din anul 102 ¹⁾.

Pe aceste poziții s'a oprit controversa. De o parte cei cari nu văd în Trofeul dela Adamclisi decât o operă a lui Traian ; de alta cei cari admit și o restaurare în secolul IV. Punct câștigat definitiv e că Traian nu lipsește nici din explicațiile unora, nici din ale celorlalți. După Furtwängler nimeni n'a mai căutat să excludă din discuție pe cuceritorul Daciei.

Au trecut ani și disputa nu s'a mai reaprins. Se părea că toate argumentele fuseseră sfârșite și că nimeni nu mai putea încerca vreun nou asalt în fața enigmei tropeene.

Dar știința nu desarmează niciodată. Acum câțiva ani, în urma unei călătorii de informație prin Dobrogea, arheologul italian Silvio Ferri și-a formulat o serie de acute observații critice asupra monumentului. Analizând unele detalii de construcție ale ruinei dela Adamclisi și particularitățile figurilor de pe reliefele păstrate la București, d-sa a ajuns la părerea că întreg monumentul reprezintă o construcție din secolul IV, niciun element neputând fi datat mai înainte. Fragmentele de inscripție dela Traian găsite de Tocilescu, precum și numele cețării *Tropaeum Traiani*, se referă la un alt Trofeu, mai vechiu, distrus între timp de Barbari. Că distrugerea aceasta se întâmplase în antichitate, se vede din faptul că unele din fragmentele inscripției n'au fost găsite pe Monument, ci printre dărâmăturile cețării. În esență, cu dovezi noi, mai amănunțite, avem aci reluarea punctului de vedere de altă dată al lui Cichorius. Dar, spre deosebire de învățatul german, d-l Ferri nu crede că poate fi vorba de Constantin cel Mare și nici că reliefele Monumentului ar reprezenta luptele lui Traian cu Dacii, ci, întocmai precum afirmase Tocilescu odinioară, d-sa arată ca autor al edificiului triumfal, așa cum s'a păstrat, pe Valens, învingătorul Goșilor, care ar fi clădit un monument pentru comemorarea propriei lui victorii, cu material luat din ruinele Trofeului lui Traian și pe acelaș loc ²⁾. Firește, aceste concluziuni referitoare la Valens sunt foarte

¹⁾ R. Paribeni, *op. cit.*, p. 328 și urm. Nu e deloc probabil ca această campanie să fi avut loc în 105, la începutul celui de al doilea războiu dacic, în urma unui lung ocol prin Corint și Bizanț, cum au susținut Tocilescu și Benndorf ; cf. Paribeni, *ibidem*, pp. 253 și urm., 284 și urm.

²⁾ S. Ferri, *Nuovi documenti relativi al Trofeo di Traiano nella Mesia Inferiore*, în *Annali della R. Scuola Normale Superiore di Pisa*, II (1933), p. 369 și urm. Cf. *Revista istorică română*, III, (1933), p. 393 și urm. și *Annalele Dobrogei*, XV (1934), p. 206.

discutabile și nici autorul lor nu le prezintă decât ca niște sugestii pentru viitoare cercetări mai ample. Dar prin ele problema Monumentului dela Adamclisi a fost scoasă iarăși la lumină.

La o concluzie în sensul observațiilor d-lui Ferri, dar cu totul pe altă cale, a ajuns de curând și d-l Nicolae Iorga. Într'o comunicare ținută la Academia Română ¹⁾ d=sa a comentat un izvor literar, care până acum fusese cu totul ignorat de cercetătorii Monumentului. E vorba de un pasagiu dintr'o orașiune a retorului Themistius, în care împăratul Valens e lăudat pentru diferite construcții mari și grele făcute de soldații săi, pomenindu-se și cuvântul „trofeu“ ²⁾. Dar, cum se pare că acest termen nu are aci decât o simplă valoare retorică, simbolizând de fapt o construcție de alt caracter și cum nu se precizează numele localității, iar restul amănunțelor date se potrivesc cu multe alte locuri din Dobrogea, chiar mai bine decât cu Adamclisi, care nu prea este pe „o limbă de pământ între bălți“, mărturia lui Themistius, oricât de vrednică de tot interesul, n'ar putea fi decisivă în fixarea datei Monumentului dela *Tropaeum Traiani*.

Cuvântul ultim trebuie așteptat tot dela cercetările arheologice, care n'au fost cu totul sfârșite, căci Tocilescu a curățat terenul dela baza Monumentului, scoțând de acolo pietrele cu sculpturi, căzute și îngropate în decursul veacurilor, dar săpături încă se mai pot face, cu destule perspective, pe o întindere mai mare împrejur. De asemeni se impune o cercetare a interiorului colosului de beton, cu toată grija și cu mijloace adecuate, pentru ca legifima curiozitate științifică să nu pricinuiască încă o stricăciune edificiului. De asemeni, săpăturile în ruinele cetății *Tropaeum* pot da, ca și până acum, rezultate dintre cele mai importante pentru data Monumentului, care e atât de legat de soarta acelei localități. Săpăturile acestea de altfel au și fost reluate în ultimii ani de către d-l Paul Nicorescu, Profesor la Universitatea din Iași, cu mijloace cu totul insuficiente, dar cu o superioară competență și cu o sârguință stăruitoare. Cât de justificate sunt în problema Monumentului dela Adamclisi nădejtile îndreptate spre aceste explorări, ne arată ultima descoperire a d-lui Nicorescu, făcută în cursul verii 1937 în ruinele orașului *Tropaeum*. E vorba de un nou fragment din importanta inscripție a lui Traian de pe Monument. Fragmentul, care a făcut obiectul unei comunicări la Congresul nu-

¹⁾ N. Iorga, *Explicația Monumentului dela Adam-Clisi*, în *Acad. Rom. : mem. secf. ist.*, ser. III, tom. XVII, mem. 9, București 1936. O comunicare cu acelaș subiect a fost ținută de N. Iorga la Academia de Inscipții din Paris.

²⁾ *Oratio X*: text reprodus de N. Iorga, *op. cit.*, p. 209 și urm.

mismatic din Octombrie 1937 dela Iași, completează unele lacune din textul inscripției traianee și, cum a fost găsit în ruinele cetății re-clădite pe vremea lui Constantin cel Mare, dovedește odată mai mult că Trofeul lui Traian era distrus, sau foarte rău ruinat în vremea romană târzie, când această cetate era încă locuită.

Până acum acesta e stadiul discuției și cercetărilor în jurul ruinei monumentale, care de aproape două milenii domină șesurile Dobrogei. Argumentul decisiv, care să se impună tuturor, dând o soluție definitivă problemei Monumentului dela Adamclisi, aparține viitorului. Dar se simte că această problemă a intrat într'o nouă fază, mai aproape de desnodământ. Va fi aceasta în favoarea epocii lui Constantin sau a lui Valens? Va fi dimpotrivă o confirmare totală a teoriei susținută cu atâta ardoare de Tocilescu și Benndorf?

Și într'un caz și în celălalt putem fi deplin siguri că la originea Trofeului nu a fost decât biruința lui Traian împotriva Dacilor. Oricât de convingătoare sunt motivele pentru care reliefele Trofeului sunt puse în secolul IV, rămân neclintite dovezile care au făcut pe Tocilescu și pe Benndorf să atribue lui Traian zidirea unui monument triumfal la Adamclisi. Traian a avut războaiele cu Dacii și în dreapta Dunărei. O vastă operă de organizare și de construcții în Dobrogea și în Peninsula Balcanică e legată de numele lui. Inscripția cea mare e sigur a lui Traian și trebuie incontestabil să aparțină Monumentului. Cetatea de alături poartă numele lui împreună cu al Trofeului chiar în inscripțiile restauratorilor din secolul IV. Monumentele vecine cu Trofeul, zidite în cinstea celor căzuți în bătălia cu barbarii, nu pot fi mai noi decât Traian. Iar că victoria lui Traian a fost slăvită, prin aluziuni la Trofeul dela Adamclisi, de cetățile grecești și romane din Dobrogea, recunoscătoare pentru pacea pe care această victorie le-a asigurat-o, o probează monetele din Tomis, citate mai sus, precum și un fragment de relief dela începutul secolului II după Christos, găsit în ultimii ani la Capidava și păstrat acum în Muzeul regional din Constanța: pe acel relief e reprezentat un trofeu alegoric, iar alături o figură barbară purtând costumul Dacilor pileați¹⁾.

Numele învingătorului lui Decebal nu poate fi despărțit de pietrele de temelie ale Monumentului dela Adamclisi.

Radu Vulpe

Docenta Facultatea de Litere
din București

¹⁾ Gr. Florescu, în *Dacia*, III—IV (1927—1932), p. 512 și urm., fig. 26.

BALICA ȘI DOBROTICI

(DOI DINAȘTI PONTICI).

In cercetările istorice „adesea re-compensa lungilor eforturi este de a conchide printr'o îndoială“

S. Charléty

Sunt puține izvoare contemporane sau aproape contemporane ¹⁾, care amintesc despre acești dinaști pontici, a căror domnie vom încerca să o reconstituim; însă, înainte de a intra în subiect, ne vom permite o digresiune, spre a vedea dacă-i posibil a stabili obiectiv *naționalitatea lor*.

Vom expune mai întâi părerile istoricilor bulgari.

C. Jirecek numește pe Despot „Dobrotic“, adică Dobrotici și, pe și-l face bulgar, — afirmă, că „origina acestuia nu este mai de aproape cunoscută ²⁾“.

Dr. A. Ischirkoff crede, că: „... arhontele Balik pare a fi de origine cumană. Numele lui de Balik (nu Balica, cum e corect ³⁾) e turc ⁴⁾“. Fratele său, Dobrotici: „Poate să fie cuman bulgarizat... , trebuie să admitem că Dobrotici a fost suveranul unei țări bulgare, a unei populații bulgare ⁵⁾“. In alt loc scrie: „Dobrotă sau Dobrotici, prinț bulgar semi-independent dela mijlocul secolului XIV ⁶⁾“. Prin urmare Ischirkoff susține că Balik, și nu Balica, e cuman; fratele său, Dobrotă sau Dobrotici, e cuman bulgarizat, sau chiar bulgar.

¹⁾ Ioan Cantacuzen, *Ex imperat. histor.*, Bonn, în *Corpus scriptorum historiae byzantinae*, Vol. II, p. 584—585 și Vol. III, p. 62—63; Laonic Chalcondyles, *Historia de origine ac rebus gestis Imperatorum Turcorum ab Ogusiorum*, în *Historiae Byzantinae scriptores tres Graeco-Latini*, I. VI, p. 215; Leunclavius, *Historiae Musulmanae Turcorum, de monumentis ipsorum Excerptae*, Coloana 265; în afară de altele, pe care le vom menționa, unde-i necesar.

²⁾ C. Jirecek, *Geschichte der Bulgaren*, Prag, 1876, p. 588, v. p. 320.

³⁾ Paranteza și explicația din paranteză ne aparține.

⁴⁾ Dr. A. Ischirkoff, *Les Bulgares en Dobroudja*, Berne, 1919, p. 188, v. p. 46.

⁵⁾ Ibidem, p. 52.

⁶⁾ Idem, *La Bulgarie et la Dobroudja*, Berne, 1917, p. 32, v. p. 5.

D=l Zlatarsky consideră pe „arhontele Balik, de origine cumană ¹⁾“, iar pe Dobrotici lasă să deducem că-i bulgar: „Despotul Dobrotici, Domnul Bulgariei răsăritene . . . ²⁾“, adică repetă ce au spus înaintașii săi.

D=l Dr. Poppov, un tânăr istoric bulgar, susține, fără a se baza pe vreun document nou, că Balica și Dobrotici sunt Bulgari „de sang et de caractere . . . ³⁾“.

Un alt istoric tânăr d=l P. Mutafciiev, folosind studiul lui At. T. Iliev, „Pronunțarea turcă a numelor topice bulgare ⁴⁾“, scris în anul 1917, — deși d=l Romanski crede c'a „rămas vădit necunoscut lui Mutafciiev ⁵⁾“, — ajunge la concluzii aproape similare cu acelea ale lui Iliev, erijându-se în filolog și atacând violent pe d=l N. Iorga ⁶⁾.

Ce scrie d=l Mutafciiev? Scrie că :

Principele nu se numește Balica, ci Balik. Numele său e „touranien“ și „de origină cumană, descendent probabil din acei boieri cumani, pe cari invazia Tătarilor în teritoriile din jurul Mării Negre îi împărștiasă prin Ungaria, Bizanț și Bulgaria, unde ei găsiră o nouă patrie ⁷⁾“.

¹⁾ Prof. V. N. Zlatarsky, *Le sort historique et politique de la Dobroudja* p. 43—66, în „*La Dobroudja*“, Géographie, Histoire, Ethnographie etc., par Le Prof. A. Ischirkoff, Prof. V. N. Zlatarsky, Prof. L. Miléitch, C. Skorpil etc., Sofia, 1918, p. 348, v. p. 57.

²⁾ Dr. W. N. Slatarski, *Geschichte der Bulgaren*, I. Teil, Leipzig, 1918, p. 182, v. p. 177.

³⁾ Joseph V. Poppov, *La Dobroudja et les relations bulgaro-roumaines*, Thèse Nr. 20, présentée à l'Université de Genève, Imprimerie Georges Thone, Liège (Belgique), 1935, p. 197, v. (p. 18) : A partir de ce moment (1340—1386) la Dobroudja mena une existence autonome avec des princes semi-indépendants, bulgares de sang et de caractere . . .“, adică Balica și Dobrotici, cari au domnit în ținuturile pontice, sunt bulgari.

⁴⁾ Ат. т. Илиевъ : Турски изговоръ на български мѣсинъ мена, въ Списание на Бѣлг. академия на наукитъ, кн. XIV. София, 1917, с. 124 нт.

⁵⁾ St. Romanschi, vezi recenzia acestuia în Македонски прегледъ, година III, кн. 4, Sofia, 1927, p. 158 și urm. în franțuzește : și p. 111—114 în bulgărește, v. p. 113 : „ . . . очевидно останала непозната Мурѣфчиеву . . .“. În această recenzie, scrisă în bulgărește și franțuzește, d=l St. Romanski expune părerile lui Iliev și anume : Numele lui Dobrotici e Dobrotica, iar numele de Dobrogea vine dela Debrica, la care Turcii i-au adăgat sufixul *udza*, — Dobrica fiind o prescurtare a lui Dobrota, sufixul ota fiind eliminat și înlocuit cu *ica*, adică Dobr+ica. O pretențioasă teorie filologică a lui Iliev.

⁶⁾ P. Mutafciiev, *Bulgares et Roumains dans l'histoire des pays danubiens*, Sofia, Ed. Chr. G. Danov, 1932, p. 390. Exemplu de lucrare pătimășe.

⁷⁾ *ibid.*, p. 229.

În Bulgaria, Cumanii, din cari face parte și familia lui Balica, „puțin câte puțin fură bulgarizați¹⁾“.

Fratele său, Dobrotici, trebuie numit „Dobrotica, diminutivul lui Dobrota²⁾“ ; că „sufixul *-ota* e pur slav“ și chiar „rădăcina acestui nume reprezintă slavul *dobr-*, care apare deopotrivă în numeroase nume proprii la toate popoarele slave³⁾“.

Forma greacă *Τομπροτίτης*, menționată de Ion Cantacuzen, corespunde în limba slavă lui „Dobrotica (Добротѣца) și nu lui Dobrotič⁴⁾“, fiindcă, zice d-l Mutafciev, „în greaca medievală sufixul *ίτης* e de origină slavă și corespunde terminației diminutive slave ica, (-ица)⁵⁾“. Însă sufixul „-ица, ca diminutiv sau hypocoristic, aplicat numelor de persoane, este foarte comun la Slavii din Sud, cum o arată numeroasele exemple date de Miklosich (*Die Bildung der slavischen Personennamen*, p. 230) și Marefič (articol citat). Se găsește și la Bulgari în epoca îndepărtată⁶⁾“, — da chiar câteva exemple.

Dar sufixul (-ица), care se întâlnește la Slavii de Sud și la Bulgari, nu-i o dovadă că Dobrotici e neapărat bulgar, mai ales că numele despotului Dobrogei era curat, fără sufixul diminutiv, Dobrota. El aparține unui tip larg răspândit nu numai printre Slavii din Sud, dar și printre cei din Est și din Vest. Se găsesc exemple, mai ales la Bulgari⁷⁾“.

Dar nu numai la Bulgari circulă numele de Dobrotă, ci și la Români⁸⁾, la Sârbi și la Cehi⁹⁾. Referitor la numele proprii cu su-

¹⁾ P. Mutafciev, *Encore sur Dobrotica*, *Annuaire de l'Université de Sofia*, (1931), Faculté Historico-Philologique, Tome XXVII, 7, p. 3—15, v. p. 5.

²⁾ Ibid. p. 3.

³⁾ P. Mutafciev, *Bulgares etc. op. cit.* p. 228.

⁴⁾ P. Mutafciev, *Dobrotič — Dobrotica et la Dobroudza*. *Revue des Études Slaves*, Tome 7, 1927, p. 29—41, v. p. 32.

⁵⁾ Ibid., p. 32.

⁶⁾ Ibid., p. 35.

⁷⁾ Ibid., p. 36.

⁸⁾ N. Iorga, *La politique vénitienne dans les eaux de la Mer Noire*, Première partie : *Dobrotitsch*, în *Ac. Rom.*, *Bulletin de la section historique*, II, 1914, p. 289—370, v. p. 291 ; *Idem*, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècle*, Vol. II, Paris, E. Leroux, 1899, p. 599, v. p. 136 și 172 ; C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, Vol. II, Partea întâia și a doua, 1937, București, Fundația pentru Literatură și artă „Regele Carol II“, p. 793, v. p. 468 și 347.

⁹⁾ Dr. Franz Miklosich, *Die Bildung der Slavischen Personennamen*, în „*Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften Philosophische-Historische Classe*, Zehnter Band, Wien, 1850, p. 215—330, v. p. 224 ; N. Iorga, *La politique vénitienne...* I, op. cit. p. 291 „...et nous pouvons ajouter qu'un Dobrota, qui était Serbe, vivait en 1351 aux environs de Cattaro...“.

fixul în (=ota) sau (=ta), ele se găsesc la Români ¹⁾ și la toate neamurile slave ²⁾, nu numai la Bulgari.

De asemenea nu vedem cum, numaidecât, numele lui Dobrotica e „un nume slavo-bulgar ³⁾, când poate fi slavo-român ⁴⁾ sau slavo-sârb ⁵⁾.

De reținut, că Dobrotici e Dobrotica, sau Dobrotița; sau, fără sufix, e Dobrota, — după d=l Mutafciev.

Nouă ni se pare că afirmațiile d=lui Mutafciev denotă un mare exclusivism naționalist și au o singură explicație serioasă: *dorința Bulgarilor de a-și revendica pe Dobrotici și implicit Dobrogea pentru istoria lor.*

D=l Athanase Manoff, spre deosebire de istoricii bulgari sus-citați, are alte păreri. Într'un studiu, care ne-a căzut recent în mână, — scris în grecește — arată că Găgăuzii sunt Turci=Oguzi creștinați, stabiliți între sec. XI și XIII în Dobrogea, sub Izedin Kaikavuz, sultanul decăzut din Iconium, care, „cu aprobarea Împăratului Bizantin, Mihail VIII Paleologul, a întemeiat statul autonom al Oguzilor în 1263, stat condus din 1263 de Sari-Saltuc, unchiul lui Izedin, ce se înforsesse la Constantinopol ⁶⁾.

¹⁾ N. Iorga, *Notele unui istoric cu privire la evenimentele din Balcani*, în Mem. Ist., An. Ac. Rom., Seria II, Tom 35 (1912—1913), p. 117—153, v. p. 148, Idem, *Etudes roumaines*, I, Paris, „Gamber”. 1923, Vol. I, p. 91, v. p. 51, nota 1, Idem, *Dobrotițch (Dobrotica, Dobrotici) quelques observations*, în *Revue Historique du Sud-Est européen*, V-ème année (1928), Nr. 4—6, Avril—Juin, p. 133—136; Idem, *Istoria Românilor*, Vol. III, Clitории, București, 1937, p. 364, Ed. „Datina Românească” Văleni-de-Munte, v. p. 189 și nota 1.

²⁾ Dr. Franz Miklosich, *Die Bildung der slavischen Personennamen...* op. cit. p. 224.

³⁾ P. Mutafciev, *Encore sur Dobrotica*, op. cit. p. 5.

⁴⁾ Cât privește aberația, că „în teritoriile dace, unde (Slavii) au continuat să trăiască până la finele Evului Mediu“ (v. P. Mutafciev, *Encore sur Dobrotica*, op. cit. p. 4), acestea n'o pot afirma decât ignoranții în istorie, nu un istoric, și încă pretins obiectiv. Noi nu cunoaștem nici un izvor, care să menționeze că Slavii trăiau în Dacia în sec. XIII, XIV și XV. Provocăm pe d=l Mutafciev să ne indice unul.

⁵⁾ Însă d=l Mutafciev nu admite, că Despotul se numește Dobrotici și nu Dobrotica, fiindcă n'ar mai fi bulgar, ci sârb. (v. Dobrotič=Dobrotica, op. cit. p. 30: „... Pronumele slave în ič, din care Miklosich și Maretič au cules numeroase exemplare, se explică ca diminutive și hypocoristice. Dar valoarea hypocoristică nu se constată pentru sufixul ič, în domeniul slav din Sud, decât în sârbo-croată numai și nu în bulgară“). (Sublinierea mea). Deci, ce nu-i convine d=lui Mutafciev, este respins fără discuție. Biata obiectivitate!

⁶⁾ Αθανασίου Ι. Μάνωφ, Ποιοί εἶνε οἱ Γαγγαυδοῦχοι, in Επετηρίς, Ἑταιρείας Βυζαντινῶν σποδῶν, Ἐτος Ι' (10), Ἀθήνα: 1933. p. 383—400, v. p. 383—389 inclusiv.

Ca urmaş al lui Sari-Saltuk la tronul Oguzilor, d-l Manoff dă pe „Balica de rasă turcească”. (Ο Παλιγγις ἐκ Τουρμικῆς γενέας¹⁾). Însă d-l Manoff nu posedă nici un document, care să sprijine succesiunea lui Balica la tronul Oguzilor și nici origina sa. În consecință, neexistând nici un izvor istoric, care să specifice că Balica e de naționalitate turcă și-i urmaş la tronul lui Sari-Saltuk, principele Găgăuzilor, — respingem ca nefundate opiniile d-lui Manoff, — părere admisă „cu rezerve” într’alt studiu²⁾.

Iar dacă Balica nu-i „de rasă turcă”, atunci sigur că nici Dobrotici nu-i. În acest caz, cărui motiv se datorește falșul d-lui Manoff?

D-sa stabilise așezarea Turco-Oguzilor sau Găgăuzilor printre neamurile turane de Pecenegi, Cumani și Uzi, ceea ce admitem și noi; cum *nu știa de ce naționalitate-s Balica și Dobrotici, i-a făcut Turci și urmași la tronul Oguzilor, prezentând principatul Oguzilor ca având o durată de 130 ani și implicit continuitate.*

Dintre istoricii români, cel care a scris numeroase studii și a revenit asupra naționalității — mult discutate de istoricii bulgari — a lui Balica și Dobrotici, este d-l N. Iorga. D-sa spune că: „Balica și Dobrotici sunt nume românești³⁾, purtătorii lor sunt Români⁴⁾, deși „Balica, seigneur roumain⁵⁾” are un nume ce în limba turcă înseamnă pește (Balik). Aceasta nu exclude ca numele să fie răspândit și la Români⁶⁾. Dobrotici e tot român și înseamnă „fiul lui Dobrota”, nume care se găsește la popoarele balcanice, la Sârbi și la Români⁷⁾.

Alți specialiști ca: d. G. I. Brătianu îl consideră pe Dobrotici

1) Ibid. p. 389.

2) Octavian S. Mărculescu, *Cavarna medievală și modernă* (Monografie istorică), Extras din revista „Analele Dobrogei”, Anul XVII, 1936, Tiparul „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, p. 31, v. p. 24. Atunci admiteam „cu rezerve” părerea d-lui Manoff, fiindcă citisem despre Găgăuzi în „Le Mésager d’Athènes”, Nr. 3701, 1934, nu studiul în grecește ca acum.

3) N. Iorga, Notele unui istoric... op. cit. p. 148; Idem, *Cinci conferințe despre Veneția*, Ed. II, Văleni-de-munte, „Datina Românească”, 1926, p. 221, v. p. 125; Idem, *Droits nationaux et politiques des Roumains dans la Dobrogea*, Iassy, Imprimerie de l’Etat, 1917, p. 91, v. p. 51; Idem, *Veneția în Marea Neagră*, I, Mem. Sect. Ist., An. Ac. Rom., Tom XXXV, v. p. 1043.

4) N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. III, op. cit. p. 188—189.

5) N. Iorga, *Histoire des Roumains et de leur civilisation*, „Cultura Națională”, București, 1921, p. 266, v. p. 58.

6) N. Iorga, Dobrotitch (Dobrotic, Dobrotici)... op. cit. p. 133—136.

7) N. Iorga, Notele unui istoric... op. cit. p. 148.

român¹⁾; d-l C. Brătescu crede că Balica ar fi un „Vlah“, iar că Dobrotici este despot bizantin²⁾; părere similară are răposatul G. Vâlsan³⁾, părere deosebită, O. Tafrați, care-l crede pe Balica român și pe frații săi Teodor și Dobrotici, de origină slavă sau bulgară⁴⁾. D-nii I. Minea⁵⁾ și C. C. Giurescu⁶⁾ nu se pronunță asupra naționalității lui Balica și Dobrotici.

Prin urmare istoricii bulgari fac pe Balica și Dobrotici Cumani, sau Cumani bulgarizați, sau Turci, iar istoricii români în majoritate îl socotesc pe Balica român. Dobrotici, după d-l N. Iorga și G. I. Brătianu, e român, pe când G. Vâlsan și O. Tafrați îi atribue altă origină. Excepție fac d-nii C. C. Giurescu și I. Minea, cari nu le precizează naționalitatea.

Părerea noastră este: având în vedere insuficiența izvoarelor contemporane, cât și divergența de opinii, ne este greu a stabili cu exactitate care este naționalitatea lui Balica și Dobrotici. Credem totuși, că numele arhontelui Carbonei este Balica și nu Balik, cum vor istoricii bulgari; că despotul Dobrogei s'a numit Dobrotici și nu Dobrotiț sau Dobrotiță; că s'ar putea ca Balica și Dobrotici să fie Români sau Turci, însă Bulgari în nici un caz. Rămâne ca izvoare noi s'aducă ulterior lumină în această chestie. Dar să închidem discuția, mai ales că *în Evul Mediu și chiar în sec. XIV, pentru istoria politică, nici chiar în Occident nu era esențială naționalitatea, cu atât mai puțin prin părțile noastre*⁷⁾.

¹⁾ G. I. Brătianu, Recherches sur Vicina et Cetatea Albă, Bucarest, 1935 p. 197, v. p. 81.

²⁾ C. Brătescu, Populația Dobrogei, în „Dobrogea cincizeci de ani de viață românească (1878—1928), București, Cultura Națională, 1928, p. 793, v. p. 221.

³⁾ G. Vâlsan, Droits bulgares et roumains sur la Dobrogea. Droits historiques, p. 54—60, în „La Dobrogea Roumaine“ — Études et documents par N. Iorga, Jean N. Roman, G. Vâlsan etc. Extrait du „Bulletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale“, Bucarest, 1919, p. 176, v. p. 58.

⁴⁾ O. Tafrați, La Roumanie Transdanubienne (La Dobroudja), Paris, Ed. Ernest Leroux, 1918, p. 195, v. p. 94: „Balica, nom qui trahirait son origine roumaine... Dobrotiț et Théodore, qui semblent être d'origine slave ou bulgare“.

⁵⁾ I. Minea, Urmașii lui Vladislav și politica orientală a Ungariei, Extras din „Convorbiri Literare“, An L, București, 1916, p. 32.

⁶⁾ C. C. Giurescu, Istoria Românilor, Vol. II, Partea a doua, Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II“, București, 1937, p. 793, v. p. 422. Părere care anulează o altă mai veche (v. Idem, Din istoria nouă a Dobrogei, p. 57—58, în 4 conferințe ale Universității Libere, Așezământul Cultural I. C. Brătianu, „Cartea Românească“, București, 1928, p. 99.

⁷⁾ G. I. Brătianu, Recherches sur Vicina... op. cit. (p. 79—80): „Pour

2. Ce ținut au stăpânit Balica și Dobrotici.

Unii istorici bulgari și români au determinat ținutul stăpânit de arhontele Balica între 1346—1354. Astfel C. Jirecek¹⁾ și O. Tafrafi²⁾ atribue lui Balica numai Carbona, pe care o identifică cu Balcicul actual. Noi am dovedit într'o lucrare că prin Carbona, Carvuna, Karnava etc., trebuie înțeles orașul Cavarna³⁾.

D-l Slatarski înțelege prin Karwona un „ținut“, care se întindea „în Nord=Est⁴⁾“, adică dela Balcic spre Nord=Est, unde Balica era independent.

Ischirkoff credea că: „o parte a Dobrogei cu orașul Carvona (astăzi Balcic) devenise o regiune semi-autonomă sub conducerea arhontelui Balik⁵⁾“.

D-l Manoff identifica Carbona sau „țara Carvunei“ cu Scythia Mică de mai înainte, recte cu Dobrogea=Veche și Nouă⁶⁾.

O similară confuzie face și d-l Poppov, care scrie următoarele: „din 1346 Dobrogea a fost guvernată de Balik, un prinț semi-independent⁷⁾“.

l'histoire politique de ces régions à une époque où le sentiment national est encore si mal défini même en France et en Angleterre, au début de la guerre de Cent Ans“.

¹⁾ C. Jirecek, *Das Fürstenthum Bulgarien*, 1891, p. 573 (v. p. 145): „In Karbona, dem heutigen Balcik, residierte um 1346 ein mächtiger Boljare Balika“.

²⁾ Oreste Tafrafi, *La cité pontique de Dionysopolis, Kali=Acra, Cavarna, Teké et Ecréné*, Paris, 1927, Librairie orientaliste Paul Genthner, p. 72, v. p. 50—53.

³⁾ Octavian S. Mărculescu, *Cavarna medievală...*, op. cit., p. 4—6; Idem, *Diferite numiri ale Cavarnei*, în „*Dobrogea de Sud*“, An. I, Nr. 5, Septembrie—Octombrie, 1937, Constanța, p. 36, v. p. 3—7.

⁴⁾ Dr. W. N. Slatarski, *Geschichte der Bulgaren, I Teil*, op. cit. (p. 172): „Ausserdem wurde ungefähr um dieselbe Zeit ein ander Teil des Landes, das Gebiet von Karwona (Baltschik) unter der Führung von Balic unabhängig von Zartum Tirnovo. Es umfasste den Nordosten des Landes“; Idem, *Le sort historique et politique de la Dobroudja*, p. 43—66, în „*La Dobroudja*“, Géographie, Histoire etc., op. cit., p. 54.

⁵⁾ Dr. A. Ischirkoff, *Les Bulgares en Dobroudja*, Berne, 1919, p. 189 (v. p. 46): „... une partie de la Dobroudja avec la ville Karvona (aujourd'hui Baltchik), devient une région semi-autonome sous le gouvernement de l'archonte Balik“.

⁶⁾ Αθανασίου I. Μάνωφ, op. cit. (p. 389—390): „Κατ'ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἡ χώρα τῶν Καρβούων (πρότερον μὲν Σκυθία) διὰ πρώτην φοράν ἔλαβε τὸ ὄνομα „χώρα τοῦ Δομπροτζίου“, οἱ δὲ μεταγενέστεροι Τοῦρκοι συγγραφεῖς τὴν μετωνόμασαν Δομπροτσία“. (In timpul acesta, țara Carvunei (înainte Scythia mică) pentru prima dată a primit numele de „țara lui Dobrotici“, iar scriitorii turci următori au numit-o Dobrogea).

⁷⁾ Joseph V. Poppov, *La Dobroudja...*, op. cit. (p. 18): „En 1346, la Dobroudja fut ainsi gouvernée par Balik...“, adică Balica stăpânea toată Dobrogea“

De remarcat, că obiectivitatea istoricilor bulgari a scăzut în măsură în care anii s'au adăugat, fără ca izvoarele contemporane lui Balica și Dobrotici să fi sporit. În schimb, teritoriul atribuit lui Balica a ajuns dela Carbona (Cavarna) la Dobrogea întreagă.

Pe ce izvoare s'au bazat majoritatea istoricilor bulgari ?

Pe o singură știre furnizată de Ioan Cantacuzen în „Historia“ sa, unde scrie că, în anul 1346, Basilisa Ana, mama lui Ion V Paleologul, contra căreia se ridicase vechiul său tutore, Ioan VI Cantacuzino, care voia să devie împărat (de partea acestuia trecuse nobilimea și toate cetățile), Anei nerămânându-i în stăpânire decât Constantinopolul, — „a cerut ajutor printr'o delegație dela un oarecare Balica prinț al Carbonei (Cavarnei). Balica, primind cu plăcere delegația, trimise pe Frații Teodor și Dobrotici cu o mie de soldați aleși, ca aliați ai reginei¹⁾“.

Din acest citat nu se poate deduce decât că Balica era un comandant în relații bune cu Bizanțul și că stăpâna Cavarna cu o mare întindere în jur ; altfel nu știm cum ar fi fost în stare să trimită reginei Ana „χιλίους στρατιώτας ἄγοντας ἐπιλέκτους“ (o mie de soldați aleși).

Ipoteza noastră se sprijină pe o inscripție „descoperită în satul Adjemler, aproape de Varna, despre care vorbesc Skorpil și Jirecek, conținând numele lui Teodoros, Theophilos și alții, iar în linia a doua numele lui Balica și în linia a treia numele Carvuna. Piatra se afla pe mormântul fratelui lui Balica, Teodor²⁾. Credem că Balica nu stăpâna numai Cavarna, ci și Balcicul, satul Adjemler (unde a fost îngropat fratele său Teodor) și Varna, probabil o mare parte din Dobrogea de Sud până la Sud de Varna, nu și Silistra³⁾.

Intinderea teritorială este confirmată și de o știre de ordin religios. O hotărâre patriarhală din anul 1325 numește pe arhiepiscopul Metodie : „Mitropolit de Varna și Carbona“ (Cavarna)⁴⁾. Deci Cavarna era în dependență religioasă de Mitropolia Bizanțului și avea atâta importanță, încât la 1325 avea un mitropolit.

¹⁾ Ioan Cantacuzen, op. cit., Vol. II (p. 584) : „... πρὸς Μπαλίκαν τινὰ τοῦ Καρβωνῆ ἄγοντα πέμψασα πρεσβεῖαν ἕδειτο βοηθεῖν. ὁ δὲ ασμένως τὴν ἐδέξατο τὴν πρεσβεῖαν καὶ Θεόδωρον καὶ Τομπροσίτζαν τοὺς ἀδελφοὺς, χιλίους στρατιώτας ἄγοντας ἐπιλέκτους, κατὰ συμμαχίαν ἔπεμπε τῇ βασιλίδι...“.

²⁾ O. Tafrafi, La cité pontique de Dionysopolis, op. cit., p. 51—52.

³⁾ O. S. Mărculescu, Cavarna..., op. cit., p. 5.

⁴⁾ Miklosich et Müller, Acta Patriarchatus, op. cit., I, Doc. Nr. LXIII, p. 135.

Acestea fiind spuse, credem nefundate afirmațiile istoricilor bulgari sus citați; bine au văzut d-l N. Iorga¹⁾ și Ischirkoff²⁾.

Deci stabilim, că *arhontele Balica avea reședința la Cavarna și stăpâna o mare parte din Dobrogea de Sud și până la Sud de Varna, nu și Silistra*, care se afla în posesia țarului Bulgariei, Alexandru³⁾.

Referitor la întinderea „țării lui Dobrotici“, părerile istoricilor români și bulgari sunt împărțite. Încă dela 1357 ținutul despotului mergea în Sud pe țărmul Mării Negre până în apropiere de Mesembria, înglobând castelele „Κοζέακον“ și „Εμμόνζ⁴⁾“, — castele identificate de Jirecek cu actualele „Eminé“ și „Kosak-koi⁵⁾“. Dela Dunăre, de lângă Silistra, pornește o linie neregulată ce cuprinde o mare parte din județul actual Caliacra, înglobând teritoriul până în apropiere de Mesembria. Păreră împărțită de unii istorici români⁶⁾ și bulgari⁷⁾.

De oare ce Ivanco, „fiul lui Dobrotici, domnise peste Varna și regiunea vecină, Dobrogea numită“ (Dobritzae filius, qui Varnae, cum regione finitima, Dobritze vocata, regulus erat)⁸⁾, socotim că-i

1) N. Iorga, *La politique vénitienne*, op. cit., I (p. 291): „... Cavarna n'était en effet que la résidence de Balica, qui avait sans doute une province entière sous ses ordres, car autrement aurait-il été à même de fournir les milles (exactement une mille) soldats de choix?“.

2) Dr. A. Ischirkoff, *Les Bulgares en ...* op. cit., p. 46.

3) Așa se explică de ce fiul lui Alexandru, Șișman, țarul Bulgariei răsăritene, a avut lupte cu Dan I pentru cucerirea Silistrei, pe care fratele lui Dan, Mircea cel Bătrân, o anexează.

4) Miklosich et Müller, *Acta Patriarhatus Constantinopolitani*, op. cit., I, Doc. Nr. CLXVI (1357), (p. 367): „ὡν τὸ μεν ἐν Κοζέακον ὀνομάζουσιν ἐγγράφως, τὸ δὲ ἕτερον Ἐμμόνα, ὅτι δὲ ὑπὸ τῆν δεσποτίαν τελούσι τοῦ εὐτοχεστάτου δεσπότη τοῦ Τομπροτίτζα“.

5) C. Jirecek, *Geschichte der B.*, op. cit., p. 320.

6) C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, 1935, Vol. I, p. 586, Fund. p. Lit. și Artă „Regele Carol II“, v. p. 452; C. Moisil, *Despotatul lui Dobrotici*, în „Convorbiri Literare“, Anul XL, Iunie—Iulie—August, 1906, p. 680—692, v. p. 681; Idem, *Dobrotici și Mircea cel Bătrân*, în „Dobrogea“ vol. festiv, v. p. 307; N. Iorga, *Veneția în Marea Neagră*, I, op. cit., p. 1046—1047; I. Minea, *Urmasii lui Vladislav I*, op. cit., p. 26; O. Tafrafi, *La Roumanie Transdanubienne*, op. cit., p. 96: afirmă că Dobrotici a stăpânit scurt timp până la Mesembria, apoi a stăpânit numai Caliacra, Cavarna și regiunile inconjurătoare.

7) Dr. A. Ischirkoff, *Les Bulgares en Dobroudja*, p. 47; Slatarski, *Geschichte der B.*, op. cit., v. harta X, unde arată în culoare roz „Bulgarische Länder nach 1355“; Dr. Rizoff, *Les Bulgares dans leurs frontières historiques, ethnographiques et politiques*, Atlas contenant 40 cartes, Berlin, Wilhelm Greve, 1917, p. 74, v. p. 22; harta IX înfățișează „Bulgarische Länder nach 1355“.

8) Leunclavius, *Historiae Musulmanae*, . . . op. cit., liber XVIII, coloana 265.

imposibil ca Ivanco Dobrotici, care a avut un rost șters politic, să fi domnit peste un pământ pierdut de Despotul Dobrotici. Logic este: Dobrotici a stăpânit „Varna și regiunea vecină, numită Dobrogea” până la moarte (1386), moștenindu-l fiul său, Ivanco, în ce a mai putut păstra din posesiunea tatălui său¹⁾. De fapt, părerea noastră o confirmă d-nii: C. C. Giurescu, I. Minea, C. Moisil²⁾ și istoricii bulgari sus-menționați³⁾.

În ce privește hotarul dinspre Nord al despotatului lui Dobrotici, *Schiltberger* se pronunță astfel: „*Das drit Bulgery, das ligt da die Tunow (Donau) in das mer flust*“⁴⁾, cu alte cuvinte: „a treia Bulgaria se află acolo unde Dunărea se varsă în mare”, adică cuprindea și delta Dunărei. Tot înspre Nord Dobrotici a stăpânit Kilia (Chilia veche sau Licostomo, însă pentru scurtă vreme. Căci din anul 1340, în Kilia se așezară Genovezii ca negustori. Cucerirea ei se face probabil după 1366. Genovezii stăpânesc efectiv Kilia-Licostomo până după anul 1403, când dominația „genoveză a fost înlocuită în Chilia prin stăpânirea lui Mircea, Domnul Țării Românești”⁵⁾.

Numele Despotului s'a dat Dobrogei întregi, inclusiv gurile Dunărei. Afirmația lui *Ġ. Vâlsan* — că Dobrotici n'a stăpânit „Dobrogea septentrională”⁶⁾, ci numai Dobrogea de Sud, — ni se pare temerară.

Capitala lui Dobrotici era Caliacra: „*Die Hofstadt haist Kallacerka*”⁷⁾, nu Cavarna, cum afirma *O. Tafrali*⁸⁾.

Prin urmare, Despotatul lui Dobrotici avea ca hotar Dunărea, de lângă Silistra până la gurile fluviului și apoi litoralul Mării Negre până în apropiere de Mesembria, înglobând Dobrogea Veche și Nouă.

3. Populația Dobrogei în sec. XIV. Prima mărturie asupra locuitorilor Dobrogei în sec. XIV o găsim la geograful arab *Abulfeda* (1273—1331), care în opera sa *Tacuyim Alboldan* (Tabloul sinoptic

1) În acest caz, cu regret, cade părerea d-lui N. Iorga, v. *Istoria Românilor*, III, p. 230 și a lui *O. Tafrali*, *La Roumanie Transdanubienne*, op. cit., p. 96.

2) Vezi trimiterile dela punctul 6, p. 11.

3) Vezi trimiterile dela punctul 7, p. 11.

4) *Johann Schiltberger, Reisen in Europa, Asien und Afrika von 1394 bis 1427*, München, 1859, publicate de Karl Friedrich Neumann, p. 166, v. p. 93.

5) *N. Iorga*, *Chilia și Cetatea Albă*, op. cit., p. 53 și 60.

6) *Ġ. Vâlsan*, *Droits historiques*, o. cit., p. 58.

7) *Johann Schiltberger*, op. cit., p. 93.

8) *O. Tafrali*, *La cité de Dionysopolis*, op. cit., p. 53.

al țărilor) dă câteva știri asupra orașului Tulcea. Cităm : „După Athoul 48° 37 long. p. 50. *Isacdji, Sacdji* „e un oraș din țara Valahilor, (*Al Ualac*) și atârână de Constantinopol; în al șaptelea climat. E un oraș de mărime mijlocie... Cea mai mare parte dintre locuitori profesează islamismul“ ¹⁾.

Din acest pasaj se pot deduce — cum bine observă d-l C. Brătescu — mai multe adevăruri și anume : 1. *Isacdji (Sacdji)*, fiind „un oraș din țara Valahilor“, e cert că trebuie să fi fost locuit și de Români, 2. că Românii în Dobrogea trebuie să fi fost în număr mare, dacă *Abulfeda* numește Dobrogea „*Al Ualac*“ = țara Valahilor, în care se află *Isacdji (Isaccea)* 3. Nu numai creștinii erau numeroși ²⁾, dar și *Turcii și Tatarii*, cari știm că-s musulmani. Adică, cum spune geograful arab : „Cea mai mare parte dintre locuitori profesează islamismul“ ; 4. că *Isaccea* e un oraș în imperiul bizantin, fiindcă din punct de vedere religios atârna de Bizanț și poate era populat cu mulți Greci.

A doua mărturie referitoare la populația Dobrogei o dă călătorul arab *Ibn Batutah*, care călătorește „prin anii 1334—1335“.

Acesta spune : „*Orașul Baba Saltuc (Babadagul de azi) este cel din urmă, pe care-l stăpânesc Tatarii*. Intre el și începutul împărăției grecești sunt 18 zile de mers într'un pustiu în întregime lipsit de oameni“ ³⁾.

Din cele pomenite deducem : 1. Stăpânirea tătară asupra gurilor Dunărei și a unei mari părți din Dobrogea Veche până la Babadag era o realitate. Natural, era o dominație politică, având de scop perceperea dărilor ; locuitorii își păstrau ocupațiile lor vechi, agricultura, pescuitul etc. ; 2. că „între el (*Babadag*) și începutul împărăției grecești sunt 18 zile de mers într'un pustiu în întregime lipsit de oameni. Din aceste 18 zile, 8 le treci fără să găsești apă“. Prin termenul „pustiu“ împărtășim părerea d-lui C. Brătescu — trebuie înțeles stepa Dobrogei ; 3. că dincolo de steпа dobrogeană se întinde teritoriul bizantin ; 4. că Tătarii stăpâneau Nordul Dobrogei actuale până la

¹⁾ C. Brătescu, *Ibn Batutah, Un călător arab prin Dobrogea în sec. XIV, în „Analele Dobrogei“ Anul IV, Nr. 2, Aprilie—Iunie 1923, v. p. 154. O dovadă, că creștinii erau numeroși în Dobrogea în sec. XIV constituie însăși ridicarea „episcopului de Vicina“ la rangul de Mitropolit, câțiva ani înainte de 1318, când Mitropolitul Vicinei participă ca arbitru în Crimeia v. G. I. Brătianu, *Recherches sur Vicina*, op. cit., 55—58.*

²⁾ C. Brătescu, *Ibn Batutah*, op. cit., p. 146 și urm.

Babadag, pe când populația tătară s'a așezat printre băștinași ¹⁾. De fapt, indirect, o confirmare ne-o servește geograful *Abulfeda*, când menționează că „cea mai mare parte dintre locuitori profesează islamismul“. Totuși nu-i exclus, ca tot musulmani să fi fost și resturile de populație cumană, stabilită acolo.

Deasemenea, mărturiile autorilor sus-citați se coroborează cu lămuririle lui *Sarnicki*. Acesta afirmă că, în urma năvălirilor dese tătar- rești în Podolia, marele duce al Lituaniei, *Olgerd*, birui pe Tătari la gura Nistrului, în anul 1333. După această înfrângere, trei șefi tătari, numiți de *Sarnicki* : *Kadlubeg*, *Kaizibeg* și *Dimitrie*, s'au refugiat în Dobrogea ²⁾.

Dar în Dobrogea nu se aflau numai Români, Tătari, Cumani, în sec. XIV, ci și alte naționalități. Astfel, în tratatul dintre *Genovez* și *Ivanco* din Mai 1387, se dă printre martorii ce vor depune contra *Genovezilor* : „Greci, Bulgari sau alții, oricare — vor jura întâiu“ ³⁾.

Din acest citat e ușor de înțeles, că printre locuitorii Dobrogei erau Greci, Bulgari și Găgăuzi ⁴⁾. Nu-i exclus să fi fost la Kilia, la la Cetatea Albă și Vicina, *Genovezi* și *Venețieni* în trecere spre a-și desface mărfurile.

Deci, populația Dobrogei în sec. XIV se compunea dintr'un mozaic de naționalități în acelaș oraș, pe aceleași străzi : *Români, Turci, Tătari, Cumani, Uguzi creștinași sau Găgăuzi, Greci, Bulgari și, în trecere, Genovezi și Venețieni*.

4. In ce împrejurări apare principatul lui Balica. Istoricii bulgari au căutat să arate că stăpânirea bulgară în Dobrogea a fost multi-seculară, nu „de scurtă durată“ ⁵⁾, cum credem noi și alți istorici români.

1) *N. Iorga*, Studii istorice asupra Chilie și Cetății Albe, București, 1900, p. 420, v. p. 35.

2) *Sarnicki, Annales*, p. 1134 ; Comentariu în *Hammer, Goldene Horde*, p. 297 ; *N. Iorga, Chilia și Cetatea Albă*, op. cit., 38 ; *C. Brătescu, Ibn Batutah* op. cit., p. 154 ; *G. I. Brătianu, Recherches sur Vicina*. op. cit., p. 114.

3) *N. Iorga, Chilia și Cetatea Albă*, op. cit., p. 54 ; *Idem, Droits nationaux*, op. cit., p. 43, unde afirmă, că „Grecii“ sunt strămoșii Găgăușilor, părere ce n'o împărtășim, Greci fiind Grecii, iar Găgăuzii, Turco-Uzi sau Uguzi creștinași (v. pentru detalii studiul lui *Manoff*).

4) *Αθανασίου I. Μάωφ*, op. cit., p. 383—400, v. în special (p. 399) : „Găgăuzi adică Oguzi creștinași („Γκαγκαούζοι, ἤτοι ἐκχριστιανισθέντες Ὀγούζοι“).

5) *Octavian S. Mărculescu, Caverna medievală*, op. cit., p. 21—23, de văzut mai ales notele 3, 4, 5 dela p. 21, unde istoricii bulgari pretind c'au stăpânit și *Sutul Basarabiei* mai multe secole, — afirmații gratuite.

Astfel *Dr. Ischirkoff* afirma, că „în ultimii cincizeci de ani (1340—1390) Dobrogea a avut o *existență liberă* și a fost guvernată de prinți semi-independenți: Balic, Dobrotici și Ivanco“¹⁾.

D-l *Zlatarsky* se rostește dogmatic, fără a voi să pună la punct părerile istoricilor predecesori: „Dobrotici, cât și Balic au întreinut legături de vasalitate cu țarii bulgari dela Târnova. În acelaș timp, pentru afacerile interne din posesiunile lor, erau cu totul independenți.

D-l *Mutafciev* se pronunță pentru existența în Sudul Dobrogei, în anul 1330, a unui „principat separat, de sine stătător și cu politică aparte, în timpul prințului Balic“²⁾.

D-l *Athanase Manoff* consideră statul lui Balica și Dobrotici „independent, în bune relații cu Bizanțul și cu exarhatul din Cavarna, depinzând direct de Patriarhia din Constantinopol“³⁾.

D-l *Poppov* crede, că țarul Ion Alexandru a împărțit în 1340 Bulgaria între cei 3 fii: Sracimir, Șisman și Ion Assan, care domni peste Dobrogea. Această „provincie avca dela 1340—1390 „o existență autonomă, cu prinți semi-independenți, bulgari de sânge și de caracter (adică Balica și Dobrotici), politicește aliații țarilor bulgari dela Târnova și cari guvernau țara în spiritul tradițiilor bulgare!“⁴⁾. Față de aceste variate păreri noi răspundem următoarele: istoricii bulgari au uitat că după moartea țarului Bulgariei Svetoslav, care a stăpânit asupra Dobrogei și Basarabiei sudice ca vasal al Hanului tatar dela Kipciak, teritoriile revin în stăpânirea Hanului Uzbek⁵⁾.

După înfrângerea țarului Mihail din Târnova la 28 Iunie 1330, la Velbuzd, de Sârbi, Bulgaria a avut un rol din ce în ce mai șters, iar Serbia se afirmă ca cea mai însemnată putere balcanică⁶⁾.

Bizanțul, după cum am văzut din descrierea călătorului arab Ibn Batutah, mai păstra nominal dominația asupra Dobrogei. Delta

1) *Dr. A. Ischirkoff, Les Bulgares en Dobroudja, op. cit., p. 181.*

2) *Prof. W. N. Zlatarsky. Le sort historique. . . op. cit., p. 55; Idem, Geschichte der Bulgaren, op. cit., (p. 172): „Außerdem wurde ungefähr um dieselbe Zeit ein ander Teil des Landes, das Gebiet von Karwona unter der Führung von Balic unabhängig vom Zartum Tirnova“.*

3) *Romulus Seișanu, Dobrogea, 1928 „Universal“, p. 279, v. p. 146—147, unde citează dintr'o conferință a d-lui Mutafciev, ținută la Sofia, în Februarie, anul 1928.*

4) *Αθανασίου Ι. Μάωφ, op. cit., p. 389.*

5) *Joseph V. Poppov, La Dobroudja, op. cit., p. 18.*

6) *G. I. Brătianu, Recherches sur Vicina, op. cit., p. 73 și p. 115.*

7) *Ibid. p. 113; A. A. Vasiliev, Histoire de l'Empire byzantin, Paris 1932, Ed. A. Picard, 2 vol., v. vol. II, p. 292 și urm.*

Dunărei, județul Tulcea și parte din județul Constanța din Dobrogea actuală se aflau sub dominație efectivă tătară, iar parte din județul Constanța și Dobrogea de Sud actuală era sub dominație efectivă bizantină¹⁾. Cum Bizanțul în prima jum. a sec. XIV era în plină decadență²⁾, Bulgaria la fel, iar Tătarii incurcați în luptele cu Lituanieni contra Ungariei și Poloniei³⁾, nu-i de mirare c'a apărut *principatul lui Balica, vasal împăratului din Bizanț*⁴⁾ și dependent, din punct de vedere religios, de Patriarhia din Constantinopol. *Dar aceasta nu împiedica pe țarul bulgar dela Târnova să considere pe Balica vasalul său, de și stăpânirea reală asupra Dobrogei încetase odată cu moartea țarului Svetoslav, vasalul Tătarilor, adică din anul 1322.*

De fapt, *principatul lui Balica* trebuie să fie considerat ca un fragment din vechiul Paristrion bizantin, deși istoriografia bizantin asupra acestei chestiuni tac.

Deci, nu se poate vorbi despre legături de vasalitate ale lui Balica față de țarii dela Târnova⁵⁾ și nici despre un principat independent, condus de principii semi-independenți sau independenți, cum vor istoricii bulgari.

Altfel nu vedem cum Balica, „cuman“, și Dobrotici, „bulgar“, n'au păstrat bune relații cu țarul Bulgariei Alexandru (1330—1365) și au urmat o politică contrară intereselor bulgare, aliindu-se cu dușmanii seculari ai Bulgarilor, cu Bizantinii!!

Asupra lui Balica nu se știe până în prezent decât că avea reședința la Cavarna și, ca vasal al împăratului din Bizanț, că trimite ajutorul sus-pomenitei basilise Ana de 1000 soldați aleși și că exarhatul de Cavarna depindea direct de Patriarhia din Constantinopol⁶⁾. Presupunem că Balica a condus principatul său dela 1340—1354⁷⁾.

1) C. Brătescu, Ibn Batutah, op. cit., p. 146 și urm.

2) A. A. Vasiliev, op. cit., vol. II, p. 292 și urm.

3) Soranzo, *Il Papato, l'Europa cristiana e i Tartari*, v. p. 440 și urm.

4) N. Iorga, *Droits nationaux*, op. cit., p. 36; N. Bănescu, *Dobrogea bizantină. Ducatul de Paristrion*, în „Dobrogea“, vol. festiv, v. p. 303.

5) N. Iorga, *La politique vénitienne*, op. cit., (p. 291): „Mais en 1346... Alexandre régnait à Trnovo... et cependant le rivage de la Mer Noire ne lui appartenait pas. Cavarna n'était en effet que la résidence de Balica...“ (subl. mea).

6) Αθανασίου Μάωφ, op. cit., p. 339.

7) Am spus: presupunem, fiindcă precis nu putem stabili data din lipsă de izvoare. În realitate, chiar și alți istorici, când au luat anul 1354, sau 1356, s'au conștientizat tot după data când apare Despotul Dobrotici și au bănuțit că Balica trebuie să fi murit în 1354.

5. **Ascesiunea politică a lui Dobrotici.** În anul 1346 frații Teodor și Dobrotici, cari „sperau să facă ceva mare (ἤλπισαν γὰρ αὐτούς τι μέγα κατορθώσειν) merg de-alungul Mării și cuceresc pentru împărăteasă, dela Ioan Cantacuzino, „mai multe cetăți“ (πόλεις διόντες). Pentru serviciile aduse, basilisa Ana le arată o cinste mare (μετὰ πολλῆς τῆς εὐμενείας καὶ τιμῆς), dându-i de soție lui Dobrotici pe „fiica“ (θυγατέρα) sfetnicului său atotputernic, Apokaukos. Mai mult. E numit „generalisim bizantin (στρατηγὸς τῆς Ρωμίων στρατιᾶς) având trupele împărătesei pe lângă ale lui¹⁾. La atacul cetății Selimbria, Dobrotici, necunoscând acele locuri“ (ἄπειρος γὰρ ὧν χωρίαν) e înfrânt, călărimea lui în mare parte nimicită și însuși strategul scapă rușinat, rămânând mai departe în Bizanț, în loc de frunte, înrudindu-se prin căsătorie cu familia imperială ; numai Teodor, fratele său, se înapoiază acasă cu restul trupelor²⁾.

În anul următor (1347) Dobrotici, visând probabil să ajungă independent, „nici după ce s'a făcut pace între împărați n'a voit să cedeze măcar Midia lui Ioan Cantacuzino³⁾, socrul lui Ioan V, ci strângând o bandă numeroasă de hoți, prădă nu puține din orașele vecine“⁴⁾.

Bizantinii strâng o mare armată și o flotă pe Mare, cu Phakelato Protostator ; tânărul împărat are comanda, fiind însoțit de Ioan Cantacuzino, la Midia, „cerând lui Dobrotici să i se supună și să-i predea orașul“, (λόγους προσῆγε Τομπροτίτζα περὶ τοῦ αὐτῶ ὑπέκειν καὶ τὴν πόλιν παραδιδόν). Dobrotici, deoarece a văzut că nu poate rezista, a predat Midia, păstrând restul. Împăratul l-a socotit demn de bunăvoință și îngrijire (feudă) „și l-a trecut printre cei mai vestiți Romei“, (καὶ τοῖς ἐπιφανεστέροις συγκατέλεξε Ρωμαίων)⁵⁾.

Pușin mai târziu, după ce mărită pe fiica sa cu printul imperial, Mihail Paleologul, primi fiitul de „despot“⁶⁾. La început, în 1354, Dobrotici a stăpânit ținutul fratelui său Balica, adică o mare parte din Dobrogea de Sud, excluzându-se Silistra și Varna, pe care probabil o pierduse Balica prin vreo luptă cu țarul Bulgariei, Alexandru.

¹⁾ Ioan Cantacuzen, op. cit. vol. II, p. 584—585.

²⁾ Ibid. (p. 585): „Θεόδωρος δὲ ὁ ἀδελφὸς ἀνέστρεψεν εἰς οἰκίαν, τὴν ὑπολειμμένην ἔχων στρατιάν“.

³⁾ Ibid. vol. III, l. IV, 9—10, p. 62—63.

⁴⁾ Ibid.

⁵⁾ Ibid. vol. III, l. IV, 10, v. p. 63.

⁶⁾ O. Tafrafi, La Roumanie Transdanubienne, op. cit., p. 94.

Acesta încheie un tratat comercial cu Veneția în 4 Octomvrie 1352, la Varna ¹⁾).

Dobrotici, având „veleități imperialiste, cucerește Varna dela Alexandru, iar în 1357 el stăpânia până în apropiere de Mesebria cele două castele de lângă Mesebria, unul fiind Kozeacon, iar celălalt Emmona, fiindcă „erau sub stăpânirea prea-fericitului despot Dobrotici“.

Dobrotici τα περι τῆς Μεσημβρίας δύο καστέλλια, ὡν τὸ μὲν ἐν Κοζεάκον ὀνομαζοῦσιν ἑγχωρίν, τὸ δὲ ἕτερον Ἐμμονα, ὅτη δὲ ὑπὸ τὴν δεσποτειαν τελοῦσι τοῦ εὐτυχιστάτου δεσπότη τοῦ Τομπροτίτζα ²⁾).

Castele identificate de Jirecek cu Eminé și Kosakköi ³⁾). Dela 1357, Dobrotici neputând să mai înainteze spre Sud, își îndreptă privirile spre Nord, cuprinzând județele Constanța și Tulcea de azi. Cucerirea a făcut-o fără jertfe omenești, stăpânirea tătarască încetând definitiv, după anul 1350, la gurile Dunărei. În schimb Dobrotici se va ciocni cu Genovezii, cari după 1366 trebuie să fi pus mâna pe Kelia-Licostomo și să fi așezat un consul genovez, iar nu abia în 1381—1382 ⁴⁾ Pe ce ne întemeiem afirmația noastră ?

Când Venețienii, Genovezii și Pisani au început să facă comerț în Marea Neagră „*putem stabili numai aproximativ*“ ⁵⁾). În schimb, se știe precis că „din secolul XII, aceste trei națiuni obținură permisiunea să facă negoț în tot imperiul bizantin“ ⁶⁾).

De asemenea cunoaștem că, dela 1204, se creiază imperiul Latin de răsărit cu ajutorul Venețienilor, cari până la 1261 exercită un monopol în Marea Neagră ⁷⁾, în detrimentul Genovezilor.

¹⁾ W. Heyd, *Histoire du commerce du Levant*, op. cit. vol. I, p. 531 ; I. Minea, *Urmașii lui Vladislav I*, op. cit., (p. 26) : „... căci la 4 Octomvrie 1352 Alexandru, „împăratul Zagorei“ stăpâna la Varna, cum ne dovedește tratatul încheiat de el, în acest oraș“.

²⁾ Miklosich et Müller, *Acta Patriarhatus C.*, op. cit., vol. I, p. 367, Doc. No. CLXVI.

³⁾ C. Jirecek, *Geschichte der B.*, op. cit. p. 320.

⁴⁾ N. Iorga, *Chilia și Cetatea Albă*, op. cit., p. 39 ; Idem, *Istoria Românilor*, vol. III, p. 194.

⁵⁾ Guglielmo Heyd, *Le colonie commerciali degli Italiani in Oriente ne medio evo*, 2 vol. Venezia, 1866, vol. II (p. 1) : *Quand Veneziani, Genovesi o Pisani abliamo cominciato a prender parte al commercio del mar Nero possiamo soltanto approssivamente stabilire*“.

⁶⁾ Ibid. p. 1—2 ; G. I. Brătianu, *Recherches sur le commerce génois dans la mer Noire au XIII-e siècle*, Paris, „Paul Genthner“ 1929, p. 356, v. p. 41.

⁷⁾ Charles Diehl, *Une république patricienne, Venise*, op. cit., p. 51—58.

Dela tratatul din Nymphaeum (Nimfaion) în 1261, încheiat de Mihail Paleologul cu Genovezii, — aliați și colaboratori ai restaurării vechiului imperiu bizantin¹⁾ — se pune baza puterii coloniale genoveze în Orient, în Pera și în Marea Neagră, semănându-se „la rovina della potenza veneziana“²⁾, (ruina puterii venețiene). Excepție fac Pisani, cari au știut „să intre în grația Paleologului, ce-i numea „*fideles nostri imperii*“³⁾.

Cum nu la Mesembria⁴⁾ „era extrema limită a posesiunilor septentrionale ale imperiului, în epoca primilor Peleologi, ci mult mai spre Nord, în lungul litoralului Bulgariei și Dobrogei, stațiunile mișcare și taberele se schimbau la adăpostul flotei până la gurile Dunărei⁵⁾. Deci Dobrogea era o provincie bizantină, care nu era legată numai administrativ-militar, dar și din punct de vedere religios orașele ei depindeau de Constantinopol⁶⁾, în timp ce Mongolii lui Nogai comandau în interiorul țării și apărau posesiunile dobrogene de incursiuni, în calitate de aliați ai Bizantinilor, stăpâni pe coaste, iar Genovezii pe Mare. Aceasta a fost situația în sec. XIII-lea⁷⁾ și până la 1350. Atunci Genovezii urmau fideli pavilionul bizantin în navigațiile lor în lungul litoralului⁸⁾. Astfel Genovezii vizitară Vicina, iar mai târziu Cetatea Albă și Licostomo-Kilia.

În a II-a jumătate a secolului XIV (dela 1350 încolo) stăpânirea mongolă încetează la gurile Dunărei, retrăgându-se spre Crimeia; imperiul bizantin decade, iar coloniile italiene, genoveze și venețiene de pe litoralul pontic, din simple fundații economice și comerciale, devin fortărețe, centre politice⁹⁾.

¹⁾ *Camillo Manfroni*, Le Relazioni fra Genova, l'Impero Bizantino e I. Turchi în Atti della società ligure di storia patria, vol. 28, Genova, MDCCCXCVI, p. 577—787, v. p. 658—660; *Charles Diehl*, ibid, p. 58—62; *W. Heyd*, Histoire du commerce, op. cit. II, 156; *G. I. Brătianu*, Recherches sur le commerce génois, op. cit. p. 108—112.

²⁾ *Camillo Manfroni*, op. cit., p. 658.

³⁾ Ibid. p. 660.

⁴⁾ *W. Heyd*, Histoire du commerce du Levant., op. cit. p. 157.

⁵⁾ *G. I. Brătianu*, Recherches sur le commerce génois., op. cit. p. 115; Idem, Recherches sur Vicina, op. cit. p. 51—52.

⁶⁾ *G. I. Brătianu*, Recherches sur le commerce génois, op. cit. p. 115—116; Idem, Recherches sur Vicina, op. cit., p. 56.

⁷⁾ *G. I. Brătianu*, Recherches sur le commerce génois, op. cit., p. 115; Idem, Recherches sur Vicina, op. cit., p. 71—72.

⁸⁾ *G. I. Brătianu*, Recherches sur le commerce génois, op. cit., p. 117.

⁹⁾ *G. I. Brătianu*, Les Vénitiens dans la mer Noire au XIV siècle, après la deuxième guerre des Détroits, în Echos d'Orient, 37e Année, Nr. 174, Avril—Juin, 1934, v. p. 151—154.

Dar, dacă Genovezii făceau comerț intens la Vicina între 1281—1294, iar în 1314 se stabilise un oficiu special pentru coloniile și comerțul din Marea Neagră, așa numitul *Officium Gazariae* de mai târziu¹⁾, sigur că tot Genovezii se duceau cu navele lor la Maurocastrum—Cetatea-Albă și la Licostomo-Kilia să facă negoț. La Kilia credem că Genovezii au venit chiar dela 1340. Căci, admitând anul 1332 ca o greșală de tipar, dată când Genovezii aveau un consul la Licostomo²⁾ și știind că Venețienii se stabilesc la *Tana* (pe malurile Donului), cu învoirea Hanului Uzbek, la 1333 și având în vedere că : „*La concurrence succède au monopole*“³⁾—și tot *trebuie să admitem așezarea Genovezilor la Licostomo cel mai târziu, în anul 1340.*

De fapt, din însuși documentul din anul 1350—1360, în care Venețienii se plâng ducelui Genovei de Genovezii cari stau în părțile Licostomei și în alte părți chiar, unde sunt schele pentru grâu (caricatoria frumenti) în Marea Neagră, zicând că nu li se permite de Genovezi a cumpăra grâu în acele părți...“⁴⁾, putem deduce că Genovezii s’au așezat la Licostomo cel puțin cu vreo 20 de ani mai înainte, fiind în stare să interzică comerțul cu grâu „în paguba ne-gustorilor venețieni și a comunei Veneției“, (*in nostrorum mercatorum et communis Veneliarum damnum maximum et sinistrum*)⁵⁾. In acest caz *presupunem, că însuși „consulatul și garnizoana genoveză“*⁶⁾, *se găseau la Chilia* înainte de anul 1382 și *poate din 1367.* Deci noi credem că Kilia (Chilia veche) era cetate genoveză din 1367, având un consul și o garnizoană genoveză, Dobrotici pierzând-o chiar

1) N. Iorga, Chilia și Cetatea-Albă, op. cit., p. 45.

2) W. Heyd, Histoire du commerce du Levant, op. cit., vol. I, (p. 533) : *Licostomo était une ville forte ; il paraît que les Génois s'emparèrent vers cette époque ; un consul à eux y faisait déjà les fonctions de gouverneur en 1332*“ (subl. mea).

3) G. I. Brătianu, Recherches sur le commerce génois, op. cit., p. 284—285.

4) Diplomatarium Veneto-Levanticum, op. cit., vol. II, Doc. 91, p. 57—59 și mai ales (p. 58) : „... *quod multi Veneti conqueruntur de Januensibus conversantibus in partibus Licostomi et etiam in aliis partibus ubi sunt caricatoria frumenti intra Mare Maius, nam conqueruntur, quod per dictos Januensis non permittuntur emere frumentum in ipsa partibus*“.

5) Ibid.

6) G. I. Brătianu, Recherches sur le commerce génois, op. cit., (p. 117) : „... *Kilia ou Licostomo, à l'embouchure du bras septentrional du Delta, qui aura au XIV-e siècle un consulat et même un garnison génoise*“.

în cursul anului 1366. Luptele dintre Genovezi și Dobrotici n'au căpătat proporția războiului de 100 de ani dintre Genova și Veneția, reducându-se totul la recunoașterea Despotului Dobrotici ca stăpân ; în schimb Genovezii erau slobozi în comerțul lor pe Marea Neagră.

De altă parte *Dobrotici*, trăind un timp la Bizanț și înrudit cu familia imperială, se considera un despot bizantin, adică un reprezentant al imperiului bizantin și *statul său o fărâmă din imperiu*, deși dinastia Paleologilor din a II-a jum. a secolului XIV era slabă. Chiar Patriarhia din Constantinopol considera Dobrogea: ținând, din din punct de vedere religios, de Bizanț. Astfel, într'o listă a posesiunilor patriarhiei din împrejurimile Varnei, din anul 1318, sunt enumerate niște castele, care nu-s decât localități din Dobrogea : Karnava (Cavarna), Ekrene, Kilia-Licostomo, Gerania, Silistra și Kaliacra¹).

Însăși Mitropolia Vicinei, al cărei reprezentant participase în trei dăți la ședințele sinodului constantinopolitan²), depinde de Patriarhia din Constantinopol și chiar după 1359, când are loc transferarea scaunului dela Vicina la Argeș³).

Prin urmare Dobrotici, despot bizantin în relații cu Bizanțul și stăpânitor al Dobrogei, și-a format statul prin lupte și tot prin ele visa să ajungă — probabil — împărat al Bizanțului, ceea ce n'a izbutit.

Asupra numelui Dobrogei suntem de părere că este traducerea termenului *țara lui Dobrus*, — care nu-i decât Dobrotici — din izvoarele italiene.

Astfel, într'o hartă a lui *Giacomo Cantelli da Vignola* din 1687 *Dobrogea* se numește „*Dobrus*“⁴).

Dobrogenii, încă de pe timpul lui Dobrotici și poate mai târziu, numeau Dobrogea „*țara lui Dobrotici*“, denumire care în diplomele latinești a devenit „*terrarum Dobroticii Despotus*“⁵), în turcește *Dobruği-ili*⁶). În italienește, bazați pe *F. Bollati di Saint Pierre*,

¹) *Franciscus Miklosich et Iosephus Müller*, *Acta Patriarhatus Const.* op. cit., vol. I. Doc. LII, p. 95, anul 1318 : „Τα περὶ τῆν Βάρναν Πατριαρχικὰ καστέλλα. ἡ Καρνάβα, ἡ Κρανέα, τὰ Κελλία ἕτοι τὸ Λοκοστόμιον, τὰ Γεράνια, ἡ Δρίστρα, ἡ Γαλιάγρα“.

²) *G. I. Brătianu*, *Recherches sur Vicina*, op. cit., (p. 58) : „on constate que le métropolitte de Vicina apparaît assez fréquemment aux séances du synode à Constantinople : on l'y trouve en mai 1341, en avril 1343, en septembre 1348“.

³) *Ibid.* p. 58 ; *N. Iorga*, *Istoria Românilor*, III, op. cit., p. 192.

⁴) *Romulus Seișanu*, *Dobrogea*, „*Universul*“, 1928, p. 279, v. p. 25.

⁵) *Hurmuzaki*, vol. I, partea 2-a, anul 1346—1450 ; v. Doc. CCLXII, p. 322.

⁶) *N. Iorga*, *Droits nationaux*, op. cit., p. 45.

care dă contul lui Antonio Barberi dintre 12 Iunie 1366 și până la 22 Ianuarie 1368, unde Dobrogea e numită, când „*Dobrugia*“, când „*Dobruscia*“, care credem că la origină a fost un *Dobrus* (Dobru) + *gaia*¹⁾, iar prin sincoparea vocalei *a* din cuvântul *gaia* a dat forma *Dobrugia*. Dobru + *g(a)ia* ar însemna tot *pământul lui Dobrotici*. Referitor la termenii: *Dobruscia* și *Dobrugia* cităm: „Per questa *Despota Desbrodicza* s'intende forse lo stesso Signore della *Dobrugia* o *Dobruscia*“²⁾ sau: „un fiorino ad un greco, mandato in missione al signore della *Dobrugia*“³⁾; sau: „mezo fiorino ad un greco, scrittore in lettere greche di due messaggi inviati dal Conte al signore della *Dobruscia*“⁴⁾.

Imprejurările favorabile înjghebării statului lui Dobrotici. Serbia țarului Ștefan Dușan fusese la apogeul între 1331—1355; după moartea lui, se desfăcu, în mai multe principate aproape independente, ajungând sub fiul său, *Uroș cel Slab* (1355—1367) pe pragul decadenței⁵⁾. Bulgaria, slăbită, se desfăcu după moartea țarului Ioan Alexandru, în anul 1365, în 2 țarate, care se luptau între ele. Imperiul bizantin decăzuse și, sfâșiat de lupte intestinale, abia se menținea. Astfel Ioan V Paleologul (1331—1376) era în luptă cu Ioan VI Cantacuzino, care izbutise din logofăt să devie împărat între 1341—1355, chemând în ajutor pe Turcii Osmanlâi. Aceștia pun picior solid în Europa și amenința însăși ființa imperiului bizantin⁶⁾, în timp ce Genovezii, vrând să monopolizeze Marea Neagră pentru comerțul lor cu cetățile Kilia, Cetatea Albă etc., provoacă al doilea războiu al strâmtorilor în 1350 cu republica rivală, Veneția. Aceasta formase o ligă în care intra regele Aragonului și Ioan Cantacuzino, iar Genovezii se aliașeră cu Turcii. Lupta se dădu în Bosfor, în 15 Februarie 1352, rămânând nedecisă. Conflictul se întinse în Mediterana întreagă și nu se termină decât prin dezastrul flotei venețiene la Sapienza, datorită amiralului genovez Paganino Doria. Se încheie pacea, care va dura scurt timp⁷⁾.

¹⁾ Gaia sau Mama Gaia nu-i decât pământul în credințele noastre populare

²⁾ *F. Bollati di Saint-Pierre*, *Illustrazioni della spedizione in Oriente di Amadeo VI (Il Conte Verde)* în Biblioteca storia italiana, Torino, Fratelli Bocea Librai, MCM, p. 373, v. p. 88. Fol. 32, Nota 1.

³⁾ *Ibid.* v. indicele alfabetic.

⁴⁾ *Ibid.*

⁵⁾ *A. A. Vasiliev*, *Histoire de l'Empire Byzantin*. vol. II, p. 304.

⁶⁾ *Ibid.* p. 305—309.

⁷⁾ *Ibid.* p. 312—313; *Charles Diehl*, Venise, op. cit., p. 66—67.

De altă parte Ludovic cel Mare, regele Ungariei (1342—1382) avea pretenții de suzeranitate asupra Țărilor Române¹⁾ și nu înțelegea că adevăratul pericol european erau Turcii.

La anul 1362, țarul Bulgariei Alexandru ocupă dela Bizantini cetățile Mesembria, Anchialo, Emona și Provata, pe care Ioan Paleologul nu le mai putea recuceri²⁾. Încă de când domnia țarul Alexandru, unul din fiii săi, Sracimir, luase Bulgaria apuseană cu capitala Vidin și se proclamase „țar“ independent, iar fratele său, Șisman, la moartea lui Alexandru, deveni țarul Bulgariei răsăriteene cu capitala Târnova. Dobrogea era o provincie aparte încă din vremea lui Alexandru și o stăpânea independent Despotul Dobrofici³⁾, deși Schiltberger și istorici bulgari o consideră greșit ca făcând parte din Bulgaria⁴⁾.

Desmembrarea Bulgariei mări pericolul, fiind înconjurată de doi dușmani puternici, Ludovic cel Mare în Nord și Turcii în Sud, cari, prin continuarea cuceririlor lor în Peninsula Balcanică, amenințau să înconjure Constantinopolul⁵⁾.

În 1365 Ludovic, deoarece Vladislav, Domnul Munteniei nu-l recunoscuse de suzeran, cucerește Vidinul, luând prizonier pe Sracimir și soția lui, sora lui Vladislav, și creiază un „Banat al Bulgariei“⁶⁾.

Pentru salvarea creștinilor localnici, Papa Urban al V-lea propune ideia unei cruciate contra necredincioșilor, în anul 1365, pusă sub conducere lui Ludovic. Însă regele Ungariei, în loc să pornească contra Turcilor, vrând să pătrundă în Balcani, atacă pe țarul Bulgariei apusene; singur Petru I, regele Ciprului și „al Ierusalimului“ luptă cu Otomanii⁷⁾.

În 1366 are loc întâlnirea la Buda între regele Ludovic, Ioan V Paleologul, împăratul bizantin și contele Amedeu de Savoia. La Buda suveranii se învoiesc astfel: Ludovic și Amedeu de Savoia

¹⁾ *D. Onciul*, Mircea cel Mare și Alexandru cel Bun, curs univ. p. 151 v. p. 1.

²⁾ *N. Iorga*, Veneția la Marea Neagră, I, op. cit. p., 1046.

³⁾ *D. Onciul*, Mircea cel Mare și Alexandru cel Bun, op. cit., p. 8.

⁴⁾ *Johannes Schiltberger*, *Reisen.*, op. cit., p. 93; *V. N. Zlatarsky*, *Le sorte historique*, op. cit., p. 54; *Idem*, *Geschichte der B.*, op. cit., p. 172—173.

⁵⁾ *A. A. Vasiliev*, op. cit., II, p. 308.

⁶⁾ *C. Giurescu*, *Istoria Românilor*, I, op. cit., p. 393.

⁷⁾ *N. Iorga*, *Istoria Românilor*, III, op. cit., p. 266.

să ajute pe Ioan V contra Turcilor, iar împăratul bizantin să treacă la catolicism cu tot poporul¹⁾.

Ludovic, plănuid ca Liga creștină să fie puternică, nu se mulțumea să unească Bizanțul, Ungaria, pe Amedeu de Savoia și pe regele Ciprului, Petru I, contra Turcilor, ci mai ceru concursul Veneției și Ragusei să-l ajute „să meargă la Constantinopol“ în misiunea sa de cruciat²⁾. Nu știm ce răspuns a dat Ragusa³⁾, dar presupunem un *non possumus* ca și al Veneției care, având în vedere *profitul și mai puțin* „onoarea Venețienilor“ (*honorem Veneciarum*)⁴⁾ prefera o alianță cu Turcii⁵⁾ decât o cruciată contra lor. De aici răspunsul diplomatic al Veneției, plin de rezervă, dat regelui Ungariei, referitor la cruciată⁶⁾. Vom vedea cum cruciata proiectată se va sfârși într'un faliment lamentabil.

Despotul Dobrotici, amic al Veneției și dușman al Genovezilor, dându-și seamă ce piedică și primejdie pentru planurile sale imperia-
liste în Balcani este țarul Șisman dela Târnova — se aliase „cu Vladislav, Domnul Munteniei și cu Sracimir, pentru a putea covârși puterea lui Șisman“⁷⁾. Ca aliat al lui Vladislav, dușmanii acestuia erau și dușmanii lui Dobrotici.

De aceia Despotul Dobrotici va sprijini pe Vladislav, „care indea la scoaterea influenței ungurești din Balcani“⁸⁾, servindu-și astfel propriile sale interese. Deoarece împăratul Ioan V fusese la Buda să ofere alianță și să cerșească ajutor, Dobrotici și nu Șisman, cum crede d-l N. Iorga⁹⁾ îl închise la întoarcere la Varna¹⁰⁾, răs-

1) Ibid. p. 232—233.

2) N. Iorga, *Istoria Românilor*, op. cit., p. 233.

3) Ibid.

4) Charles Diehl, *Venise*, op. cit., (p. 154): „*ad proficuum et honorem Veneciarum*“ — formulă și maximă sfântă și conștiincios aplicată în viața politică și comercială a Veneției.

5) A. A. Vasiliev, op. cit., II, p. 308.

6) G. I. Brătianu, *Les Vénitiens dans la Mer Noire au XIVe siècle*, op. cit., p. 157—158.

7) Virgil Andronescu, op. cit., p. 124.

8) I. Minea, *Urmașii lui Vladislav I*, op. cit., p. 27.

9) N. Iorga, *Droits nationaux*, op. cit., p. 38; Idem, *Veneția în Marea Neagră*, p. 1047. Idem, *Istoria R.*, op. cit. III, p. 233, *F. Bollati di Saint Pierre, Illustrazioni della spedizione in Oriente*, op. cit., p. 3—4, Fol. 1, unde arată greșit că Împăratul Bizanțului, ducându-se spre Bulgaria, nu putea să se întoarcă, fiind împiedicat de „Imperator Bulgarie“. Mai curând Despotul Dobrotici trebuie înțeles sub acest nume, fiindcă Varna nu mai aparținea lui Șisman, ci lui Dobrotici.

10) I. Minea, *Urmașii lui Vladislav I*, op. cit., p. 27.

punzând indirect lui Ludovic pentru ocuparea Vidinului, capitala aliatului său, Sracimir.

Arestarea lui Ioan V determină pe Papa Urban V să proclame în Ianuarie 1366 o cruciată pentru liberarea împăratului, cruciată pe care o va conduce „Il conte Verde“ (Amedeu VI de Savoia). Acesta, ajutat de corăbii venețiene și genoveze, atacă din Iunie 1366 și până toamna târziu castelele lui Dobrotici de pe litoralul mării, cucerind o mare parte din ele ca: Mesembria, Anchialul, Emona, Provata, [Varna, unde era Împăratul, n’o poate lua] și ajunge până la Chilia Licostomo, cunoscută sub numele de „Castrum Achile“ în socotelile expediției lui Amedeu ¹⁾.

Apropiindu-se iarna, Contele Verde începu tratativele cu Dobrotici, care vor dura mult timp. Amedeu va trimite de mai multe ori „câte un Grec în misiune la despotul Desbrodicza ²⁾. Altădată i se va trimite mesaje, scrise în limba greacă de un Grec din partea Contelui, despotului Desbrodice“ ³⁾. Dar n’a fost numai schimbul de scrisori și solii ⁴⁾ între Contele Verde și Dobrotici; în cursul lunii Noemvrie s’a adăugat „și intervenția orașelor Mesembria, Anchial și intervenția patriarhului din Constantinopol“ ⁵⁾.

Despotul, deși avuse această atitudine irreverențioasă față de Împărat, în loc să scadă în ochii lui Ion V, s’a înrudit cu familia imperială, căsătorind pe o fiică a sa cu Mihail, fiul împăratului Ioan V ⁶⁾.

Relațiile cu Bizanțul măresc prestigiul lui Dobrotici, care, în fața pericolului otoman se simte tot mai legat de Vladislav și Sracimir și mai pornit contra lui Șișman, care șese aliase cu Turcii. În 1368 Șișman aliat cu Turcii atacă Vidinul, vrând să-l smulgă Ungurilor; numai intervenția imediată a lui Vladislav Vodă și a lui Ludovic cel Mare aduce înfrângerea țarului Bulgariei răsăritene și a Otomanilor ⁷⁾.

¹⁾ N. Iorga, Veneția în Marea Neagră, op. cit., 1047—1048. Idem, Droit national, op. cit., p. 38—39. C. Moisil, Dobrotici și Mircea cel Bătrân, p. 308.

²⁾ F. Bollati din Saint Pierre, Illustrazioni della spedizione, op. cit., p. 88 contul 386, Fol. 32: „... quidam homini greco misso per Dominum ad Desbrodiczam despotum“.

³⁾ Ibid. p. 89, contul 332, Fol. 32: „... cuidam greco qui duabus vicibus scripserat in literis grecis quedam que Dominus mandaverat Desbrodice despo“.

⁴⁾ Ibid. p. 94, contul 360, Fol. 34: „... cuidam nuncio misso per Dominum apud Calliatra versus Domburdiz“.

⁵⁾ C. Moisil, Dobrotici și Mircea cel Bătrân, în „Dobrogea“ vol. festiv, p. 308.

⁶⁾ N. Iorga, Veneția în Marea N., op. cit., p. 1050.

⁷⁾ N. Iorga, Lupta pentru cucerirea Vidinului în 1365—1369 și politica lui

Înlăturat pericolul turc și sprijinit pe Dobrotici, Vladislav, căruia nu-i convenia întemeierea Banatului unguresc la Vidin, cât și înlăturarea lui Sracimir, ruda sa, folosindu-se de propaganda intensă catolică, intră cu oști și ocupă Vidinul. Acest act aduse războiul cu Ludovic, din care Domnul Munteniei ieși biruitor. Pacea se încheie; Vladislav își retrase trupele din Vidin, iar Ungurii sub comanda lui Bernabo, șeful balistarilor italieni, restabiliră pe Sracimir¹⁾ în scaun.

Liberarea lui Sracimir și înapoierea țarului bulgar apusean — dintr'o scrisoare a regelui Ludovic către Petru Hemffy din Vidin — știm că s'a făcut „pe chezășia lui Laic (Vlaicu) Vodă și Dobrotici“²⁾, cari garantau că Sracimir va încredința „ca ostateci două fete ale sale“³⁾, deci „va fi devotat regelui Ungariei“⁴⁾. *Rezultă* că Dobrotici era un factor important în alianța creștină, dacă Ludovic, pe chezășia despotului și pe a lui Vlaicu, reinstalase pe Sracimir în vechile-i drepturi și „renunțase la cruciată și întemeierea unui stat temeinic în dreapta Dunărei“⁵⁾. De fapt ideia de cruciată dăduse faliment și „prin uciderea regelui Petru al Ciprului de către ai săi, sătui de riscate întreprinderi în Orient“⁶⁾.

Despotul Dobrotici, socotind o primejdie așezarea definitivă a Genovezilor la Chilia, — după ce erau stăpâni pe o bună parte din porturile Mării Negre, iar la Licostomo veniseră ca negustori încă de prin anul 1340 — începe în 1366⁷⁾, nu în 1370, un război lung cu Genovezii, aliindu-se cu dușmanii lor, Venețienii, cari voiau să înceteze Marea Neagră de a fi un „*lac genovez*“ în detrimentul comercial și politic al Veneției. Intenția lui Dobrotici era, probabil, să

Vladislav Vodă față de Unguri, în „Convorbiri Literare“, Anul 34 (1900), Nr. 11, p. 962—999, v. p. 983—985; Idem, *Istoria Românilor*, III, p. 235; C. C. Giurescu, *Istoria R.*, I, op. cit., p. 393.

¹⁾ *N. Iorga*, *Lupta pentru cucerirea Vidinului*, op. cit., p. 985—986; Idem, *Istoria R.*, III, op. cit., p. 236—238; C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, I, p. 394—395.

²⁾ *N. Iorga*, *Lupta pentru stăpânirea Vidinului*, op. cit., p. 987—988, nota 1 „Nos imperatorem de Bodinio sub fideicessione Layk Voyvode et Dobrotich liberum commisimus et suam terram eidem reddere assumpsimus, ita tamen quod *duas filias suas idem imperator nobis in obsides huc transmittet*“, în *Szazádok*, I, c. p. 607, Nr. VI.

³⁾ *Ibid.*

⁴⁾ *I. Minea*, *Urmașii lui Vladislav I*, op. cit., p. 27.

⁵⁾ *Virgil Andronescu*, op. cit., p. 125.

⁶⁾ *N. Iorga*, *Istoria Rom.*, III, p. 238.

⁷⁾ *N. Iorga*, *Chilia și Cetatea Albă*, op. cit., p. 52.

goniască pe Genovezi dela Chilia, utilizând abil rivalitățile veneto-genoveze în Marea Neagră, ca să ducă *cel puțin o politică pontică*¹⁾.

În realitate Chilia o cuceriseră Genovezii către finele anului 1366. În 1374 Dobrotici, în luptă cu Genovezii, încearcă, ajutat probabil de flota venețiană, să goniască pe moștenitorul legitim al Trapezuntului, Andronic Comnen, vrând să pue domn pe ginerele său, Mihail, fiul lui Ioan al V-lea²⁾. Între 1374—1375 sunt documente, care ne arată că Genovezii din Caffa își pregăteau corăbiile „din cauza războiului cu Dobrotici”. Așa în Octombrie 1374 se pregătește corabia lui Martinus de Mari „causa guerre Dobrodize”³⁾; în Aprilie 1375 se pregătea corabia lui Paul de Reza „occasione guerre Dobrodize”⁴⁾.

Înarmarea corăbiilor genoveze din Caffa era dictată și de atacul lui Dobrotici, aliat cu Venețienii contra Genovezilor din Crimeia⁵⁾, atac dat în două etape (1370—1375) și în 1384⁶⁾, dar fără a izbuti să dea o luptă hotărâtoare. În 1376 Martie 12, Dobrotici „ceru ajutor senatului venețian”, spre a-l pune pe Mihail Paleologul domn în Trapezunt⁷⁾; nu credem să-l fi putut ajuta, fiindcă începuse războiul pentru insula Tenedos. Veneția doria să ocupe această insulă, aflată la intrarea Dardanelelor, întrucât avea „o mare importanță pentru statele care aveau raporturi comerciale cu Constantinopolul și Marea Neagră”⁸⁾.

Veneția, după lungi negocieri cu împăratul Ioan V, obținu cedarea Tenedosului. Genovezii, cari nu puteau admite aceasta, provocară în Constantinopol o revoluție, care aduse detronarea lui Ioan

1) G. I. Brătianu, *Récherches sur Vicina*, op. cit., p. 81.

2) C. C. Jirecek, *Geschichte der B.*, op. cit., p. 336; Slatarski, *Geschichte der Bulg.*, op. cit., p. 177; N. Iorga, *Lupta pentru cucerirea Vidinului*, p. 983—984; Idem. *Droits nationaux*, op. cit., p. 39.

3) N. Iorga, *Notes et extraits pour servir a l'histoire des croisades au XVe siècle*, vol. I, Paris, C. Leroux, 1899, p. 581, v. p. 10, Fol. 82: „Gallea Communis Caffé armanda tempore regiminis nobilis viri domini Aymoni de Grimaldi, causa guerre Dobrodize, de qua fuit patronus Martinus de Mari.. civis Januensis”.

4) Ibid.: „Die XXVII Aprilis (1375) Gallea Communis Caffé, nuper armata, tempore regiminis egregii viri domini Juliani de Castro, consulis Caffé, occasione guerre Dobrodize, de qua est patronus Paulus de Reza”.

5) C. Jirecek, *Geschichte der B.*, op. cit., p. 336; Slatarski, *Geschichte der B.*, op. cit., p. 177.

6) N. Iorga, *Notes et extraits*, op. cit., p. 9, v. Nota 7.

7) I. Minea, *Urmașii lui Vladislav I*, p. 28.

8) A. A. Vasiliev, op. cit., II, p. 313; Charles Diehl, *Venise*, p. 68.

V și suirea pe tron a fiului mai mare, Andronic (1376—1379)¹⁾. Acesta, ca recompensă pentru ajutorul Genovezilor, le cedă insula Tenedos, pe care Ioan V o dăduse Veneției²⁾. Războiul pentru Tenedos se termină după înfrângerea dela *Chioggia* — insulă lângă Veneția. În 1381 se încheie pacea la Turin, care obligă pe Veneția să părăsească Tenedos, ale cărui ziduri fură dărâmate, trecând în stăpânirea lui Amedeu de Savoia³⁾, iar Venețienii nu mai erau opriți de a face comerț în Marea Neagră și a se duce la Tana⁴⁾. Cu ocazia acestor lupte, Dobrotici, cuscrul împăratului alungat, Ioan V. mai mult ca sigur c'a intervenit alături de Venețieni și contra Genovezilor și pretendentului sprijinit de ei în Bizanț, Andronic⁵⁾.

Luptele între Genovezi și Venețieni se dădeau în Marea Adriatică, pe coasta Dalmației și Dobrotici trebuie să fi atacat contuarele și posesiunile genoveze din Marea Neagră. În realitate, războiul acesta era continuarea celui început de Dobrotici, de când Genovezii îi luaseră Chilia⁶⁾. Prin pacea dela Turin (1381), Genovezii rămân definitiv stăpâni la Kilia (Licostomo), însă cu Dobrotici războiul continua. Giovanni Muazzo, bailul venețian al insulei Tenedos, care călcuse stipulațiile tratatului dela Turin — să cedeze Tenedos-ul (în mâinile contelui Amedeu de Savoia („*in manibus prefati domini Sabaudie comitis*”⁷⁾), — fu silit să-l părăsească și se refugie la Dobrotici „și abia mai târziu, cu sila, sub pază bună” a putut fi dus acasă⁸⁾.

Deși prin pacea dela Turin se punea capăt rivalităților veneto-genoveze în Marea Neagră și M. Azov, totuși Genova a încercat să împiedice comerțul venețian în Pontul Stâng. Cum în acest timp puterea otomană era în plină expansiune, Veneția s'a aliat cu Turcii și aliații săi, opunându-se acest bloc alianței Genovei și Ungariei⁹⁾.

1) Ibid.

2) Noi credem, că războiul a avut nu două etape, cum crede d-l I. Minea Urmașii lui Vladislav I, p. 28, ci trei etape: prima este aceea când Genovezii cu ceresc Kilia în 1366—1367 și a doua în 1370—1375, iar a treia în 1384.

3) 4) *A. A. Vasiliev*, op. cit., p. 313—314, *Charles Diehl*, Venise, p. 68—69.

5) *N. Iorga*, Veneția în Marea Neagră, p. 1053; *I. Minea*, Urmașii lui Vladislav I, p. 28.

6) *I. Minea*, Urmașii lui Vladislav I, p. 28—29.

7) *A. A. Vasilev*, op. cit. II, p. 313; *W. Heyd*, Histoire du commerce. I. p. 517—521.

8) *C. Jirecek*, Geschichte der B., op. cit., p. 336; *I. Minea*, Urmașii ... p. 29.

9) *G. I. Brătianu*, Les Vénitiens dans la Mer Noire au XIVe siècle, op. cit. p. 157—159; Idem, Recherches sur Vicina, p. 81.

Dobrotici, dușmanul Genovei, sigur c'a participat la certurile dintre cele două republici: Genova și Veneția. Ultima se plângea printr'o ambasadă dogelui Genovei de pagubele suferite de Ion Buonomo și de interdicția trecerii sclavilor sasarini de pe un țărm pe altul, adică din Tana fătără în Turcia asiatică. Însă cea mai gravă măsură luată de Peroșii Genovezi era interdicția generală „à toute personne, de toute nation se rendant dans les contrées de Dobrotitsch“ („ad partes Dobrodice“), ceea ce înseamnă, după părerea Senatului venețian, „cea mai mare neplăcere și cea mai gravă pierdere pentru interesele noastre în regiunea Tanei și Mării Negre și în toate aceste regiuni navigabile“¹⁾. Această decizie lovea nu numai în Dobrotici, stăpânitorul Dobrogei, ci și în Veneția care, aducea grâne din Dobrogea. De aici și „stăruința înverșunată“ a Veneției, care, prin sol special, cerea dogelui Genovei „ca drumul către țara lui Dobrotici să nu-i fie tăiat și pentru ca venirea grânelor din regiunile acestea să continue, ca și mai înainte“²⁾.

Se știe, că dogele Genovei a scris ofițerilor săi din Orient să împiedice pe Venețieni de a se duce cu vasele lor „în regiunile Zagoriei, supuse lui Dobrotici“ („ad partes del Zagora subditas Dobrodice“), însă ordinele sale nu fură respectate³⁾.

Din această cauză diferendul între Genovezi și Dobrotici continua și la 16 Iulie 1385. Dobrotici moare în 1386 ca dușman al Genovei și în luptă cu ea. Fiul său, Ivanco, încheie pacea cu Genovezii⁴⁾ și un tratat comercial la 27 Mai 1387, la Pera, în palatul podestatalui Giovanni de Mezzano, fiind de față delegații lui Ivanco, Costa și Jolpani; din partea Genovei, Podestatul și delegații republicii Gentil de Grimaldi și Giannone del Bosco. Prin tratat se hotărâ uitarea trecutului de ambele părți, Ivanco să redea libertate Genovezilor arestați și să le restituie bunurile, protejându-i pe uscat și pe apă. Genovezii rămâneau stăpâni pe Kilia=Licostomo, „care era

¹⁾ N. Iorga, La politique vénitienne... I, op. cit. p. 304—305.

²⁾ N. Iorga, Veneția și România, în „Cinci Conferințe despre Veneția“ op. cit. p. 127—128.

³⁾ N. Iorga, La politique vénitienne... I, op. cit. p. 305—306.

⁴⁾ G. I. Brătianu, Recherches sau Vicina... op. cit. p. 82, — părere admisă și de noi, în opoziție cu părerea istoricilor bulgari, cari afirmă că Dobrotici întâi a făcut pacea cu Genovezii, apoi a murit. v. C. Jirecek, Geschichte der B., op. cit. p. 336; Slatarski, Geschichte der B., op. cit. p. 177; I. Mileitch, Les Bulgares et les Roumains dans leurs rapports culturels et historiques, p. 67—108, v. p. 91, în „La Dobroudja, Géographie“ etc.

o cetate insulară și nu un oraș“, având dreptul să aibă un consul, o fortăreață, *loggia* (magazie pentru marfă), o biserică și o garnizoană. Apoi se mai acordă Genovezilor libertatea comerțului cu grâne din Dobrogea, iar Ivanco se angaja să nu mai atace vasele genoveze sau puse în serviciul Genovei în teritoriile lui Ivanco¹⁾.

Deși unii istorici bulgari afirmă că Turcii cuceresc Dobrogea dela Ivanco²⁾, adevărul este acesta: Dan I, Domnul Munteniei a avut lupte cu Șișman, țarul dela Târnova, pentru cucerirea Silistrei. Murind Dan I în luptă, Mircea, urmașul său, anexează Silistra, care este menționată „separat“ în titlul lui Mircea de posesiunile lui Dobrotici³⁾.

O observație avem de adăugat asupra situației lui Ivanco, care nu-i numit de Genovezi „Despot“ ca tatăl său, ci „Dominus“. Această înseamnă că Ivanco era un dinast neînsemnat, fără a fi vasal țarului Șișman⁴⁾, care era aliatul Genovezilor și dușmanul său⁵⁾. Leunclavius arată că Ivanco stăpâna Varna și regiunea vecină, numită Dobritze: „Dobritzae filius, qui Varnae, cum regione finitima, Dobritze vocata, regulus erat...“⁶⁾. E îndoelnic ca Ivanco să fi stăpânit toată Dobrogea. „E mai probabil că partea de lângă Dunăre a țării lui Dobrotici a fost alipită Țării Românești, îndată după moartea acestuia, pe la 1386, odată cu Silistra, pe când fiul său Ivanco a păstrat numai partea meridională cu cetatea Varna și Kaliakra, arătate ca locuri principale ale stăpânirii lui“⁷⁾.

1) *N. Iorga*, Chilia și Cetatea Albă, I, p. 54, unde se pot urmări și alte detalii; *W. Heyd*, Le commerce du Levant..., op. cit. I, p. 532—533.

2) *J. W. Poppov*, La Dobroudja... op. cit. p. 18—19; *Αθανασίου* (Μάναφ) op. cit. (p. 390): „Αποθανόντος καὶ τοῦ Δομπροτίτσα τὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς τοῦ Ἰωάννου ἢ Ἰβάνου (1386), τοῦ ὁποῦ ἢ μήτηρ, ὡς εἰρηθῆ, ἦτο Ἕλληνας, κόρη τοῦ μεγάλου δουκὸς Ἀποκαύκου. Ὁ τελευταῖος, ὄντος δεσπότης τῶν Ὀγούζων, μὴ δυνηθεὶς νὰ ποικρούση τὴν ἐπιθεσὶν τοῦ Μπαταζῖτ Ἀ' (1393), ἐπήχθη ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ...“.

O lămurire adaug: d=1 Manoff înțelege prin principatul Oguzilor, Dobrogea.

3) *D. Onciul*, Mircea cel Mare... op. cit. p. 23 și 43; *C. C. Giurescu*, Istoria R., I, p. 419—420; *I. Minea*, Urmașii lui Vladislav I, op. cit. p. 30—32; *N. Iorga*, Istoria Rom., III, op. cit. p. 290—291; *C. Moisil*, Dobrotici și Mircea cel Bătrân, op. cit. p. 311—312.

4) *Giugliemo Heyd*, Le colonie commerciali degli Italiani in Oriente nel Medio Evo, 1868, Vol. II, p. 447, v. p. 94: „... e Juanchus nel trattato istesso non è chiamato re, ma solamente *dominus*, così noi dobbiamo vedere in lui uno di quei dinasti, que regnavano su una parte del paese bulgaro, forse *comme vassalli del re Sisman*, il quale allora sedeva su questo trono“.

5) *I. Minea*, Urmașii lui Vladislav I, op. cit. p. 30.

6) *Leunclavius*, Historiae Musulmanae Turcorum, de monumentis ipsorum Excerptae, Liber XVIII, Col. 265.

7) *D. Onciul*, Mircea cel Mare și Alexandru cel B... op. cit. p. 41.

Deci nu se neagă nici existența lui Ivanco, nici dominația lui asupra unei părți din Dobrogea de Sud, așa cum afirmă nesperios d-l Poppov¹⁾. Nu știm în ce împrejurări dispăre de pe arena istoriei Ivanco²⁾, dușmanul Turcilor.

Mircea cel Mare, — urmând la domnie lui Dan I, amândoi fiii Calinichiei, care era probabil fiica lui Dobrotici³⁾ — se considera înrudit cu Impăratul bizantin, era „agregat la casa imperială a Paleologilor și primise titlul de despot bizantin⁴⁾“. De aici titlul lui Mircea din 1390, când în tratatul de alianță cu Sigismund, regele Ungariei, se intitula: „Mircius Dei gracia Woyvoda Transalpinus, Fogaraș et Omlaș Dux, Seurini Comes, terrarum Dobrodicii Despotus et Tristri Dominus⁵⁾“.

O dovadă în plus că Mircea se considera despot bizantin, iar stăpânirea asupra Dobrogei un drept moștenit, este însăși moneda ce o bate în Ungaria, după tipul bizantin, fiind înfățișat „cu coroană și hlamidă pe monede⁶⁾“ — semne prin care Mircea își afirma nea-târănarea, dar se afirma și „supraviețuirea bizantină în țările noastre⁷⁾“.

Prin urmare Mircea este primul Domn român al țării lui Dobrotici și al Silistrei. Tezaurile monetare care s'au găsit la Niculițel în județul Tulcea, în mai multe localități din județul Constanța, în împrejurimile satului Ecrene în anul 1913, pe malul mării și lângă Silistra în 1916, în care abundă monedele de argint ale lui Mircea cel Bătrân și Petru Mușat al Moldovei și Ludovic cel Mare al Ungariei, cât și ale altor Domni români (numai la Silistra s'au găsit monete bulgărești delă țării Alexandru și Sracimir), indică întinderea stăpânirii lui Mircea în Dobrogea, dar și intensitatea relațiilor comerciale, pe care Domnul Munteniei le avea cu Dobrogea și țările vecine⁸⁾.

Dacă pare problematică o stăpânire a Dobrogei întregi de Mircea

1) J. W. Poppov, La Dobroudja . . ., op. cit., p. 19, Nota 2.

2) I. Minea, Urmașii lui Vladislau, op. cit., p. 30.

3) Ibid., p. 23.

4) N. Iorga, Droits nationaux, op. cit., p. 45—46; Idem, Istoria Românilor, III, p. 292 și 296; C. C. Giurescu, Din istoria nouă a Dobrogei, op. cit., p. 58.

5) Hurmuzaki, I, partea 2, Doc. CCLXII, p. 322.

6) N. Iorga, Istoria Românilor, III, p. 292.

7) N. Iorga, Veneția în Marea Neagră, I, p. 1057.

8) Const. Moisil, Numismatica Dobrogei, p. 112—153, în „Arhiva Dobrogei“, Vol. I, 1916, p. 160, v. p. 151—152; Idem, Introducere în numismatica Dobrogei, p. 145—175, în „Dobrogea“, Vol. festiv, v. p. 155—156.

„în preajma luptei dela Câmpia Mierlei (1389)¹⁾, nimic n’o exclude după anul 1402, când un deceniu sunt lupte între fiii lui Baiazid pentru succesiune la tronul otoman²⁾, iar Domnul Munteniei nu numai că se amestecă în luptele de succesiune la tronul Turciei, ci sprijinește pe unii dintre ei, exercitând o adevărată „hegemonie politică în Orientul sudic al Europei³⁾“.

Abia în 1417 Dobrogea și Silistra⁴⁾, mai exact actuala Dobroge de Nord și de Sud sunt cucerite de sultanul Moḥamet I, nu dela Bulgari, ci dela Români⁵⁾, ca după aproape cinci sute de ani să revină tot Românilor.

Concluzii. — Din tot ce-am expus se pot desprinde următoarele: Dobrogea a cunoscut în trecutul medieval (în sec. XIV) doi dinastați cari, prin politica lor, au fost pontici: Balica și Dobrotici. Naționalitatea lor nu se poate stabili cu exactitate, deși istoricii bulgari țin să-i facă Bulgari, iar cei români — Români. S’ar putea să fie Români sau Turci, însă Bulgari ne îndoim.

Dacă Balica a domnit între 1340—1354 și a izbutit a funda un stat cu capitala la Cavarņa, — stat care cuprindea o mare parte din Dobrogea de Sud și până la Sud de Varna, fără Silistra, — Dobrotici ajunge despot al Dobrogei întregi, exceptându-se Silistra. Meritul lui Dobrotici este mult mai mare decât al fratelui său, Balica, fiindcă prin lupte transformă un stătuleț într’o provincie cu hotare naturale. Astfel până la 1357 a cucerit Kozeacon, Emmona, Varna și a ajuns până lângă Mesembria; apoi, nemaiputând înainta spre Sud și-a îndreptat privirile spre Nordul Dobrogei, pe care o cucereste fără jertfe omenești. E imposibil a reda în câteva cuvinte conflictul dintre Dobrotici și Genovezi, cuceritorii Kiliei-Licostomei către finele anului 1366, cât și luptele pe care le are cu ei până la moarte.

1) I. Minea, *Principatele Române și politica orientală a Impăratului Sigismund*; București, „Convorbiri Literare“, 1919, p. 280, v. p. 15; Idem, *Urmașii lui Vladislav*, op. cit., p. 31—32.

2) I. Minea, *Principatele Române . . .*, op. cit., p. 110 și 117 și urm.; G. I. Brătianu, *Recherches sur Vicina . . .*, op. cit., p. 84—85.

3) I. Minea, *Principatele Române . . .*, op. cit., p. 88—93.

4) C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, I, p. 463; în cursul — probabil — al anului 1938 va apărea teza mea de doctorat: „Dobrogea de Sud între 1913—1919“, unde se vor putea urmări diferitele păreri ale istoricilor noștri asupra datei când s’a cucerit Dobrogea de Turci.

5) I. C. Brătianu, discurs din 28 Septembrie 1878, în *Ion C. Brătianu, Acte și Cuvântări*, IV, București, 1932, p. 102—103; C. C. Giurescu, *Din istoria nouă a Dobrogei*, op. cit., p. 58—59.

De asemenea nici rolul politic jucat de Dobrotici, ca aliat al Veneției și Domnului Munteniei, Vladislav, nu poate fi fixat într' o concluzie. Pe scurt subliniem, că Dobrotici a fost un despot bizantin, înrudit cu familia Paleologilor, un distins cap politic, care, dacă împrejurările l-ar fi ajutat, probabil ar fi ajuns împărat la Bizanț. Totuși pentru politica pontică dusă, pentru menținerea stafului său, când Turcii deveniau primejdioși, a fost cea mai însemnată și cea mai luminoasă figură până la Mircea cel Bătrân, stăpânitorul Dobrogei, numele lui Dobrotici păstrându-l Dobrogea, provincia sa.

Octavian S. Mărculescu

Doctorand în Litere și Fil.

NOUTAȚI ARCHEOLOGICE DOBROGENE

1936—1937

HISTRIA. Inaugurarea muncii obligatorii de folos obștească s'a dovedit bine venită și în domeniul arheologiei, brațe de lucru foarte utile fiind puse în serviciul căutării vestigiilor antice ale țării. Cea mai importantă experiență în această privință a fost făcută la Histria, unde opera de desgropare a ruinelor din interiorul cetății s'a făcut cu spor, scoțându-se la lumină zona care se întinde între strada principală și terme, dealungul zidurilor de apărare. În timpul lucrărilor, șantierul a fost vizitat de d. Prim-Ministru G. Tătărescu și de d. Ministru al Muncii Prof. I. Nistor. Cu acest prilej o sumă importantă a fost aprobată pentru continuarea săpăturilor și pentru desăvârșirea muzeului local.

La începutul lunii Septembrie 1937 a avut loc la Constanța, Mangalia și Histria o mare excursiune a participanților la al XVII-lea Congres internațional de Antropologie și Arheologie preistorică, care s'a ținut la București. Ruinele Histriei, bine păstrate, descoperite pe o mare suprafață și consolidate cu îngrijire, au produs o plăcută impresie, ca și muzeul local. Cu prilejul activității Congresului a fost expusă, la Facultatea de Litere din București, în Seminarul de istorie antică de sub conducerea d-lui prof. S. Lambrino, o importantă colecție de vase arhaice descoperite la Histria în ultimii ani.

În legătură cu mișcarea populației romane de pe teritoriul antic al acestei cetăți e demn de menționat studiul epigrafic al lui Eric Birley apărut în *Proceedings of the Society of Antiquaries of Scotland*, LXX (1935—36), p. 363—377, despre un centurion, *Marcus Cocceius Firmus*, constatat în mai multe inscripții din Auchandavy (Scoția), pe *limes*-ul Antonin. Acest ofițer roman, care a avut un rol important la granița de Nord a Britanniei, e considerat de d. Birley, cu dreptate, ca fiind originar dintr'o provincie a Illyricului. Unele din divinitățile cărora le închină inscripții *M. Cocceius Firmus*, precum *Silvanus*, sunt într'adevăr deosebit de adorată în regiunile danubiene ale imperiului. E ceea ce îl determină pe cercetătorul scoțian să identifice ipotetic pe acest *M. Cocceius Firmus*, militar activ la Auchandavy între anii 128—141, cu *Cocceius Firmus* pomenit într'o inscripție din 13 Iunie 169 din Histria, ca *quaestor* în *vicus Quintionis*, sat de *veterani* și de *Bessi* din imediata apropiere a cetății (V. Pârvan, *Histria*, VII, p. 63 sqq.). După liberarea

sa din armată, centurionul dela Auchandavy s'ar fi retras în patria lui dunăreană, care în acest caz era Scythia Minoră. Dacă identificarea aceasta poate fi foarte discutabilă în ce privește însăși persoana *quaestor*-ului din *vicus Quintionis*, nu e deloc exclus ca centurionul din Britannia să fi făcut parte dintr'o familie a acelor *Coccei*, atât de frecuent documentați în sec. II în Dobrogea (cf. V. Pârvan, *Inceputurile vieții romane la gurile Dunărei*, pp. 125 sq., 159, 161; id., *Histria*, IV, pg. 72 și 85 sqq.; id., *Histria*, VII, p. 66; D. Teodorescu, *Monumente inedite din Tomi*, București 1918, p. 137 sqq.; Gr. Florescu, în *Dacia*, III—IV, p. 510). Iar cultul lui *Silvanus* se știe că se bucura de o mare favoare în satele romane (cf. V. Pârvan, *Inceputurile, etc.*, p. 171 sqq.; id., *Dacia: civilizațiile străvechi din regiunile carpato-danubiene*, București 1937, p. 177).

TOMI. Săpături executate pentru terasamentul căilor ferate în gara Constanța, acolo unde în 1931 a fost găsit sarcofagul cel mare cu simboluri, au dus, în primăvara anului 1936, la descoperirea câtorva schelete acoperite cu țigle — rit sepulcral frecuent în epoca romană — și a mai multor obiecte mărunte. Din nefericire totul a fost răvășit de lucrători înainte ca autoritățile să fie anunțate. Muzeul regional al Dobrogei n'a fost pus în curent cu descoperirea decât câteva zile după ce totul fusese distrus. Nu s'au mai putut obține decât câteva din obiectele găsite în apropierea scheletelor: un mic vas decorat exterior cu o linie frântă vopsită în alb, o ulcea cărămizie simplă având înăuntru o monetă de bronz ilizibilă, un opaiț decorat cu o frunză de viță în relief, o statuetă de lut fragmentară reprezentând o femeie cu pieptănătură înaltă și cu vâl pe cap și două monete romane, asupra cărora nu aflăm niciun detaliu în scurta dare de seamă pe care d. I. Micu o prezintă despre această descoperire în ziarul *Dobrogea Jună*, nr. 79—80 din 4 Aprilie 1926. De asemeni a fost găsită o statuetă de lut închipuind un copil care ține în mână o pasăre. Până în momentul când a fost publicată darea de seamă citată, acest obiect, reținut de unul din descoperitori, nu fusese încă predat Muzeului.

O descoperire similară s'a întâmplat, un an mai târziu, pe traseul fostei linii ferate de pe faleza dinspre port, cu prilejul lucrărilor pentru construcția bulevardului Marele Voevod Mihai. Au fost găsite mai multe schelete omenești „îngropate fără nicio ordine” (*Universul*, LIV, nr. 72, 14 Martie 1937) și distruse înainte ca autoritățile să fie prevenite. După spusele lucrătorilor s'ar fi găsit acolo „un vas de marmoră cu diferite ornamente și cu o inscripție”, „o mulțime de resturi de obiecte antice” și temeliile unui edificiu roman. Până în momentul apariției acestei știri în ziare, Muzeul regional nu izbutise să între în posesiunea niciunuia din obiectele găsite. Sperăm că autoritățile vor găsi mijlocul să fie mai hotărâte în a convinge pe lucrători, ca și pe șefii lor, că asemenea prețioase vestigii ale trecu-

tului nu pot intra în posesiune privată. Există doar o lege în această privință.

Cam în aceeași vreme, făcându-se niște săpături pentru clădirea unei case la colțul străzii M. Kogălniceanu cu str. Plevnei, s'a dat peste un sarcofag de piatră din epoca romană, simplu, fără inscripție. De data aceasta desegroparea monumentului a putut fi făcută cu grijă în prezența conservatorului Muzeului, d. Micu. Sarcofagul însă era cu totul gol; capacul său prezenta o mare spărtură, urmă a unei vechi profanări (*Universul*, 25 și 28 Martie 1937).

D-l prof. S. Lambrino a publicat în *Revista istorică română*, VII (1937), p. 32 sqq., un articol tratând despre un monument sculptural și epigrafic prezentat pentru prima oară de Gr. Tocilescu în 1900 (*Fouilles et recherches archéologiques en Roumanie*, p. 220 sq. și fig. 103) și comentat apoi de d. prof. D. Teodorescu (*Monumente inedite din Tomi*, București 1918, p. 63 sq., extras din *Bulet. Comis. mon. ist.*). E vorba de un relief în legătură cu cultul lui *Dionysos*, purtând o dedicație în sănătatea împăratului Gordian III și soției sale Sabina Tranquillina, de datat între anii 241 și 244. Relieful înfățișează pe zeu, în stânga căruia se află reproduș în miniatură *Silenus* purtând pe cap *cista mystica*, iar în cealaltă parte zeul *Pan* și o panteră. În marginile icoanei sunt reprezentate doi *Curetes*, personajii legate de mitul lui *Dionysos*.

În revista *Bucureștii*, nr. 2 (1935), p. 173 sqq., d. G. Severeanu prezintă două inele de argint, identice, găsite în apropiere de Anadolchioi. Pe castonul lor, împodobit cu volute, se citește numele trac *Derzo*. Inele de acelaș tip, datând din epoca imperială romană, s'au găsit și în alte părți ale Dobrogei și ale Moesiei Inferioare. D-l Severeanu reproduce două: unul provenind din Silistra și având numele lui *Her(cules)* sau al lui *Her(o)*, altul gășit la Omurfacă lângă Varna și înfățișând pe Călărețul trac (cf. K. Škorpil, *Opis na starinite vâ Cernomorskata oblast*, V, Sofia 1927, p. 46, fig. 62). Deși există numeroase nume de persoane trace cu rădăcina *Derz* —, unele chiar în Dobrogea, de pildă în *vicus Quintionis* (cf. V. Pârvan *Histria*, IV, p. 85), apelativul *Derzo*, probabil la dativ (din *Derzus*) gravat pe inelele găsite lângă Constanța, se referă tot la o divinitate tracă, întocmai ca exemplarul dela Omurfacă. Mai mult, e vorba și aci tot de Eroul călăreț. În adevăr, o statueta de marmoră reprezentând pe acest zeu și provenind din Mutaflar lângă Osmanpazar, în Bulgaria de Est, — absentă în analogiile pe care încearcă să le citeze d. Severeanu —, poartă dedicația $\Theta\epsilon\omega\ \epsilon\pi\eta\kappa\acute{o}\sigma\ \Delta\epsilon\rho\zeta\epsilon\iota$ (cf. G. Kazarow, *Thrake (Religion)*, în Pauly-Wissowa, *Realenzykl*, VI A., col. 483). E clar că avem acelaș nume de divinitate și la Mutaflar și la Constanța, *Derzis* ori *Derzus* constituind unul din variatele atribute pe care le poartă Eroul călăreț în limba tracă. În aceste cazuri nu e vorba de Erou în sensul funerar obișnuit în Dobrogea romană, ci de divinitatea henotheistă geto-tracă intitulată $\epsilon\pi\eta\kappa\acute{o}\sigma$ ori *præhibens* ori *invictus*, pe care cu admirabilă pătrundere a studiat-o Vasile

Pârvan (*Municipium Aurelium Durostorum*, p. 6 sqq. și *Une nouvelle inscription de Tomi*, în *Dacia*, I (1924), p. 277 sqq.) și cu care trebuie să fie identificat și „Marele Zeu“ *Derzelates*, adorat la Odessos (Varna). Între *Derzelates* și *Derzis* sau *Derzus* legătura onomastică este evidentă (cf. G. Kazarow, *loc. cit.*). Inelele dela Anadolchioi aparțineau de sigur unuia din *Laii* colonizați în vremea romană la Nord de Tomi. O inscripție pomenind această populație tracă de origine balcanică: *cives Romani et Lae consistentes vico Turre Muca...*, a fost descoperită, încă dz pe vremea lui Gr. To-cilescu, chiar la Anadolchioi (cf. *Archäol.-epigr. Mitteil.*, VI, p. 11, nr. 19; V. Pârvan, *Zidul cetății Tomi*, p. 18 sq.; id., *Histria*, VII, p. 98 sqq.; id., *Fouilles d'Histria*, în *Dacia*, II (1925)), p. 243 sq.).

În acelaș număr din *Bucureștii*, p. 176 sqq.; d. Severeanu prezintă o monetă de bronz de un tip inedit, bătută de orașul Tomi în 211—212, cu chipul și numele lui Geta, având pe verso simulacrul unei porțiuni din zidul cetății cu două turnuri. Se poate ca această piesă să comemoreze o reparație sau o amplificare a fortificațiilor tomitane în timpul Severilor.

D-l Gherasim Pinteza publică în *Anuarul Institutului de studii clasice al Universității din Cluj*, II (1933—35), p. 228 sqq., un fragment de relief de marmoră parică, înfățișând scena ospățului funerar, care a fost găsit printre pietrele terasamentului liniei ferate din stațiunea balneară Mamaia. Provenind de sigur de undeva din apropiere, acum se află în Muzeul de Antichități din Cluj.

D-l prof. T. Sauciuc-Săveanu, dela Universitatea din Cernăuți, studiază într'o broșură (*Ein Tongefäss in Negerkopfform aus Constanța*, Cernăuți 1936), un curios vas grecesc de prin sec. V—IV în Chr., în formă de cap de Negru, păstrat în Muzeul regional din Constanța. Acest recipient de fantazie, de mici dimensiuni, întrebuințat de sigur pentru unguente parfumate, reprezintă un element de import dintr'un centru elenic meridional influențat de relațiile cu Egiptul.

În *Anuarul IX al Liceului „Mircea cel Bătrân“ din Constanța* (1932—33 și 1933—34), Constanța 1935, p. 142 sqq., d. C. Blum a scris un articol despre: *O friză de marmoră albă de pe capacul unui sarcofag din epoca lui M. Aurelius Commodus* cu comentarii asupra reliefului reprezentând amorași la vânătoare de fiare, de care s'au ocupat d. G. Cantacuzino și subsemnatul (cf. *Analele Dobrogei*, XII, 1931, p. 300 sq. și *Istros*, I, 1, p. 148 sqq.). Asupra articolului d-lui Blum am făcut observații în *Revista ist. rom.*, V—VI (1935—36), p. 489. Relieful cu amorași a fost reproduș și în importantul volum al d-lui Silvio Ferri, *Arte romana sul Danubio*, Milano 1933, p. 370, fig. 502, împreună cu un alt fragment de relief cu subiect similar, provenind tot din Constanța (p. 371, fig. 503). De altfel, în această operă a archeologului italian s'a dat o atenție destul de mare monumentelor sculpturale ale Scythiei Minore în general.

În ultimul an a apărut o broșură cu partea II a studiului d-lui C. Blum despre marele sarcofag de marmoră cu simboluri din Tomi (*Sarcofagul roman cu simbolurile justiției penale*, Constanța [1937]). Autorul continuă a susține teza sa, care ni se pare cu totul nefundată (cf. *Analele Dobrogei*, XII, 1931 și XV, 1934 : *Noutăți arch. dobr.*), că acest monument funerar ar aparține poetului Ovidiu și că simbolurile în relief ar fi de caracter juridic penal. La evidentele motive care se opun concluziei referitoare la Ovidiu, cred necesar să mai menționez un amănunt care n'a fost luat în seamă până acum : printre obiectele mărunte găsite în sarcofag și păstrate în Muzeul din Constanța, se află și o fibulă romană provincială de bronz de un tip care apare cel mai curând pe la sfârșitul sec. II d. Chr., neputând avea nimic a face cu epoca lui Ovidiu.

Spre a nu repeta lucruri cunoscute cititorilor *Analelor Dobrogei*, nu insist în aceste *Noutăți* asupra diferitelor antichități, în cea mai mare parte privitoare la Tomi, care au fost publicate în *Anale*, între 1935 și 1937, de d-nii T. Sauciu-Săveanu, Gr. Florescu, D. Tudor, O. Mărculescu și I. Micu.

CALLATIS. Printre cele mai recente descoperiri întâmplătoare dela Mangalia menționez un decret din sec. III în. Chr., emis de cetatea Callatis pe vremea eponymului *basileus Simos* — acelaș din inscripția thiasitilor dionysiaști publicată în 1924 (*Dacia*, I, p. 127 sqq.). Acest decret, prin care se onorează un Apolloniat — încă o dovadă de relații strânse între Callatieni și cetățile celelalte din Pontul Sfâng —, e scris, în dialect doric, pe o stelă mică de marmoră, păstrată în Muzeul local. Va fi publicat de d-l Sauciu-Săveanu.

În cartierul de vile de la Nord de oraș, imediat în apropierea văii de lângă zidurile vechei cetăți, s'au descoperit, cu prilejul lucrărilor pentru temeliiile noului sanatoriu al „Crucii Roșii”, mai multe amfore și vase mărunte elenice din sec. IV—III în. Chr. Au fost notate de d-l Sauciu-Săveanu, pus la curent cu descoperirea lor prin atenția d-lui Arhitect Prof. Gr. Ionescu.

D-l Prof. Sauciu-Săveanu și-a continuat și în ultimii doi ani cercetările și săpăturile d-sale la Callatis, explorând fie mai multe movile funerare romane din partea de Sud-Vest a orașului, spre lîman, fie diferite resturi răslețe din vechia acropole, atâtea câte se pot urmări pe petecele de terenuri virane, din ce în ce mai puține.

În volumul omagial închinat lui *Ion I. Nistor*, Cernăuți 1937, d-l Sauciu-Săveanu a publicat un articol despre *Εισπραγῆσις* la Callatis. E vorba de un collegiu de comercianți importatori, pomenit într-o inscripție din Mangalia și cunoscut și dintr'un alt document epigrafic din această localitate (T. Sauciu-Săveanu, în *Dacia*, III—IV, 1927—1932, p. 422 sqq.). În inscripția publicată acum apar și doi *basileis*, magistrați eponimi ai cetății, necunoscuți mai înainte : *Agahos* al lui *Daimon* și *Heraion* al lui *Hikesios*. De asemeni este în-

teresantă, ca o contribuție la reconstituirea calendarului callatian, menționarea lunii *Malophorios*, frecventă în multe cetăți dorce, printre care și în Megara, metropola bunică a Callatidei. Luna aceasta, cu un nume care înseamnă rodnicie și care stă în legătură cu cultul Demetrei, e de identificat cu August ori Septembrie.

Una din inscripțiile callatiene cele mai importante care au fost studiate în ultimii ani e piatra pomenind reconstruirea zidurilor callatiene sub domnia lui Marcu Aureliu și prin îngrijirea lui *M. Valerius Bradua*, guvernatorul consular al provinciei Moesia inferior. De această inscripție latină, în parte mutilată, care a fost găsită la Mangalia în curtea d-lui D. Effimie și se află acum în colecția d-lui Dr. H. Slobozianu din Carmen Sylva, s'au ocupat simultan d-nii T. Sauciu-Săveanu și S. Lambrino, fiecare contribuind cu interpretări și întregiri prețioase. Primul studiu a fost al d-lui Sauciu-Săveanu (*Inscripția murală latină din Callatis din vremea praes. prov. M. Valerius Bradua*, Cernăuți 1936). A urmat curând apariția studiului d-lui Lambrino în *Revista istorică română*, V—VI (1935—36). p. 321 sqq.: *Valerius Bradua, un nouveau gouverneur de la Mésie Inférieure*. D-sa a descoperit că inscripția aceasta latină avea și un dublet elen, care s'a păstrat într'un fragment cu numele a-eluiș Bradua, publicat de către Gr. Tocilescu, în 1900, ca provenind din Constanța (*Fouilles et recherches*, p. 229 sqq., fig. 111), dar care de fapt trebuie să fi fost găsit la Mangalia, mai ales că din textul său, ca și din cel latin, se vede clar că e vorba de un act public emis de Callatis și interesând exclusiv această cetate. În Aprilie 1937 d-l Sauciu-Săveanu a revenit cu o nouă bucată din inscripția latină, grație căreia întreg textul poate fi reconstituit (*Un nou fragment al inscripției murale din Callatis și alte fragmente archeologice*, Cernăuți 1937). Fragmentul a fost găsit tot pe proprietatea d-lui D. Effimie din Mangalia și a fost dăruit Seminarului de Istorie antică al Universității din Cernăuți, împreună cu alte obiecte callatiene printre care: un fragment de capitel corintic târziu de marmoră, o bucată de friză de marmoră reprezentând un leu în relief și un fragment de relief figurat aparținând unei scene care nu se poate preciza. Din textul inscripției murale rezultă că zidurile cetății Callatis au fost construite din temelii printr'un imposit special motivat de o stare de alarmă, cece se potrivește cu marea invazie a Costobocilor din vremea lui Marcu Aureliu (cf. S. Lambrino, *loc. cit.*). E foarte probabil ca zidurile menționate în această inscripție să fie chiar cele explorate la Mangalia în vremea noastră. Trebuie să se țină seama însă și de eventuale reparații și amplificări ulterioare, care trebuie să se fi executat și la fortificațiile cetății Callatis, ca pretutindeni în Dobrogea, între sec. III—VI. Studiarea atentă a zidurilor callatiene și continuarea explorării lor sunt menite a aduce în această privință precizuni decisive.

În broșura *Titus Vitrusius Pollio și orașul Callatis*, Cernăuți 1936, d-l T. Sauciu-Săveanu reia studiul unei inscripții bilingue din

Muzeul din Mangalia, publicată sumar în 1927 de răposatul Profesor dela Universitatea din Iași, Oreste Tafrali (*Arta și Arheologia*, I, p. 39 sqq.). Este o închinare a cetății Callatis către împăratul Antonin Piul cu prilejul unei construcții făcute prin grija guvernatorului Moesiei Inferioare T. Vitrasius Pollio. Nu se poate ști ce fel de construcție va fi fost aceea, dar nu este exclus să fie vorba de o lucrare edilitară făcută cu sprijinul împăratului, așa cum în aceeași vreme și sub acelaș guvernator se constată la Odessos și la Dionysopolis.

D=1 C. Secășeanu a prezentat în ziarul *Universul*, LIII, nr. 194, din 16 Iunie 1936, un medalion roman de bronz necunoscut până acum, găsit, împreună cu mai multe monete de bronz datând dintre domniile lui Antonin Piul și Philipp Arabul, la Mangalia, în Nord-Vestul orașului, lângă cărămidăria improvizată printre tumulii necropolei antice. Medalionul, de dimensiuni deosebite, reprezintă efigia împăratului Septimiu Sever, având pe revers chipul zeiței Tyche stând pe un scaun.

Interesantă, pentru întinderea relațiilor comerciale ale cetăților din Pontul Stâng, e o monedă de bronz din *Amorium* (Phrygia), găsită la Mangalia și publicată de d. Secășeanu în *Universul*, nr. 237 din 28 August 1937. Moneta, datând din epoca romană, prezintă efigia zeului Serapis.

Descoperirile de stațiuni preistorice, încă rare până acum în Dobrogea, au început să se facă și în preajma Mangaliei. Pe malul lacului, în apropiere de satul Limanul (Caraciculac), d. Dr. P. Vignali a descoperit astăvară mai multe cioburi de vase, fragmente de silix și un vâscior întreg ornat cu frumoase podoabe geometrice striate și cu proeminente organice. Forma și ornamentele acestui vas par a data obiectele pe la începutul epocii Bronzului. Aceste resturi au fost prezentate într'o ședință a secției II a Congresului internațional de Antropologie și Archeologie preistorică ținut la București.

DIONYSOPOLIS. În *Noutățile archeol. dobr.* publicate în *Analele Dobrogei*, XV (1934), am citat un relief al lui Heracles găsit la Balcic, a cărui fotografie se află reprodușă la Em. Bucuța, *Balcic*, București 1931 (Colecția „Apollo“), pl. IV. Relieful, care se află în Muzeul din Balcic, reprezintă pe zeu în picioare, având pe brațul stâng pielea de leu, iar cu dreapta ținând măciuca. Deasupra și de desuptul efigiei se citește inscripția: Ἡρακλεῖ Ζωσυρεΐθῃ (sic) Ἰούλιος Κρήστῃς ἀνέθηκεν. Este o dedicație a unui *Iulius Crescens*, desigur un trac romanizat, către *Heracles Zusyreithes*. Acest nume, evident tracic, apare pentru prima oară. Până acum nu se cunoștea în aceste părți ale lumii antice decât un singur apelativ indigen pentru Heracles: *Beisaltenos*, la Pautalia (ct. G. Kazarow, *Thrake (Religion)*, în P. W., *Realenz.*, VI A, col. 519). *Zusyreithes*, întrebuițat într'o regiune populată de Crobyzii getici și având aceeași rădăcină ca și numele localității *Zusidava* din Bărăganul antic (cf. V. Pârvan, *Getica*,

pp. 222, 253, 261), are toate aparențele unui cuvânt de caracter getic, iar nu trac meridional.

Am știrea, fără amănunte, că în apropiere de Balcic s'au descoperit de către d. D. V. Rosetti câteva inscripții și resturi de construcții din vremea romană. Inscripțiile au fost duse în Muzeul din localitate.

Atmageaua tătarească. D-l Vladimir Dumitrescu, directorul Muzeului Național de Antichități din București, a prezentat Congresului internațional de științe preistorice și protoistorice dela Oslo, August 1936, o comunicare despre ornamentele pictate ce pe ceramica descoperită în săpăturile sale din stațiunea eneolitică de lângă Atmageaua Tătărească (jud. Durostor). E vorba de motive caracterizând civilizația de tip Gumelnița din Muntenia, care e constatată în aspecte identice și în Dobrogea. Comunicarea a fost publicată sub titlul *The painted decoration of the pottery from the eneolithic station near Atmageaua Tătărească*, în *Annals of Archaeology and Anthropology* (Liverpool), XXIV, 1-2, p. 3 sqq.

DUROSTORUM. În ultimul volum din *Anuarul Institutului de studii clasice al Universității din Cluj*, II (1933-35), p. 210 sqq., d. I. I. Russu publică mai multe inscripții latine găsite la Sislitra și făcând parte din colecția d-lui P. Papahagi din această localitate. Un fragment de text epigrafic documentează restaurarea cetății Durostorum de către Dioclețian, după victoriile sale asupra Barbarilor dela Dunăre. Un mic altar din sec. III, închinat *Plutoni Sancto et Domn(ae Preserpin(a)e* de către un *Aurelius Codratus*, constituie, prin forma acestui ultim nume, care e de fapt obișnuitul *Quadratus*, un foarte important document pentru studiul formării dialectului romanic dela Dunăre: părerea prin care a fost susținută derivarea cuvântului românesc *codru* din latinescul *quadrus* își regăsește aci un nou sprijin (cf. O. Densușianu, *Hist. de la langue roum.*, I, p. 71 sq.); Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, I, (București 1938, p. 57 și 76). Un alt *Codratus* era cunoscut până acum, în Dobrogea, numai la Hasiduluc (CIL III, 12495). Un fragment de icoană mithriacă dedicată de un arhitect militar din *Leg. XI Claudia* prezintă pentru prima dată mențiunea gradului de *architectus* cu calificativul de *salararius*, care ar indica, după cum cred, o deosebire de situație în cadrele legiunii: un constructor civil angajat și plătit exclusiv pentru meseria lui, pe când altminteri ar fi putut fi vorba de un soldat recrutat în chip obișnuit care, după ce și-a făcut instrucția și stagiul său în front, s'a specializat în serviciul de arhitect, ocupând ca atare un grad printre *principales*, cu drept de avansare. Celelalte inscripții durostorene publicate de d. Russu constau dintr'un fragment de lespede funerară din sec. III, a unui centurion din *Leg. XI Claudia*; un colț al unei inscripții dedicatorii, în care se poate lămuri că e vorba de legatul legiunii XI Claudia și de *Q. Roscius Murena Pompeius Falco*, guvernator al Mesiei Inferioare pe vremea lui Traian; un fragment menționând pe un *duumvir quinquennalis* al municipiului Durosto-

rum ; două cărămizi cu pecetia Leg. XI Claudia și o cărămidă marcată de *Legiunea I Italica*. Această legiune din urmă, deși cantonată la *Novae* (Șiștov), își avea diferite detașamente răspândite în Dobrogea, unul chiar lângă Silistra, la Cadichioi (*Candidiana*).

În *Bucureștii*, 1935, nr. 2, p. 181 sqq., d. G. Severeanu prezintă un mic vas cilindric de aur din epoca romană, găsit într'un loc incert din apropiere de Silistra. E decorat cu figuri în relief *en ré-poussé* reprezentând pe Iupiter, Iunona, Minerva și Hercule.

În aceeași revistă și în acelaș volum d. Severeanu mai publică un medalion bizantin din sec. XI (p. 233 sqq. : *A new byzantin medaillon*), găsit la Calipetrovo lângă Silistra. E o piesă de electru decorată cu trei figuri de sfinți în emaliu : Alexandru, Lavru și Flor.

TROPÆUM TRAIANI. Săpăturile din cetate au fost continuuate și în ultimii ani de d. Prof. Paul Nicorescu, dela Universitatea din Iași. În vara aceasta d-sa a avut norocul să dea peste câteva fragmente noi din inscripția traianee a Trofeului, care aduc întregiri și precizuni în lectura acestui important document. Despre problema în general a Trofeului, reluată în ultimii ani prin intervențiile d-lor S. Ferri și N. Iorga, am dat informații într'un articol special din *Analele Dobrogei*, volumul de față.

Despre fragmentele epigrafice menționate d. Nicorescu a prezentat o comunicare la Congresul de numismatică ținut la Iași în Octombrie 1937. În acelaș Congres, asistentul d-sale, d. D. Ciurea, a făcut o comunicare despre mai multe monete grecești și romane găsite la Adamclisi și în împrejurimi.

Cernavoda. Acest oraș a fost în ultimii ani favorizat de două importante evenimente arheologice : de o parte descoperirea carierelor romane de piatră, cu relieful lui Hercule săpat în peretele stâncii naturale, explorate și studiate de d. Gr. Florescu (cf. *Analele Dobrogei*, XVII, 1936, p. 32 sqq.), de alta reluarea, prin munca d-lui I. Nestor, a săpăturilor în stațiunea eneolitică de lângă fabrica de ciment (cf. prezentul volum din *Analele Dobrogei*). Săpăturile fuseseră făcute pentru prima dată de C. Schuchhardt în 1918. D-l Nestor a adus precizuni interesante la rezultatele obținute atunci de către arheologul german.

CAPIDAVA. Săpăturile în această importantă cetate romană au continuat tot atât de fructuoase ca în trecut. D-l Prof. Gr. Florescu a publicat într'un extras din *Istros*, I, 2, câteva din inscripțiile noi descoperite aci : *Monuments épigraphiques inédits de Capidava*. Printre ele se găsesc trei pietre sepulcrale decorate cu scena banchețului funerar : într'una se menționează o familie cu nume trace noi (*Tsinna, Zura, Tsiru*), iar alta, din sec. III, e interesantă în chip deosebit fiindcă e pusă de un locuitor din Capidava cu nume german, *Aurgais* (cf. *Analele Dobr.*, XV (1934, p. 207). Din celelalte inscripții publicate de d-l Florescu, una, din sec. II, este închinată *For-*

tunae Reduci, evident cu prilejul unei întoarceri dintr'un războiu victorios, de către cohorta *I Germanorum*, care își avea garnizoana la Capidava. Pe un fragment de piatră funerară a unei femei se citește aclamația neobișnuită *have domina Mamusa*, care ni se pare a fi mai de grabă o aluzie la o divinitate — vreun apelativ local tragic — decât o evocare a soției defuncte de către soțul care a pus inscripția. În sfârșit, un fragment de altar din anul 175 pomenește din nou așezarea rurală cu nume trac *vicus Scenopesis*, cunoscută și din alte inscripții găsite la Capidava.

ULMETUM. Intr'un articol din *Omagiul pentru frații Alexandru și Ion Lapedatu*, p. 253 sqq. (*Epigraphica christiana Graeca: verbul συναστρέω*), d-l Prof. C. Daicoviciu reia studiul unei inscripții grecești creștine de prin sec. VI, descoperită la Ulmetum și publicată pentru prima oară de regretatul Vasile Pârvan (*Ulmetum*, I, p. 37 sqq.). Interpretarea inscripției capătă în lectura d-lui Daicoviciu noi precizuni, foarte judicioase. Cuvântul *συναστρέω*, cheia acestei interpretări, este stabilit de d-sa ca având sensul de „a se ridica la stele, a trece în împărăția cerurilor, a muri“, foarte firesc în limbajul creștin.

Congaz. În apropiere de Babadag fuseseră descoperite mai de mult trei bucăți ale unei inscripții din sec. IV, publicate apoi de Tocilescu (*Fouilles et recherches*, p. 209; cf. și CIL III 14214, 24) și depuse în lapidariul Muzeului Național de Antichități din București. D-l Prof. Paul Nicorescu, gășind în 1927, tot în apropiere de Babadag și anume la Congaz, un al patrulea fragment al aceluiaș monument epigrafic, l-a prezentat în 1936 într'o comunicare la *Academia Română* (cf. *Memoriile secțiunii istorice*, ser. III, tom XIX, mem. 15: *Bisexarchus, un grad necunoscut în armata pre-byzantină*, București 1937). Cu acest prilej d-sa a publicat din nou, cu excelente fotografii și desene, și celelalte trei bucăți, pe care Tocilescu le notase foarte sumar și fără reproduceri. În total, fragmentele descoperite până acum alcătuiesc o parte dintr'o listă de soldați din sec. IV, printre cari sunt menționați *circitores, castriciani, equites*. Printre numele soldaților, foarte important este acela de *Dicebalus*, care apare în noul fragment descoperit de d-l Nicorescu. Acest nume poate fi aci o dovadă de îndelungată persistență a elementului getic în dreapta Dunărei, sub haina romană, dar nici nu este exclus să reprezinte pe vreunul din *Carpii* colonizați în Dobrogea cu începere de la sfârșitul sec. III. În orice caz, inscripția din Congaz conține cea mai târzie mențiune cunoscută până acum a numelui celui din urmă rege al Daciei. Purtătorul lui avea gradul de *exarchus*, un fruntaș conducător al unei grupe de 6 oameni. În acelaș fragment e pomenit, pentru prima oară, gradul de *bisexarchus*, de sigur, șef al unei grupe de 12 soldați.

Hagighiol. D-l Prof. I. Andrieșescu a făcut să apară, cu prilejul Congresului internațional de Antropologie și Arheologie preistorică, București, 1-6 Septembrie 1937, primul număr din noul periodic

arheologic de sub direcția d=sale, intitulat *Revista de Preistorie și Antichități naționale* (Buletin al Seminarului de Arheologie preistorică dela Facultatea de Litere și Filosofie din București). În acest număr inaugural d=1 Andrieșescu a acordat un loc de seamă Dobrogei, prin prezentarea a nu mai puțin de 14 planșe cu 25 fotografii privitoare la importantul mormânt de principe scythic explorat de d=sa la Hagighiol (jud. Tulcea), în 1931 (cf. *Analele Dobrogei*, XII, 1931).

Dintre multele și valoroasele obiecte de argint simplu ori placat cu aur găsite cu acel prilej, fie de proveniență greacă, fie iraniene, decorate cu motive inedite sau puțin cunoscute până acum, nu sunt reproduse aci decât câteva. Într'un număr viitor al noiei reviste, căreia îi exprimăm urări de prosperitate, vor urma și celelalte, odată cu textul studiului d=lui Andrieșescu.

Cu prilejul Congresului internațional menționat, obiectele dela Hagighiol au putut fi admirate de învățații străini, parte în Muzeul Național de Antichități din București ; parte expuse provizoriu în colecția Seminarului de Arheologie preistorică dela Facultatea de Litere.

Radu Vulpe

Docent la Facultatea de Litere din București

RECENZII

G. I. Brătianu, *Une énigme et un miracle historique : le peuple roumain. À propos du livre de M. Ferdinand Lot sur les invasions barbares et de quelques ouvrages récents sur les origines du peuple roumain*, Bucarest 1937 (Institut d'Histoire générale de l'Université de Iassy), 132 pp., 3 planșe și o hartă.

Intr'un capitol cu titlul de mai sus, din cartea sa recentă *Les invasions barbares* (Paris, Payot, 1937), d-l F. Lot s'a pronunțat în defavoarea continuității poporului român în Dacia. Ținându-se de simpla literă a documentelor, d=sa s'a lăsat impresionat de lipsa de știri directe asupra Românilor în epoca invaziunilor și dând o interpretare absolută constatărilor lingvistice care dovedesc formarea limbei române în Sudul Dunărei, a ajuns la concluzia că Dacia ar fi fost complet deșertată de Romani sub Aurelian, iar că Români, formați în Sud, ar fi repopulat această fostă provincie mai târziu, către sec. X. E drept că istoricul francez ține din capul locului să asigure pe cititor că nu înțelege să părtinească, prin aceasta, pretențiunile antiromânești ale istoricilor maghiari în legătură cu Ardealul, arătând că chiar presupunând fondate din punct de vedere istoric asemenea pretențiuni, ele n'ar fi justificate din punct de vedere politic. „Nul peuple en Europe n'est installé de toute éternité sur le sol qu'il occupe actuellement. Les Roumains n'ont pas plus à céder la Transilvanie que les Anglais la Grande Bretagne ou les Hongrois la vallée de la Theiss, pour retourner, les premiers en Allemagne, les seconds en Sibérie“. Dar cu toată această categorică și înțeleaptă declarație și cu toată imparțialitatea real dovedită în expunerea sa, d-l Lot nu contribuie mai puțin, prin teza sa pur științifică, la încurajarea celor cari luptă tendenții împotriva drepturilor poporului român asupra pământului românesc.

Precum era firesc, o asemenea atitudine a unui învățat de autoritate față de problema cea mai gravă a istoriei românești, a produs destulă emoție în lumea noastră intelectuală. Luarea în cercetare a argumentelor d=lui Lot nu putea să întârzie. D-l G. I. Brătianu, un istoric de distinsă valoare, fost elev al învățatului francez, era cel mai indicat s'o facă. Observațiile d=sale alcătuiesc un întreg volum, în care simpla critică a părerilor d=lui Lot e depășită, pentru a face loc unei examinări privind întreaga problemă a continuității Românilor în Nordul Dunărei.

Animat de un spirit de obiectivitate științifică tot atât de sincer și de sever ca și d-l Lot, dar în plus stăpân pe o informație deplină, d-l Brătianu începe discuția problemei printr'un procedeu dialectic foarte eficace: d=sa își propune să examineze diferitele teze ale adversarilor continuității, presupunându-le aprioric ca deopotrivă de întemeiate și ca sprijinite pe argumente de o valoare egală. Și astfel sunt trecute în revistă: părerea recentă a d=lui L. Tamás, care, potrivit cu tradiția școlii istorice maghiare, atribuie Românilor o origine sud-dunăreană și o imigrare în Ardeal la o dată foarte târzie (*Archiv. Europae centro-orient.*, I, 1935, p. 1 sq. și II, p. 46 sq); apoi teoria lui J. Bromberg, un minoritar basarabean emigrat în America, după care

România de la Răsărit de Carpați ar fi fost în întregime o țară slavă chiar pe vremea lui Ștefan cel Mare (*Byzantion*, XII, 1, în curs de apariție) și teza d-lui Mutafčiev, care susține că poporul român nu s'a putut forma în apropierea Dunărei și că n'a avut niciodată la începuturile sale vreă legătură cu Dobrogea și cu Bulgaria (*Bulgares et Roumains dans l'histoire des pays danubiens*, Sofia 1927 ; cf. P. P. Panaitescu în *Revista aromânească*, I, 1929). Cum istoricul bulgar, urmând păreri mai vechi, a ținut să precizeze ca patrie originară a poporului român regiunile din Vestul Peninsulei Balcanice, Serbia Meridională, Herțegovina, Muntenegru, Bosnia, d-l Brătianu prezintă și opinia lui C. Jireček (*Gesch. d. Serben*), după care tocmai acele regiuni au fost leagănul poporului sârb și prin urmare n'au putut fi în aceeași vreme patrie a Românilor. Primite fără preferință, aceste puncte de vedere impun concluzia că poporul român n'ar fi avut nici origine, nici patrie ! Un impas absurd, prin a cărui scoatere în evidență d-l Brătianu izbutește să demonstreze în chipul cel mai impresionant tot ridicolul încercărilor de a exclude actualul teritoriu al României din cercetarea originii poporului român și imposibilitatea de a lua aceste încercări în considerație fără o critică foarte atentă. Defectul lor comun, atunci când nu sunt izvorite dintr'o tendință șovinistă antiromânească, e că sunt călăuzite de o metodă strămtă, mărginită la idolatria textelor atât de puține și de șubrede în acest domeniu, fără a ține seama de realitățile generale ale vieții și ale evoluției istorice.

D-l Brătianu porcede la cercetarea problemei după metoda completă pe care o preconizează. Dacia romană n'a putut fi părăsită cu desăvârșire. Comparația cu evacuarea altor regiuni romane, ca Noricul ori Alsacia, demonstrează clar că pretutindeni populația rurală săracă a preferat să rămână pe pământul ei, în înțelegere cu Barbarii stăpânitori. De la această constatare generală nu e niciun motiv să se excepteze teritoriul de azi al României, atât de bogat în munși și păduri, refugii bune în caz de invazii violente, utilizate adesea de înșiși Barbarii stăpâni, după aclimatarea lor. Contactul între cele două maluri ale Dunărei s'a continuat fără întrerupere după Aurelian, fie prin expansiunea politică și spirituală a imperiului ori prin expediții militare, fie în sens invers prin invaziile barbare. În ambele cazuri se făceau mutări de populație de pe un mal pe celălalt al fluviului. De multe ori izvoarele pomenesc de locuitorii din imperiu robiți și duși de Barbari în Nord. Venirea Slavilor în Balcani, în masse uriașe, a produs mișcări metanastase importante, silind o mare parte din populația romanizată din Sudul Dunărei să se refugize în Nord, în Carpați, unde presiunea noilor veniși era cu mult mai slabă. În felul acesta d-l Brătianu stabilește trei straturi de populație remână în Dacia : I. Colonii rămași pe loc după evacuarea lui Aurelian. II. Captivii romani aduși de Barbari cu prilejul incursiunilor în imperiu, III. Romanii din Sud refugiați în Carpați în urma invaziei slave. Populația romană din Dacia a fost astfel continuu improspătată cu elemente venite din Sud. E ceceae explică unitatea poporului român, poziția sa în Dacia și în Balcani și unitatea limbei. De altă parte, fără existența continuă a unei populații romanice în Dacia, strâns legată de pământul acestei țări, diferitele elemente venite din Sud, din secol în secol, n'ar fi putut rezista și ar fi pierit asimilate de Barbari.

Un întreg capitol e consacrat unității limbei române, care nu s'a putut forma exclusiv în Dacia și nici exclusiv în Balcani, ci își are rădăcinile în tot teritoriul de altădată al romanismului răsăritean.

Un alt capitol privește chestiunea tăcerii izvoarelor asupra Românilor medievăli. D-l Brătianu insistă, în privința acestei lacune documentare atât de folosită de

adversarii continuității, asupra explicației celei mai judicioase, anume că izvoarele acelor timpuri nu se preocupă decât de clasele conducătoare, de stăpânii diverselor regiuni. Elementele etnice nu erau ținute în seamă decât în măsura în care reprezentau entități politice libere. Câtă vreme Români n'au constituit decât o umilă clasă de supuși ai diferiților stăpânitori barbari din Dacia, ei erau confundați în denumirile acelor stăpânitori, sau cel mult în numiri generice de caracter geografic, cum e aceea de „Scythi“. De asemeni în Peninsula Balcanică, întocmai ca pretutindeni în imperiul roman, populația romanică locală nu putea să aibă un nume deosebit. Abia începând cu sec. X apar primele mențiuni ale numelui de „Vlahi“, designând precis pe Români, dar e de observat că în toate izvoarele conținând acest nume e vorba de o populație mai mult sau mai puțin autonomă, care ajunge în curând chiar la importante roluri istorice. E foarte probabil că marele număr de „Vlahi“, care se constată în Balcani în preajma anului 1000 — cu un nume împrumutat de izvoarele bizantine dela Slavi — să fie rezultatul invaziei maghiare din sec. X, care, pătrunzând în Vestul Ardealului și Banatului, a silit o parte din populația românească din Dacia să-și caute noi pământuri în Sud, întărind acolo un element romanic străvechiu.

În sprijinul interpretării pe care o dă făcerii izvoarelor medievale vechi în ce privește pe Români, d-l Brătianu aduce numeroase și convingătoare dovezi din vremuri mai târzii bine cunoscute, când Români precis caracterizați apar sub numele stăpânitorilor lor, cum e cazul de pildă cu acei „Stancu“, „Radu“, „Marioara“, „Stoica“, „Dumitru“, cari sunt înscriși în documentele genoveze din Crimeia, în sec. XIII—XV, drept „Unguri“ pentru simplul motiv că proveniau din regiuni aflate sub suzeranitatea regilor maghiari.

O atenție specială este acordată mențiunilor găsite în două izvoare musulmane — o geografie universală scrisă la 982 în Afganistan și opera de caracter istoric a Persanului Gardizi din 1094 — care au produs în ultimul timp mult interes. E vorba în ambele izvoare de o descriere a popoarelor de familie turcă, printre care autorii respectivi socotesc și pe Maghiari. În vecinătatea acestora din urmă se pomenește două popoare creștine numite *V.n.nd.r.* sau *N.nd.r* și *M.rdat* sau *Mirvat*. Interpretările acestor nume au dat loc unei discuții care se pare că e de abia la început. Pentru *Mirvat* s'a putut ajunge la idcia că ar reprezenta o Moravie. În schimb sub numele *V.n.nd.r* nu s'ar putea ascunde decât o populație românească. Amănuntele date de autorii musulmani, anume că acești *V.n.nd.r* ar reprezenta o ramură a neamului creștin *Rum* (de sigur „Romani“), că ar fi mai numeroși dar mai plabi decât Maghiarii și că ar locui pe malurile fluviului *Duba* (= Dunărea) în apropierea unor munți mari, se potrivesc foarte bine cu situația Românilor (cf. A. Decei, *Asupra unui pasagiu din geograful persan Gardizi, în Omagiu pentru frații A. și I. Lapedatu*, București 1936). La interpretările care s'au dat până acum acestor *V.n.nd.r.*, d-l Brătianu adaugă o ipoteză foarte atrăgătoare, după care ar fi vorba de numele corupt al *Brodnicilor*, „stăpânii vadurilor“, populație româno-slavă menționată de diferite documente în Răsăritul Carpaților, în sec. XII—XIII. Cred interesant, pentru cititorii *Analelor Dobrogei*, să menționez, cu prilejul acestor rânduri, o altă părere recentă asupra acestui enigmatic popor, datorită d-lui A. Sacerdoțeanu (*Români și Barbari în sec. IX: un început de diferențiere*, extras din *Revista Arhivelor*, III, 6 (1936), București 1937, p. 13 sq.), după care *N.nd.r* (resp. *V.n.nd.r*) ar fi o populație românească nu din Dacia, ci din dreapta Dunărei, din Dobrogea, vecină la

Dunăre cu Maghiarii, în momentul când aceștia se aflau încă în Atelkuz. Data de 982 a primului din cele două izvoare musulmane, precum și detaliul menționat în cel de-al doilea că „atunci când Maghiarii se află pe malul fluviului *Duba* văd pe oameni neamului *N.nd.r*“, sunt importante argumente pentru o asemenea interpretare.

În orice caz, numele *V.n.nd.r* n'ar fi totuși un nume propriu pentru a desemna națiunea română, ci ar reprezenta fie numele unui șef necunoscut (cf. Decei, *op., cit.*), fie o denumire geografică (*Brodnic*). Și aci, ca în toate izvoarele mai vechi, Românii se ascund sub nume lipsite de precizie etnică.

Ultimul capitol al cărții d-lui Brătianu cuprinde observații asupra a diferite aserțiuni ale d-lui Lot cu privire la istoria Românilor după sec. XIII. Cu acest prilej d=sa, de acord cu istoricul elen d=l Lascaris și împotriva părerii d-lor Lot și Seton Watson, contestă orice legătură între Românii din Nordul Dunărei și patriarhia din Ohrida. De asemeni nu aderă la teza după care principii din preajma Dunărei de Jos pomeniți de Anna Comnena în sec. XI ar reprezenta formațiuni de Stat românești. După d=sa n'ar putea fi vorba decât de șefi pecenegi, cari și-au creat domenii independente în dauna stăpânirii bizantine în Dobrogea.

La sfârșitul unei lucrări în care se susține persistența de totdeauna a poporului român pe pământul României de azi, printr'o demonstrație atât de logică și de convingătoare, sprijinită pe o profundă discriminare a realităților istorice, e cum nu se poate mai potrivit citatul pe care îl aduce d=l Brătianu din declarațiile făcute la 1857 de ambasadorul austriac la Constantinopol cu prilejul discuției unirii principatelor. Adversar neînduplecat al acestei uniri, în calitate de reprezentant fidel al intereselor Austriei în Răsărit, el demonstra ca suprem argument, tendința naturală care ar împinge pe Români, odată încurajați spre fuziunea principatelor, să scuture jugul turcesc, să cuprindă Bucovina, Ardealul și Banatul și să=și caute o frontieră în Balcani. Cuvinte profetice, care fac onoare perspicacității diplomatului habsburgic și care, venite din partea unui dușman, constituiesc cea mai incontestabilă recunoaștere a drepturilor naturale ale poporului român asupra teritoriului de azi al României.

Printre diferitele temeuri juridice care stau la baza anexării județelor de Sud ale Dobrogei în 1913, d=l Brătianu pune, cu multă dreptate, pe prima linie, alături de nevoia de acoperire strategică a Constanței, dreptul României de a obține o compensație teritorială pentru renunțarea sa la protecția asupra populațiilor românești din Balcani, care după marele războiu aveau să înceapă marea lor emigrare spre patria dela Dunăre spre a fi colonizate tocmai în aceste județe dobrogene.

În general, cartea d-lui Brătianu se caracterizează printr'o exemplară eleganță în expunere, printr'o informație largă și la curent, printr'o argumentare concisă și fermă și printr'o obiectivitate impecabilă. În toată bogata literatură asupra continuității poporului român în Dacia, atât de influențată, încă de la începuturile problemei, de pasiunile naționaliste cele mai opuse, sunt rare lucrările care să se fi ridicat la acelaș înalt nivel de sobrietate științifică. Prin această calitate maestră, ca și prin toate celelalte însușiri pe care le dovedește noua contribuție istorică a d-lui Brătianu, adevărul continuității noastre în Nordul Dunărei câștigă în tărie și în claritate.

Radu Vulpe

* * *

Ion Dinu, *Un document creștin-apusean de conștiință ortodox-orientală. Aspecte din persecuția lui Marc' Aureliu.* (Tiparul Glasul Bucovinei, Cernăuți 1937, p. 91).

D-1 Ion Dinu este un *dobrogean curios*. Lucrările de până acum ¹⁾ l-au consacrat într-o măsură — aceea religioasă — susținută, în Dobrogea, prin glasul evanghelic al revistei teologice regionale, cu rezonanțe din antichitate în nume, *Tomis*. Doctor în teologie, d. I. D. e un apologet al creștinătății ortodoxe.

Documentul creștin-occidental — subiectul actualei lucrări — nu e altul decât scrisoarea întocmită de învățatul episcop Irineu, în timpul persecuțiilor din vremea lui Marcu Aureliu (dece *Marc' Aureliu*?) și trimisă celor cărora le era destinată numai după terminarea persecuției și întoarcerea sa din misiunea la Roma. Traducerea scrisorii este „după *Eusebiu*“ și „confruntată cu aceea a lui *Fernand Mourret*“, iar „în unele paragrafe, numai cu traducerea fragmentară a lui *A. Boulanger*“.

Scrisoarea aceasta, păstrată de Eusebiu din Cezareea, cunoscutul colecționar de date pentru cea dintâi istorie a creștinismului din antichitate, constituie, în ce privește începuturile creștinismului galic, un document de neasemuită valoare. *Scrisoarea e a Bisericilor din Lyon și Viena către Bisericile Asiei și Frigiei*, din anul 177. Din păcate, scrisoarea e fragmentară, așa cum s'a păstrat în opera lui Eusebiu.

Bisericile din Lyon și Viena erau, în 177, perfect organizate și erau de cultură și limbă greacă, deși numărău, în rândurile credincioșilor, latini, celți și chiar barbari. Nu erau străine nici de limba oficială, limba latină, pe care au folosit-o unii martiri la interogatorii. În raporturile cu Bisericile din Asia, nici Lyon nici Viena nu se lăsau patronate de episcopii europeni, ci păstrau o independență absolută față de Roma, recunoscând doar patronarea, onorifică și platonică și asiatică și frigană, cu un singur cap și conducător, Mântuitorul Isus Cristos. Între Lyon și Viena, de o parte, și Roma, de altă parte, n'au fost, atât înainte cât și după 177, raporturi de supremație și dependență. Cele două *Biseric*i erau misiuni asiatice, lucru pe care nu l-au uitat ele. Episcopatul lor, în Gallia, era de esență și continuitate asiatică.

Lyon și Viena erau în dezacord pe tema sărbătorii Paștilor, căci oficiau la fel și în același timp cu asiaticii, nu cu cei din occident și dela Roma. Până în prima jumătate a sec. IV (325), Bisericile galice nu s'au plecat practicilor dela Roma, ci numai pe urmă, fără să existe dovezi convingătoare și pentru această presupunere. Cu toată influența latină și cu tot intervalul de timp trecut dela persecuția lyono-vieneză, cele două *Biseric*i au fost mereu îndreptate spre Asia și Frigia.

Orientalii galici se opuneau, prin legăturile cu Răsăritul, începutului de schismă dintre Bisericile Asiei și Europei Apusene. Tendințelor de supremație romano-catolică, creștinii din Gallia le-au opus o independență demnă.

Lucrarea d-lui I. D. cuprinde următoarele capitole: I. Începutul creștinismului galic; II. Textul scrisorii („*Slugile lui Cristos, care locuiesc în Viena și în Lyon, din Gallia, către frații din Asia și din Frigia, cari împărtășesc credința și nădejdea noastră în mântuire, pace, grație și mărire, prin Tatăl Domnului nostru Isus Cristos*“); III. Observații și constatări; IV. În fața mucenicilor marc' aurelieni.

Studiul este precedat de un cuvânt „*către cetățeni*“, semnat de părintele Dr. Vasile Gheorghiu, profesor la Universitatea din Cernăuți.

•Ioan Micu

* * *

Dobrogea de Sud. Acesta e numele revistei de studii și literatură regională, apărută anul acesta, la 1 Februarie, sub conducerea d-lui Radu Rucăreanu.

¹⁾ În jurul episcopilor *Tomis și Durostor*; — *Biserica preneroniană în fața adversității iudaico-păgâne*.

Primul număr se deschide prin o pagină de avânt. „Pornim la drum fără teamă, că piedicile ne vor opri în cale. Drumul e drept și, încrezători în isbândă, tindem spre un fel determinat. Acei ce astăzi trăesc viața românească în acest multicolor colț, datorii sunt să pregătească viața nouă pentru acei ce se vor naște dintr'un românism nou“.

Au apărut până acum cinci numere.

D=1 **Simion Mehedinți**, în articolul „*Granițe asanate și vindecate*“, (Nr. 1, pp. 3—14) face o paralelă între felul cum sunt considerate și respectate granițele în occident, deși hotarele politice nu corespund celor etnice, și mentalitatea de barbari „hrăpăreți“ a vecinilor noștri, Ungurii și Bulgarii.

D=1 **Radu Rucăreanu** semnează un mic studiu despre *Dobrogea de Sud* (pp. 15—24). Punctul central din studiu îl formează cercetarea etnicului din această regiune, supusă atât „proceselor etnice“, după alternări de stăpâniri, din cea mai îndepărtată antichitate până în vremurile actuale, pentru care stă martoră toponimia Dobrogei. „*Dobrogea de Sud se realipește astfel țării — prin Tratatul dela București, dela 1913 — cu o populație străină și numai cu răslețe așezări românești, de Români Ardeleni rămași prin mijlocul ei cu mai multă populație românească pe malul Dunărei*“.

D=1 **Ion Lolu**: *Invitație la dobrogenism* (pp. 28—32). Observă că „Dobrogea, până acum, nu și-a realizat integral nici măcar specificul ei în forme bine definite, ca mai apoi să poată fi un element de componență al specificului național. În seria regionalismelor românești, Dobrogea reprezintă un vlăstar sănătos, un mugure înflorit, dar nerodit“.

Remarcă lipsa unui dobrogenism literar, datorită — cred — nu atât lipsei de elemente, cât înstrăinării acestora.

Pentru aflarea specificului dobrogean, propune soluția următoare: „trebuie încurajate în primul rând colecțiile etnografice, monografiile rurale, colecțiile de poczii populare dobrogene, muzeele, cercetările arheologice“.

În eseu **Vasile Pârvan**. *Aspecte ale personalității sale*¹⁾, d=1 **Octavian Mărculescu**, cu ocazia împlinirii a zece ani dela moartea celui mai mare arheolog al nostru, găsește revelatoare accente de reîntrupare și definire. Prezentarea lui Pârvan ca istoric, arheolog și filosof, deci prezentarea personalității sale ca om de știință și cugetător, făcută în decența adevărului, dă eseului o importanță deosebită printre toate studiile și comunicările asupra neuitatului Pârvan.

Plin de sugestii sănătoase și realizabile articolul d=1 **Ion Neicu**: *Câteva idei pentru o nouă politică maritimă* (N. 3—4, pp. 35—43).

Literatură semnează: **Gr. Sâlceanu** (Pontică, Iulie), **Em. Papazissu** (Baladă din Pind, Armatoșul, Beul din Balcic, Cantilenă), **Clement Vornicu** (Echinox alb), **F. Celea** (Macedoneană, Păstorul, Credință), **Alex. N. Papagheorghie** (Psalm), **Ion Lolu** (Scrisoare către tata).

Ioan Micu

* * *

Poșta redacției. *Unui anonim*. D=voastră aveți aierul să ne imputați nouă greșelile altora. Apoi, de ce ne scrieți anonim și fără adresă? Apreciez sentimentele Dv. și înțeleg, din cuprinsul scrisorii, că sunteți un geograf tânăr, poate un student. Iată răspunsul nostru:

1. În chestiunea așa zisei „platforme litorale“ dela Coasta de Argint, citiți cu

¹⁾ Nr. 3—4, pp. 3—24.

atenție articolul nostru din acest volum și comparați faptele și concluziile aduse de noi cu ipotezele celorlalți. Este mai bine să vă faceți singuri convingerile decât să apelați la alții. Dacă aveți unele îndoieli asupra unor puncte, menționați-le și vă voiu lămuri cu plăcere.

2. În Cheștiunea deltei Dunărei, noi ne-am spus cuvântul și rămănem la el. Până în prezent nu s'a produs nimic nou, serios și documentat, care să ne șilească a ne schimba convingerea. Răspunsul d-lui V. M. din Bulet. Soc. Geogr. nu-l pot socoti drept serios. E și confuz și nesincer. Citiți cu atenție studiul nostru asupra Deltei Dunărei (Bulet. Soc. Geogr. 1922) și recenzia din Analele Dobrogei 1936 asupra comunicării lui G. V. dela Varșovia. Că această comunicare a produs senzație acolo, cum afirmă d-l V. M., nu neg și nu știu; însă senzația se poate interpreta și nefavorabil. Citiți de aceea conținutul comunicării lui G. V. din *Comptes rendus du Congrès internat. de géogr. Varsovie, 1934, pag. 342—351, vol. II*, (unde răposatul geograf mai afirmă și alte greșeli peste cele din textul român) și citiți și „Discussion“ (pag. 351—353), dar mai ales obiecțiunile lui *H. Baulig* și *J. Schokalsky*. Răposatul geograf nu prea era în curent cu cheștiunile quaternarului.

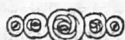
3. Profilul K. de după pag. 96 din cartea „România“, 1936 de V. M. nu-mi cășunează mie nimic, pe simplul motiv că acel profil e cu totul greșit. Judecă și D-ta! Dacă valed Techirghiolului este erodată în stiva de strate de calcar sarmatic și dacă numai pe fundul văii există argila „sarmatică“, cum se dă în legendă, fără continuare și în restul profilului, — *aceasta înseamnă că autorul admite o fază continentală intersarmatică, în care timp s'au erodat văile dobrogene dinspre mare, după care ele au intrat iar sub nivelul mării sarmatice, care ar fi depus pe fundul lor argila!* Nu mai e nevoie să înlătur această absurditate (bazată pe ce? pe foragii? pe realități?) și să mai afirm că profilul de mai sus falsifică istoria evoluției geo-morfologice a reg. dobrogene de aici.

4. Pentru întrebarea dela punctul 5 al d-tale, e mai bine să te adresezi autorului. Eu nu împărtășesc acele vederi. Nici nu sunt documentate riguros științific. Ce vrei? Adevărul nu se lasă ușor cucerit, mai ales de superficiali și nebuloși.

5. La punctele 1 și 2 ale d-tale nu pot să-ți răspund aci, în scris. Cheștiunea e prea delicată. Nu mă privește și nici nu înțeleg ce interes poate prezinta pentru d-ta.

De puteți, treceți pela Cernăuți și căutați-mă la Institut. Dacă-mi scriți, nu neglijați adresa și... *numele*, mai ales numele. Anonimatul nu obligă la răspus.

C. Br.

MULȚUMIRI

Aducem viile noastre mulțumiri următoarelor instituții și persoane, care au binevoit a sprijini bănește tipărirea vol. XVIII din „Analele Dobrogei“.

1. Primăria Municipiului Constanța (H. Grigorescu) 20.000 Lei.
2. Prefectura jud. Constanța (T. Bellu) 2.000 „
3. Camera de Comerț și de Industrie, Bazargic
(Voiculescu) 5.000 „

Colecția „Analele Dobrogei“, de la anul V încoace, numerele izolate și abonamentele se pot cere de la d-lui C. Brătescu, Prof. universitar, Cernăuți.

PREȚUL 150 LEI

www.minac.ro